Biekorf. Jaargang 39

bron
Biekorf. Jaargang 39. A. Van Poelvoorde, Brugge 1933

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

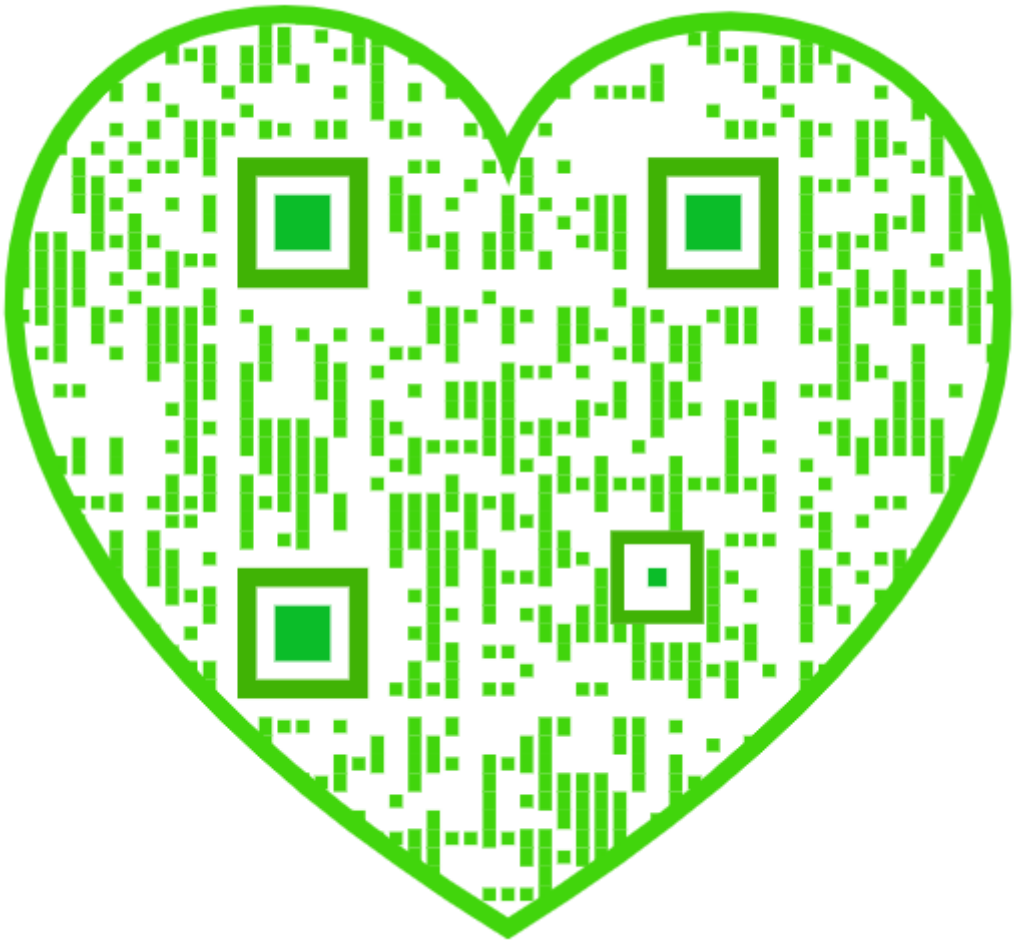

(Bijblad van Biekorf, 1933, t^k 12)

Bladwijzer van Biekorf
1933

A. Opstellen.

Het natiehuis van Biscaaie te Brugge	A. VIAENE.	1-8
De zeeworm	A.J. DIJKSTRA.	9-11
Een Vlaamsch schip in Engeland aangeslagen (± 1300)	J.D.S.	11-13, Vgl. 81-82
Oude rechtswoorden: Bijding (13-16 en 63). Huckelgoed - Tuckelgoed (109-111)	E.I. STRUBBE	
Sint Brandaan, patroon tegen den brand	A.V.	18-20
Een devotelicke oefninghe onder missen	EM. FRUTSAERT.	23-26
Machuit	A.M.	36-38 en 219-220
Nog over Pernutteltje	JOZEF DE LANGHE.	41-43
Het Kruiskapelletje te Blankenberge	M. ENGLISH.	43-46
Zei-spreuken. TWEE WERKBIE'N, 47-53, 83-89, 117-121. E. VANDE PITTE. 249-251. - 160. - 191-192.	P.P.B.	223-287-320, 351.
Scheepsrozen	JUL. CLAEYS.	53-57
Sint Baafskerk buiten Brugge, inventaris van het kerkgeraad in 1398		57-58
Oudheidkundige vondsten te Steendam bij Nieuwpoort	R.D.	65-68, 103-109
De Brugsche kroniekschrijver G. Weydts	E.I. STRUBBE.	69-72
De Sint-Jorisgilde te Loo	L.V.	72-76

Toponymie: Breedene-Breeninge (76-79). De Plate (156-158). Kalverkeete - Reigaarsvliet (252-236). Hove ter Zale - Hove ten Poele	JOZEF DE LANGHE.	(264-267)
't Kapelleken, een hofstede te Vlamertinge	REMY DUFLOU.	64
Plaatsnamen uit het XIVe deel van K. de Flou's Woordenboek der Toponymie	JOS. DE SMET.	252-255
Den ‘Eerdeweg’ te Brugge	K.D.W.	296

't Busschestraatje te Poperinge	D.V.	281
Toponiemen uit de Moere van Meetkerke	J. POLLET.	344-346
De betooverde boterkeern	E.B.	79-81
Van het 'Helighe Eylant' en de Vlaamsche schippers in Engeland	R.D.	81-82
Storm in eene spellewerkschool te Poperinge	OSC. F.	97-100
Zingende catechismus	EM. FRUTSAERT.	111-116
De abdij van Oudenburg (1583)	A. VIAENE.	121-124
Watersnood van 26 Januari 1682	J.D.H. VAN UDEN.	124-126
De folklore der veldkapellekens	G. CELIS.	129-135
Molkentoveren	E. NEYLANTS.	135-138
Soldatenbrieven uit den Franschen tijd (Vgl. Biekorf 1932, 323 en 374): Twee soldatenbrieven uit Portugal, 1808 (148-151). Twee soldatenbrieven uit de Marine, 1800-1801 (181-185). Brieven van een conscrit, 1806 (277-279). Van Grenoble naar Alessandria in 1806 (290-294). Twee soldatenbrieven uit Spanje. Burgos, 1809. Cadiz - 1810 (327-331)	J.D.S.	
Uit den ouden taalschat: Vernederen-Verneersen (151-155). De spade up den dyck stekene (185-188). Der stede wyncannen (216-219). 't Sevensterte toogen. Op Godts rock teiren	A. VIAENE	

(279-281). Uylspieghels Fabelkens. Tresoirkerssen. Lueghenschoore (304-307). Corbilgerie. Putgalghe (346-347)		
Een klok van Slijpe in Denemarken	V.	158-159
De passie Onzes Heeren in het oude volksgeloof	P. VAN DEN BROEK en A.V.	161-169
Uit een dossier van Napoleons politie: de 'Openbaringen' van Joanna Onraet, Ieper en Poperinge, 1796-1809	JOS. DE SMET.	193-199
Blauwers en striemers	JOZEF DE LANGHE.	213-216
Het einde van het Fransch Bewind in West-Vlaanderen (1813-1814)	JOS. DE SMET.	225-231
Een nichtje van Tijl Uilenspiegel: hoe Leene Schaets driemaal gedoopt werd, en vóór haar vierde doopsel, aan de galg geknoopt	E. NEYLANTS.	257-262

Het oude bed van de Reie blootgelegd	JOS. DE SMET.	294-296
Van Sinte Gandolf	E. NEYLANTS.	307-309. P.P.B. 349-350
Een vracht specerijen in 1566	V.	309-311
Schamelen Djoos te Loo	H.V.D.G.	311-315
Aandoenlijk Nederlandsch	KILIAAN.	315-316
Het Hof ter Dunen op den Kalanderberg van Gent	A. VIAENE.	321-324
Visschersgerief in 1563		341-342
De kapel van O.L. Vrouw ten Abeelen te Ploegsteert	[M.D.L.C.]	343-344

B. Verhalen.

In den aap gelogeerd zijn	A.V.W. en V.	16-18
Hoe 't kind onttooverd werd	M.D.L.C.	20-23
Van den baggevent	BEN. DE LANGHE.	33-36
Van 't leventje op 't Sin Zilles'.	K. DE WOLF,	139-147, 172-181, 201-212, 236-248, 268-277, 297-304, 332-340

C. Gedichten.

Nieuwjaarwensch van den Trommelaar	R. GH.	29
Bonte Kraaie	A. MERVILLIE.	38-40
Muggen	C.B.	89-90
I. Dichten. II. Wandelt ge 's zomers	A. MERVILLIE.	100-103
De lijster	C.B.	155-156
I. 't Maantje in den Yzer. II. O mijn dorp	A. MERVILLIE.	169-171
Leven	† K. DE FLOU.	188

Wilde tronken	A. MERVILLIE.	199-200
Eerezang aan onze eeuwelinge. Huldezang. Shamrock	† H. PERSYN.	221-223
Wegelwulge	A. MERVILLIE.	262-264
't Liedje van Schamelen Djoos	† A. VAN HEE.	312-313
Willy	A. MERVILLIE.	325-327

D. Mengelmaren.

De Brugsche Halletoren in brand (1741)	J.D.H. VAN UDEN.	31
Vingerrijmke van Duimelot	E.P.A.	32
Vlaamsche palm		93
De honderdjarige van Nieuwkapelle		192
Twee historische spreekwoorden uit St-Kruis (Brugge)	MAGD. C.	284-285
De oudst bewaarde (West-)Vlaamsche tekst		285
Van suikerijen gesproken		286
Voor en tegen Ypersche kinders	[M.C.]	331
In de Vier Hemelskinderen te Ettelghem	V.	340
Van Alphens ‘Kleine gedichten voor Kinderen’	A.V.	348-349
Sint Gandolf, patroon tegen de kwade wijven	P.P.B.	349-350
Sint Quirinus vereerd te Yper		350
Vragen en antwoorden: Wat is een ‘gheluwe’?	P.D.B.	128, 147, 190
Koba's veugel		224
De vlagge te West-Roozebeke	K.V.	255
Sint Anna ter Vrijen	J.D.L., J.D.S.	319-320

Doodmaren. Ernest Hosten. Jeroom Noterdaeme, 27. Hendrik Persyn, 188. Achiel Denys, 224. Amaat Dierick, 352.

Uit den ouden Taalschat:

W o o r d e n . - Abandon (Recht van -), 187. Bate ende naerhede (Recht van -), 185. Berckier, 147. Bijdinghe, bidinghe, 13, 63. Borghe ende stake, 147. Gheluwe = gley, gluw, 147, 190. Ghyneber, 311. Groffenaghels, 310. Hoerebeen, 241. Huckelgoed - Tuckelgoed, 109. Cammekatin, 58. Corbilgerie, 346. Lueghenschoore, 306. Malis rosyn, 311. Molkentoveren, 135. Oort (Sufferaen van -), 310. Orrenet (een vischnet?), 342. Paradysche greyne, 310. Pie, 341. Presentcanne, 217. Putgalghe, 347. Rock = rooc, 281.

Rose (van een schip), 53. Rosen (het - van schepen), 55. Roosere, 55. Rosyn (malis -), 311. Sevensterte, 279. Seyne, Seynestrynghe, Seynepeerd, 342. Spadesteken, 186. Staen (garne), 341. Stellen (- in de burch, - upde burch) 152. Stellen (nederst -). 154. Sufferaen van oort, 310. Tannen, Tannant, 341. Tramalie, 341. Tresoirkerssen, 305. Tuckelgoed, 109. Venegryck, 311. Vernederen, verneersen, 151. Vernederinghe, 153. Vierzaen, 311. Wyncanne, 217.

Z e g s w i j z e n . - Borghe ende stake bliven, 147. Op Godts rock teiren, 280. t'Sevensterte toogen, 279. De spade upden dyck stekene, 185. Zei-spreuken, 249.

HEILIGENVEREERING: Bartholomeus, 254. Brandaan, 18. Corijn (Quirinus), 315. Denijs, 255. Gandolf, Gandulfus. 307 en 349. Genesius, Genois, 255. Gheleijn, Gislenus, 21. Machuit. 36 en 219. Mauritius, 350. Queldrijk (Servulus), 45. Quirinus, 315.

Folklore.

Baggevent (een bijtebauw), 33. Beevaartsvaantje te Middelkerke, 45. Bidden voor 't verlatenste zieltje (om een meisen te krijgen), 96. Boterkeern betooverd en onttooverd, 79 en 136. Brand-patroon, 18. Dans op Sint-Bartholomeusdag (te Esquerdes), 254. Het Eénesermoen te Brugge, 201. Gildebier, 75. Hespebeen begraven, 312. Kam voor meisje met het schoonste haar, 254. Keern onttooveren, 136. Kind onttooveren. 20. Meiboom planten, 133. Melk onttooveren, 136. Muskaatnoot tegen de zweren, 223. Te Meie verhuizen, 287. Vlaamsche Palm, 93. Prijsschieting met den kruisboog, 75. Schamelen Djoos te Loo, 311. Spellen in den bunsel, 22. Steedschebollen te Brugge, 297. Spiegel voor het schoonste meisje, 254. Sint Tudero, (Trudo) kermisse te Brugge, 179. Tresoor (een meubel), 305. Veldkapellekens, 129. Veugelmarkt te Brugge, 245. Visscherskapelletje (devotie in het -) te Blankenberge, 43. Vingerrijmkes, 41. Vlagge op kerktoren

te West-Rozebeke, 255. Vrijdagsche paternoster, 168. Zevensterre (oorsprong van de -), 280. Zieltjespap, 31. Zweren (remedie tegen de -), 223. Als het sneeuwt op 1n Maarte, 96. Als er iets in uw oog zit (rijmgebedeke), 95.

Slekken lokken (29). Een Westkapellenare. Den lap van den zak niet meer kunnen snijden. Batjesdag. Lijk een ei op een Balke. Als nen hond op een halve deure. Mijn huis is geen aandesletse (30). Van schilderwerk. Zieltjespap (31). Wroed van de duivels. Heet is allemans goeste (32). Mager gebreed (46). Blokslepeer-Bagge. Van treins en trams (62). Bijding-Bidinghe. De Broek-De Broeken. Een besloten Maarte. Vlas breên achter 't gat. Er moet ‘gepausd’ worden (63). Zoolange hij een been kan stijven (64). Puppen met de' puppere. Beeren met nen Beer. 't Kerkhof lukken. Benaaien. Moncarey zijn meulen en zijn muil. Een muilband op een lampe (94). Afheffen. Scha-v'r-bate. Als er iets in uw ooge zit (95). Tegen den tram. Als het sneeuwt op den 1n van Maarte. Volksgeloof: om een meisen te krijgen. Flauwe melk. Krijschevangers. Doodstampen (96). Een ‘Gentschen’ (128). Berckier. Borghe ende stake bliven (147). Kaarters-tale. Van 't lof komen. Doen zwijgen. Tisanewortels. Bredulf-Bertulf (159). Lijk nen hond die in den keern slaapt. Kwaad van trek maken. Suiker kloppen. Kleine menschen. Kapucientje. Maneroover en waterhondjes (160). Doppen (171). Lange Wanne. Tegen de zweren. Inspannen (223). Achter ons pruike ne gersfak (224). Een zeembaard (231). Lijk een katte die sneeuw gelekt heeft. Tooveressen braên. Een stroo verleggen en nen bond vinden. Niet nauwe sluiten. Vloeren (256). Dikke vrienden (285). Te Meie verhuizen (286). Beite, gariooltje. Herconzullenversmijten. In 't zout steken - in 't zout zitten (287). Een leelijke nekke. Vloedgat. Vloeimerk. Met bedeel en schaveel. Een kaartjen in-en-uit. De stake van een slot (288). Zakkevetten (316). Bezaatseliefde. Akkeren en eegden. 't Haar afrijen. Doodigen. Varke zijn.

Vestekaarter. Maria Langwerk (318-319). Pietje-duik staan (324). Sloeberdevitse (340), De kwâ meuren uitzweeten (350). Een taai ventje. Van niets weten. In 't Rapeveld. Klapoore-klapette (351).

BOEKENNIEUWS: E. VERMEULEN. Aardige Rent (28). J. LEROY. Zeisels en Vertellingen (28). Der Grosse HERDER (59-61). Catalogus der Muziek-uitgaven (61-62). M. VAN EMPEL en H. PIETERS, Zeeland door de Eeuwen heen (91 en 282). Wilhelmus van Nassouwe, en Prins Willem van Oranje. Brieven (91). M. MEERTENS. De godsvrucht in de Nederlanden (91). P.J. KRUIJT. België. Boeren en Arbeiders sedert den Wereldoorlog (92). R. VAN ROOSBROECK. De kroniek van Godevaert van Haecht (93). A. VANHOONACKER. Het Boek Isaias (126). J. CLEPPE. Gênsche prâot. K. LOPPENS. La région des Dunes de Calais à Knokke. E. RAHIER. Dunes et bois de La Panne. De Westvlaamsche bergen. L. DEFRAYE. Kapellekens-Ommegang (189-190). A. VISART DE BOCARMÉ. Brève Notice sur l'origine et le développement de l'art typographique à Bruges (219). Herder's Welt- und Wirtschaftsatlas (282). H.J. VAN DE WIJER. Onze Vlaamsche gemeentenamen in moderne spelling. E. ULRIX en J. PAQUAY. De Zuidlimburgsche plaatsnamen. J. LINDEMANS en E. VANDER LINDEN. Het Cijnsboek van Duyst. R.V. MORTIER. Redekundige ontleding, woordontleding (283-284). J. LINDEMANS. Brabantsche plaatsnamen. IV. Baardegem. J. MANSION. Drie lessen over de Geschiedenis van het Nederlandsch volgens de plaatsnamen. J.A. VAN HELSEN. Plaatsnamen te Lippeloo. M.J. VAN DEN WEGHE. Hallensia. - Musée Frans Claes. STIJN STREUVELS. IJslandsche Godensagen. IR. N. SICKENGA. Dierenkalender 1934 (316-318). D.C. DE ECHEGARAY. Documentos referentes a la Historia Vasca... en los Archivos de Brujas. J. PEETERS-FONTAINAS. Bibliographie des Impressions Espagnoles des Pays-Bas. E. DE SEYN. De Beeldsnijder van Brugge. - Vlaamsche Legenden. - Vertellingen van J. en W. Grimm (347-348). Een nieuwe uitgave te wege van deken DE BO's Westvlaamsch Idioticon (352).

PRENTEN: Het Natiehuis van Biscaaien te Brugge (1). Sint-Antoniuskerk met het Visscherskapelletje te Blankenberge (44).

VOLKSKUNDIGE TEEKENINGEN VAN JULES FONTEYNE: S. Sebastiaan (8). De Winterkwene (79). Paascheiers (109). Sint Tobias (281).

VAN 't BEREK: Aan onze lezers (224). De inteekeningen hernieuwen (289-290).

BLOK: 32, 64, 96, 128, 160, 192, 224, 256, 288, 320, 352.

Zetfouten en vergissingen te verbeteren:

Blz.	Regel	Instee van:	Stelt:
2	Nota (2)	Guipuzcao	Guipúzcoa
113	Nota (3), 3	vers 1579	1599
116	Nota (1), 5	Biekorf, bl. 261	B. 1931 bl. 261...
126	Nota (3)	in	is
142	Laatste nota		ZESTANDERS
219	1 onder Boekennieuws	orgine	origine
224	1	'Ga	'k Ga
262	12	1886	1586
278	22	Martinus VAN CAILLIE	M. VAN COILLIE
285	23	Biek. 1933	Biek. 1932
310	Nota (2)	Vereetsch	Veneetsch.
317	16	Biblotheek	Bibliotheek
320	boven den Blok	Schavedijnder	Schaverd.

[Nummer 1]

Het natiehuis van Biscaaie te Brugge.

REEDS in het begin der 12e eeuw bestonden er handelsbetrekkingen tusschen Vlaanderen en Spanje, zoowel te lande als te zee. Hunnen reisweg naar Compostella wisten de Vlaamsche bedevaarders winstgevend te maken; Spaansche handelaars kwamen regelmatig naar de toenmaals bloeiende jaarmarkt van Rijsel. Te lande volgden de kooplieden uit beider richting den ‘grooten heirwegh van Spaignen’; weldra nam het verkeer op zee eene grootere uitbreiding: de havens op het Zwin, Brugge vooral, waren druk bezocht door Spaansche kooplieden(1).

De naam Spanje was toenmaals nog een aardrijkskundige benaming die geen staatkundige eenheid

(1) Zie J. Finot. Relations commerciales et maritimes entre la Flandre et l'Espagne au moyen âge in Bulletin du Comité Flamand de France, XXIV, 1898, bl. 7 vlg. - R. Häpke. Brügges Entwicklung zum mittelalterlichen Weltmarkt, bl. 142 vlg. (Berlijn, 1908).

dekte. Een ‘Consulaat van Spanje’ bestond in de volle middeleeuwen niet, maar wel consulaten van de verschillende Spaansche vorstendommen: Catalonië, Valencia, Navarra, Galicië, Aragon, Castillië en Leon, Biscaaie, Portugaal[1].

De Biscaaiers schijnen wel de eerste kooplieden uit Iberië te zijn geweest die te Brugge vaste stapelplaatsen en een bestendige natie of consulaat inrichtten. Zij zelf hielden dit onbetwist staande tegenover de andere naties[2] en het blijkt zooveel te beter aanneembaar, aangezien Biscaaie, wegens zijne ligging zelf, voor den zeehandel op het Noorden aangewezen was. In de oude oorkonden heeten de Biscaaiers: *mercatores coste Ispanie, marchans de la coste d'Espaigne ou coste marine*. Men noemde ze gaandeweg: d e S p a n j a a r d s , waaruit de Biscaaiers nog een bewijs haalden dat zij wel de eerste in Brugge zijn komen wonen[3].

Alleszins hebben de Biscaaiers, hetzij uit Baskische stamfierheid, hetzij uit eigen handelsbelang, zich te Brugge nooit laten opslorpen door het latere algemeen Spaansch Consulaat. Zij bleven zelfstandig, zelfs na het oprichten van het *Consulado de Burgos*, en alzoo bezat Brugge naast het ‘Hof van de natie van Spaengnen’

(1) De afzonderlijke consulaten van Aragon, Catalonië en Valencia hebben zich maar tijdelijk te Brugge gehandhaafd; Navarra en Galicië (?) behoorden alhier onder het consulaat van Biscaaie. Zie daarover de belangwekkende oorkonden bij Gilliodts-Van Severen, Cartulaire de l'Ancien Consulat d'Espagne à Bruges, bl. 362-363 (Brugge, 1901-1902; uitg. der Soc. d'Emulation). - P o r t u g a a l bezat zijn eigen consulaat en natiehuis; daarover E. Van den Bussche, Flandre et Portugal, bl. 58 vlg. (Brugge, 1874; overdruk uit La Flandre, 1873-74).

(2) Aangehaalde Cartulaire, blz. 44-45. - B i s c a a i e is de belangrijkste der Baskische provinciën van het schiereiland, met hoofdstad Bilbao. Met Biscaaie wordt gewoonlijk ook de andere Baskische provincie, G u i p u z c a o met hoofdstad San Sebastian, medegerekend.

(3) Cartulaire, bl. 44 ‘... avoient au vulgaire le nom de E s p a i g n a r s ’.

in de Spanjaardstraat, een Natiehuis van Biscaaie wiens naam in de huidige Biscaaiersplaats is blijven voortleven.

Hadden de consuls van Biscaaie vóór het einde der 15e eeuw een bestendig Natie*huis* te Brugge? Zij bezaten alleszins eene eigene natie-kapel bij de Grauwbroeders (Freremineuren), waarover reeds in 1452 een geschil ontstond met de natie van Burgos of Castillië(1). Hoys meldt dat de Biscaaiers in 1348 van het Brugsche gemeentebestuur een woonhuis kregen, *de Mareminne* (la Sirène) geheeten: het gebouw moest dienen als woning voor de consuls en zetel der vergaderingen van de Natie(2). De uitgegeven bronnen van het Brugsche archief zwijgen daarover. Steunt de bevestiging van Hoys op bescheiden uit het archief van het Consulado de Mar van Bilbao, waaruit de schrijver de gegevens van zijn opstel putte?

Op het einde van de 15e eeuw begonnen de vreemde kooplieden naar Antwerpen te trekken. De Natie van Aragon en Catalonië was reeds verhuisd en de andere dreigden eveneens(3). De Brugsche wetheeren, om de kooplieden in de stad te houden of ze weer aan te trekken, boden hun in 1493-94 al de gewenschte voordeelen en voorrechten aan. Voor de Natie van Spanje en Natie van Biscaaie koopt de stad huizen aan, waar een bestendig consulaat zal worden heringericht(4).

De geheele wijk langs de Reie tusschen Sint Jansbrug en de ‘Cranebrugghe’ werd aan de Biscaaiers

(1) Cartulaire, bl. 50, 53. - De Biscaaiers hadden ook eene eigene kapel, de B o g a e r d , in de kerk van Middelburg in Zeeland; aldaar, bl. 363.

(2) Hye Hoys. Fondations pieuses et charitables des Marchands Flamands en Espagne, bl. 98 (Brussel, 1882; overdruk uit Précis Historiques). - In 1493 beloven de Brugsche wetheeren het huis *de Mareminne* aan de Biscaaiers om er hun natiehuis in te richten (Cartulaire, bl. 157). Is er hier vanwege Hoys geen verwarring in de datums?

(3) J.A. Goris, Etude sur les colonies marchandes méridionales à Anvers, blz. 56 vlg. (Leuven, 1925).

(4) Cartulaire, bl. 151 vlg.

voorbehouden. De stad beloofde hun daarenboven het huis *de Mareminne*, staande bij de Sint Jansbrug, of een ander huis in die wijk gelegen, naar hun beliefte aan te koopen om hun consulaat aldaar te vestigen[1].

De stad kon de *Mareminne* zelf niet aankoopen, doch verwierf 'ten behouve van der nacie vande Bisquayeiren' twee huizen die er aan paalden: De Gapaerd en Doornike. Zij stonden 'ten voorhoofde op de Reye, jeghens over der Poorters looge'. De acte van overdracht werd in Juni 1494 door de consuls Pedro de Samodys (Samodoyo), Diego de Victore en Juan Doryon onderteekend[2].

In de jaren 1500-1550 hebben de Biscaaiers de twee huizen afgebroken en het geheel nieuwe en kostelijke Natiehuis gebouwd, dat op het plan van Marcus Gheeraerts (1562) en in Sanderus' Flandria Illustrata afgebeeld staat[3].

Daardoor stond Brugge nogeens sterker in zijn strijd tegen Antwerpen voor het bezit van het Spaansche Consulaat[4].

De kapiteinen en kooplieden van Bilbao stelden in 1577 Pedro de Orosco tot consul van Biscaaie aan. Het Natiehuis zat alsdan diep in schulden, want den 28 Juni 1577 verpandden de consuls geheel het roerend en onroerend bezit van hun Brugsche handelskantoor aan Louis Vaseur (alias Vasseur, Baseur,

(1) Aldaar bl. 156-157.
(2) Gilliodts. Inventaire des Chartes, VI. 399. Cartulaire, bl. 161.
(3) Duclos, Bruges. Histoire et Souvenirs, bl. 353 (Brugge, 1910) vermoedt dat het nieuwe Natiehuis tusschen 1525-1550 zou voltooid zijn. De groote roode moefen die nog in de grondvestingen zitten, zijn overblijfsels van die oudere middeleeuwsche huizen; Duclos, aldaar bl. 530. - Zie nog de zorgvuldige teekening van J. Gailliard in zijn Revue pittoresque de Bruges (Brugge, 1850).
(4) Deze eeuwenlange strijd is uitvoerig beschreven door J.A. Goris a.w. bl. 58-66.

Baiseur), klerk en deurwaarder van het Natiehuis[1]. Deze bediende kocht naderhand nog andere hypotheken op hetzelfde huis en goed van derden af en gedroeg zich als eigenaar van het Natiehuis, dat nooit meer in het bezit van de Biscaaiers zou terugkeeren.

Laurens Van den Berghe, abt der Duinenabdij, verliet in 1580 het Duinhuis in de Snaggaartstraat en ging inwonen bij zijn schoonbroeder Louis Vaseur in het Natiehuis van Biscaaie[2]. Hij verhuisde om de kosten van zijn huishouden in het Duinhof te verminderen en ‘up hope oock dat hy by dien middele zoude ontsleghen worden vanden cost ofte service van den Capiteyn [in dienst van de Staten] ten voorn, huuse vande Dunen ghefouriert wesende, hoe wel zulcx niet geschiet en es.’ Met den abt woonden in het Natiehuis zijn kapelaan, D. Augustijn Minnaert en zijn secretaris, D. Blanckaert, benevens een jonge neef, Hans Van den Berghe, als ‘paige’. Voor de tafelkosten van zijn ‘mesnaige’ - begrijpende ook de maaltijden van de dienaren en de hem bezoekende pachters en boeren - betaalde de abt 150 pond grooten 's jaars. In de ‘Biscayen’ ontving hij dikwijls gastvrij de Duinheeren die bij Brugsche burgers een onderkomen gevonden hadden. De abt woonde

(1) Gilliodts, Cartulaire bl. 162 en 520-521. - De verwisseling in de schrijfwijze Vaseur-Baiseur is volgens de spaansche uitspraak van de b-v best uit te leggen.

(2) Florence Van den Berghe, filia d'Heer Jans en zuster van abt Laurens, was gehuwd met Louis Vaseur; na den dood van haar echtgenoot in 1609 ging zij wonen als ‘commensael ende taefellier’ in de abdij van Groeninghe te Kortrijk waar hare zuster Elisabeth († 1608) als abdis opgevolgd was door hare nicht Maria De Pickere en waar haar broeder, abt Laurens, sedert 1606 als resignatus zijn intrek genomen had; haar neef, de Duinheer Jan Van den Berghe, verbleef ook in Groeninghe als biechtvader. Florence, ‘weduwe van Sieur Loys Baseur’ overleed in Groeninghe in April 1621. - Deze bijzonderheden lezen we in het Obituarium van Groeninghe (hs. A) bl. 131-132 op de Stadsbibliotheek te Kortrijk (Fonds Goethals-Vercruysse).

in het Natiehuis van 1 Februari tot 30 September 1580[1].

Na de Spaansche herovering (1585) maakte de consul van Biscaaie aanspraak op het huis met de meubelen en kateilen die Vaseur onder hem had, doch de wakkere klerk bewees dat hij al het goed in pand hield voor de schulden der Natie die hij gedekt had[2].

De consuls van Biscaaie hebben, sedert den opstand tegen Spanje, Brugge voor goed verlaten, doch zij bleven onthouden dat zij daar nog rechten hadden[3]. Een Spaansch hoog ambtenaar, Don Hurtuno de Ugarte, betaalmeester *(pagador)* van het Spaansche leger in de Nederlanden, nam de zaak ter harte. Den 6 September 1610 schrijft deze bezorgde Biscaaier een brief uit Brussel naar de leden van het Consulaat te Bilbao, in dezer voege:

(1) Volgens de bescheiden in het Alg. Rijksarchief te Brussel, Fonds: Papiers d'Etat et de l'Audience, Reg. 910, f. 172 vlg. en de Rekening der Abdij over 1580, f. 10 r. en v. in het Fonds der Duinenabdij (Archief van het Brugsche Seminarie). - d. Laurens Van den Berghe was in Juni 1579 aangesteld tot abt-coadjutor van abt Holman met recht van opvolging. Na het overlijden van den abt (30 Dec. 1579) werd hij den 7 Jan. 1580 in zijn waardigheid geinstalleerd doch hij verkreeg het koninklijke placet eerst na de Spaansche herovering in 1584. Einde 1580 week hij tijdelijk uit naar Rijnland (Keulen of het Land van Kleef).

(2) Gilliodts, Cartulaire bl. 520-521. - Louis Vaseur kwam ook tusschen bij het bergen van de kerkmeubelen van de Natie. Toen de kerk der Frerenmineuren in Sept. 1578 door de Brugsche gemeente aan de Hervormden was afgestaan, verkregen de consuls van Biscaaie de toelating om het altaar, de afsluiting, de schilderijen en paramenten uit hunne kapel weg te nemen. Zittens en kerkramen moesten onaangeroerd blijven. Gilliodts, a.w. bl. 509. Vaseur zorgde er voor den kunstigen ‘h o u t e n t h u u n ’ weg te nemen die later (in 1592) door de kerkmeesters van de oude Sinte Wouburgheparochie aangekocht werd: hierover Biek. 1922 bl. 115, waar de paramenten van de Natie der Biscaaiers beschreven staan. Het Mariabeeld van dezen ‘t u i n ’ is heden nog in de nieuwe S. Walburgakerk vereerd.

(3) De volgende bijzonderheden zijn ontleend aan het aangehaalde werk van Hye Hoys, die ze heeft opgezocht in het archief van het Consulado de Mar te Bilbao.

‘Er is, in de stad Brugge, een natiehuis van Biscaaie met het wapenschild der Natie in den voorgevel; het bezit talrijke vorstelijke voorrechten; een kapel bij de Grauwbroeders hangt er van af. Dit natiehuis is vrij van alle tolrechten, aanslagen, belastingen en inkomende rechten. Onze kooplieden kwamen gewoonlijk daar bijeen om hunne geschillen te beslechten en hunne belangen te bespreken. Het consulaat hing rechtstreeks van Ued. af: daarom werd U jaarlijks de lijst der aangestelde ambtenaren overgezonden. - Ik verneem dat een zekere Louis Vaseur, als “secrétaire et majordome” dit huis bewoond heeft vanaf 29 Juli 1577 tot aan zijn dood, einde 1609. Zijn zoon wil nu het Natiehuis ontvreemden en verkoopen, onder voorwendsel dat zijn vader 723 pond gr. voor onderhoud en herstelling van het gebouw heeft uitgegeven. Daar het huis welgelegen is, zullen er velen goesting op hebben. Toen dit nieuws mij en andere Biscaaiers ter oore kwam, heb ik mij tegen de verkooping verzet, totdat ik de zaak aan Ued. had medegedeeld. Ik smeek Ued. te overwegen hoe belangrijk het is die aloude stichting in deze verre gewesten in stand te houden, te bedenken wat we aan de stichters verschuldigd zijn en ook het nut en voordeel er van mede te rekenen, moest de handel, na deze lange onderbreking, weerom opbloeien.’

Als gevolg van dit schrijven sloeg het Consulado van Bilbao alle koopwaren uit Duitschland en Vlaanderen herkomstig, met een tolrecht van een reaal per stuk om daar mede de schulden van het Natiehuis te Brugge te dekken. De bovengenoemde Don Hurtuno de Ugarte en de rekenmeester *(contador)* Fr. de Villareal verkregen volmacht om in naam der Natie met Louis Vaseur (zoon) te onderhandelen. Deze leverde voor het dossier der zaak een gedeeltelijk inventaris van het archief der Natie te Brugge. De partijen geraakten tot geen overeenkomst, te meer omdat de stad Brugge er nu ook tusschen kwam. Zij beweerde dat het Natiehuis haar eigendom was, daar zij het enkel

voorwaardelijk aan de Natie der Biscaaiers geschonken had, te weten: voor zoolang als het Consulaat te Brugge zou gevestigd blijven. 't Is misschien wel daarom dat Louis Vaseur (zoon) zijne betwiste rechten in 1634 verkocht aan Mr. Viglius Van Marcke(1).

Het proces bleef slapen en zou ook verjaard geraakt zijn, toen in 1648 een burger uit Bilbao, Don Vincente de Uribarri, in Vlaanderen kwam aangeland en, met den steun van het Spaansche hof, de zaak weerom in gang stak. Hij betrok den pensionnaris der stad Brugge, den heer Lavilette, die het Natiehuis bewoonde. Het afsterven van den ijverigen Biscaaier en de voortdurende oorlog verdaagden opnieuw de verwachte beslissing.

Het Consulado van Bilbao haalde, na den vrede van Rijswijk (1697), de oude en lijvige dossiers weer boven en stelde den heer Jan Vander Meulen, een ambtenaar van de Admiraliteit te Brussel, tot zaakvoerder aan. Ook dezes bemoeiingen hebben, voor zoover we weten, in het versleten geding geen oplossing gebracht.

Het Natiehuis was in het midden der 18e eeuw bewoond door een heer Legillon, griffier van de vierschare. Het werd van Legillon's erfgenamen in den loop der verleden eeuw afgekocht door een eigenaar die de gebouwen liet afbreken en op de oude grondvesten het nieuwe hoekhuis op de Biscaaiersplaats liet oprichten.

A. VIAENE.

Den 20n, s. S e b a s t i a a n , Schotters-mesdag.

(1) Gilliodts, Cartulaire, bl. 162.

De zeeworm.

IN Biekorf 1932, bl. 346 lees ik dat er, ten jare 1423, hout van de zeesluis te Nieuwpoort voos en ‘v e r s l a p e n ’ was. Dat brengt mij te binnen dat het paalwerk der zeeweringen vroegertijds soms erg te lijden had van den z e e w o r m of p a a l w o r m . Ziehier wat ik daarover kon vinden(1).

De zeeworm was reeds in de 17e eeuw op de Hollandsche kusten bekend, want in 1670 diende L. Morgenster bij de Staten van Holland een Memorie in, omtrent zeker middel ‘*tot preservatie van het paalwerk, enz. tegen den grasserenden Zeeworm*.’

Doch in 1731 deed het verderfelijk weekdier zich op onrustbarende wijze kennen, getuige de vele geschriften in de eerstvolgende jaren daarna omtrent deze plaag uitgegeven. In dit jaar bevond men dat de zeeworm zoo vreeselijk in de paalwerken en hoofden aan zee had huisgehouden door zelfs het hardste hout in alle richtingen te doorboren, dat nog betrekkelijk nieuwe palen op de hoogte van den bodem bij een geringen stoot afbraken.

De paal- of zeeworm dringt niet in den grond of in hout dat met klei of slik bedekt is; hij klimt niet hooger dan halftij of het midden tusschen ebbe en vloed.

Eigenlijk zijn er verschillende s o o r t e n van deze verwoestende zeewormen; d i e v a n d e N o o r d z e e is ongeveer 1 cm. dik en 20 cm. lang en bestaat uit een rond, week, slijmachtig lijf, waarvan de kop in een hoornachtige schaal eindigt: hiermede boort het dier door het hout. Een veel kleiner diertje (ongeveer een

(1) In het groote werk van A.A. Beekman: Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland, bl. 1272-73 (Den Haag, 1907), waar verdere literatuur over dit onderwerp opgegeven is.

halven cm. lang) is de *limnaria lignorum*, dat het eerst in Nederland ontdekt werd door den ingenieur Van den Thoorn te Wemeldinge; behalve in Zeeland kwam het ook voor te IJmuiden, Texel, Nieuwediep, Harlingen en elders. Een ander, de *chelura terebrans*, van dezelfde grootte ongeveer, is wel te Cherbourg in Frankrijk voorgekomen, doch nog niet in Nederland ontdekt.

Omstreeks 1731 hechtte men nog zeer veel aan het gebruik van paalwerken, staketsels en hoofden. De vernieuwing daarvan kostte ontzaglijke sommen en men zag de toekomst angstig te gemoet in weerwil dat allerlei middelen ter bestrijding werden voorgeslagen. De zeeworm schijnt echter kort daarna weinig schade meer te hebben aangericht; althans in een bericht van 't jaar 1742 leest men: ‘De zeewormen zijn allenkskens verdweenen, en worden tegenwoordig, onzes weetens, omtrent de Hollandsche Zeedijken bijna niet meer vernomen.’ Maar later hebben zij zich nog wel degelijk duchtig doen gelden. Dit hangt veel van de weergesteldheid af; zij vertoonen zich vooral in warme, droge zomers, mede omdat zij dan het minst last van zoet water hebben, want zelfs in brak water komen zij in den regel weinig voor. Reeds in een mengsel van 1 deel zout met meer dan 6 deelen zoet water kan de worm niet leven. In de Zeeuwsche en Zuid-Hollandsche stroomen vindt men hem tot aan het Steenbergsche Sas. In de Zuiderzee kwam hij voor op Urk en Schokland, maar bijna niet langs de Oosten Zuidkust, wel aan de westzijde, vooral van Schardam noordwaarts.

Na 1731 is men begonnen met de paalwerken tot de hoogte van den dagelijkschen vloed met steenstorting tegen den worm te beveiligen; elders heeft men de paalwerken door voeten van zwaren steen vervangen ofwel men heeft nieuwe wiervakken buiten tegen den aarden dijk aangezet. Ook begon men hier en daar reeds steenglooiingen van gezetten steen op te werken en zoo heeft het verschijnen van den paalworm

het heilrijke gevolg gehad, dat men, de goede eigenschappen van steenglooiingen inziende, deze al meer en meer ter dijksverdediging ging invoeren en het paalwerk meer en meer in onbruik kwam.

Waar men nog palen van golfbrekers, steigers en ook sluisvloeren en sluisdeuren tegen den paalworm te beschutten heeft, worden deze beslagen, met zoogenaamde w o r m n a g e l s , een soort van spijkers met zeer groote platte koppen (2.5 cm. middellijn) die aaneensluiten. Sluisdeuren heeft men ook wel 'bekoperd', d.i. met koperen platen beslagen, welk middel echter minder doeltreffend is dan het gebruik van wormnagels,

Proeven door de Kon. Akademie v. Wetenschappen in 1859 e.v. jaren genomen hebben geen geheel betrouwbaar middel tegen deze plaag doen kennen. Het schijnt echter dat het creosoteeren met minstens 300 L. per M^3 voldoende zekerheid geeft.

In 't begin dezer eeuw zijn althans op Schouwen een paar kevers ontdekt, welker larven b o v e n w a t e r , de perkoenpalen vernielen.

Het ware belangwekkend voor mij te vernemen wat er op de Vlaamsche zeekust over den zeeworm, den vijand onzer zeeweringen, bekend is.

A.J. DIJKSTRA.

Een Vlaamsch schip in Engeland aangeslagen. *(Omstreeks 1300).*

HIERONDER volgt een vertoogschrift dat rond 1300 aan den Graaf van Vlaanderen overgemaakt werd wegens het aanslaan van een Vlaamsch schip in Engeland[1].

Het schip kon niet zeer groot wezen daar, met

(1) *Staatsarchief te Gent*, Charters, Fonds Gailliard, n^r 800.

het scheepstuig erbij, het maar 15 lib. waard was; ook schijnt de bemanning niet talrijk, want er is maar sprake van de twee bezitters van het schip.

De lading was niet groot: 2 vaten wijn, 56 hoet zout (een hoet = 1,75 hectoliter), meel en appels, 2 tonnen erwten en nog twee tonnen zout.

Deze lading toont ons ten volle aan, dat het schip van Vlaanderen naar Engeland voer; het kwam voorzeker uit Damme waar de wijnstapel lag en waar er veel handel gedreven werd in zout, dat afkomstig was uit de baai van Bourneuf, ten Z. van de Loiremonding. De appels, de erwten en het meel waren uit Vlaanderen herkomstig.

De waarde van de lading was geschat op 16 lib. inghelsche, het schip zelf was maar 15 lib. waard, en de vrachtkosten beliepen tot 6 lib. ing. Het schijnt toen een goede tijd geweest te zijn voor de schippers.

Het *Helighe Eylant* is misschien het *Holy Island* nevens Anglesey waar de reizigershaven Holyhead ligt, in de Iersche zee, ten W. van Liverpool(1).

J.D.S.

Vertoogschrift der gevangen schippers.

Edel Here van Vlaenderen, U bidden omme Gode Lamsin Bellaerd ende Willem, Wouter Coppins sone, dat U wille ontfermen van de swaren verliese dat si hebben ghehadt binnen den lande van Inghelant, want Here si betoghen U dat si quamen nu des vriendaghes na Grote Vastelavont in Inghelant, an een eylant dat heet t'h e l i g h e e y l a n t , ende aldaer so quam sire Thomas de Grey, rewaerd van dien lande ende nam hem daer haer schip ende al dat goed dat si daer brochten. Dat wel waerd was ende beter dan syd U hier over gheven. Dat's te wetene dat 't scip ende

(1) Een ander klein *Holy Island* ligt bij de Oostkust van Noord-Engeland (ten Z. van Berwick). Een derde Holy Island ligt op de Westkust van Schotland, bij het grootere eiland Arran.

ghewant[1] datter toe behorde was wel waerd xv lib. ingh.; item, 2 vate wyns van Gasconyen ende lvj hoet zouds ix lib, ingh.; item, van mele ende van appelen v lib. ingh.; item, van ii tonnen arweten ende ii tonnen zouts ende de greyinghe[2] vanden schepe xl. s. ingh.; item, van vrechte[3] vj lib. ingh.; item, van haren harnassche[4] ende van haren cledren ende van te haren lichame behorde: iii lib. ingh.; item, x s. ingh. die Willeme Wouter Coppins sone vorseit waren ghenomen ute siere bursen[5].

Edel here van Vlaendren ende boven al deser sware scade, so was Lamsin Bellaerd in swaerre vangnessen geleit ende men soude mi hebben ghedaen in enen pit[6] ende omme dien ducht[7] dien ic hadde van minen live moest ic mi selven der ute helpen bider helpe van minen vrienden ende namelike bi Lamsine Storme die mi der toe leende v lib. ingh. Somme van al deser scade xlv ½ lib. inghelsche.

Edel here waer omme Lamsin ende Willem vorseit U bidden om Gode dat Ghi hem helpen wilt waer bi dat si 't hare ghecrighen.

Bijding.

IN Westvlaamsche middeleeuwsche rechtsteksten ontmoet men een woord: *bijdinghe, bidynghe, bidinghe*, dat men tevergeefs zal zoeken in de middelnederlandsche woordenboeken van Oudemans, Verwijs en Verdam of Stallaert. Ook het Deutsches Rechtswörterbuch,

(1) Het scheepstuig.
(2) De zeilen.
(3) Het vrachtgeld.
(4) Het reisgoed.
(5) Geldbeugel.
(6) Put = onderaardsche gevangenis.
(7) Vrees.

dat nochtans de middelnederlandsche rechtswoorden opneemt, kent het niet.

Laten we eerst de teksten geven, waarin het woord voorkomt:

1°) - ‘drie vierendeel lands,... ligghende in de prochie van Elverdinge ende binnen den scependomme, tusschen der *bidinghe* Jehan Wadens an dene zide, ende der erve Pieter Wadens ende Marote zire zuster an dander zide...’ (akte van 1339-40, bij FEYS ET NÉLIS, *Cartul. de St. Martin*, n. 453, bl. 324-5).

2°) - ‘een wijf van buten, die verdeelt was van haren eersten man, hilt herve *in bidijnghen* na der costume van buten... de voghden van den kijnde begherden die bidijnghe te deelne naer den portersceipe ende zeiden dat ghereikent was over catelen... scepenen... wijsden dat de wedewe de vorseide bidijnghe houden zoude... (Vonnis van 1371, bij DE PELSMAKER, *Sentences d'Ypres*, n. 157, p. 34).

3°) - ‘Het gheviel... achter de dood van Michiel Diederijx van Beurewaert... dat mijnvrauwe de wedewe al 't goed hilt bede in douwarie ende *in bidijnghe*... (Vonnis van 1376, bij denzelven, n. 158, p. 35).

4°) - ‘tzeventich roeden, tusschen Jans van Caloens *bidinghe* ande noordzijde ende de bidinghe die Jan van Caloen hout jeghen Lamsin de Heye ande zuudzijde... (Akte van 1467, te Snellegem, op het Rijksarchief, bl. nr. 6046).

5°) - ‘71 roeden lants, ligghende in Alverincheem ende Hoosta,... danof de vader komt de helt in *bijdinghe* (Akte van 1475, te Hondschoote, bij E. MEYERS, *Het Ligurisch erfrecht in de Nederlanden. II, Het West-Vlaamsch Erfrecht*. Bijlagen, bl. 56).

6°) - ‘33 roeden lants... twelcke de wedue Wouters Annaerts hout *in bijdinghe* (1475. Ibid. o.c.).

7°) - ‘eenich recht heesschen van *bidinghen* up dleen... (1374, DE PAUW, *Bouc van der Audiencië*, n. 1279).

B i j d i n g duidt dus op een wijze van bezit van land:

men houdt land in bijding (zie tekst 2, 3, 5 en 6); het kan ook kortweg aanduiden het land zelf dat op die wijze bezeten wordt: de bijding is dan het land dat in bijding wordt gehouden (zie tekst 1, 2, 4).

Voor de rechtsverhouding die door het woord bijding wordt uitgedrukt, komt op de eerste plaats in aanmerking de volgende latijnsche omschrijving van den tekst 1°:

'tres quartarios terre vel circiter, jacentes inter terram quam tenet Johannes Waden ad vitam suam ex una parte, et terram Petri et Marote Wadens ex altera parte...' (akte van 1344, bij Feys et Nélis, a.w. blz. 338).

De bijding is dus de *terra quam aliquis habet ad vitam suam;* in bijding houden zou dan te zeggen zijn: voor het leven houden, het vruchtgebruik genieten.

Doch we kunnen de beteekenis van bijding nog nader omschrijven. Immers, de tekst 2° hierboven leert ons uitdrukkelijk dat de bijding behoort bij het RECHT VAN HET PLATTELAND, bij het Iepersch landrecht, de 'costume van buten', wat bevestigd wordt door het feit dat alle onze teksten spreken van landelijke gemeenten. Even uitdrukkelijk wordt bovendien aan tekst 2° toegevoegd dat naar het Iepersch stadsrecht, 'naer den portersceipe', de bijding gerekend wordt voor kateel, m.a.w. als deelbaar goed beschouwd wordt, wat gelijk staat met te zeggen dat de bijding er niet toegepast wordt.

In tegenstelling met het stadsrecht, kent het landrecht van Ieper, in dezen gelijk met dit van heel West-Vlaanderen, een huwelijksgoederenrecht waarbij de langstlevende echtgenoot van een beërfd huwelijk in het bezit komt van de helft van het erfgoed van den eerststervende. Krachtens het beginsel der zijdehouding, kan de langstlevende dit erfgoed alleen bezitten met last het voor de kinderen-erfgenamen te bewaren. Hij kan het derhalve niet verkoopen noch wegschenken: hij moet het in zijn bezit houden tot aan het overlijden van de kinderen: dit is het wat door 'in bijding houden' uitgedrukt wordt.

Prof. dr. E.M. Meyers heeft dit alles zeer duidelijk uiteengezet in zijn aangehaald werk, en bewezen hoe v e r w a r r i n g ontstaan is tusschen het houden in bijding en het houden i n b i j l e v i n g; in de zestiende eeuw is die verwarring zoo volstrekt, dat de bijding als bijleving beschouwd wordt, en feitelijk geheel vergeten is geraakt. Die verwarring begint reeds op het einde van de veertiende eeuw, want de geijkte benaming *bijding* wordt dan reeds vervangen door de verwante benaming *bijleving*, terwijl op het einde van de vijftiende eeuw de ontwikkeling voltrokken is, en het woord uit de taal verdwenen. Dat de opslorping van het rechtsbegrip de verdwijning van den naam veroorzaakte, lag in den aard zelf van de rechtstaal, wier lot het is de spiegel van het rechtsleven te zijn.

EG. I. STRUBBE.

In den aap gelogeerd zijn.

DIE spreuk, bij 't volk overal nog mondsgemeen, ontstond - zoo hoorde ik vertellen - in onze streke, en wel te LEDEGHEM (bij Kortrijk). Dat is alzoo gebeurd:

't Is al lange, lange geleden, als K e i z e r K a r e l nog roerde en leefde: hij was een keer op reize in ons geweste. Tegen den avond kwam hij over Ledeghem: hij was moe en wenschte daar te vernachten. Hij vroeg aan de menschen waar dat hij zou slapinge vinden en 't wierd hem gezeid dat er logement was *In den Engel*. Maar, zeiden ze daarbij, de bazinne en is maar een aardig gedraaisel van een wijf, ze is frank en bot tegen iedereen, ze is te gierig om teten te geven en 't is daar zoo vuil als in een stampkot.

- Goed, zei Keizer Karel, 'k wil dat ne keer zelve ondervinden!

Hij trok nen blauwen kiel aan en een roô neusdeuk aan zijn hals en een harenmutse op zijn kop: 't was

juiste lijk een beestenkoopman. En alzoo vooruit naar Den Engel.

- Navond, bazinne! is er teten en slapinge voor mij?

- Waarom moe-je zoo late komen; 't is al pekkedonker en 'k zou nog moeten uw bedde maken! zei het wijf. Nu, ge kunt op de planken slapen, op den zolder: elders zit het al vol.

- Hè-je niets beters? vroeg de keizer.

- 't Is zeker wel goed genoeg voor nen onnoozele vent die met de koeien leurt!

Keizer Karel zweeg. Met een paar droge stuiten en een pinte kleinbier mocht hij de leere op, in dat rattekot onder 't dak. Hij was er al uit, eer dat 't nuchtend was en toen hij naar beneên gekropen kwam, was Marianne al aan 't brouwen en aan 't stuiten snijen.

- Hè-je geen terwebrood? vrouwe, ik en kan de ruggestuiten niet verteren, vroeg Keizer Karel.

- Als 't u niet aan en staat, laat mijn eiers in den pander; ge moogt er alzoo van onder trekken, snauwde ze toe.

- Eiwel, zei onze koopman nu, 'k zàl gaan! Maar eerst moet ge weten dat ik Keizer Karel ben en dat ik u zal straffen om uwe botte en zotte manieren. Eer dat het avond is, zult gij uw uitsteekberd ‘In den Engel’ intrekken, want ge zijt eerder een duivelesse dan een engel! In de plaatse zult gij een ander berd doen schilderen, waarop er staat: *Hier is men in den Aap gelogeerd*. Als dat tegen morgen niet gedaan en is, dan doe ik uwe herberg sluiten en afbreken: dat zal u leeren alzoo de menschen voor den aap te houden, leelijk schominkel da' ge zijt!

Keizer Karel betaalde en vertrok. En 't wijf liep met het vier in heur roks, om het nieuw uitsteekberd te doen schilderen: ze zweette van d' alteratie bij de straffe waarmee ze bedreigd was!

Of de menschen van Leeghem er hun deun in hadden!

't Is sedertdien dat ze zeggen, als ze in verlegenheid en nesten zitten, er bedrogen van uitkomen: Eiwel, 'k ben nu wel in den aap gelogeerd!

A.V.W.

- Die vertelling is blijkbaar door 't volk uitgevonden, om de reeds bestaande spreuk uit te leggen. Stoett, Nederl. Spreekwoorden, bl. 13 (Zutphen. 1923) meent dat de spreekwijze niet zeer oud is. Hij vermoedt dat de spreuk ingegeven is door uithangborden van herbergen. Dat de aap op uithangborden voorkwam, is zeker. Zoowel te Kortrijk als te Brugge bestond er vroeger (reeds in de 15e eeuw) een herberg *In 't Scheminckele*. Onder zulk een uitsteekberd was men werkelijk *in den aap gelogeerd*. Daar de aap ook bekend staat als een dier, dat iemand onverwacht een poets speelt, bezigde men die uitdrukking voor herbergen, waar men beet genomen werd; later in algemeener zin om het verkeeren in een onaangenamen toestand aan te duiden.

B.

Sint Brandaan, patroon tegen den brand.

SINT Brandaan (Brandanus, Brandaris) is een Iersche abt uit de 6e eeuw, dien het Roomsch Martelaarsboek vermeldt op 16 Mei. Ond er zijne leerlingen telde hij Sint Machutus, en stichtte in Ierland talrijke scholen en kloosters, waarvan het bijzonderste dit was van Cluain-Fearta, gelegen op de Shannon, in het graafschap Galway. Hij is vooral beroemd als de held van eene wonderbaarlijke zeereis van zeven jaar, beschreven in de *Peregrinatio Sancti Brandani abbatis*, welke reeds in de 10e eeuw bestond en gedurende de middeleeuwen in verscheidene talen in verzen en proza werd overgebracht[1].

Sint Brandaan was vroeger bijzonder vereerd te Brugge, waar men hem, wegens zijn naam, aanriep als patroon tegen vuur en b r a n d .

In de kerk van de P o t t e r i e was vroeger het zijaltaar aan den epistelkant aan Sint Brandaan toegewijd.

(1) J. Te Winkel. De Ontwikkelingsgang der Nederl. Letterk. I, bl. 409 vlg. (Haarlem, 1922).

De hulpbisschop van Doornik kwam den 7 April 1359 de kerk van het gasthuis wijden ter eere van den H. Geest; het zijaltaar aan den evangeliekant wijdde hij toe aan Sint Antonius den eremijt, het andere, *ad cornu Epistolae*, aan Sint Brandaan[1]. P. Taisne vermeldt ook die altaren '... onder het Oxael van de Choor, te weten, van s. Antonius, aen welcken Autaer de Schip-maeckers hunne Capelle houden en van s. Brandanus, alwaer die van Sinte Brandanus Gulde hunne Autaer houden, eenen Heylighen, die soo wel teghen het vier in s'menschen lichaem, als in de huysen, ghevierd wordt.'[2]

Er bestond dus vroeger (alleszins vanaf 1604) in de Potterie een g i l d e v a n S i n t B r a n d a a n. Het zeinsel van die gilde is heden nog bewaard; op den voet staat dit opschrift: *Dit seinsele behoort toe de Gilde van St. Brandaris in kercke van Potterie by my Bastiaen Lauwers als Deken en Gillis Elhouts Sorgere 1604*. In de Potterie bewaart men nog een oude koperen plaat (waarvan een afdruksel staat in Rond den Heerd, V (1870), bl. 93) voorstellende Sinte Anna, tusschen S. Brandaan en S. Andries, en daaronder het volgende opschrift:

> O HEYLIGHEN BRANDANVS VRINDT GODTS VERHEVEN BIDT VOOR ALLE BEDRVCKTE MANNEN ENDE VRAVWEN DIE IN NOODT DES BRANDTS V DEVOTICH AENCLEVEN EN MET EEN VAST GHELOOVE IN GODT BETRAVWEN 16. IS INDE POORTERIE. 48.

Sint Brandaan staat op deze plaat verbeeld met mijter en koorkap. Hij houdt in de rechterhand een staf en een brandhaak; op de linkerhand draagt hij een kerk die in vlammen staat[3].

(1) In de Revue Bénédictine, deel XXI (1904) bl. 271 vlg. zijn de oorkonden van die wijding afgedrukt, door Dom U. Berlière (in den overdruk Evêques Auxiliaires de Cambrai et de Tournai, bl. 119-121).
(2) Onse Lieve Vrauwe van Potterye, Toevlucht der Sondaeren, enz, bl. 26 (Brugge, 1666).
(3) E. Rembry. De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge, bl. XV (Brugge, 1890-96).

In de Potterie berust ten slotte nog een reliek-monstrans die bekroond is door een beeldje van Sint Brandaan[1].

Een der altaren van het zuidzijkoor in de Sint Gilliskerk te Brugge was in de 14e eeuw toegewijd aan Sint Gandolf en Sint Brandaris. In 1397 werd door Jan Noyt en zijne echtgenoote een dagelijksche zielemis gesticht '*... ad altare beatorum gengulphi et brandarii...*'[2].

Vroeger was Sint Brandaan ook vereerd in de abdij van Sint-Trudo te Brugge. In een gedenkschrift van de abdis Isabella De Witte (1762-1784) leest men dat dagelijks, na Completen, een Onze Vader en een Wees-gegroet gebeden werd 'voor den H. Brandanus, om bevryd te syn van brand'. En verder nog: 'Alle jaere eene lesende misse op den dag van den H. Brandanus; men ontsteeckt eene keirse in den choor, om bevrydt te syn van brandt.'

In het hedendaagsche klooster van Sint Trudo bestaat die vereering van Sint Brandaan niet meer[3].

A.V.

Hoe 't kind onttooverd werd.

't **W**AS 's nuchtends vroeg in Zomermaand dat drie vrouwmenschen in de Zakstrate te Nipkerke (Nieppe in Fr. Vl.) stonden te babbelen[4]. De eene droeg een klein kind in een grooten snuitdoek gedraaid, de andere had een

(1) James Weale. Bruges et ses environs, bl. 186 (Brugge, 1884). - Deze monstrans is gedeeltelijk uit de 15e eeuw, gedeeltelijk van 't jaar 1604.
(2) E. Rembry t.a.p.
(3) Naar een geschreven aanteekening van Kan. E. Rembry, welwillend medegedeeld door den Z.E.H. Kan. De Schievel.
(4) Verteld door Maria Cambier en anderen over veertig jaar, rond 1890. Vgl. voor oorkondschap Biekorf, 1922, bl. 83.

paander mee en hield een bleuzend jongentje aan d'hand, de derde kwam uit den meersch, waar zij de koeien gemolken had, met twee vuile eemers melk aan heur jok. En 't swatelen begonste.

- Dag Sylvie... Julie... Angèle. En hoe gaat 't al thuis?
- Sylvie, ga-je ook naar Nipkerke om u te doen belezen?
- Ja'k, Angèle, 't is juiste gepast, we kunnen te gare gaan!
- Maar Sylvie, zei Julie de boerinne, wat scheelt er toch met uwen kleenen dat hij altijd alźoo bleet?
- Och-heere ja! en dat is dag en nacht, juiste lijk de twee oudste die al dood zijn, en ze waren nog geen twaalf weken oud. Dat dutske toch! En 'k vreeze dat 't weere niet en zal gaan! 'k Ben al om medalies geweest naar Yper(1) en gaan dienen voor Sinte Gheleijn te Erquingehem(2), maar dat en helpt al t'hoope niet. Misschien zal 't nu beteren met Sint Jansmesse.

Angèle gaf een aaiske aan 't kindje en 't schreemde altijd voort dat 't een compassie was.

- Ik ga naar de messe te negenen, zei Julie, 'k moete mij haasten om nog de beuter in gang te steken, want w'hebben juiste een keernwiel gezet en 'k moete 't meisen-hier nog een beetje daarbij helpen.

Julie en heur meisen, die ondertusschen ook uit de weê gekomen was, gingen naar 't hof; de andere twee vrouwen gingen Nipkerkewaart en bij den draai van de Zakstrate, rechtover 't douanekotje, stonden ze, op de kalsij van Belle, voor een heelen hoop vrouwvolk met kinders mee, allen op hun zondagsche.

In de kerke, voor en achter de missen, was dat een gedrum daar aan de communiebank, meestendeels

(1) te weten: bij de Carmers, om medalies van S. Benedictus. Vgl. Biek. 1923, bl. 136.
(2) S. Gislenus (fr. Ghislain) gediend voor de vallende ziekte en de ‘excessen’ van de kinders.

vrouwen en kinders, en de pastor lei hun een voor een de stole op het hoofd en las SINT JANS EVANGELIE. Dat is alzoo al jare te doen te Nipkerke, en van overouds, op Sint Jansmesse (24 Juni).

Achter de messe ging Sylvie naar de sacristie, bij meneere de pastor, met heur kind dat maar altijd voort schreemde.

- Luistert, zei de pastor, ge zult met ruize thuis zijn, of daar zal een oude vrouwe uit het gebuurte komen vragen hoe het gaat met 't kind. 't Is zij die het betooverd heeft. Ge moet ze bedreegen en dwingen het kind te onttooveren.

Thuis gekomen vertelt Sylvie aan heuren man wat de pastor gezeid had. Seffens ging François een groot vier aansteken in den bakoven. En waarlijk: daar kwam een oude vrouw uit het gebuurte, een vuile hekse van een wijf, met heur tuiten uit een slunse van een mutse, met grijsde loensche oogen die diepe zaten lijk de pitjes in de eerappels.

- Elk nen goen dag! hoe gaat het met den kleenen? schreemt hij nog altijd alzoo?

François kwam toegeloopen, stekte 't wijf bij heur schoere en trok ze mee naar 't ovenbeur.

- Als ge niet en ontdoet wat ge gedaan hebt, smijt ik u in 't vier!
- Wat wilt ge toch van mij? Ik en heb niets gedaan?
- Ge zult mijn kind onttooveren, of 'k zal u levend verbranden!
- Och, als 't u-blieft... vergiffenisse! schreeuwde 't wijf en ze beefde lijk een popelierblad, 'k zal alles doen wat ge vraagt.

De hekse ging weer in 't huis, waar de kleene hem lag te draaien en te wringen in zijn wiege, deed hem uit den bunsel en haalde uit dat arm kleen schepselke honderde en honderde SPELLEN, die niemand ooit te voren gezien en had[1].

(1) Over s p e l l e n in den bunsel van betooverde kinders, vgl. Rond den Heerd XXI, bl. 32 en Biek. 1900, bl. 314.

- 't Is nu gedaan, zei ze, hij en zal niet meer schreemen.

En ze liep zeere weg. Sedertdien en schreemde 't kind niet meer: het was en bleef gezond.

***

Dat geeft een gedacht van de talrijke histories van betooverde kinders die in de streke (Belle-Ambacht) verteld worden. 't Komt altijd daarop neer: de heksen, om de kinders te betooveren, geven hun suikergoed, of streelen met de hand over hun aangezicht, of kussen ze.

Om de dutskes te verlossen moet ge naar den een of den anderen heiligen gaan dienen ofwel om raad naar meneere den pastor.

[M.D.L.C.]

‘Een devotelicke oefninghe onder missen.’

OP de Universiteitsbibliotheek te Gent, bevindt zich onder meer andere uitgaven van hetzelfde boek een prachtige postincunabeldruk van *Der Sielen Troest*, een der meest gelezene volksboeken uit de 15e eeuw.(1)

Het werk, waarvan de schrijver onbekend is, en waarvan een handschrift het jaarmerk 1407 draagt, verscheen alhier voor de eerste maal ‘Tsentemertensdyck in Zeelant’ ten jare 1478; het werd nog herdrukt te Antwerpen in 1529.(2)

Het exemplaar dat ik zag, is er een van 1502 en werd gedrukt aldaar ‘buten die camerpoert int vogelhuys bi mi Govaert Bac’.

Het gaat er om den uitlegt ‘principalick vanden

(1) Zie Geffeken, Der Bildercatechismus, Leipzig 1855; De Vooys, Middelned. legenden, den Haag, 1900; Bahlmann, Deutschl. Kathol. Katech. Münster, 1894.

(2) Campbell, 1543-50; Nijhoff 2081-86; Bahlman a.w. bl. 12, 13.

x. gheboden Godts, gheordineert met veel schone leeren, exempelen, hystorien, legenden ende martelien van den heilighen'[1].

Bij den uitleg van het derde gebod, col. XXXVI, trof me de volgende verhandeling over het bijwonen der H. Mis.

'Lieve kint, alstu wiltste misse horen soe sultstu dijn tijt nutte maken. Du sultste bidden ende weenen ende dijn ghemac niet soecken. Du en sult altijt niet sitten noch staen. Bi wijlen sultstu staen, bi wijlen vallen op dijn knyen...

Alsmen singhet *Kyrieeleyson* soe salstu staen oft du wiltste, oft legghen over die banck ende bidden. Als men singhet *Adoramus te*, soe valt neder op dijn knyen. Alsmen singhet *suscipe deprecationem nostram* soe valt op dijn knyen. Nu wilic die beduden gloria in excelsis.

Doe onse lieve here geboren wert doe songhen dye heylighe engelen *Gloria in excelsis deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis*. Dat bedudet alsoe veel: Eere si gode in den throne dat is in hemelryk ende ind' aerde sy vrede den lieden die van goeden wille sijn.

Dat daer na volget dichte Sinte Hilarius als Laudamus te etc. dat beduydet: Wi loven di. Wi gebenedien di... enz.

Dit gloria in excelsis en mochte ter eerste maele niemant beghinnen dan die bisschoppen. Daer na quamer een heylich paeus die hi ete simachus; deze sach aender waerdiger priesterschap datse God ghetoghen hevet boven den enghelen indien datse syn heylighe lichaem ghebenedyen: des en mach gheen enghel in den hemel doen. Daer om sette hi in dat alle priesteren mochten beghinnen Gloria in excelsis.

Daer na volghet *Dominus vobiscum*, soe salstu staen.

(1) Het werk moest, naar de opgave van den schrijver, ook andere punten behandelen, maar we bezitten slechts dit tractaat over de 10 geboden, en nog een tractaatje over de Sacramenten, dat bij enkele drukken onder den naam 'cleyn sielen troest' gevoegd werd.

Alsmen die collect singhet so machstu legghen oft staen. Als men singhet *per dnum nostrum jhesum xpm*, soe valt neder op dijn knyen. Alsmen dye epistel singhet soe moechstu staen. Alsmen singet dat Alleluja soe saltstu staen. Alsmen singhet die sequencie soe moechtstu staen. Alsmen singhet dat evangelium soe saltstu staen bloets hoefts... Ende alsmen beghint dat evangelium doe saltstu een cruce voer di slaen ende dat selve saltstu doen alst evangelium uut es. Dat beduydet also veel dat alle die woerden die sy spreken moghen, sullen alsoe waer wesen als die woerden des heylighen evangelien.

Daernae volghet die CREDO, so salstu staen. Ende alsmen singhet *Ex Maria Virgine* soe sultstu vallen op dijn knyen ende danken gode uut gronde dijns herten dat hy mensche ghewerden is ende vander reyne maghet maria gheboren is...

Daer na volghet die offersanck. Wiltstu dan offeren dat sultstu doen om god ende niet om die lieden wil noch om ydel eer. Du en sultste niet offeren van onrechte gut, du en sulste die priester syn offer niet onthouden. Du en sulste gheen haet in dyn herte draghen alstu offeren wiltste. Hebstu yemant bedroeft du sulste eerst met hem versoenen... Alstu totten offer wiltste gaen du en sultste gheen arme vrouwe versmaden dattu niet en wilste met hem gaen want god aensiet meer dijn oetmoedich herte dan dijn offer...

Als die offersanc uut is soe keere hem die priester om ende spreect *Orate pro me*, dat beduyt alsoe veel dat hy biddet alle denghenen die daer vergadert syn datsi god voer hem bidden dat dat heylighe sacrament die hij offeren sal niet alleen voer hem mer voer allen menschen ende voer alle sielen die inden vaghevier syn dattet god aengenaem sy. Do salstu vallen op dyn knyen ende spreken dit ghebet:...

Daer na als de priester singet *per omnia secula seculorum*, soe saltstu staen ende alsmen singt *gratias agamus domino deo nostro* soe valt op u knyen ende staet weder op. Ende alsmen singet *Sanctus* soe slaet

een cruijs voer dy. Ende alsmen opboert dat heylighe lichaem christi, soe valt op dyn knyen ende smeect dit ghebet:...

Daerna legghe over die banc ende spreect wattu wilste. Ende als die priester spreect *nobis* so bidt hi voer alle die sondaren. Soe clopt voer dijn borst ende ghedenct dattu een sondaer biste ende spreect: Here god weset my sondige mensche genadich.

Ende alsmen singet dat *pater noster* so staet. Ende alst uut is soe legghet over die banc.

Alsmen singhet *Pax Domini* so staet op ende alsmen singhet *Agnus Dei* soe valt op u knyen ende staet weder op ende anderwerf ende derdewerf doet alsoe. Daerna geeft men die *pace*. Die en salstu van niemands versmaden want die pace gheeft men van den outaer tot een teyken dat alle dyegene dye daer misse horen deelachtich sullen sijn den sacrament dat die priester voer ons neemt...

Alsdu sietste dat die priester dat heilige sacramente nuttighet soe valt op u knyen ende bidt:...

Als die misse uut is so valt op dyn knien ende ontfanct die benedixye.'

Voor de geschiedenis van het middeleeuwsche gebedsleven is *Der sielen troest* een allerbelangrijkste bron, en wellicht kom ik er nog op weer bij een andere gelegenheid.

Want benevens het mishooren wordt nog behandeld, na het gebed in 't algemeen, het Pater Noster, het Ave maria, het 'aendencken van dat leven christi ende van die passie ons heren', de 'seven ghetijden', de 'seven vreughden van O.L.V.' en een godvruchtige oefening 'van dye vier bittere tranen ons liefs heren Jesu Christi: 1° doe hy gheboren werdt, 2° doe hi Lazarum umweckte van der doot, 3° opden palmdach, 4° aenden cruce doe hy sinen vader voer ons badt.'

EM. FRUTSAERT.

† God wille de ziele van heer Ernest Hosten
overleden te Brugge den 19 December 1932
en van heer Jeroom Noterdaeme
Doctor in de Rechten
overleden te St Andries op Nieuwjaardag 1933.

Biekorf verliest twee goede vrienden en medewerkers: H. J e r o o m N o t e r d a e m e (geb. te Loo in 1862) die al in onzen eersten jaargang van zijn gedichten ten beste gaf, en daarvoor - nl. toen hij ze in 1892 in boek uitgaf - van Guido Gezelle den bemoedigenden brief ontving die alhier (IIIe jg. 1892, bl. 96) medegedeeld is. In Biekorf bleef hij jarenlang vlot voortzingen en dichtte daarbuiten nog zijn in 1898 gunstig ontvangen, volksche vertelling *Godevaert en Godelieve*. Ook nadat zijn werkzaamheid geheel door zijn ambt en de studie van het bestuurlijk recht was opgeëischt, besteedde hij nog zijn vrijen tijd aan dichtwerk dat in zijn onuitgegeven letterkundige nalatenschap is blijven rusten. - Heer J. Noterdaeme was een ruime geest en een edelvoelend herte, een onvermoeide werker voor 't goede, die zijn onbaatzuchtige toewijding aan Land en Kerk in zijn kinderen mocht bekroond zien. Nu moge God hem daarvoor loonen!

H. E r n e s t H o s t e n (geb. te Dixmude in 1882) was seffens voor Biekorf gewonnen toen hij na den oorlog in Brugge is komen wonen. Al zoeken in de oorkonden heeft hij, met voorkomende gedienstigheid, verscheidene belangwekkende mededeelingen voor ons blad opgesteld. Voor dit kleiner werk verdient hij onze genegene herinnering. Zijn grooter, uitgegeven en onuitgegeven werk (wij vernemen dat zijn nagenoeg voltooide Algemeene Inventaris van het Brugsche Stadsarchief binnen kort zal gedrukt worden) zal aan de zoekers op het gebied van de Vlaamsche geschiedenis, oudheidkunde en kunst voortdurend goede diensten bewijzen. - Aan zijne geachte en beproefde familie bieden we onze oprechte en christene deelneming aan.

B.

Boekennieuws.

Edward Vermeulen. Aardige Rent. Roman. 21 × 16, 228 blz. Thielt, Lannoo, 1932. = Fr. 18.

Een fruitboom, wil hij vruchten dragen, moet met verstand geplant en gekort worden al van de eerste scheute; hij moet 's winters gevet en gemest zijn, gesnoeid op zooveel oogen, sporen en botten; 's zomers gedund op zooveel bladeren, en wederom 's winters gekuischt en besproeid tegen ongroei en ziektekiemen allerhande. Zóó moet dat gaan: altijd voort, jaar-uit jaar-in.

Aldus is ook het karakter van een jongeling... een windeling gelijk die zonder greffie en zorge: ongesnoekte en vruchtelooze schoten pakt, overdaan van meeldauwe, zwamen krulziekte, schild- en bladluizen, schurf en kanker.

Die onstuimige lastige beer van 'en Laurent (Rent) mag z'n handjes kussen dat hij in z'n bratte jonge jaren: makkers en meesters (buiten een of twee) heeft tegengekomen die hem ten minste... verstonden, makkers en meesters die hem geleid hebben met herte en met liefde, zonder bassen of bijten, zonder slaan of smijten.

Voorwaar ieder kind is er een op z'n eigen, met eigen aanleg en eigene driften; het eene moet rechts, het ander links aangepakt worden. Al de jongens gelijk, lijk de boter in den zelfden pot, willen stampen, ze ál gelijk met de zelfde middelen zoeken te dwingen en kleene te krijgen... is mis, is redenloos. Al de kinders, ook de hardste steenkoppen, kunnen deugdelijk en zacht gekookt worden, maar... ge moet weten *hoe*.

Proficiat, Warden Oom, uw 23ste boek is, als zielkundig werk, zeker een van uw beste. Warden, gij zijt een gemiste biechtvader, nè! 'Aardige Rent' is een studieboek: een verstandige leidsman voor sommige jonge onervaren leeraars, voor nog vele meer onredelijke ouders, en doorgaans voor al degene die met de opleiding van jonkheden begaan zijn.

K.D.W.

J. Leroy. Zeisels en Vertellingen. Achtste Deel. 21 × 16 128 blz. Thielt, Lannoo, 1932 = Fr. 8.

Wie kan er voor ons volk vertellen lijk Pastor Leroy? Dat is een kunste zonder gekunsteldheid, eenvoudig, deugddoende en boeiende.... om den boek niet toe te krijgen vóór dat ge met den laatsten 'tiere-liere-luut- 't vertellingsken is uit' weer in de alledaagsche wereld valt. In dezen bundel staan er drie vertellingen die eerst alhier in Biekorf verschenen zijn: we verwachten binnen kort een voorsmake en inzet van 't negende deel. 't Is voorzeker al aan 't komen?

B.

Mengelmaren.

Nieuwjaarwensch van den Trommelaar der Gheluwsche Brandblusschers aan zijn uitgeweken medeburgers. (1919).

Sinds vijf jaar bleef mijn blusscherstrom
Spijts rooven, moorden, branden.... stom!
Wij lagen onder 's vijands hiel;
Ons dierbaar dorp in puin verviel.

Maar nu dat 't vrede luidt, terstond
Roer ik mijn trom en doe de rond:
‘Rap! rap! van Oost West Zuid en Noord
Gij Gheluwnaars, op! op! en.... hoort:

Weerom, weerom, weerom gekeerd
Daar waar uw huis eens stond en heerd!
Den hamer en 't truweel gevat
En zage en schave en beitel! - Dat

Een nieuwe Gheluw' rijze alras
Nog schooner dan het oude was.
De handen uit de mouw! Aan 't werk!
Uw huis hersteld en schole en kerk!

Dat rook uit elke schouw opgaat,
Een man op elke zulle staat,
En in de lucht waait, t'allen kant,
De meiboom op 't nieuw dak geplant!

R. GH.

Slekken lokken.

Tegen een slekhuis op hun hand zeggen de kinders:

Slekhuis
komt uit
achter een beetje brood
en een beetje beutere.

.....
Kijkt! hij heeft het gehoord! hij steekt zijn horens uit!
Becelaere
D.

Elders klinkt de roep (De Cock-Teirlinck, Kinderspel, 6, 69):

Slek, slek!
Steek uw horentjes uit
Of anders brand ik uw huisjen uit!

Te Gent:

Slek, slek, steek uw horekes uit!
Ik zorg voor u nen goeden buit.
Slek, slek, steek uw horekes uit!
Ge zult wat zoete boter hên
Al van de bonte koe!

V.M.

- Nog een W e s t k a p e l l e n a r e !.... zeggen de menschen te Uitkerke als ze een reiger 's avonds zien optrekken ‘naar huis’, te weten naar Westkapelle in Zeeland, waar die vogels vele nestelen.
H.F.

- G' en kunt d e n l a p v a n d e n z a k n i e t m e e r s n i j e n: d.i. g'en kunt niet meer rond komen, de twee enden niet meer aan malkaar knoopen.
Roeselare.
A.D.

Batjesdag.

- 't Is vandage b a t j e s d a g in de Smeestrate. Brugge.
- De BATJESDAGEN: ook rond Brugge (te S^{te}. Kruis) veel gehoord voor fr. ‘braderie’.
A.V.W. - J.B.
'k Geloove dat ze te Roeselare zelfs B a t j e s d a g e n op den uitplak hebben gedrukt.
- 't Is een schoon echt-volksch woord en het teekent wel de zake: 't zijn al ‘batjes’ die, op zulke dagen, aan winkels en kramen te koope liggen en iedereen is er op uit ‘een batje te doen.’
B.

- Mijn vruchten staan in alle weêr daar l i j k e e n e i o p e e n b a l k e. Zei een boer van Vlissegem doelende op de riesche van 't weer. Vgl. De Bo.
- Nen boer is zoo veranderlijk a l s n e n h o n d o p e e n h a l v e d e u r e. (Dudzeele). Die vergelijking is ingegeven door de zegswijze: Zoolang een hond op een halve deure zit, d.i. een oogenblik, zeer korten tijd (De Bo).
- Als er te veel over end'weer-geloop is in een huis, dat ze reke aan van buiten en backten naar binnen komen en 't huis vuil maken:
- Scheedt toch uit met al dat geloop! m i j n h u i s i s t o c h g e e n a a n d e s l e t s e, zegt moeder verstoord op heur volk. (Stalhille).
AANDESLETSE is het spoor dat de aanden achterlaten in het gras (De Bo).
A.V.W.

De Brugsche Halletorre in brand (1741).

Op 30 Mei 1741 brak boven Vlaanderen, het zuiden van Noord-Nederland en het Rijnland een zware donderbui los. Te Keulen viel daarbij sneeuw.

Van wat de ‘Europeesche Mercurius’ van dat jaar in deel I, bl. 285 daarvan vertelt, nemen we het volgende over:

‘Op den zelfden dag 's middags ten 12. uuren, is de Blixem in de *Stadts* of *Halle-Tooren* te *Brugge* geslagen, die in een oogenblik in Brand stond, zonder dezelve te konnen blusschen; alzo 't vuur in 't opperste van den Tooren een aanvang nam, continuerende het tot 's avonds ten 5 uuren, waar door alles is verslonden en de *H. Bloed-Klok*, die zeer zwaar is, gesmolten. De Tooren van de L.V. Kerk is ook zeer sterk beschadigt door den Donder van den voorleden nacht. Daar zijn eenige Huizen, dewelke onder den Stads Tooren in brand stonden, gebluscht, doch consederabele schade geschiedt.’

Haarlem.

J.D.H. VAN UDEN.

Van Schilderwerk.

- Je moet jen verf u i t w e r k e n !

d.i. met den borstel wel openwrijven, openstrijken.

- Je meugt de f l e n z e n van den schilderburstel niet zien!

d.z. de streken, de striepen van den borstel.

Brugge

[K.d.F.]

Van de verwe op een mager geschilderde deure, zeggen ze te Ardooie: Z' i s m e t n e k r u i s b o g e d e r o p g e s c h o t e n !

Ze zeggen dat ook van de beuter op een stuite die mager gebreed is.

D.B.

Zieltjespap.

Zieltjespap is Koekenpap, met zoetemelk bereid, die men bij kinderbegravingen ten besten geeft, of plag te geven (Loquela).

Te Becelaere gingen de kinders, de ‘draagsters’ naar het huis na den uitvaart, opgeleid door de vrouwe die hen bestuurde, al roepende:

- Is 't kindeken in den hemel?
- Ja 't!
- En gaan we z i e l e p a p eten?
- Ja 'w!

Ze moesten zwijgen al naderen van 't huis.

De z i e l e p a p was gewoonlijk rijstpap in het sterfhuis opgediend.

[L.D.W.]

WROED VAN DE DUIVELS.

- Ge peist, 't is een schoone dag tewege, en een ure daarachter, 't is w r o e d v a n d e d u i v e l s ! d.i. stijf wroed.

Becelaere.

Te Brugge zeggen ze: .... wroed v a n a l d e duivels.

HEET IS ALLEMANS GOESTE:

Gezeid van de soepe. Die 't koud begeert blaast erop, en die ze warm wil en moet ze niet opzetten.

Yper.

L.D.W.

Vingerrijmke van Duimelot.

Duimelot was in 't water gevallen,
Linkepot heeft er hem uitgehaald,
Langetjap moest hem weer naar huis bringen,
Korteknap heeft hem in bedde geleid
En kleene-kleene pinkje heeft alles aan moeder gezeid.

Dat was een van onz' moeders liedjes, die ze zong als we nog klein waren, en met de eenvoudige melodie is het nog eens zoo schoon.

Beernem.

E.P.A.

[Nummer 2]

Van den baggevent.

TOEN we kleine jongens waren en droef lijk de donders, verdreegde moeder ons altijd met den baggevent.

‘Ik ga je verkoopen aan den baggevent’ of ‘'k ga je meegeven met Pier de Bagge’ of met ‘Smissaert’... zei ze.

Smissaert was een rondleurende koopman die 't land afliep met een houten kastje op zijn rug. Hij ging gebogen onder den zwaren last, steunde op een fermen knuppel van een stok en stapte met groote zware stappen, iederen keer wat ingedouwen als hij zijn voet neerezette. Een verschijninge, waarlijk.

Als dat mensch in huis kwam en zijn kastje zoo achterwaards hellend op tafel of stoel afzette, was dat een ‘gebeurtenis’ van 't allergrootste belang. Had moeder nu jammerlijk niets noodig en bleef het kastje gesloten, dan waren we ten bitterste teleurgesteld. Anders was het openstaande kotje een der meest in-

drukwekkende kijkkassen! In dat draagbaar winkeltje zat er maar van alles wat naaierij, stopperij, breierij, blinkerij, kuischerij en alle andere menagerij aanging.

Smissaert kon dat al zoo vloeiend opsommen, dat we verstomd stonden voor zooveel wijsheid en zooveel rijkdom. Garen en sjette, naalden en spelden, kantjes en lintjes, knoopen en koorden, haken en oogen, voering en stoffe, blink en sulfers, tutjes en fokskens, slaapgoed en wormpoeiers, enz. enz., alles van 't beste en 't goedkoopste natuurlijk. Maar waarlijk, Smissaert had goe ware en verkocht vele; was geren gezien van de jongens omdat er bij elken verkoop een spekke afmocht.

Hij was eigenlijk geen baggevent en we waren er niet van benauwd ook, want hij kon toch geen jongen, hoe klein ook, in zulk een opgepropt kotje verbergen.

Een eigenlijke ‘baggevent’ was een mensch die een groote wissen mande - een bagge - op den rug droeg.

Twee riemen, boven aan de mande vaste, liepen over schouders en borst en werden aan 't onderste aan een uitstekenden tap met een ooge vastgelegd.

Daar waren slunsekoopers bij, leurders met 't een en 't ander, rondreizende ambachten als timmermans, schoenlappers, teelenaaiers en nog. Zulk volk had niet altijd een goe name en de menschen vertelden, zie, dat al wat niet te heet of te zwaar was, over den mandeboord kwam.

De moeders maakten hun droeve jongens benauwd en wisten allerhande vertellingen van gestolen knapen en verkochte meisjes, die verre, verre weggevoerd werden en bij menscheneters te rechte kwamen.

Om dat al te gelooven moest ge nog heel klein zijn, want de schooljongens deden al t'hoope om die doolaards met geroep en steenbrokken te achtervolgen.

Nu, 'k heb nog altijd onthouden hoe vader dikwijls vertelde van twee baggeventen die altijd te gare rondgingen, elk met een groote duivelinne van een bagge. De een was schoenlapper en de andere een t e e l e n a a i e r . 'k Weet niet of de lezer weet wat een teelenaaier is.

Bij de boeren gebruikte men aarden teelen om de melk uit te zetten en alzoo den room die boven kwam, te kunnen afsteken. 't Gebeurde met teelen lijk met alle ‘aardsche goed’: dat ze braken en dan was 't een heele operatie om die teelen te... naaien. Dat was een eigen vak en moest door ‘specialisten’ gedaan worden opdat, na de vermaking, de teele zou melkdichte geweest zijn.

Daar was een keer op een hofstee een duivelsch droeve koeiwachter, en ze hadden hem al dikwijls met de baggeventen verdreegd omdat hij, hoe groot ook gegroeid, daar schrikkelijk benauwd van was.

Op een avond kwamen onze twee ‘baggeventen’ op 't hof en 't spel was algauw gemutsemaald: van den koeier in eene der baggen te steken en meê te doen. Achter een paar dagen trokken ze 't op met den builenden jongen in de bagge van den schoenlapper, die ze overhands een ende zouden dragen.

Als ze door 't dorp gingen en de straatjongens dat gehuil hoorden, en zagen hoe de venten met hun zware stokken raamden en leelijk keken en gebaarden nog een jongen te pakken, was er een geweldige opschudding. In een pink was de straat gevaagd. Nu hadden de ouders het schoone om hun droevaards te overtuigen. Maar de schrik duurde eigenlijk maar tot den volgenden dag, als de gevangene 't dorp afliep en voor groot en klein zijn gevarenissen vertelde.

Toen de baggeventen, na lange gaan, in een bosch kwamen en om te rusten op den kant van de gracht gingen zitten, had onze deugniet een eisen genomen en stak ermee in den rug van den schoenlapper. Deze sprong op en stak het op zijn maat, die bij hooge en bij leege verzekerde dat 't hem niet geweest was. Een beetje nadien kreeg de teelenaaier ook een stek en stak het ook op den anderen. Als 't al weer effen was, kregen ze nu omtrent tegelijk een steke, dat ze schruwelend opstoven en aan 't vechten gingen om lijf en leven. Binst de ramulte sprong de koeier nu rap uit de bagge en liep een heel einde weg; hij

schuifelde op zijn vingers om hen uit te lachen en zette toe naar zijn dorp, waar hij als een held gevierd werd.

Die baggeventen zijn nooit meer op het dorp verschenen en een tijdeken nadien zag men weinig of geen zulke rondleurders meer. 't Ras is uitgestorven... daarbij zouden onze jongens, die ook nieuwe gadachten kregen, nu van geen baggeventen meer benauwd zijn.

BEN. DE LANGHE.

Machuit.

BIJ al d'opgenomen *Vingerrijmkes* in Biekorf, komt mij ook '*t Wonterghemsch* te binnen uit den tijd van mijn kinderjaren, met iets dat 'et kenmerkt:

'k Ga gaan slapen, zei duimeloot
ge'n hèt nog nie' g'eten, zei lekkerpoot
waar zou jet gaan halen, zei langerebbe
in mij' moeders schaprâ, zei pier MACHUIT
'k gaat gaan klappen klappen, zei klei' kernuit.

Nieverst, sedert dien, 'n had ik te Wonterghem of elders, speur gevonden van MACHUIT; 'k en wist niet dat 'et nen eigenname was, en 'k meende dat het woord daar stond op-goed-kome-'t-uit, en als klankslag op *klei' kernuit*.

Was Machuit vroeger gekend in ons streke?...

Overtijd las ik te Pollinchove (bij Loo) op 't uitsteekberd van èn herberge: 'IN SINT MACHUIT...' - daar! zei ik bij mijn eigen, *nu* vat ik den zin van 't vierde rijmke!...

Te Pollinchove loopt de *Machuitbeke*, en bestaat er e landkappelleke met e klein beeld in van den heiligen, die ook in de kerke (groot beeld) gediend wordt tegen kinderziekten en allerhande kwalen.

't Kappelleke (zoo getuigde 't mij Eerw. H.B. Haazen, onderherder aldaar), wierd na den oorlog hersteld. Uit den laatsten Biekorf bl. 18, vernemen we dat Sint Machutus in Ierland leerling was van den H. Abt Sint Brandaan (Brandanus of Brandaris).

Eerw. Heer Gab. Celis (Gent), spreekt ook van den H. Machutus, Bisschop en Belijder - 15 Nov. - in zijnen *Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche land*. Zeer schoon werk, en aldernuttigst voor de volksleer of folklore. 't Wierd mij toegezonden door Eerw. Heer Haazen. Op bl. 304-5 staat er:

'Deze heilige wordt op bijzondere wijze vereerd te Wannegem-Lede, Zwijndrecht (Oostvl.) en te Wulverthem[1] (Westvl.) tegen de lamheid, flerecijn en hertegespan (koek), alsook door de teringlijders aanroepen. De groote begankenis te Zwijndrecht geschiedt op tweeden Sinxen[2].

Te Wannegem-Lede dient men tegen den koek. - De bedevaarders brengen twee koeken mede (zinnebeeld der ziekte) waarvan zij een offeren en den anderen laten wijden, evenals een lint dat ze meedragen naar huis. De koek wordt door den zieke gegeten, en het lint wordt rond de lenden gedragen. De vereerders gaan bij het altaar bidden, worden gezegend met de reliek, en gaan driemaal langs buiten rond de kerk.'

Bl. 59 - 'Te ZWIJNDRECHT van in den vroegen morgen komt men van alle kanten met duizenden om den ommegang te doen: driemaal rond de kerk, blootshoofds en biddende. Reeds den eersten Sinxendag wordt de noveen begonnen, dan gaat de geestelijkheid den stoet voorop, samen met de geestelijkheid van het omlig-

(1) Wulverghem - Zuidvl. - A.M.

(2) In de Sint-Donaaskerk te Brugge was er vroeger ook een kapel van Sint Machutus *(capella Machuti)*. In 1570 werd ze door den bisschop Remi Drieux herwijd onder den titel van Sint Jan den Dooper, Sint Machutus en Sinte Barbara. Zie A.C. De Schrevel. Remi Drieux (Notes et Documents), bl. 308 (Brugge, 1898-1901). - In 't Fr. heet hij Saint Maclou, Macou, Malo.

gende, biddend en zingend: litanie, lied van den heiligen Machutus.

Daarna treedt men in de kerk, waar allen zich verdringen rond het beeld van den heilige, de reliek komen vereeren en ex-voto's offeren.

Eigenaardig is het dan op het kerkplein waar het krioelt van menschen die aan de herbergen en in het gras zitten te eten en te drinken; allerlei rijtuigen, zoo van zieken als van vreemdelingen staan er in de aanpalende straten.

Het bedevaartvaantje[1] is zeer typisch om ons dien stroom van volk te toonen; voeg daarbij dat het hier kermis is en de tenten opgeslagen zijn.

Men wijdt water ter eere van den heilige, om meegenomen te worden tot drank der zieken, of om ze ermede te wasschen'.

A.M.

Bonte Kraaie.

'*Mansi in solitudine*' (Harpzang 54-7).

Wie heeft er u zoo troosteloos neêrgezet
op 't takske van mijn linde?
wie heeft er hier uw vlijtige vlucht belet
op 't huiveren van mijn linde?
't is hongerwee, bij 't doodelijk winterprangen!
ge kijkt, ge klaagt, en laat uw vlerken hangen.
Bonte Kraaie!

***

Ei! wacht ne stond, mijn hulpe komt u tegen!
e plekske sneeuw geruimd! en blij genegen,
zoo zal mijn hand...
maar op!... bij moedeloos wiegen,
is 't wederom op! en sukkelend veldewaard vliegen!

***

(1) Waarop St Machuit als bisschop in den bovenhoek verbeeld staat. - A.M.

O 't onbestaakt, o 't lastig bedelend zwerven!
dat bijten van de lucht, dat eeuwig derven!
alwaar ge spiedt of zeilt,
of zijt gezeten,
waarom 'n is, 'n wordt de sneeuw geen eten?
Bonte Kraaie!

***

Geen eten daar, waar 't eten blijft gedoken,
waar 't neerstig werk, waar 't leven ligt gebroken,
waar stilte en nood
hun treurige vlakte ontvouwen,
waar al dat spreekt, omhoog gaat uit de schouwen!

***

Waar winterzonne 's winters kleed doet blinken,
en vonkelsteen op 't gruwelijk wit doet pinken!
o schimpgetooi,
voor d'armoe die aan 't dwalen,
geen ziere 'n nut van al van al dat pralen!
Bonte Kraaie!

***

En d'eenzaamheid!... bij 't wandelen in de moeren,
behaagde z'u! nu komt z'uw herte omroeren,
die eenzaamheid!...
nu grijpt heur akelig wijdzijn,
de laatste kracht van 't hopen en 't verblijdzijn!

***

Nog verder gaat g'uw trage vleugels strijken!
'n helpt, 'n helpt u God, ge moet bezwijken!
geen schelven meer!...
de wieljacht kwam u rooven
uw godsdeel uit de vroeg gedorschen schooven!
Bonte Kraaie!

***

E rouwsnoer is uw vaart, èn haveloos wenden!
waar moet dat leed, waar moet die nood belenden!
o zalig hof!...

wat d'hoenders wierd gegeven,
dat wordt voor u, verlang, verlang van leven!

***

Ontvleesd geraamte in uw ontglansde kleeren,
hoe zal voor u 't bedijgen wederkeeren?...
hoe zal voor u?...
schep moed! de wintergrillen
stillen!...
Bonte Kraaie!

***

Haast komt den dooi, op land, op meersch en beken,
met zoet geduld verstaalde macht deursteken,
verjongt uw dolend lijf,
vervroomt uw slagen,
en 't voedsel dan, ge krijgt 'et zonder vragen!

***

Uw herte wikkelt, uw oogen staan geblonken,
den angst, de winterzorge is weggezonken,
geen vorstgeweld
'n doet uw bloed nog ijzen,
geen grafsteê meer 'n komt de Dood te wijzen!
Bonte Kraaie!

***

Nu heeft verknipte[1] voet u wederom neêrgezet
op 't takske van mijn linde!
uw smeekend stemgeluid wordt nederig dankgebed
in 't ademen van mijn linde!
en uit dien boom, van waar de nood mijn huis kwam
[zoeken,
o groet mij nog ne keer, en trekt dan naar de broeken!
Bonte Kraaie!

Nieuwcappelle.

A. MERVILLIE.

(1) Verknipt = opgeknapt.

Nog over pernutteltje.

AAN de vingerrijmpjes die we op blz. 326 van Jg. 1932 hebben opgegeven kunnen we er nog eenige toevoegen.

Te *Dudzeele:* de vierde regel van het Dudzeelsche rijmpje (blz. 326, 1932) luidt ook:

‘Uut moeders kabâ, zei korteknape’

Kaba is in Wvl. een zeer verspreid woord.

In Noord Wvl. *kabâ* (klemtoon op laatste lettergreep; â = lange zeer opene o-klank zooals b.v. in Wvl. vader).

In Zuid-Wvl. *kaba* (korte, zuivere a) en *kabas*.

Het is hetzelfde als het Ned. kabas en beteekent: rieten of strooien hengselmandje. Met het voorwerp is thans ook de naam aan 't verdwijnen. - Uit Fr. cabas.

Te *Oostende*:

Gaan me gaan slapen? zei duumerloot
èst (eerst) nog wad eten, zei lekkerpoot
waar gaan me 't halen? zei langen aap
uut moeders spinde, zei ringeling
'k gaan alles verklappen, zei klène (kleene) ding.

Bemerk *langen aap* tegenover hooger *langerape*.

Dat zou ons kunnen doen vermoeden dat *langerape* (= lange raap) ontstond uit *langen aap*.

Langen aap is niet gezocht voor 't rijm zooals duidelijk blijkt uit de rijmreken. *Lange rape* schijnt dat wel te zijn in het Dudzeelsche versje: daar rijmt het met *korte knape*.

Bemerk nog *ringeling* als naam van den ringvinger.

Ook uit Limburg hebben we varianten:

Te *Kortersem:*

die j ès in 't wetter gevallen (die is in 't water gevallen)
die het em dr ootgetrokken (die heeft hem er uit getrokken)
die het em toosgeleid (die heeft hem thuis geleid)
die het em in ze bedje geleid (die heeft hem in zijn bedje gelegd)
en die hed et tegen mem en tè gezeid (en die heeft het
tegen moeder en vader gezeid).

Daarbij wordt eveneens op de vingeren geteld van duim tot pink.

In dat versje heeft *mem* de beteekenis van moeder en *tè* (è is kort) deze van vader.

Het volgende Kortersemsche rijmpje komt beter met het West-Vlaamsche overeen:

deumeling, vingerling, langenaap, paulusknaap, klein klein poepstètje (poepstaartje).

Merk op dat we hier ook *langen aap* hebben. In het Noord-Brabantsch rijmpje van blz. 320, 1932 hadden we *lange jaap* (jaap = Jakob).

Vanwaar die *paulusknaap?*

In onze voorgaande bijdrage hebben we talrijke vervormingen van *kornutteltje* (pernutteltje enz.) opgegeven.

We hoorden een Oostendsche moeder tegen haar kleenste zeggen ‘mijn kleen kleen kornutteltje’.

Daarbij hoorden we op verschillende plaatsen (Knokke, Oostende): ‘mijn kleen pernuk; mijn kleen pernukkeltje’.

Zeer verspreid is ook: ‘mijn kleen kleen krut; aj gi stoute krut, enz.’ *Krut* is blijkbaar de samentrekking van *kernut*.

Te Roeselare hoorde ik eens een moeder bezig van ‘kleen kleen frutje’. Dat *frutje* schijnt mij van denzelfden oorsprong te zijn. Het ontstond met bijgedachte op *frut* = gebrande suikerij.

Ook de uitdrukking ‘mijn kleen kleen kutteltje’ die men veel hoort, is niet zonder eenige betrekking met de voorgaande. Alhoewel van anderen oorsprong kan ze toch invloed hebben gehad.

De uitdrukking: ‘een kleen trutje van een meisje’ (Moorslede) heeft waarschijnlijk met de voorgaande geen uitstaans. *Trutje* beteekent hier kriepe, truntje en is dim. van *trutte*, naam van een gemeene vrouw.

Het is misschien oorspronkelijk een persoonsnaam: Gertrudis of zoo iets. Of komt het uit het Fr. truite (vischnaam; Lat. trutta)? Men heet een scheele vrouw immers ook wel ‘een schele tinke’? Genoeg...

We zullen onze zantingen en opzoekingen over dat belangwekkende en al-dietsche vingerrijmpje voortzetten. Zijn verspreiding over gansch Dietschland bewijst ten sterkste de volkskundige éenheid van dat land. Dat is ook het geval met talrijke andere kinderrijmpjes. Laten de lezers van Biekorf ons daarin helpen.

JOZEF DE LANGHE

Het kruiskapelletje te Blankenberge.

IN Biekorf, XXV, bl. 368, schrijft pastoor J. Verschuere zaliger: ‘Bejaarde menschen, hier te Blankenberghe, gaan dikwijls 't kapelletje, dat bij de oude kerke staat, bezoeken en er bidden voor 't eerbiedweerdig kruisbeeld. Als ze hun gebed geëindigd hebben, vooraleer te vertrekken, raken zij 't kruisbeeld aan met de hand en maken dan over henzelven het kruisteeken...’

Sedert die woorden geschreven werden, in 1919, is het kapelletje verdwenen. De oude Sint-Antoniuskerk werd hersteld; het kerkhof einde 1924 ontwijd en veranderd in park. We zouden over die verandering niet te treuren hebben - wat staan nieuwerwetsche grafmonumenten leelijk bij onze schoone oude kerken! - ware 't niet van dat kruiskapelletje of, zooals het soms heette, Visscherskapelletje. Eigenlijk was het van geen bouwkundige waarde, maar het stond er schilderachtig, en daarbij, was het een stuk geschiedenis van 't oud Blankenberge. Tot aandenken van het kapelletje staat hi er de afbeelding ervan: het wit gekalkt gebouwtje met zijn pannedak juist vóór den toren. Bij de afbraak werd het kruisbeeld overgebracht naar de ‘Germana’; later liet pastoor Tanghe het stellen in de kerk van Sint-Antonius, waar men zoo talrijke en belangrijke gedachtenissen van 't oud Blankenberge aantreft.

SINT ANTONIUSKERK MET HET VISSCHERSKAPELLETJE.

Over dit kruisbeeld is er, bij mijn wete, maar weinig in 't licht gegeven. We hebben wel een devotieboekje: '*Gratien en privilegien vergunt... aen de confrerye van Sacra en H. Kruys opgeregt binnen de stad Blankenberge* (Brugge, 1769?), maar hier is er geen enkele bijzonderheid te vinden over den 'Gekruisten God' of over de kapel. Uit een stuk van 1726, waarvan afschrift volgt, leeren we dat de kapel omstreeks dezen tijd werd gebouwd door Pieter Tagon, 'deken vande vrije Visscherije der stede ende port van Blankenberghe'. In het kapelletje verlangde de stichter begraven te

worden; of dit werkelijk gebeurd is, weet ik niet; maar wellicht is een of ander lezer daarover ingelicht. We leeren nog dat het kruisbeeld oorspronkelijk een gewoon kerkhofkruis was, waarvoor bij de bevolking een ware devotie was ontstaan.

***

Sprekend over den Gekruisten God te Blankenberge mogen we wel aanstippen dat in onze gewesten de vereering van het kruisbeeld bizonder bloeiend schijnt in de visschersmiddens. Ik heb het over kruisbeelden, niet over kruisrelieken. Te Blankenberge is het kerkhofkruis het voorwerp van een bizondere devotie; evenzoo te Oostende de schilderachtige Kalvarieberg, die op den zuidkant van den ouden Sint-Pieterstoren staat. Meer bekende devoties, echte beevaarten tot het H. Kruis, vinden we te Damme, Wenduine en Middelkerke. Deze laatste beevaart had zijn traditioneel vaantje, waarvan de koperplaat, een dertig jaar geleden, in de pastorie bewaard was, maar thans onvindbaar is. *Van Heurck* in zijn standaardwerk *Les drapelets de pèlerinage* (Antwerpen. 1922) kent het Middelkerksch vaantje niet, en afdrukken ervan heb ik nog nooit gezien. Nu de kerk te Middelkerke herbouwd wordt en vergroot, zal de beevaart ook hernemen, en ik zou den goedwilligen lezer die mij een exemplaar van 't oud beevaartvaantje wilde aanwijzen, zeer dankbaar zijn.

***

Boven den ingang van het kruiskapelletje te Blankenberge stond, in eene nis, een beeld van Sint Queldrijk of Servulus. Over S i n t Q u e l d r i j k en zijne vereering te Brugge, ten Wijngaarde en te Wervik, leze men Rond den Heerd III, 26, 27, IV, 26; met het voorbeeld van Blankenberge wordt de lijst weerom volledіger. Het beeld lag in vele stukken gebroken op het kerkhof, wanneer E.H. Speybrouck, destijds leeraar aan Sint-Pietersgesticht te Blankenberge, thans onderpastoor te Kortrijk, de stukken meenam als gedachtenis. Hoofd en handen ontbreken, de rest is slechts wat vormlooze

en geschonden brokstukken, zoodat een herstelling onmogelijk schijnt. Dit hier voor memorie.

M. ENGLISH.

Bijlage.

Aen sijn doorluchtighste hoogweerdigheijt den heere bisschop van Brugge,

> Supplierende verthoondt reverentelijcke Pieter Tagon, deken van de Vrije Visscherije der stede ende port van Blankenberghe, hoe hij voorgaendelycke gesien heeft de groote devotie die het ghemeente van Blanckenberghe, ende andere personen waeren bewijsende aen den ghecruijsten Godt staende op het kerckhof van het selve Blanckenberghe; tot verineerderijnghe vande selve devotie ende tot bewaeren van het selve beelt heeft den suppliant aenden overleden heer pastor ende dheeren kerckmeesters versocht t'sijne coste te moghen maecken een huijseken bij forme van een cappelleken, omme daer in begraeven te worden ende licht te ontsteken; ende het selve kruijs te moghen stellen in het drooghe; t' is ghebeurt dat den suppliant daer over mondelijnghe consent van dheeren pastor ende kerckmeesters heeft becommen; op welck consent den suppliant tselve huijseken heeft laeten bauwen; ende alsoo den suppliant ter hoore is ghecommen dat hij daertoe noodigh hadde het consent van sijn doorluchtigheijt, oorsaecke hij hem keert tot den selven; biddende ghelieve ghedient te wesen t'versochte consent bij apostille te verleenen ende tselve huijseke te approberen ende lauderen, ghemerckt de redene voorschreven; twelcke doende, etc.
>
> Apostille: Advies van den Heer onsen lantdeecken van Damme. Actum tot Brugghe den 30 december 1726. Henricus Josephus, bisschop van Brugghe.

Mager gebreed.

'k Leze hierboven bl. 31 dat, op een stuite die mager gebreed is, de beuter ‘met een kruisboge derop geschoten’ is.

Moeder zaliger zei van zulk een stuite:

- Z' is met de kalamanten striep 'ebutterd.

Kalamante (kalamint, fr. calmande) is een stoffe met afwisselende blinkende en matte striepen.

Loo.

L.V.

Zei-spreuken.

'**Z**EI-SPREUKEN[1] staan er in al de jaren schier van Biekorf en in andere volkskundige tijdbladen. Wie verzamelt ze eens?' Zoo werd er meer dan eens alhier (vgl. 1921, bl. 96 en 1925, bl. 192) gevraagd. Daarom mogen we hopen dat zulk een verzameling bij onze Lezers zal welgekomen zijn. Volledig is ze niet: verre van daar! Ten gronde er van ligt de rijke verzameling R. Ghesquiere-E. Huys-J. Forment getrokken uit eigen zanten en uit de werken van Guido Gezelle, Amaat Joos (Schatten uit de Volkstaal, Gent 1887) Kannunik Duclos en Deken De Bo, in de jaren 1889-90 medegedeeld in *Volk en Taal*, het blad der Zantersgilde van Zuid-Vlaanderen (2e jaarg. bl. 172, 222, 271 en vlg.; 3e jaarg. bl. 113 e.v.).

We hebben daartusschen geschoven: onze eigene zantingen uit den volksmond opgeteekend of verzameld uit de latere jaren van Rond den Heerd, uit Biekorf, uit het Zuid-Oost Vl. Idioticon van Is. Teirlinck (= TL.), uit den Torrewachter en eld ers nog. Voor onze moeite zullen we genoeg beloond zijn als onze Lezers deze reeksen willen aanvullen met andere spreuken of wisselvormen van dezelfde spreuken alhier mede te deelen. Er is alleszins nog veel zantekoorn achtergebleven: hoe meer hoe beter!

TWEE WERKBIE'N.

I
Spreuken toegeschreven aan lieden van een bepaald slag, nering of ambacht.

- 'k Moet eerst mijn kalanten dienen, zei de b a a s , en hij vulde zijn pinte.
- Jongen, past de menschen op! zei de baas, en tapt 'n pinte voor je vadere.

(1) J. Schrijnen in zijn Nederl. Volkskunde, II, bl. 121, noemt zulke zei-spreuken: *apologische spreuken* of *exempelspreuken*.

- Dat en heeft geen zwarigheid, zei de b a k k e r , en hij had zijn brood te lichte gebakken.
- 't En is al maar een geweunte, zei de bakker, en hij dweilde zijn oven uit met de katte.
- Alle baten halpen, zai de b e g i j n e , en ze piesteg' in de zee. TL.
- Alle baten helpen, zei 't bagijntje, en 't roerde zijnen pap met een breinaalde.
- Werken is zalig, zei de bagijne, en ze lei heur te slapen in de zunne.
- Werken is verdienstelijk, zeiden de begijntjes, en ze droegen met zevenen aan een boonstake. FR.-VL.
- Koken moet kosten, zei 't bagijntje, en 't dei e' zeske beuter in de panne.
- 't Krijgt een aanzichte, zei de b e e n h o u w e r , en hij hong 'nen zwijnskop uit.
- 'k Zie zoo wel in den donkeren, zei de b l i n d e , en ze stook de lante (lamp) van tafel.
- 'k Wilde da' k het zage! zei den blinde, en hij en zag nooit.
- Men moet zien en ommezien, zei de b o e r , en hij reed met zijn karre in de gracht.
- Alles heeft zijn inzicht, zei de boer, en hij keek in zijn mutse.
- Een kerremesse is een geeselinge weerd, zei de boer, en hij trouwde in zijn kloefen.
- Veel geschreeuw maar letter wulle, zei de boer en hij schoor zijn zwijn. Roeselare.
- Veel geruchte maar letter munte, zei de boer, en hij danste op 'nen hoop mosselschelpen.
- Ge kunt dat drinken, zei de boer, en hij at pap. Poperinge.
- De liefde is blind, zei de boer, en hij kuste zijn zwijn [zijn kalf] deur een dorenhage.
- Bloed trekt, zei de boer, en hij liep achter zijn zwijn. Roeselare.
- 't Is 'nen haze, zei de boer, en hij schoot zijn zwijn.
- 't Ga' gaaien (gaan), zei de boer, en hij schoot 'nen akster.

- Verrot mijn hooi, dan wast mijn kool, zei de boer als 't regende.
- Een geluk met een ongeluk, zei de boer, mijn koe is gekreveerd maar mijn hooi was juiste uit. Watou
- Knip! zei de boer, en hij had den vos bij zijnen steert.
- Den aanleg is 't al, zei de boer, en hij sloot zijn wijf in 't hennekot.
- Alle beginsels zijn moeilijk, zei de boer, en hij trok de koe bij heuren steert uit den stal.
- Da' zijn groote meerschen! zei de boer, en hij stond voor de zee.
- 't Verstand en komt voor de jaren niet, zei de boer, en zijn dochter was er veertig. Zulte.

't Gemak gaat voor d' eere. zei de b o e r i n n e , en zij reed op heur zwijn naar de kerke. Poperinge.

- Recht is recht, zei de b o s c h w a c h t e r , en hij bekeef zijn vrouwe.
- 't Is verre van lachen, zei de b r u i d , en ze zat bij den heerd te krijschen.
- Dat is een andere kasse, zei de b u l t e , en hij stak zijn wijf in een koffere.
- Alle beginsels zijn lastig, zei de d i e f , en hij stool een aambeeld.
- Slecht volk! zei de dief, en hij wees naar de rechters.
- 'k En zie geen hand voor mijn oogen, zei de dief, en z' hadden hem d' handen op den rugge gebonden.
- Ge moet van de nood een deugd maken, zei de DRONKAARD, en hij liep over handen en voeten thuiswaart.
- Hard tegen onzochte (onzacht), zei de dronkaard, en hij botste met zijn hoofd tegen den meur.
- Soorte zoekt soorte, zei de d u i v e l , en hij vloog met den schouwvager weg. [... en hie paktege ne schouwvager vaste. TL.].
- Ik ken dat kruideken, zei de duivel, en hij vaagde zijn gat aan de netels.
- Die 't lang heeft, laat het lang hangen, zei de duivel, en hij liet zijnen steert slepen.
- 't Kan al te passe komen, zei de duivel, en hij

sneed den boer zijn ooren af om ermee zijn schoen te lappen.

- Hard tegen onzochte. zei de duivel, en hij sch...t op den donder.
- Brandt da' brandt, zai den duvele, en hie paktege dem brandel [haardijzer] uit den heerd. TL.
- Ei, 'k en hebbe nog nooit zulk geen dingen gezien, zei onze gebuurvrouw: 't was er al van zilver tot aan den koperen moor toe. RdH. 21, 248.
- Kraken de beentjes, 't herte is goed, zei g r o o t h e e r e , en hij leefde tot honderd.
- En laat geen vreemd volk alleene, zei grootvader zaliger, want den onbekende maakt den onbeminden.
- De jeugd zit er waarachtig nog in, zei GROOTJE, en 't sprong over 'nen sulferstok.
- Dat is de duivel, zei de j o n g e n , en hij wees op zijn vader.
- Getroffen! zei de jongen, en hij smeet zijn vader een ooge uit.
- Ouders voren, zei de jongen, en hij stak zijn vader buiten.
- Ouders voren en kinders achter, zei de jongen, en hij smeet zijn vader in 't water.
- Plantstokken worden boomen, zei de jongen tot zijn vader als hij slagen kreeg.
- Om een lapke is men geen dief, zei de k l e e r m a k e r , en hij trok heel de broek deur d'ooge van zijn schare.
- Alles met mate, zei de kleermaker, en hij trommelde op zijn wijf met d'elle.
- Wel bepeisd is half gedaan, zei de kleermaker, en hij zette den lap nevens 't gat.
- Die 't ambacht kan, krijgt de neringe, zei de kleermaker, en hij kreeg een oude broek te lappen in de goe' weke, [...een paar oude kousen te stoppen in de paaschweke. RdH. 2, 232].
- 't Geluk is rond, zei de k n a p e , en hij vond 'nen knikker.
- Ik en mijnheer hebben de zolders vol graan

liggen, zei de knecht, en hij was blij als hij zijn daghure kreeg.

- Elk zijn recht, zei de knecht, en hij sliep met 't meisen.
- Wat nu gezongen, zei de k o s t e r , en de kerke stond in brande.
- Gemeene vogels, gemeene nesten, zei de l a n d l o o p e r , en hij zat in 't droge [= in 't gevang].
- Ik kan dat ook, zei de m a a r t e , en ze sliep tot den achten.
- Buik vol, handen aan 't werk, zei de maarte, en ze ging gaan slapen.
- Een vliegende kraaie vangt meer als een zittende, zei de maarte, en ze liep van 't eene naar 't andere achter een dienst.
- Dat valt tegen mijn zin uit, zei de m a t r o o s , en hij viel uit den mast.
- Hij komt er deure, zei de m e l k b o e r , en zijn ezel stak de moord (= ging dood).
- Iedereen heeft zijn kruis, zei de melkboer, en hij kuste zijnen ezel.
- Hoe meer zwijns, hoe meer zwol, zei de melkboer, en hij langde zijn melk af.
- Met een koe en een steenput, me' gerieft een g'heele stad, zei de melkboer, en hij goot water dat 't stroelde.
- Kwestie zijt ge meer of alleene thuis, zei de melkegge, en z'hefte heur eemers op.
- 'k Mocht er twee hebben, en 'k hebbe er twee gepakt, zei de m e u l e n a r e , zoo hij schepte er viere.
- Dat is een ander soorte van zaad, zei de meulenare, en hij beet op een muizestr... Biek. 1921, 96. Jabbeke.
- Kwâ gezelschap, zei de m o o r d e n a a r , en hij ging tusschen den pater en den beul naar de galge.
- Hoe grooteren hoop, hoe beterkoop, zei de m o s s e l m a n , en hij reed met zijn kordewagen in de kerke.
- Hoe meer volk, hoe meer neringe, zei de mosselman, en hij reed met zijn karre in de kerke.

- 'k En ben de wereld nog niet moe, zei 't m i t j e , en pertank de keerse brandt al in de pijpe.

- Dagen van geweld, zei de n u n n e , en ze moest te biechte.

- Zulk volk, zulke wierook, zei de p a s t o r , en hij wierookte met 'nen uil.

- Elk is dief in zijn neringe, zei de s c h i l d w a c h t , en hij zette zijn zakhorlogie voren om ter eer afgelost te zijn.

- Ware ik er uit, ik en gaf geenen duit, zei de s c h i p p e r , en.....?

- Alle vrachten verzwaren, zei de schipper, en hij wierp de mugge in zee.

- Alle winden helpen, zei de schipper, en hij blies in 't zeil. Fr.-Vl.

- *C'est bon*, zei de s c h o e m a k e r , en hij smeet zijn sieke in den pap. Winkel St. Elooi.

- Die veel wint, kan vele verteren, zei de s c h o o i e r , en hij ging naar den Disch om een brood.

- Een ambacht en overweegt niet, zei de schooier, en hij ging om zijn brood.

- Dat zijn stikken! zei de schooier, en hij kreeg ne ‘God bewaar-je’. RdH. 4, 304.

- Eigen heerd is geld weerd, zei de schooier, en hij sliep op den boer zijn hooidilt.

- Wat een geluk, zei de s c h o u w v a g e r , en hij viel deur de schouw in de smoutpanne. Fr.-Vl.

- Ik zal u helpen, zei de smid, en hij had noch kolen noch ijzer.

- Waagt gij uw laken, zei de s n i j d e r , ik waag mijn schaar.

- Aardig vlaamsch! zei de Wale, en hij las latijn.

- *Les carott' son' bon*', zei de Wale, en hij at al 't vleesch op.

- *Entre deux*, zei de Wale, en hij sloeg zijn wijf.

- *Vive la vink!* zei de Wale, en hij had een uilenjong in zijn slagmuite.

- Een ambacht is een goe' zate, zei de w e v e r , en hij zat op nen hekel.

- Ouders voren en kinders achter, zei de ZOON, en hij smeet zijn vader van den tram (trap?).

- De ouderdom gaat voren, zei de zoon, en hij wierp zijn vader van den trap. Clemskerke.

- Dat is het beste middel tegen de muizen, zei de zot, en zijn huis stond in brande.

- 't Zal wel uitkomen, zei de zot, en hij zaaide zagemeel.

- Kan ik meer beleefd zijn, zei de zot, en hij zei meneere tegen den keunink. Fr.-Vl.

- Dat vuurken heb ik gestookt, zei de zot, en hij had zijn moeders huis in brand gesteken.

- Nieuws verblijdt, zei de zot, en hij draaide zijn mutse.

- 't Moet niet altijd 't zelfde zijn, zei de zot, en hij trok zijn hemde over zijn broek. Fr.-Vl.

('t Vervolgt).

Scheepsrozen.

ER werd tot hiertoe een naar onze meening onjuiste verklaring gegeven van de beteekenis der bij schepen hoorende ‘r o z e n ’, waarvan gewag gemaakt wordt in teksten uit de 15e en de 16e eeuw.

In de verzameling der Hallegeboden van Brugge zijn volgende berichten betreffende de scheepvaart tusschen Brugge en Sluis opgenomen:

> *Actum ter clocke dertien avont den 5en in Lauwe XVe LVII present Jan Rape ende Andr. Vanden berghe scepenen*.

Voort dat elc scip dat zal varen inde vaert die ligghet tusschen de steden van Damme ende vander Sluus zal hebben *twee witte verthinde roosen*, te wetene eene an elcke zyde, eenen alven voet breet up haer ronde ende eenen upstaenden naghele inde middelwaert naer de ordonnancie dier of ghemaect es, welcke roose de scippers ghehouden werden wit te houdene zonder die te laten verdonckeren vanden roeste, pecke ofte anders in eenegher manieren. Ende zo wie hierof

contrarie dade ware elc point up de peyne van xx s.p. Ende daerboven ghecorrigiert te zyne ter ordonnancie van burchmeester ende scepenen vander stede van brugghe.

Voort zo en zullen gheene scepen, die inde voorseide vaert vaeren *dieper moghen laden dan haerlieder roose*. Te wetene upwaert commende drie voeten diepe ende den naghele vry, ende upwaert varende twee voeten ende eenen alven voet diepe ende den naghele vry. So wie de contrarie dade ware up peyne van 3 p.p. jeghens den speyhoudere behoudens dies dat alle de scepen die van buuten in tzwyn gheladen commen, zullen moghen upwaert commen met heuren laetsten twinter saysoen, te wetene van Ste Maertemesse tot den 1^{e} van april alzo diepe als zy vloten moghen zonder inde vaert te zittene noch eeneghe scepen te belettene. Ende uutwaert varende up hueren roose. Ende zullen de zelve scepen, tsomer saysoen vanden 1^{e} van april tot Ste Maertinsmesse niet dieper moghen laden upwaert varende danne up huere roose ghelyc alle andere scepen, up peyne ende boete boven verclaerst.

Voort waert dat yemant dieper gheladen waere danne boven verclaerst es, ende scip waere zittende inde vaert langhere dan een ghetyde, ende eeneghe scepen daermede belet waeren te varene, dat waere up de correctie voorscreven, ende boven dien zal de speyhoudere tscip doen lichten ten coste van den scipman.

Hallegheboden 1553-1564, f° 209 v°.

Gilliodts deelde een dergelijk Hallegebod van den 26^{n} in Lauwe 1557 mede inde bijlagen van zijn werk ‘Bruges Port de Mer’[1]. Hij geeft dienaangaande o.m. volgenden uitleg: Chaque navire devait être muni de deux roses (fanaux) d'un demi pied de diamètre, une à chaque bordée, avec feu blanc sans souillure sous peine de correction’.

(1) Annales Soc. d'Emul., Bruges, XLIV, 1894, bl. 439.

Deze vertaling en uitleg, waardoor van de rozen, scheepslichten worden gemaakt, moet alleszins verworpen worden.

Hoe zou, inderdaad, bedoelde opvatting van de scheepsrozen overeen te brengen zijn met de volgende aanteekeningen, betreffende overtredingen van het reglement op de scheepvaart tusschen Brugge en Sluis:

> Jan Claisseune speyhoudere heesschere contra Corn. Goossens de jonghe verweerdere quia hoogher gheladen inghecommen *ende de rooze onder*...
>
> Idem contra Martin Sey *boven de rooze*...
> Idem contra Ingle Block *verdroncken de rooze*...
> Feriebouc Tresorie 1557-1568, f. 67 r°.
> Jan Claisseune h^e^ contra Rochus Jacobsseune verw^e^ scipper quia *de rooze ghedect* ghebrocht. Verweerdere kent concludeerende van de boete van 5 s. gr. Al ghehoort condempneirt in 40 s. par. ende in de costen. - Ibidem f° 69 v°.
> Jan Claisseune h^e^ contra Pauwels Betsin es upghecommen *onder deckter roozen*, concludeerende ter boete... - Ibidem f. 70 r°.
> Id. contra Phls Vriendt kend *de rooze binnen ghehadt thebbene* condempneirende en tout et despens. - Ibidem f° 72 v°.
> over *de rooze gheladen* (XVIIIe art. vander keure vander speye)... - Ibid. f° 115 v°.

De term ‘r o z e n ’ komt ook voor als werkwoord, in den zin van: de rozen aan de scheepswanden aanbrengen. Daarnaast wordt ‘r o o s e r e ’ gebruikt tot aanduiding van den persoon die aangesteld was om de schepen te rozen. Dit blijkt een officie geweest te zijn, waargenomen door een beëedigden ambtenaar.

We lezen in het Ferieboek der Tresorie over de jaren 1526-1541, f. 125 v°, de volgende aanteekening:

‘Actum den 10^e^ in Maerte 1539.

Cornelis Nouls f^s^ Jans was ontfanghen als *roosere deser stede* inde stede van Jan Nouls zynen vadre ende dede den behoorlicken eedt, ende hem was scerplic ghelast de brieven ghemaect *up troosen vande scepen* thonderhouden ende te vulcommene upde peynen daerin verclaerst’.

In het Ferieboek der Tresorie over de jaren 1557-1568 wordt geacteerd dat: ‘Corn. Nouds petit te roozene de scepen volghende den voorgheboden van

den 26e Lauwe 1557. Admittatur et admissus ende dede daertoe eed behoorl.' (fo 20 ro).

In de stadsrekening van Brugge over het jaar 1451 komt, op folio 15, een post voor onder een reeks andere betreffende de opbrengst van den verkoop van officiën(1): 'Item van Cornelisse Leys *over troosse van den scepe* twelcke hem vercocht was omme de somme van LXXIJ lb. p.'.

Bij de verklaring welke Edw. Gailliard, in zijn Glossaire, van het woord 'roosse' uit die aanhaling geeft, legt hij veel omzichtigheid aan den dag. Hij onthoudt zich van nauwkeurige bizonderheden en merkt, eerder vaag, aan: 'Il s'agit ici d'un office relatif à la navigation'.

In het Mnl. Wdb. van Verwys en Verdam, vindt men bij den term 'Rosé' een uitleg die niet kan bevredigen, maar terzelfder tijd een aanhaling uit een rekening van Brielle, die heel wat licht laat opgaan. We vinden daar, inderdaad, het volgende:

> ROSE... 3. Benaming van een voorwerp naar de roos genoemd. Misschien is op de volgende plaats bedoeld *de schijf van een kompas*, nog heden *roos* geheeten. // Van een dubbel blad blicx; daer die rozen of gemaict waren van die vletscepen(2) ende van die rozen te makene. *Rek. van Brielle* v. 1463 f. 21 r.

Uit het bewijsmateriaal dat we hooger aanbrachten, blijkt alvast dat hier zeker van geen kompas hoeft gesproken. Wat, o.i. wel mag beweerd worden, is:

1o dat, door rozen van schepen, dient verstaan te worden: uit blik (vertind blik) vervaardigde merkteekens, in den vorm van een roos gemaakt, en aan de buitenwanden van de schepen te bevestigen, om toe te laten in de kanalen, waar een desbetreffend reglement van toepassing was, vast te stellen of de schepen niet te diep (wegens het gevaar van stremming der scheepvaart door vastloopen aan den grond) geladen waren: '*de rooze onder - boven de rooze - verdrongen de rooze - de rooze*

(1) Gilliodts, Inventaire des Chartes, t. V, blz. 476.
(2) vlet = platte bodem; platboomd vaartuig, vooral voor het vervoer van hout en turf.

ghedect - onder deckter roozen - de rooze binnen - over de rooze gheladen'.

2° dat het ambt om de schepen van rozen te voorzien het voorwerp uitmaakte van een officie, hetwelk van den vader op den zoon kon overgaan.

3° dat het gebruik van bedoelde rozen, hetwelk te Brugge reeds in 1451 in voege was, en elders, (Brielle) reeds in 1463, een eeuw later hier nog streng voorgeschreven was.

Wie over die scheepsrozen meer zou hebben mede te deelen, of zou kunnen verwijzen naar een afbeelding er van, gelieve zulks aan Biekorf te berichten.

JUL. CLAEYS.

Sint Baafskerk buiten Brugge.
Inventaris van het kerkgeraad, in 1398.

Dit syn de juwelen die thoebehoren der kerken van Sinte Baefs buten Brughe.

Erst ij zelverinen ampullen van een maerc zelvers.

Item, een zelverin vergoudin keelct weghende ij maerc ende x lood(1).

Item, een langhe reliquie zelverin weghende j maerc xj lood end alf.

Item, eene corte zelverin reliquie weghende j maerc vj lood.

Item, een zelverin lepele weghende onder alf lood.

Item, eene scale weghende x lood preter ij jnghelsche(2).

Item, een root fluwelin oorlement(3) ende datter toebehoort.

(1) Mare en lood zijn twee gewichten om goud en zilver te wegen: een marc = 8 oncen; een lood = ½ once.

(2) Ingelsche = gewicht om goud en zilver te wegen. = ¼ lood.

(3) Ornamentum = parament.

Item, een goudin oorlement met datter toebehoort.
Item, ij cammekatine[1] oorlementen met datter toebehoort.
Item, een root ende een wit.
Item, iiij corperalen met buersen.
Item, iiij cortinen ghevaest[2] alheens.
Item, ij daghelixe ende ij witte.
Item, een cappe.
Item, een tempereel antifinare.
Item, een sanctorum antifinare[3].
Item, ij zouters[4].
Item, ij processie bouken.
Item, een agende bouc.
Item, een missael.
Item, een oordinaris[5].
Item, een platboc.
Item, een gredaelre[6].
Item, ij latoennine candelaers ende lavoor[7] latoenin.
Item, een speerwater[8] vat.
Item, vj dwalen ghewijet.

Archief v.h. Bisdom te Brugge, Renteboek van St. Baafs: ‘Dit es besocht, ghemeten ende gheordinerd bi den here Jan Scoenacker, prochipape van der kerke van Sinte Baefs buten B[r]ugghe, Hellin van den Hende ende Pieter filius Willem Nayers, kerke meesters van der vorseyder kerke. Dit was ghedaen in 't jaer Ons Heren M. CCC. XCVIIJ, den xsten dach in Novenber.’- laatste folio.

(1) van camecaet gemaakt. Camecaet = zijden stof doorweven met draden van verschillende kleuren.
(2) Cortine = gordijn; ghevaest = met franjen omzoomd.
(3) Antiphonarium in twee deelen: het Temporaal en het Sanctoraal.
(4) Psalterium.
(5) Ordinarium missae: Kyriale of mis-eigen.
(6) Graduale.
(7) Waschbekken.
(8) Wijwater.

Boekennieuws.

‘Der Grosse Herder’ - Nachschlagewerk für Wissen und Leben. 12 Bd. en I Atlas der Wereld en der Economie. - Freiburg-im-Breisgau, Herder, sedert 1931. Ieder Bd. in half leder 34.50 RM., in Maroquin met kopgoudsnee 38 RM.

In de geschiedenis van het boekenwezen ontmoeten wij tijdperken gekenmerkt door het uitgeven van Encyclopaediën. Zulke waren de 18e eeuw in Frankrijk en de laatste jaren der 19e eeuw in daaromtrent alle beschaafde landen. Zulk een periode is het weerom waarin wij thans leven: van overal komt ons het nieuws van het verschijnen eener nieuwe Encyclopaedie toe. Een van die vele is het katholieke duitsche Lexikon: ‘Der Grosse Herder’.

Het is nu 80 jaar geleden dat de eerste uitgave van Herder's ‘Konversationslexikon’ verscheen (1853). Thans hebben wij onder handen de vier eerste deelen van de vierde uitgave (1931 vv.), behandelende de steekwoorden A-Gant., en den Atlas dien we in eene der volgende afleveringen van ‘Biekorf’ zullen bespreken.

De ‘Grosse Herder’ is vooreerst een raadplegingswerk voor het *leven*, dit zoowel wat levensbeschouwing als levenspraktijk betreft. Wegens gemis aan plaats moeten wij ons tot enkele, al te karige, voorbeelden beperken. Het woord ‘Autorität’ (Gezag) behandelt in vier kolommen alle zijden van dit brandend vraagstuk, van het standpunt uit der christelijke zedeleer; bizonder merkwaardig zijn ook de woorden ‘Christentum’ en ‘Demokratie’, dit laatste met een waardeering waar eerlijk zoowel de nadeelen als de voordeelen aangeduid worden van dien staatsvorm, aan wier vestiging in Duitschland de katholieken een ruim aandeel hadden. - Mag er privaateigendom blijven bestaan? De G.H. bewijst het aan de hand van de kerkelijke leer. - Bij het woord ‘Familie’ wordt de beteekenis van het gezin, beginselvraagstuk van de hedentendage zoozeer aangevallen maatschappelijke orde, aangeduid.

De G.H. is ook een gids voor het *praktische* leven. Een paar voorbeelden. Wat is een Naamlooze Vennootschap? Dat weten wellicht al onze lezers. Doch welk is het rechtsstatuut van de N.V.? Veel minder is dit bekend. Het art. ‘Aktiengesellschaft’ is onder dit opzicht meesterlijk en leert ons hoe

een N.V. moet gesticht, welke haar beteekenis is in de wereldeconomie, enz. Een vraag van heel anderen aard: hoe moet een goede bibliotheek er uit zien? In den G.H. leeren we waartoe een bibliotheek dient, hoe een kataloog moet opgesteld worden, de waarde der verschillende stelsels van bewaring van boeken, en van gebouwtypen voor bibliotheken, de geschiedenis der Bibliotheken, wat de opleiding moet zijn van een bibliothekaris, enz.

Men ziet het, de G.H. is wel degelijk een raadplegingswerk voor het leven. Hij is daarbij ook een geweldige opeenstapeling van *kennis*. Eenige voorbeelden over de wetenschappen die onze lezers het meest aanbelangen.

De G e s c h i e d k u n d i g e vooreerst zal er zijn volle gading vinden. Het gebeurt weleens dat men in zijn navorschingen een datum, b.v. uit de duitsche geschiedenis moet nazien. Wanneer die datum van tamelijk ondergeschikt belang is, zal men hem niet vinden in een handboek over algemeene geschiedenis. En een uitgebreid handboek over duitsche geschiedenis heeft men dikwijls niet ter hand. De G.H. geeft ons echter 31 kol. over de duitsche geschiedenis, en 6 over de duitsche kerkgeschiedenis. De fransche geschiedenis is ook goed behandeld. De geschiedenis van het graafschap Vlaanderen is kort (één kol.), maar goed geschetst. Ook de levensbeschrijvingen zijn zeer goed. Maken wij hier toch de kleine opmerking dat aartshertog Albrecht geen stadhouder (Bd. I.k. 301) maar vorst der Nederlanden geweest is.

Ook de K u n s t g e s c h i e d e n i s heeft goed haar deel, de illustratie is voortreffelijk. Onder de samenvattende artikelen kies ik datgene over de Barok waarbij men niet alleen de beeldende kunsten, doch ook de Muziek en de Letterkunde der 17^{e} eeuw behandelt, die dan toch in allernauwst verband staan met elkander, maar al te dikwijls uit het oog verloren worden. Het artikel zou onder alle opzichten uitstekend zijn, had de S. er een bescheiden plaatsje ingeruimd voor de belgische Jezuietenkerken, zoo belangrijk voor de geschiedenis van dien kunststijl.

De F o l k l o r e is eveveens goed vertegenwoordigd. Verwijzen wij b.v. naar de bijdrage ‘Advent’ waar de meest teekenende adventgebruiken worden beschreven, iets wat zeer nuttig kan zijn als eerste inwijding in de vergelijkende studie van de vlaamsche adventgebruiken. Zeer belangwekkend onder dit opzicht is ook het artikel over de Boerenhuizen met 2 blz. foto's.

Sluiten wij die reeks voorbeelden met enkele woorden over de AARDRIJKSKUNDE. De tot hiertoe verschenen artikels over bepaalde landen toonen ons een zeer gelukkige nieuwigheid: de illustratie geschiedt niet alleen door kaartjes, maar ook en nog meer door foto's of schilderijen van typische landschappen. Een eveneens goed geslaagde nieuwigheid is, bij de behandeling van eenigszins voorname steden, een kernachtige beschrijving van het uitzicht van de stad, wat steeds meer en meer in de Menschenkundige Aardrijkskunde bestudeerd wordt.

Er blijven ons enkele woorden te zeggen over de technische verzorging van den G.H. De boekbanden zijn keurig, alsmede het papier en de illustratie, waartoe alle moderne methoden zijn gebruikt geweest. Een uitstekende nieuwigheid is de zgn. 'Rahmenartikel' d.i. 'ingelijste artikels' welke in enkele kol. al het wezenlijke geven over belangwekkende vraagstukken van het praktische, technische of geestelijke leven, waarin dan verwezen wordt naar al de onderdeelen van de vraagstukken, zoodat men, met het 'Rahmenartikel' te lezen, uitstekend ingelicht is voor een eerste kennismaking, en tevens op de weg gezet voor verdere studie. Die wijze van behandeling hebben wij tot hiertoe in geen enkele Encyclopaedie gevonden; zij alleen is voldoende om de verdienste van het Herder-Lexikon aan te toonen, daar zij het moeizame over-en-weer zoeken vergemakkelijkt.

Er wordt dikwijls gezegd dat tegenwoordig iedereen die zich iets of wat bezighoudt met de zaken van den geest, een Lexikon moet bezitten. Dit oordeel treden wij bij, en meenen bewezen te hebben, dat ontwikkelde Lezers niet beter hun keus kunnen vestigen dan op den 'Grossen Herder'

J.-A. V.H.

- Catalogus der Muziek-uitgaven, W. Bergmans, Tilburg.

Verschenen ter gelegenheid van het 85 jarig bestaan van de firma, bevat deze zeer merkwaardige catalogus 'naast alle werken van Nederlandsche Componisten ook een ruime keuze buitenlandsche werken, kortom het beste en voornaamste wat met Kerkmuziek in den meest uitgebreiden zin te maken heeft'. Men kan niet anders dan deze woorden uit de 'Toelichting' beamen, wanneer men die lange lijst kerkmuzikale uitgaven overloopen heeft: meerstemmige missen en lofgezangen, gregoriaansche uitgaven, geestelijke liederen, theoretische werken over Gregoriaansch, orgel, enz. Orgel- en harmoniummuziek; orgelbegeleidingen. Het spreekt vanzelf dat de Nederlandsche componisten het leeuwenaandeel hebben;

toch vindt men ook de voornaamste buitenlandsche: Duitsche Fransche, Italiaansche namen; de Vlamingen werden niet vergeten: Van Nuffel, Flor. Peeters. M. De Jong, Staf Nees, Moortgat, Depuydt, enz.

Het is nu een echt 'Vade Mecum' voor ieder, die wil op de hoogte zijn van wat er tegenwoordig op kerkmuzikaal gebied bestaat. Ik geloof niet, dat er in ons land een uitgeverij bestaat, die zoo goed op de hoogte is van kerkmuzikale uitgaven.

J. GHESQUIERE, Torhout.

Mengelmaren.

Bloksleeper - Bagge.

Uit de bijdrage hierboven blz. 33 vlg. vernemen we wat een baggevint was: een leurder, rondlooper, landlooper met een bagge op den rug.

Om de stoute kinders te verschrikken zeggen de ouders nog steeds: '*k gaan je met de baggevint meegeven*.

Tot de kneeuwelende kinders aan tafel die laatst gedaan hebben met eten zegt men bv. '*Mariatje gaat de bagge zijn*. - *Mariatje is de bagge*'. (Dudzeele).

Ook zegt men van oudsher in mijn familie: '*Mariatje gaat den bloksleeper zijn*'. (Dudzeele).

Bagge en *bloksleeper* beteekenen hier dus: de laatste aan tafel.

JOZEF DE LANGHE.

Van treins en trams.

't Yperlinkske is het treintje dat 's morgens vroeg van Eekloo over Brugge - Lichtervelde - Roeselare en vandaar weer, met 'nen draai over Lichtervelde, Kortemark naar Yper rijdt. En 's avonds van Yper aldaar weer naar Eekloo. - 't Volk noemt het ook schertsende: den toerdemont (tour du monde).

Lichtervelde.

Dezelfde trein heet al Passchendale ook den draaier. Biek. 1929, bl. 349.

Mazoetje:

is een tram met Diesel-motor (gestookt met zware olie = mazout), zooals er loopen van Thielt op Deinze en Brugge op Diksmuide.

- De mazoetjes en zijn niet verwarmd. Brugge.

Piotje:

is een van die 'maneuvermaksientjes' of 'kaffiemeulentjes'.

- De nieuwe treins van Brugge op Kortrijk, dat gaan kleene treins zijn, getrokken met van die *piotjes*.... van die maneuvermaksientjes lijk uit de statie. Lichtervelde.

V.

Bijding - Bidinghe.

(Biek. 1933, blz. 13).

Wegens dit woord vgl. Mnl. *biden* = beiden, wachten, uitstellen. Het Oostvl. heeft hiervan *gebijden, gebijen* = ontmoeten, beleven, zien gebeuren (De Bo, Loquela, Teirlinck).

In bijding houden beteekent, volgens achtb. steller der genoemde bijdrage: '(een erfgoed) in bewaring houden; niet mogen verkoopen of wegschenken, voor de kinderen-erfgenamen in bezit houden'. *In bidinghe* is dus wel 'in bewaringe, in afwachtinge': bij 't ww. *biden* = beiden, wachten, uitstellen; verwant met *bidden* = verzoeken < in vertrouwen afwachten, verwachten en in 't Idg. met Lat. (con)fidere, Gr. peithomai = ik geloof, vertrouw.

J.D.W.

De Broek - De Broeken.

De menschen van rond de Finteele (Pollinchove) die in de Broeken hun bestaan hebben met hooien 's zomers en 't helpen bij de jacht 's winters, spreken altijd van d e B r o e k . - Gaan werken in de Broek.

Andere menschen van daarbuiten zeggen altijd d e B r o e k e n .

L.V.

Een besloten Maarte.

Bij een boer was er een koe in 't kalven gebleven; een oud wijveke zei daarop:

- Enja, van de jare is 't een besloten Maarte!

- ?

- Ja, dat en is niet goed: in zulk een jaar is er altijd veel misval bij menschen en beesten. - Loo.

Een besloten Maarte is een Maartemaand die, zooals dit jaar, geheel in den Vasten valt; Asschenwoensdag valt op den 1^{n} Maart. - Vgl. Biek. 1896, 160.

L.V.

VLAS: breên achter 't gat.

- Z' hen 't eene geroot in de Leie, en 't ander gespreed, g e v e l t .

Ooigem.

Vlas v e l t e n is vlas op 't veld te rooten leggen; het vlas alzoo geroot heet: veldroote.

- We gaan g'heel díe partij *breên achter 't gat*: d.i. velten binst dat ze 't slijten. De slijters draaien hen met ieder grepe vlas omme en spreên of breên [breiden] ze op den vlaschaard.

Beveren bij Roeselare.

J.G.

Er moet ‘gepausd’ worden.

't Was sprake van een jong koppel dat al uitgeband was, maar nog niet kon trouwen omdat er verwantschap bestond en

.... ‘daarom moest er eerst *gepausd* worden’. Dat was te Ichtegem; elders zouden ze zeggen: ‘dat moet eerst *roomen*’.

D^{r}. Br.

- Die mensch ga' werken zoolange of dat hij *een been kan stijven*. D.i. zoolang als hij te beene zal zijn en nog kan roeren.

Roeselare.

A.D.

't Kapelleken: een hofstede te Vlamertinge.

Deze hofstede (Sectie E Nr 380 A) gelegen langs de Kapellestraat is op de krijgskaarten aangeduid onder den naam van ‘Mille-Kapelleken’.

Tot over een twintigtal jaren hield men er ook herberg. Aan een lindeboom vóór deze woning hing er sinds jaren een klein kapelleken met een Lieve Vrouwebeeld in. Sedert den oorlog 1914-1918 is deze lindeboom verdwenen en nu hangt er een klein kapelleken aan den muur der stalling.

Vóór de Fransche Revolutie maakte deze hofstede deel van 't grondgebied van Dikkebusch en is thans Vlamertinge voor de wet en Dikkebusch voor de kerk:

‘Vlamertinge ter stokke En Dikkebusch ter klokke!’

Binst den oorlog 1914-1918 werd op deze hofstede door 't Fransch leger een ambulance opgericht en een twintigtal soldaten die in deze ambulance stierven, werden op een nabij zijnde stuk land op 't grondgebied van Dikkebusch begraven. Na den oorlog werden de lijken dezer gesneuvelden ontgraven en naar een gemeenzaam kerkhof overgebracht.

De vernielde hofstede werd na den oorlog herbouwd. Deze boerderij, omtrent 17 ha. groot, die thans uitgebaat wordt door den landbouwer Jerome Lemiegre-D'Hoine, is tegenwoordig de eigendom van M. Evarist Van de Lanoitte, notaris te Vlamertinge.

(Poperingenaar 13-12-31).

REMY DUFLOU.

[Nummer 3]

Oudheidkundige vondsten te Steendam bij Nieuwpoort.

LANGS de vaart van Nieuwpoort naar Duinkerke, op de plaats genaamd Steendam, bestaat er sinds vele jaren eene steenbakkerij uitgebaat door den Heer Florizoone van Oostduinkerke.

Het is nu ongeveer vier of vijf jaar geleden dat de spade van de arbeiders die aldaar de klei aan het uitdelven waren, zekeren dag op een steen kwam te stooten die zeer diep in den grond geborgen lag.

Beneden de kleilaag wordt er op deze plaats een dun laagske zand aangetroffen. Op dit zand rustte de steen. Zijn afmetingen zijn ongeveer de volgende: vier voet lang op twee voet breed, en nagenoeg 20 tot 30 cm. dik. De zwaarte werd geschat op ruim 120 Kgr.

Er kleefden aan dien steen nog menige klompjes versteende waterdiertjes waarvan enkele uitermate wel bewaard en vrijwel ongeschonden waren. Volgens den Heer Stainier van Gent geldt het de *Balanus Miser*.

Die uitheemsche steen, wiens oorsprong en herkomst nog steeds een raadsel blijven, is ontegensprekelijk met een wel bepaald doel uit de rotsgroeven gehouwen geweest, hoewel het kappen alleszins zonder zindelijkheid gebeurde als wij op de ruwe kanten van onze vondst letten. Daarbij de aard van het steen zelf, de buitengewone hardheid en de neiging tot splijten die onzen klomp kenmerken, moeten een verdere afwerking door den kapper belet hebben.

Op deze eerste ontdekking volgde onmiddellijk de ontblooting van nog een paar andere dezer ongewone gasten en, na enkelen tijd, had men er reeds een tiental voorhanden.

Dooreen genomen viel er tusschen de ontdekte stuks maar weinig verscheidenheid te bespeuren, doch men kon opmerken dat de afmetingen en de vorm hi er en daar lichtelijk schommelden: een paar hadden slechts de halve lengte. Laatst genoemde gaven evenwel den indruk dat zij eens één enkel stuk kunnen gevormd hebben en op zekeren tijd - ongetwijfeld onder buitengewoon geweld - van elkaar verwijderd werden.

De verstrooiing door het ontblooten der steenen bij de arbeiders teweeggebracht, was reeds eenigszins vergeten, en men had zich reeds ingebeeld dat het rijk der ontdekkingen voorbij was, toen de werkzame spade opnieuw, tot algemeene verbazing, soortgelijke versperringen ontmoette.

Ditmaal was de vangst veel aanzienl ker en het getal ontbloote steenen groeide gestadig aan, totdat men er op 't einde van 't spel rond de vijftig kon tellen.

Drie algemeene beschouwingen dringen zich op. Vooreerst, de steenen hebben door den band dezelfde afmetingen en dezelfde zwaarte, hoewel enkele bepaald kleiner zijn dan de hoop. Zij liggen afzonderlijk of in groepen zonder de minste orde, heel verward door elkaar. Sommige liggen plat op de zandlaag; andere staan recht of hellen over, terwijl enkele dwars over hun gebuur leunen of rusten. Eindelijk, geheel de

verzameling volgt eene duidelijk afgelijnde richting die strekt van Z.O. op N.W.

De steenen waren veel te zwaar om, zonder andere onmiddellijke benuttiging, weggenomen te worden. Vermits er bovendien geen klei meer aan te treffen viel beneden het peil waar zij zich bevonden, bleven zij dus door de steenbakkers verder onaangeroerd. Zij verdwenen naderhand, met uitzondering van twee of drie die nog zichtbaar zijn, onder den opgevoerden grond.

Deze ontdekking verwekte natuurlijk de belangstelling van zoekers en kenners, doch de gissingen die af en toe geopperd werden met betrekking tot herkomst, doel of oorsprong der steenen, leden meestal door een gemis aan genoegzame vertrouwdheid met de geschiedenis en de algemeene toestanden van de streek. Vermits ten andere de ontblootingen op Steendam nog steeds hun gang gaan en van geen einde schijnen te willen weten, past het elk beredeneerd oordeel te verdagen totdat de reeks volledig kan onderzocht en dan naar haar volle beteekenis gewikt en gewogen worden.

Het weze hier in het licht gesteld dat de ontdekking der steenen ongeveer een jaar vroeger voorafgegaan werd door eene andere merkwaardige vondst, waaraan men eerst zelfs geen belang genoeg gehecht had om ze voort te vertellen.

Het gold een vracht kolen (geen houtskool maar wel steenkool) aangetroffen op de rimpelende zandgeultjes, die als vloer dienen voor de vijf voet dikke kleilaag die er boven op ligt. Die kolen hadden doorgaans den vorm van noten, doch bij de minste aanraking vervielen ze tot gruis. Deze brandstof had geenszins hare natuurlijke vermogens verbeurd. Na een proef in het branden van baksteen, werd geheel de voorraad als brandstof voor de steenbakkerij ingerekend.

De ligging der kolen werd met prijzenswaardige aandacht door den meestergast waargenomen. Hij verklaarde dat gansch deze ontblooting den vorm weghad van eene smeet t.t.z. dat het hem scheen alsof het watergeweld

de kolen derwijze had aangegrepen, dat zij met een lichte boogvormige zwenking in zuid-westelijke richting werden gedreven, om, daar waar zij dikst opeengehoopt lagen, tegen een rompel in de zandplaat te blijven haperen.

Het vlak waar die kolen rustten, ligt ongeveer 500 m. west-zuid-west van de steenhoopen, zoodat het niet onwaarschijnlijk mag heeten dat de kolen oorspronkelijk zullen gelegen hebben in de onmiddellijke nabijheid der steenen.

Kolen en steenen liggen op hetzelfde peil en dagteekenen dus vermoedelijk uit éénzelfde tijdstip, of althans uit een min of meer bepaalde tijdsruimte die de overstrooming der vlakte voorafgegaan is. De veronderstelling dat de steenen en de kolen in en door de klei naar beneden gezijpeld zijn, kan niet ernstig opgenomen worden. Voor de kolen ware zulks volstrekt onmogelijk.

De twee uiteinden van den ‘boog’ door den kolenworp gevormd strekken wederzijds Zuid-Oost en Noord-West t.t.z. dat wij dezelfde strekking waarnemen die wij reeds vaststelden met betrekking tot de steenen. De boogspriet heeft eene lengte van ongeveer 50 m.

Hier kwam ook een- koperen kandelaar aan het licht, met kettingskens voorzien en die, naar de meening van de enkele werklieden die hem gezien hebben, geleek op een ‘eeuwig licht’ naar den trant van degene die in onze kerken in gebruik zijn.

Die zoogezegde kandelaar was in erbarmelijken toestand en men sloeg er geen verdere aandacht op. Niemand kon met zekerheid verklaren of het in de klei of onder de klei was dat men er op terecht gekomen was. De vergevorderde staat van afbrokkeling en natuurlijk verval waarin hij verkeerde, laat evenwel vermoeden dat hij langen tijd in het water zal gedoold hebben vooraleer de langzaam vormende klei hem van verdere vernieling is komen vrijwaren. Het is dus waarschijnlijk *tijdens* de overstrooming dat hij op de reeds bestaande klei in het water zal terecht gekomen zijn.

(*'t Vervolgt*)

R.D.

De Brugsche kroniekschrijver G. Weydts.

IN 1869 verscheen een brugsch kroniekje, dat om meer dan een reden merkwaardig is. Het loopt over de jaren 1571 tot 1584, het bewogen tijdperk van het protestantsche bewind te Brugge, en is van de hand van een brugschen volksmensch, die het gebeurde meeleefde. De uitgever E. Varenbergh drukte den tekst naar een handschrift, dat hij om verschillende goede redenen, als het oorspronkelijke beschouwde(1). Dit kroniekje bleef niet geheel onbekend. Custis heeft het herhaaldelijk in zijne *Jaerboeken*(2) gebruikt, en heeft het bovendien laten afschrijven. Dit afschrift berust thans op de Hoogeschoolboekerij te Gent, onder n^{r} 460. Hoewel het reeds in 1847 door de St. Genois in zijn catalogus van die boekerij werd beschreven(3), heeft E. Varenbergh het blijkbaar niet gekend; althans spreekt hij er niet over.

Het afschrift van Custis is gevat in een zwaar Iederen omslag, naar den achttiendeeuwschen trant fraai bewerkt. Het handschrift zelf is op papier van 180 op 225 m/m. geschreven, telt 140 door den copiïst genummerde bladzijden, van dewelke 136 beschreven zijn door een regelmatige hand uit de tweede helft der achttiende eeuw. Vooraan zit een gehistorieerd titelblad, met de melding: *Antonis de Wilde fecit a Dixmuce* (!). De in twee schilden door de hand van den copiïst geschreven titel luidt: (Eerste schild:) *Cort begryp van alles het gone binnen brugghe geschiedt is sedert het jaer 1571 tot 1583*.

(1) GUILLAUME WEYDTS. *I. Chronique flamande, 1571-1584, avec introduction et notes par* E. VARENBERGH. Gand, Bruges, La Haye. 1869. In-8, xx + 180 blz.

(2) CUSTIS, *Jaerboeken der stadt Brugge*. IIIe dl. 2e dr. blz. 10, 27, 31, 87, 97, 103, 106, 119, 165 en 167. Daaruit heeft P.J. VAN MALE, *Geschiedenis van Vlaenderen* geput.

(3) J. DE ST. GENOIS, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de l'Université de Gand*. Gand, 1849-52, blz. 113, n° 118.

(tweede schild:) *beschreven door guillame weyts poorter van Brugghe*. Onder aan het titelblad, staat geschreven door een andere achttiendeeuwsche hand: *omnia in hoc libello comprehensa propria manu a D. Custis scripta*, gevolgd door twee of drie onleesbare ineengevlochten naamletters. Op blz. 2, wordt de titel eenigszins gewijzigd herhaald: *Cort begryp van het ghone datter gheschiet is binnen de stadt van brugghe ende daer ontrent van den jaere 1571 tot dryentachtentigh ghecopiert uyt eenen boeck gheschreven door een catolyck bij naeme Guill*e *Weyts*.

Custis die vermoedelijk eigenhandig *(propria manu)* het afschrift bezorgde, heeft daarbij zeer waarschijnlijk gebruik gemaakt van het oorspronkelijke handschrift door Varenbergh teruggevonden. Immers uit dit laatste zijn de bladzijden loopend van 13 September 1580 tot 12 Mei 1581, verdwenen(1); in het afschrift Custis ontbreekt dit deel op bl. 27 eveneens, hoewel Custis het door niets doet opmerken.

Custis heeft op blz. 131 tot 136 een tweede schrift van G. Weydts afgeschreven, een soort pamflet tegen de politiek der hervormden; het werd tamelijk onjuist door de St. Genois gekenmerkt als: *un résumé succint des doctrines de la religion luthérienne*(2).

Overigens heeft de St. Genois een tweede onnauwkeurigheid vooruitgezet waar hij beweert dat G. Weydts een voorname rol in de magistratuur bekleed heeft. Blijkbaar verwarde hij G. Weydts met zijne halve naamgenoot Guillaume W y t s , een bekende magistraat uit het einde van de zestiende en het begin der zeventiende eeuw. De onnauwkeurigheid van de St. Genois had kwade gevolgen, doordat L. Gilliodts van Severen haar geweldig heeft aangedikt tot een uiteenzetting vol dwalingen, die waarlijk verbijsterend zijn(3). De stelling van Gilliodts komt hierop neer: dat G. Wyts, de raadsheer, zijn naam en beroep heeft veranderd, om

(1) E. VARENBERGH, *a.w*. blz. 23.
(2) DE ST-GENOIS, *a.w.a.p*.
(3) L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Coutumes de la wille de Bruges*. Bruxelles, F. Gobbaerts, 1874. In 4°, dl. I, blz. 147-149.

aan de maatregelen van de protestanten te ontsnappen. Het is voornamelijk op grond van interne kritiek dat de geleerde archivaris tot dit besluit komt. Gilliodts gewaagt van dichtkunst die niet van verhevenheid ontbloot is, en geeft tot voorbeeld een dusdanige stroof 'exaltant la justice' zegt hij, wat natuurlijk bizonder past voor een rechtsgeleerde. Doch waarlijk, het is haast ongelooflijk. Van vrouw Justicia is er in die stroof zooals in het heele dichtstuk allerminst sprake; het stuk is doodweg een ontboezeming van G. Weydts over zijn geliefde, en begint naar den trant van den tijd met de verzen: '*Een Venes dyerken heb ic uutvercoeren, Gheen schoender en weet ic nu terstondt*' wat ons reeds onmiddellijk in een heel ander midden dan deze van de dorre rechtswereld verzet. Het heele stuk is overigens in den zelfden toon gestemd, en volgt de vrije manier van de zestiendeeuwsche liefdedichten.

Gilliodts is dus in zijn interne kritiek niet gelukkig geweest. Hij redeneert alsof een Guillaume Weydts, brugsche kleermaker, niet zou hebben bestaan. Ook dit punt kan niet worden betwijfeld. Want op 17 Mei 1612 zien we hem als getuige voor den rechter te Brugge verschijnen. '*Guillaume Weyts, poorter ende cleermaecker deser stede oudt tsestich jaeren...*'(1) Het is ongetwijfeld de kroniekschrijver, die als 'scepper' of kleermaker bekend is, en in 1547 geboren, op dit oogenblik 65 jaar oud was.

Om allen twijfel betreffende het bestaan van den kleermaker G. Weydts op te heffen, is er nog de volgende tekst:

> 'Hedent den xviij^{en} Augusti xv^{e} lxxxij es by ordonnancie ende consente van scepenen uut vanghenisse gheslaect Guillaume Weytens ten steene bevolen ter begeerte ende pretense ansegghen vanden Sergeant major Wynckelman, als hem vervoordert hebbende contrarie der ordonnancie van scepenen, ter messe te gaene ende int hof van zynder hoocheyt uproerich ende seditieux met andere poorters te

(1) *Register van criminele informatien der stede van Brugghe*. Rijksarchief te Brugge, Fonds Brugge-stad, n^{r} 663, *op den datum*.

vallen, alles up cautie juratoire van te verschynen in scepenen camere versocht zynde up peyne vanden zelve angheseyde pretensie up hem ghedecreteert te werdene, latende niet myn den sergeant major voornoemt onverlet ende in zyn gheheel omme de boete daartoe staende ende bij scepenen ghedecreteert up den zelfden Weydts te verhaelene.
my present F. Humbelot'[1].

Zooals het ten andere aan een gewetensvol kroniekschrijver past, is die persoonlijke gebeurtenis door den schrijver niet onvermeld gebleven. Hij wijdt er niet minder dan vijf bladzijden aart[2]. Zijn verhaal stemt volkomen met de officieele aanteekening overeen, waaruit blijkt dat G. Weydts niet is een verzonnen naam door G. Wyts uitgedacht 'pour échapper aux atteintes de la réaction', zooals Gilliodts het uitdrukte, maar wel de bloedeigen naam van een brugsch kleermaker die de gebeurtenissen van zijn beroerden tijd voor het nageslacht heeft opgeteekend.

E.I. STRUBBE.

De Sint-Jorisgilde te Loo.

DE kruisboge die wij thans in onze gilde gebruiken is een vreedzame afstammelinge van het vroeger oorlogswapen van dien naam, dat als handof grof geschot dienst deed; zooals de nog bestaande kruisbooggilden zelf herinneren aan de vroegere militiekorpsen die dat wapen beoefenden.

De kruisboge bestaat hoofdzakelijk uit de lâ (lade), of houten gedeelte en de *stalen latte*. De lâ steunt bij het schieten tegen den schouder. Al voren is de latte erin gewrocht; deze is er met scheerzen en beukels in vastgezet. De snare glijdt over de lâ en wordt bij het ophalen der boge gevangen in de neute.

(1) *Register van examinatien der stede van Brugghe 1581-1590*. Rijksarchief te Brugge, Fonds Découvertes, n^{r} 203bis, op een los blad tusschen f° 50 en 51.
(2) E. VARENBERGH, a.w. bl. 65-70.

De *neute* zit halfweg in de lâ en kan draaien op een spille; zij wordt onbeweeglijk gemaakt bij middel van de strange en dan kan de boge opgehaald worden en de snare in de haken van de neute gelegd. De boge wordt met de hand opgehaald of meest me een tange. Bij het afschieten drukt men met den vinger tegen het trekkertje zoodat de strange losvliegt, de neute een draaiende beweging uitvoert rond de spille en de snare, door de veerkracht van de latte, den pijl over de lâ vooruit doet vliegen. Om te mikken heeft men het *fizei* (fr. visée) bestaande uit het gatje dat bachten de neute staat, en het *pinnige* (pinneke) dat geheel van voren op de lâ staat.

De lâ wordt van hard hout gemaakt; zij is met koper beleid (belegd) op het gedeelte waar de pijl gelegd wordt. De latte is van veerkrachtig staal; de neute van been, ivoor of busseboomen. De snare bestond vroeger altijd uit *schellegaren*, dat hier en daar met een snoertje omwonden was om de garentjes bij elkaar te houden. Nooit heb ik immers snaren gezien die op zichzelf gewrongen waren, maar de garendraden zijn alle gelijkloopend in een bundel vereenigd. Nu worden de snaren van staalkabel gemaakt; een gewezen zeeman spicht daar behendig de ‘oogen’ aan. De stalen snaren zijn veel beter omdat zij, bij smoorachtig of laf weder, niet krimpen, wat met snaren van schellegaren nog al wat last veroorzaakte. De pijlen zijn van hard hout gemaakt en dragen al voren eene koperen of stalen pinne en al achter de vlerken.

Men schiet in een doel. De d o e l is gemaakt uit ruggen glei, dat eerst moet geboot worden opdat het nauwe zoude kunnen toegeprest worden; vlas is ook goed tot het maken van den doel. De doel meet 60 tot 70 cm. vierkant. Hij bestaat uit een zware grondplank dragende al wederkanten twee rechtopgeplaatste staanders, waartusschen het strooi gevangen zit. Langs boven steken de staanders door een tweede zware plank, gelijk aan de onderste, maar die los op de staanders

schuift. De staanders zelf dragen kavels op hun bovenste gedeelte en bij middel van busseboomen ‘puidiges’ die in die kavels passen, kan men de bovenste planke op gelijk welke hoogte op de staanders bevestigen, zoodat het strooi langs alle kanten goed ingesloten is. De puidiges laten gemakkelijk de nederwaartsche beweging toe, maar ze moeten verwijderd worden om toe te laten de plank langs boven af te schuiven.

Men kan verschillende soorten van s c h i e t i n g e n uitvoeren. Het meest schiet men ‘in de ringen’: dat is op 3 of 4 concentrische ringen met in het midden een buize, voorzien van een piston (ontploffende stof om een knal te verwekken). De buize telt voor 10, de kleinste ring voor 9, de volgende voor 8 enz. Die al de ringen mist, schiet een *ganzei*, wat dan ook op het bord met een groote 0 opgeteekend wordt.

Een *combaa* (combat) schiet men met enkel één pinne in het midden van den doel en om ternaast van die pinne, juist gelijk of dat men in de boltrâ bolt om ter dichtst van het pluimtje. Men schiet in twee kampen en de pijlen van eenzelfde kamp die dichtst van de pinne zitten, tellen. Iedere pijl die in den doel geschoten wordt, bekleedt men met een busse, anders zou hij door een der volgende pijlen kunnen gespleten worden.

In de wintermaanden, dat is tusschen de Octobergilde en de Aprilgilde, schieten wij tweemaal te maande in de ringen. Iedere schieting worden drie prijzen uitgeloofd, bestaande uit 3, 2 en 1 tellooren en betaald van het gildegeld. Die de laatste prijs heeft van 1 telloor ‘heeft het pondige’ en wordt doorgaans wat uitgelachen, want het gebeurt wel dat hij voordeel zou gedaan hebben met een puntje of twee min te schieten, zoodat hij dan waarschijnlijk de volgende schieting den eersten prijs of drie tellooren zoude gewonnen hebben.

Een *combaaige* (klein combaa) wordt geschoten onder eenige liefhebbers om een glas bier. Soms gebeurt het dan dat het verliezende kamp de winners uitdaagt tot een *revenze* (revanche).

Eindelijk heeft men nog de p r i j s s c h i e t i n g e n . Daarvoor wordt een inleg gedaan door elk der deelnemers en, om het opperwerk uit te maken, wordt het gildegeld aangeraakt of is er een toelage van de gemeente (b.v. met de kermis) of een junste van den hoofdman of een gildebroeder die een blijde gebeurtenis te vieren heeft. Voor zulke schieting wordt op den doel een doek gespannen waarop een aantal ringen in driehoek genaaid zijn: dat zijn de kleine veugeltjes en daar zij in driehoek staan, heeten ze de *perramine* (pyramide), vulgo: *het kot*. Boven het kot staan de kleine of grootere buizen uitmakende: *de upperveugel, de zijdveugels, de kallen*. De goede schotters gaan meest achter het upperwerk: voor eere en profijt. De gildebroers die zoo goed niet geoefend zijn of niet klaar meer zien, schieten achter kleine veugeltjes en dikwijls goed kome het uit: 't zijn *kotschieters*. De keuninkschieting is eene prijsschieting, waar de upperveugelschote tevens den titel van keunink verleent.

De kruisboogliefhebbers zijn in de St. Jorisgilde. Veel kruisbooggilden staan onder de bescherming en dragen de naam van St. Joris. Weinige (nu bestaan er alleszins maar zeer weinig meer) dragen de naam van Willem Tell. Integendeel vindt men nog al veel handbooggilden die ‘Willem Tell’ heeten, al is het dat Willem Tell (volgens de overlevering) de kruisboog hanteerde.

Den eersten zondag van October wordt de keunink ingehaald en den maandagavond de gilde gehouden; het gildegeld wordt dan ontvangen en men drinkt op de kosten van de gilde het *gildebier*. Den eersten zondag van April wordt de keuninkschieting gehouden en den maandag is er weder gilde en wordt de *keuninginnebolling* gehouden onder de vrouwen der gildebroers.

Moet er in den loop van het jaar een gewichtige beslissing genomen worden, dan houdt de hoofdman eene buitengewone vergadering of *kapellegebod*. De gilde heeft een dienaar of k n a p e . Ik schrijf hier over de bepalingen betrekkelijk dien knape, die ik vind in

een gildeboek dat begonnen is in 1905. Ze zijn waarschijnlijk uit een vroeger boek overgenomen, waarvan ik geen spoor meer vind. - Kennisgeving:

De maatschappij heeft voor knecht of knape, Amand Bolliès (is dat geen spaansche naam? de man leeft nog en is in de negentig jaar). Hij is gehouden de bevelen van den bestuursraad en voornamelijk van den voorzitter na te komen, ook op zijne bevelen zal hij de leden der maatschappij voor gelijk welke vergadering bijeenroepen. Gedurende de winter- of prijsschietingen zal hij nota nemen van de leden dewelke aan deze schietingen deel genomen hebben, en het getal of bedrag der vijf geschoten getallen met juistheid aanteekenen, en er een afschrift van geven aan den schrijver, ten langste zes dagen na de schieting, ten einde dezen toe te laten bijtijds de uitslagen der schietingen aan te boeken. In geval van ongehoorzaamheid of nalatigheid van den knape in het vervullen dezer plichten, zal de bestuurrraad desnoods bijzondere maatregelen tegen hem nemen. Plichten der maatschappij jegens de knape: Een jaarlijksche som van zes franken zal aan den knape betaald zijn, betaald in twee termijnen. Daarenboven zal er hem bij ieder schieting door ieder schotter 5 centiemen betaald worden als pijluittrekkers-geld.

L.V.

Breedene - Breeninge.

DE oudste geschiedenis van het kustland is duister wegens gebrek aan oorkonden en wegens de aardrijkskundige wisselvalligheden. De zoogen. hulpwetenschappen kunnen hier dan ook allernuttigst werk verrichten. Vooral de aardkunde en de plaatsnaamkunde helpen ons om menig vraagstuk op te lossen.

Wanneer we de aardkundige kaart van de gemeente *Breedene*(1) beschouwen, dan zien we dat een groot

(1) Geologische Kaart v. België. Schaal 1/40.000. Blad n^{r} 22.

gedeelte van deze gemeente ligt op een insprong van de opperpolderklei in het oudere zoogen. Cardiumzand (dwz. zand met talrijke Cardiumschelpen) en de onderpolderklei. Deze opperpolderklei werd afgezet in een inham in deze hoogerliggende zandplaat. De indijking geschiedde in de XIIIe eeuw. Op deze zandplaat zijn, vóór den tijd der indijking der opperpolderkleischorren, talrijke dorpen van het kustland ontstaan: Knokke, Heist, Scarphout (het oude Blankenberghe)[1]. Ook het oude Wenduine[2] en Breedene. We zien dan ook dat de huidige dorpskom van deze laatste gemeente ligt op den boord van de opperpolderklei (vette grond, vette bilken) en een smalle strook van het Cardiumzand (mager land) tusschen hooger genoemden inham en de diepe kreek die zich van Oostende tot aan Oudenburg uitstrekte.

Wat beteekend de naam Breedene?

We vinden:

Bij K. de Flou (Topon. Wdb.): de territorio *Bredenensi* (1087); in villa *Bredene* (1115); apud *Bredenam* (1115); in villa *Bredena* (1154); *Bredena* (1178); *Bredenee* (1275); *Bredene* en soms *Bredenee* in XIIIe en XIVe eeuw.

Volksmond: *Brèdene* en *Brèninge*[3].

Verschillende verklaringen kunnen er gegeven worden. We zullen ze even onderzoeken en dan onze eigene meening stellen.

Eerste verklaring: de uitgang -*ene* is het bekende verzamelsuffix dat we in talrijke andere plaatsnamen aantreffen (Oekene, Wakken, Astene, enz.) en komt uit -*ine* (*innjô*). Breedene uit *Bredine* zou dan beteekenen: plaats die breed is. We verwerpen deze verklaring omdat we dat *Bredine* evenals Wackine, Astine enz. in de XIe eeuw nog gaaf zouden aantreffen, hetgeen niet het geval is.

Tweede verklaring: de oudste vorm is niet *Bredene*

(1) Zie onze bijdrage in Biekorf 1930, bl. 85 vlg.
(2) Het oude Wenduine is in zee verdwenen. Het nieuwe Wenduine heeft zich achter den Gravejansdijk achteruitgetrokken.
(3) De Westvlaamsche scherplange ee is è in 't Oostendsche.

(doffe eind-e) maar wel *Bredenê* of *Bredenâ* (lange, zuivere e en a). De verklaring luidt alsdan:

Bredenê < *Bredenâ* = *ten breeden a*, plaats op de breede a, plaats op de breede kreek. Aldus zou Breedene behooren tot de *kreeknamen* van het kustland: Meunikerede (= ter meuniker ê, op de kreek van de monikken), Raversijde, Koksijde, Lombartsijde(1), Lammensvliet(2), Reigaartsvliet(3), enz.

Breedene zou alsdan denzelfden uitgang hebben als Zieriksee (ter Zegerijks ee).

Een taalkundige reden: ê is een vrouwelijk woord zoodanig dat we als plaatsdatief niet Bredenê maar Brederê en dus *Bredere* zouden hebben.

Een topografische reden: Breedene ontstond op de boorden van een breede inspoeling van de zee, een slikkenland, later schorrenland, hetgeen nooit kreek of waterloop (â, ê) kon genoemd worden.

De vormen Bredenee uit de XIVe eeuw zijn zonder twijfel fouten. Volgens bovenstaande verklaring kunnen we ook bezwaarlijk het adjectief *Bredenensi* (1087) verklaren: we zouden *Bredenansi* verwachten.

Nu onze stelling: de uitgang *-ene* is niets anders dan een buigingsuitgang. De naam Breedene (< Bredene) is het zelfstandig gebruikte adjectief *breed* in den locatiefvorm (plaatsdatief).

Dus: *ten breedene = op de plaats langs het breede, het bloote, het wijde schorrenland*.

We moeten ook een verklaring geven van den eigenaardigen volksnaam: Breeninge, Brèninge. Alhoewel algemeen gebruikt vinden we dezen vorm nergens in de oorkonden. Hij ontstond blijkbaar als volgt:

Brèninge < Brène < Brèdne < Brèdene onder de

(1) Volgens de stelling van Prof. Vercouillie: ijde < ij hetgeen de Friesche vorm is van a = kreek. Zie Etym. Wdb.
(2) Oude naam van Sluis.
(3) Reigaartsvliet lag bij het Zwijn. Thans nog de naam van een watering.

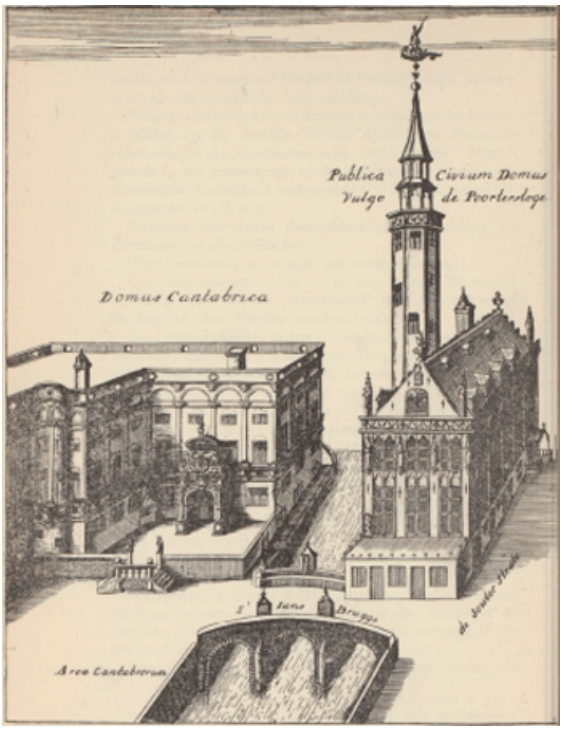

HET NATIEHUIS VAN BISCAAIE TE BRUGGE
(Domus Cantabrica)
Gebouwd omstreeks 1550.
Gravure uit Sanderus' Flandria Illustrata (17e eeuw).

inwerking van den eenen of den anderen invloed (misschien een andere -*inge*naam).

De meeste volksnamen van de gemeenten zijn naast de officieele namen zeer regelmatig, bv. Aaiskappel naast Eggewaartskapelle, Ooienkerke naast Adinkerke, Smude naast Diksmuide, 't Regiment naast Retranchement, enz.

Ook Breeninge komt uit Breedene: maar hoe? De algemeen gebruikte volksnaam van Wenduine is Wînduune: welke betrekking hebben dit wen- en wîn met elkaar?? Ook Meetkerke wordt steeds Meerkerke genoemd(1). Wie weet er meer over?

JOZEF DE LANGHE.

Den 19^{n}, *Oculi*.
Men verbrandt de winterkwene.

De betooverde boterkeern.

OVER een honderd jaar, en later ook nog, speelden ze hier in Vlaanderen dikwijls ‘De Betooverde Boterkeern’: een kluchtspel dat iedereen kent... en 't en is van dien keern niet dat ik spreken wil, maar in Biekorf 1932, bl. 312, is er sprake van een betooverd zwijn, belezen en 's anderendaags genezen,..: mijn boterkeern hier is als een vervolg van dat zwijn.

Wat ik hier vertel, is gebeurd in 1900 op een hofstede in 't Ypersche. - De boer ervan had eerst gewoond op een hofsteedje wat verder op diezelfde parochie: dààr, op zijne eerste doening, 'n hadden ze bij 't keernen nooit geen boter... of alleszins heel weinig... en 't was dan nog slechte en walgende boter - verscheidene

(1) Verg. Kalverkeerdijk uit Kalverkeetdijk te Westkapelle.

jaren lang had hij er gewoond en ‘wij hebben in al dien tijd, zei mij de boer, toch zooveel duizende frank verliezen gedaan’.

Z'en zeiden er niets van aan niemand, ze durfden niet, ze waren er beschaamd van... maar in 't stille zochten ze achter een ander hofstêe... en 't lukte: een hof kwam open,...waar ze altijd bij de vorige boeren goede boter gekeernd hadden, en ze pachtten dat hof.

Blijde verhuisden ze en vol hope.

Ach! 't kwaad was meegekomen! daar ook begon dat duivelsch spel: geen boter of slechte boter! Ze waren 't ten andere geware, van te voren al, aan de reuke van de melk in de kuipe...

Geheel ontmoedigd en t'enden raad, ging de boer zijn geval uiteen gaan doen aan de priesters der parochie en de kapelaan ging ten hove: hij zei aan boer en boerinne van den melkkelder te doen witten, goed de eemers en de kuipen en den keern te kuischen en den veearts te roepen om de koeien te onderzoeken - maar 't was àl boter aan de galge! geen beternisse, geen boter! De Heer Kapelaan wierd opnieuw geroepen en dezen keer belas en wijdde hij stal en koeien en kelder en kuipen en keern en melk. - 't Was van den eersten keer gedaan, bij 't keernen z'hadden boter.... en goê boter. Maar 't spel herbegon een 3-4 weken later: de kapelaan herwijdde en nogeens... bij 't eerste keernen... 't was boter en 't ging voort goed binst wederom een 3-4 weken... en dan opnieuw géén boter.

De Heer Kapelaan keerde alzoo een tien keeren achterna altijd weder om te belezen... en 't kwaad was weg iederen keer... seffens... maar kwam telkens ook weder... toch wijkend en achteruit gaande voor 't gebed van den priester... van 4 op 5 weken en dan van 5 tot 6... van 6 op 7... enz... totdat alle kwaad voor goed is weggegaan en voor goed is weggebleven nadat de Heer Kapelaan een laatste maal had gewijd en belezen, en boer en boerinne en twee kinders de belofte hadden gedaan dat er alle maande, op den

eersten vrijdag der maand, één van den huize, te Communie zou gaan ter eere van het H. Hert van Jezus.

(Boer en boerinne en kinders leven nog (1933) en ik ook ben getuige)

E.B.

Van het 'Helighe Eylant' en de Vlaamsche schippers in Engeland.

(Vgl. Biek hierboven bl. 11 vlg.).

HET *Helighe Eylant* waarvan sprake hierboven bl. 12, kan geen gemeens hebben met Holy Island in Anglesey bij Liverpool, want niemand zou er ooit aan denken, zelfs niet heden ten dage, Anglesey te plaatsen in *Engeland*. Iedereen weet dat het in *Wales* ligt en de lijn wordt steeds overal en te allen kante duidelijk getrokken tusschen Engeland en Wales. Nog nooit heb ik een zeeman ontmoet die Anglesey zou durven beschrijven als een deel van de Engelsche kust. Het is altijd: *the Welsh coast*.

Er kan eigenlijk geen twijfel bestaan dat wij in Helighe Eylant werkelijk het Holy Island voorhanden hebben, dat ligt langs de zeekust van Northumberland. Het is het oude L i n d i s f a r n e , de wieg van het Christen Geloof in Engeland, aldaar geplant door de Keltische missionarissen uit Ierland en Schotland na den inval der Saksers. De puinen der aloude abdij van St. Cuthbert staan er nog.

De Vlaamsche zeevaarder van omstreeks 1300 die zijn beklag deed bij den Graaf over de handelwijze van den Engelschen 'Ruwaard', noemt dezen laatsten bij name. Welnu, de familie der Grey's is een der oudste van Northumberland en de tegenwoordige titelvoerder is Burggraaf Grey van Falloden die ons in België wel bekend is als Engelsch minister van Buitenlandsche Zaken (dan Sir Edward Grey) bij het uitbreken van den oorlog in 1914.

Falloden Hall, het goed der Grey's, ligt bij Alnwick, de vroegere hoofdstede van Northumberland, (niet ver van Holy Island), en waar het slot staat der Hertogen van Northumberland. - Terloops gezegd: de standaard dezer hertogen is de ‘Zwarte leeuw op het Gouden veld’ en op dit ontzaglijk middeleeuwsch slot van Alnwick wappert nog elken dag onze Vlaamsche strijdbanier.

De ‘kerkers’ waarover onze Vlaamsche zeevaarders zich te beklagen hadden, zullen deze geweest zijn van *Bamburgh Castle*, een der machtigste kasteelen van Engeland die den bezoeker nu nog met bewondering en ontzag doen opzien. Bamburgh Castle staat op een rots langs de kust tegenover Holy Island en is zichtbaar vele kilometers in het ronde, een echt landmark voor de zeelieden.

De Vlaamsche zeevaarders trokken gestadig naar Newcastle. De uitvoer naar de havens van Vlaanderen die vrij aanzienlijk was, staat opgeschreven in de tolrekeningen van Newcastle vóór de 14^{e} eeuw.

In de tijd der zeeschuimers zien wij de zeelieden van Raversijde (1411) gevangen en opgesloten te Hull, Grimsby en Scarborough. Terzelfder tijde mieken de Vlamingen zich aan piraterie plichtig en in 1404 bevond een zekere Coppin van Lombartzijde (is het dezelfde familie der Coppins vermeld in het stuk van omstreeks 1300?) zich onder diegene die het Engelsch schip ‘Godingrace’ van Whitby kaapten en plunderden. Een andere Coppin (Amand Coppin Gillis) van Raversijde moest in die zaak als getuige optreden[(1)].

Newcastle-on-Tyne.

R.D.

(1) ‘Walravensijde’. Edw. Vlietinck. Brugge. 1889.

Zei-spreuken.

(Vervolg van bl. 53)

II
Spreuken toegeschreven aan volkshelden of ingebeelde personen.

- Eerlijk duurt het langst, zei Annebeth, en ze bedroog iedereen.
- Sterk om sterk [*ofwel*: 't Kampt!], zei Arlekijn, en hij lag vanonder.
- Wel wat d' helle is dat! zei Boer Bake, en hij en kost op den duivel zijn name niet komen.
- 't Is al verloren Vlaamsch, zei Bake Stuivers, en de Waals hên 't zoo noodig.
- 't Zijn al nesten, zei Balthazar, en de katte jongde in zijn pruike.
- 't Gemak gaat voor d' eere, zei Belle Vetters, en ze reed op heur zwijn naar de kerke.
- Een ongeluk en komt nooit alleen, zei Bolten, en hij brak neus en teen.
- Ha, gij 'n man Gods, zei Boone tegen zijn hond, ge zijt gij gelukkig dat ge niet en moet biechten. Poperinge.
- Geluk met de veerze! zei Boudewijn, en 't was ne stier.
- Is dat niet wel verzonnen, zei Brodder, en hij zette den lap nevens de scheure.
- 't En zijn geen ruischaards, 't zijn beurzelingskens, zei Cock, en hij stak de appels in zijne' zak.
- *Oui*, zei Cokske, en Belle zat erachter met de blaaspijpe.
- *Oui*, zei Bokske en 't en koste maar dat fransch, en Belle zat er achter met de blaaspupe.
- Liever beuter of (dan) smout, zei Cies, en hij at zijn stuiten drooge.
- 't Is effen, zei Cissen, en zijn huis was platgebrand.
- Quatre is viere, zei Cissen [*ofwel* Baas Jan], en hij stak zijn wijf bij zijn drie hennen.
- Dat is zeker om geen schoenen te verslijten, zei Crispijn, en hij zag 'nen kunstenaar op zijn handen loopen.

- Nood zoekt troost, zei Djakke, en hij sloeg zijn wijf dat ze keeroogde.
- De waarheid vooral! zei Djille, en hij en deed niets anders of (als) liegen.
- Ongeproefd best, zei Djille, en hij trouwde voor den vierden keer.
- Tijd van komen en tijd van scheên, zei Djille, en 't vatje was af.
- Die klemt, die daalt! zei Djille Djakke, en heure vent viel van 't dak.
- Herdoens! zei Djoos en hij miek een kromme vore.
- Alle hout is geen timmerhout [geen lepelhout], zei Dikke Dreune, en ze viel door heur bedde. Clemskerke.
- 'k Ben de vinke kwijt, zei Flippe, en 't sprong een vlooie uit zijn kouse.
- De intentie maakt het werk, zei Fijntje, en 't roerde pap met de tange.
- Ge moet altijd beginnen met God, zei Gevels, en hij sloeg zijn wijf met den crucifix. Uitkerke.
- Alles moet gaan met mate! zei Gevels, en hij touwde zijn wijf af met den meter. Uitkerke.
- Daar kunt ge mee voort, zei Goedzak, en hij gaf een krekke aan den blinde. FR.-VL.
- Mijn man en heeft geen gaven, zei Griele Groels, maar hij gaat wel om te scheren.
- 't Is klaar, zei Griete, en ze schoor heuren vent al zijn haar af.
- Dat is een ander paar mouwen, zei Cieske Gunters, en hij stak zijn arms in zijn broekpijpen. Uitkerke.
- Geeft mij nog 'nen dreupel, zei Hans, later en zal 't mij niet lusten: en hij moest hangen.
- 'k En ben niet benauwd van tiene, zei Jan, en hij vloog omverre van den wind.
- Haastige spoed is zelden goed, zei Jan, en hij schoor drie uren aan 'nen baard.
- Ik ben van hooge afkomste, zei Jan Top, en hij was op den zolder geboren.
- 'k En weet niet hoe da'k jou zou namen, zei Jan, en hij schold zijn wijf voor padde.

- Met zulk 'n hekse van e' wuuf, zei Jan Vannelappers, ge 'n moet nooit wenschen: God-straffe-mij.

- Nooit te haastig om God te dienen, zei Boer Jan, en hij liep den kruisweg.

- Alles en is maar 'n wete, zei Boer Jan, en vlooien vangen gaat met de rappigheid.

- Alles heeft zijn inzicht, zei Boer Jan, en hij keek in zijn klakke.

- Dat ze hun zelven laten doodschieten die daarmee leven moeten, zei Jan Breêgers, en hij vluchtte uit het leger.

- Beter bloode-Jan als doode-Jan, zei Jan de Schutter, en hij kroop in een hooimijte binst het gevecht.

- Een ongeluk komt nooit alleen, zei Jochem, en hij brak hals en been.

- Man en vrouw en zijn maar één, zei Jochem, maar op 't martschip betalen ze voor twee.

- *Owi*, zei Karel, en hij en kost maar dat fransch.

- De grootheere van de muizen, zei Karel, en hij zag 'nen olifant.

- Die zijn bedde houdt en is niet wel te passe, zei Karel, en zijn bedde wierd voor schuld verkocht.

- 't Is al effen, zei Kavane, en zijn huis was afgebrand.

- Houdt de lanteern, zei Keizer Karel, ik moete hoesten.

- 't Pinst, zei Klaai, en zijn duim was afgenepen.

- Dat zijn posten, zei Ko, en hij voerde zeven wissen en één beete.

- Het huwelijk eet menschen, zei Ko, maar 't zou duivels eten ook.

- 't Weere zal veranderen, zei Ko, en hij sloeg zijn wijf met 'n schie.

- Schinkt rond, zei Ko Bakkers, en hij was alleene.

- De kasse is leeg, zei Ko Joos, en hij trok er van deure.

- Wie kan 't al passen, zei Kootje van de Route, en 't huurde vijf dragers om zijn wijf te dragen.

- Ieder zijn deel van den visch, zei Koos, en hij kreeg den steert. FR.-VL.

- Ondervindinge leert veel, zei Krimp, en hij wist waar dat de bezem stond. FR.-VL.

- *Bon!* zei Lapper, en hij at van 'nen gebraân uil.

- Oost, west, thuis best, zei Lapper, en hij zat acht dagen in d' herbergen.

- Alles moet buigen voor 't menschdom, zei Sarel Lappers, en hij stekte zes keeren naar een peme. Uitkerke.

- Elk zijn meuge! zei Lepels, en hij at 't kind z'n pap uit. Uitkerke.

- 'k En ben voor geen ijdelheid, zei Lieven, en hij overtastte zijn broekzakken.

- Pijkens! zei Looi en hij trok een vlooie uit zijn kouse.

- Flakke in mijn ooge, zei blinde Maaie.

- 'k Ben uit het kleiland, zei Maaie Mesdags, en 'k houde van de kluiten:

- 'k Meende nen engel bij den kop t' hên, en 'k he nen duivel bij den steert, zei Mabbe, en hij was mistrouwd.

- Komen ze, ze'n komen niet, en komen ze niet, ze komen! zei Marianne Marie, en ze plantte e' musscheschuw in 't erwetenbedde.

- 'k Zie ze zoo geerne! zei Manten, en hij beet in 'ne kalsiesteen.

- Goe' verscheen is goe' te gâre, zei Maske, en 't at mussels met stekebeiers. Torhout.

- 't Klaart op, zei Mietje, en 't regende nog drie dagen.

- Als ze den Kemmelberg afvoeren, 'k ben rijke, zei Mietje Miserie, mijn kluiten liggen er al onder.

- Geld dat slaan ze in de Munte met hamers, maar hier niet, zei Moertje van Houweghem.

- Nu tot daar, zei Mote, en hij bolde halfwege [*ofwel*: en hij en koste niet voorder].

- t' Is overal entwat, zei Mote, uitgenomen t' mijnent! en d' arme jan tjes (de wetteboôn) lagen er.

- Doppe! zei Naas, en hij viel van den boom.

- Hier en zijn, er geen dieven, zei Pauw, de menschen stelen zelve.

- Wij zijn assan zoo verre! zei Pier Pak-het-al, en

hij stond voor de poorte van 't gevang [*ofwel*: onder de galge].

- We zijnder! zei Pieren, en ze sloten de poorte voor zijn neuze.
- De kappe en maakt den zot niet, zei Pierlala, en hij droeg n'n hoed met bellekes. FR.-VL.
- 't Is wreed! zei Pierlala, en hij at spek met eiers.
- *C'est ça*, zei Putje Coupé, en 't luwde dag.
- Harde kost! zei Platevoet, en hij at mossels met de schelpen.
- 't Is wreed, zei Pluime, soldaat zijn zonder hemde.
- *Tout à l'heure*, zei Pol, en hij bleef acht jaar weg.
- 'n Lastig karwei, zei Pol, en hij stak zijn twee beenen door een broekspijp.
- Hoe gaat 't! - Redelijk, zei Pol, en hij kreesch.

't Is 't leste en 't alderleste, zei Pé Potters, en hij spoog zijn herte uit.

- Hou peerd! zei Sabbe, en hij reed op een ezel.
- 't Is beter dàt als ne kalverkuttel, zei Savanje, 't en zijn zooveel rimpels niet in.
- Recht is recht, zei Scheefhals.
- Lastig werk, zei Simpel, en hij schuimde de soep met 'n hooivork. FR.-VL.
- 'k En kan 't niet gebeuteren, zei Smout. (Zinsp. op *gebeteren*).
- 't Zou kunnen gebeuterd zijn, zei Smout, en hij at zijn stuiten droge.
- 't Zou kunnen gebeuterd zijn, zei Smout, en algelijk welgebreed.
- Beuter bij de' visch! zei Smout, en hij 'n betaalde niemand.
- Ach God! zei Spot, en hij zat met zijn kot vol jongens en zijn wijf was zot.
- Roer maar, de brokken zijn in de grond, zei Moeder Slimpot, en uit den pappot trok ze den schoteldoek. FR.-VL.
- Stillekens aan, zei Staaske, en 't reed te vierklauwe.
- We zullen zien, zei Stiene Klijncke, en ze blies de keerse uit.

- Die met zijn zelven boft en deugt niet, zei Stoffel, maar ik ben goed.
- Werken is zalig, zei Tante Begijntje, maar 't en dei het niet geerne.
- Dat is niet klaar, zei Teeuwis, en van de kwestie verstond hij niets. FR-.VL.
- Men vindt meer huizen dan kerken, zei Theunis, en hij wierd op strate gezet.
- Tijdgenoeg komt te late, zei Trieste, en de pastor stond al te preeken.
- Zooveel hoofden, zooveel zinnen, zei Traetsaet, en hij goot 'n zak puiden uit. Uitkerke.
- Een ‘cadeau’ dat is iets dat ze krijgen, zei Triene, en haar vent kreeg ne lap. FR.-VL.
- De duivel mag daaraan tappen, zei Trientje, en 't vat was leeg.
- Hoe meer volk, hoe meer neringe, zei Ulenspegel, en hij zette zijn kraam in de kerke.
- Hebben is hebben, maar krijgen is de kunst, zei Ulenspegel, en hij deed den pastor zijnen broek aan.
- Waar dat 't rookt is er vier, zei Ulenspegel, en hij ontstak zijn pijpe aan ne peerdestrond.
- Zooveel hoofden, zooveel zinnen, zei Uilenspiegel, en hij goot ne zak puiden op de markt.
- *La musique adoucit les moeurs*, zei Ulenspegel, en hij at boontjes.
- *Sic transit gloria mundi*, zei Uilenspiegel, en hij vaagde zijn... zet af met zijn klakke.
- 'k Zal ne keer gaan zien, zei Vane, en hij keek door 't gotegat.
- *En route*, zei Waan Stampers, en hij liep met 't hanmes achter zijn wuuf. FR.-VL. Ook:... en hij liep me zijn wuuf achter 't hanmes. Poperinge.
- 't Spel zit goed! zei Waantje Wats, en 't verloos al zes-en-dertig kannen bier.
- Vaagt ze maar buiten! zei Wanne, en ze zat vóór den bezem.
- 't Is wreed, 't is wreed, zei Wannes, en hij stak zen wuuf in den oven.

- Krulhaar is dulhaar, zei Wantje, en ze ging aan 't vechten. FR.-VL.
- 't Is 't eerste, zei Zwarten, en hij sloeg zijn wijf een blauwe ooge.

('t Vervolgt).

Muggen.

De donderbeestjes, lastig volk!
Dat weet ge. Maar ik weet er
die al zoo boos en lastig zijn:
de muggen zijn niet beter.

't Mag zijn dat muggen geestig zijn
wanneer ze, in dichte drommen
hun dansen doende, stil en fraai
hun gonzend deuntje brommen.

Maar d'hitte komt. Dan zit hun lijf
vol kwade en slonke streken.
Past op, wanneer ze, als 't avond is.
uw huis zijn ingeweken.

Past op!. Ge zoekt, na werk en last
den zoeten slaap. Die dwergen
en gunnen u geen ruste, neen.
Past op!. Ze gaan u tergen.

Een stuk of twee zijn mans genoeg;
ze zindren rond uwe ooren,
ze stormen aan als hadden zij
uw ondergang gezworen.

Verbergt u in uw lakens maar,
verduikt uw hoofd en handen:
ze zoeken om in menschenvel
een gloeiend punt te branden.

Daar!. Op uw voorhoofd stapt er één
voorzichtig, op zijn zokken;
een priksken, oei! Die schuiverluit
heeft van uw bloed getrokken.

Slaat weg, slaat dood! - Ge wilt, ge zult
de lust der wraak genieten;
't en doet, och arme!; slaat of schiet,
ge slaat, ge schiet voor nieten.

Een bosse rood en groot versiert
uw aangezicht. Wat dingen!
Waar zijn ze! - Gekkend ronken zij
en trekken weg al zingen.

't Wordt dag: nu moogt ge op 't droef geval
wat jammren en wat babblen,
en dan, voor zalig tijdverdrijf,
uw voorhoofd openkrabblen.

't Staat vast: ge zult dat spokengoed
vermorzlen met uw handen,
eens klopjacht houden, of, zoo 't kan,
die rekels muilebanden.

Vergeefs gedacht, vergeefs gepoogd
gij, mensch, zijt overwonnen,
en te avond, tot uw schaamte, wordt
die aanval herbegonnen.

Gaat zoeken nu om hulp en troost
bij menschen of in boeken;
de muggen zijn u meester, mensch;
al wat ge kunt is ...zoeken.

Ik weet een raad die baten mag.
‘zegt, haast u!’ zult ge vragen.
Pakt vast; de raad is kosteloos:
Verdraagt het zonder klagen.

September 1932.
C.B.

Boekennieuws.

Zeeland door de Eeuwen Heen door M. Van Empel en H. Pieters. Vijfde aflevering. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland. Vgl. Biek. 1932, bl. 316 en de vorigen.

De inhoud van deze afl. is geheel gewijd aan Zeeuwsch-Vlaanderen. We zien met genoegen dat de Schr. hunne beste zorgen besteden aan dit deel van ons aloude graafschap Vlaanderen dat door de schrijvers ten noorden van de Wester-Schelde al te stiefmoederlijk bedacht is geweest. Al te lang werd ds. Ab Utrecht Dresselhuis nageschreven totdat H.Q. Janssen en J.H. van Dale door hunne 'Bijdragen' een volledige herziening der Geschiedenis van Z.-Vl. inzetten. In onzen tijd heeft Dr. J. de Hullu uit Kadzand veel belangwekkends over het Westelijk deel aan het licht gebracht. In het Oostelijk deel heeft de Oudheidkundige kring 'De Vier Ambachten' schitterend werk verricht in zijn Jaarboeken en andere uitgaven. De oordeelkundige en onvermoeibare opzoekingen van onze goede vrienden, de heeren J. Adriaanse, archivaris van Hulst en A. de Mul uit Zaamslag, maken hier voor het eerst het uitwerken van een algemeen betrouwbaar en volledig beeld der geschiedenis van Hulsterambacht mogelijk.

De studie der geschiedenis van onze Vlaamsche abdijen: St. Pieters en St. Baafs te Gent, Duinen, Ter Doest, Baudeloo, doet ons voortdurend terecht komen in de polders van Zeeuwsch-Vlaanderen die voor een groot deel hun werk en lange eeuwen hunne bezittingen zijn geweest. Voor genoemde studie is deze uitgave van nu af onmisbaar.

Zeer dankbaar zijn we voor de illustratie waar, benevens de kaarten van Kadzand en van het Westelijk deel van Z.-Vl., de algemeene polderkaart van Zeeuwsch-Vlaanderen voor den Vlaamschen historicus een zeer gewenscht en dienstig hulpmiddel zal zijn.

A. VIAENE.

- Bij denzelfden uitgever G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland zijn aangekondigd:

W i l h e l m u s v a n N a s s o u w e, een verzameling bijdragen van Nederlandsche en Vlaamsche medewerkers over Prins Willem van Oranje, ter gelegenheid van het vierde eeuwfeest zijner geboorte. Geb. fl. 7.50.

P r i n s W i l l e m v a n O r a n j e. B r i e v e n. Een twintigtal met groote zorg en kennis uitgezóchte brieven. Oorspronkelijke tekst, vertaling en toelichting. Gewone uitgave, fl. 3.90.

- M. Meertens. De Godsvrucht in de Nederlanden naar Handschriften van Gebedenboeken der XVe eeuw. Derde Deel (Historische Bibliotheek van Godsdienstwetenschappen). Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1932. In-8, 104 bl. = Fr. 24.

- Vgl. Biek. 1932, bl. 156.

In dit Deel heeft de Schr. uit de vroeger beschreven bronnen de *Eucharistische Gebeden* samengebracht: Mis- en Communiegebeden. De Middelned. teksten zijn meestal vertalingen van oorspronkelijk Latijnsche gebeden die, in de dialecten overgezet, het gemeengoed der West-Europeesche godsvrucht waren. De Eucharistische gebeden zijn veel minder talrijk dan de gebeden tot de H. Drievuldigheid en tot den Lijdenden Christus; vooral in de 15^e^ eeuw overheerscht de gedachte van den Lijdenden Christus de geheele eucharistische godsvrucht.

De verschillende formules zijn wel toegelicht met verwijzing naar de latijnsche bronnen en fransche, engelsche en duitsche voorbeelden. Deze bloemlezing brengt - zooals we reeds vroeger konden getuigen - veel deugdelijk materiaal dat in een samenvattende studie over de Godsvrucht in onze gewesten zal kunnen benuttigd worden.

A.V.

- P.J. Kruijt. België. *Boeren en Arbeiders sedert den Wereldoorlog*. (Studiën op het gebied van Ethnologie, Sociologie en Sociographie. II). Groningen, P. Noordhoff, N.V., 1932. Groot in-8, 106 bl. = Florijn 1,90 (Geb. fl. 2,25).

België is sedert lang het Beloofde Land voor sociologische studie, een dankbaar 'proefveld' voor buitenlandsche geleerden. Vóór den oorlog kregen we het boeiend werk van Charriaut en vooral de grondige en uitvoerige studie van Seebohm Rowntree; met belangstelling luisteren we ditmaal naar de bevindingen van een Noorderbuur.

Een hoofdstuk over de Demografie - heldere en zeer bruikbare samenvatting van het zware verzamelwerk van Mahaim c.s. (La Belgique Restaurée) - gaat voorop. De verhandeling over den huidigen toestand van den landbouw en van de nijverheid en hunne onderlinge verhouding leidt tot de eigenlijke studie van het sociale leven. Van de sociale verandering en omvorming na den oorlog wordt hier een grondig-bestaakt beeld gegeven: een ontleding en samenvatting die zoowel aan belangstellende sociale werkers als aan leeraars in de aardrijkskunde en de economie den besten dienst zal bewijzen.

Een paar opmerkingen. De overigens zoo rijke documentatie hadden we voor den Boerenbond (Jaarlijksch Verslag!) en de Christene Sociale werken volledigen willen zien. Enkele malen wordt, uit een vluchtigen reisindruk, een te verre-strekkende besluit getrokken. Schr. struikelde over een kleinigheid: de overzetting van fr. *Père* en *Abbé*; voor de zooveelste maal

krijgen we de klassieke vermakelijkheden als *Pater* Mellaerts en *Abt* Pottier! Schuld daarvan zijn de Hollandsche woordenboeken en.... een te vluchtige kennismaking met die mannen.

Dit werk is alleszins onmisbaar in de bibliotheek van alwie met sociale werken of (en!) sociale studie begaan is.

D[r]K.R.

Godevaert van Haecht. *De Kroniek.... over de Troebelen van 1565 tot 1574 te Antwerpen en elders*. Ingeleid en toegelicht door Rob. Van Roosbroeck. Tweede en laatste stuk (met een Register op de belangrijkste namen). Antwerpen, De Sikkel, 1933. In-4, 336 + XII bl. = Fr. 95.

Met dit tweede deel is de uitgave van deze belangwekkende kroniek voltooid (Vgl. de bespreking van het eerste deel alhier, 1929, bl. 159-160). Dr. R. Van Roosbroeck toetst voortdurend den letterkundigen tekst aan de gegevens uit andere geschiedkundige bronnen. De waarde van deze Kroniek wordt daardoor bevestigd en tevens verhoogd, daar de zoeker aldus op den goeden weg gezet wordt voor verdere opsporingen. De verzorgde uitgave van dit werk strekt tot eer van ‘De Sikkel’ en het ‘Genootschap voor Antwerpsche Geschiedenis’.

Mengelmaren.

Vlaamsche Palm.

Een trouwe Lezer schrijft:

‘Onze Vlaamsche palm moet ook al plaats maken voor nieuw en vreemd goed: *echte* palm uit het Zuiden en nog veel meer valsche, geverfde palm (?), maar die “lang” is, waarmee ge kunt zwaaien in de processie.

Toen ik klein was, heb ik thuis altijd onzen palmboom weten staan: een *buxus*, d.i. een “p a l m b o o m ” in den volksmond. Daarvan werden voor ons en voor de geburen die 't vroegen, de palmtakken gesneden. Hoevele eeuwen lang zijn onze voorouders op Palmenzondag naar de kerk geweest met takken van dien palmboom uit eigen streke en eigen grond? Ieder gezin liet een grooten tak wijden, en thuis werden de takjes er van op al de kruisbeelden gestoken, en bij 't wijwatervat om huis en stallingen te zegenen, en op de hoeken van 't land op Goeden Vrijdag.

Moet die oude Vlaamsche palmtak hem nu met schaamte wegduiken voor die preutsche en zwierige indringers in onze Palmprocessie? Is hij te volksch om in de handen van de priesters gedragen te worden? Rechtuit gesproken, ik zie onzen ouden en nederigen Vlaamschen palm veel liever dan die

waaierige pluimen uit den vreemde. Die met onze kerkelijke gebruiken begaan zijn, zouden ze ook niet een beetje onbaatzuchtig ijveren om bij de menschen, te lande vooral, dat schoon gebruik van den “palmboom” staande te houden of weer in leven te brengen waar het vervallen is?’.

Puppen met de' puppere.:

een *puppre* is een zeer lichte ijzeren eegde gebruikt op de vlaschaards, en die al lichte wippen er over gaat. Werken met zulk een eegde is *puppen*.

Beveren-Roeselare.

J.G.

Beeren met nen beer.

(uitspr. scherplange e, gelijk teer, meer).

Een *beer* is een zevenscharre; met den beer werken is beeren.

Beveren (Roeselare) - Woumen.

G.M.

't Kerkhof lukken.

- 't Is Amelie van 't Hoekje die 't k e r k h o f è l u k t é t . D.w.z. de eerste die na Nieuwjaar begraven wordt. Poperinge.

Benaaien.

Als iemand hem verhangen heeft, dan steken zij hem in een zak dien ze dan toenaaien, zooals ze dan zeggen: ze b e n a a i e n hem.

Watou.

Moncarey zijn meulen en zijn muil.

- Hij heeft een slag van *Moncarey's meulen!* zeggen ze in den zin van: een slag van den meulen, een slag van Slingers meulen: een beetje verdraaid.

- Hij is dommer of *Moncarey's muil!* Dat is: zeer dom.

Alzoo veel gezeid te Poperinge. Wie mag die Moncarey zijn of geweest zijn? en waarom zou hij die ‘eere’ in de volksspreuken verdiend hebben?

D.V.

Een muilband op een lampe.

Ze hadden den elektriek gekregen op hun kortweunste en de man had ook een lampe doen leggen al achter in de koterij, maar alzoo losliggend (een ‘balladeuse’ zeggen ze in 't Fr.), om er mee te kunnen rond gaan. 't Was een gewone lampe maar hij had ze zelf in een kooitje van ijzerdraad gevlochten tegen 't breken:

- M'hên der een muilband op gemaakt, zei hij.

Hulste.

G.M.

Afheffen.

- Jonge terwe in den vorst, 't en is niet dat ze vervriest maar, gelijk dat ‘den ouden boer’ zegt, de dere is ‘da' z'ofheft’.

Af heffen, hier intrans. in den zin van: opgestoken worden.

Ooigem.

Scha-v'r-bate.

- 'k Hoorde gisteren hier entwien zeggen: 'k Heb m'n peerdjen *op pensioen gezet!*

Dat is weêral een onvlaamsche spreuke die eene oud-andere zuivervlaamsche aan 't verdringen is... of reeds heeft verdrongen.

‘Mijn peerd op pensioen zetten’ wil zeggen: 't peerd blijft het mijne, maar 'k heb het voor zooveel winter- of zomermaanden, of 1 of 2 jaar, op een ander hof gedaan en daar moeten ze 't voederen en onderhouden voor nieten, maar ze mogen 't ook terzelfder tijde gebruiken voor alle diensten, t'hunner bate.

Mijn grootvader, zaliger, uit wiens mond ik het zoo dikwijls hoorde, zette ook ‘op pensioen’ maar van hem 't waren koeien, en hij-zei dat veel schooner op vlaamsche wijze, met een spreuke die dan ten andere, over een goê honderd jaar, overal in zwang was in 't Noorden van West Vlaanderen (en elders zeker ook wel?).

- 'k Gaf ik, zei Grootvader, alle jare, 3-4 koeien ‘in scha-v'r-bate’ eene alhier, eene aldaar, een andere ginder op een verder hof; dat was met gesloten beurze van weêrskanten, 't is te zeggen: ‘schâ voor bate’

‘*Schâ-v'r-bate*’ klonk dat niet welluidender dan dat ‘op pensioen zetten’? Schâ-v'r-bate! 't Klinkt en 't zingt 'lijk een liedje!

E.B.

- Als er iets in uw ooge zit, doe die dan toe, en zeg me schoon na:

D'r steekt iets in mijn oog,...
't is geen goed of 't is geen kwaad,...
't is van Christus' en Maria's zaad.

Aldus het volksgeloof in Mechelen.

L.B. Muanda.

Tegen den tram.

- 'k En zou van mijn leven op geen tram meer willen zitten! die eerdekruipers, die slekkestekers, dat en kan maar fokkebollen!

Uit den mond van Staf Gheeraert, lichtbewaarder op Sint Jan te Poperinge.

Als het sneeuwt op den 1^{n} van Maarte:

- De nieuwe maarte [= dienstmeid] is thuis èkomen met è witte schorte aan: 't en zal geen goê zijn!

Poperinge.

Als de huisvrouwe zonder maarte (meisen, meid) zit en dat er heur geen andere en komt aanmelden: Ze moet veel lezen (bidden) voor 't verlatenste zieltje uit het vagevier en ze zal verhoord worden.

Kortrijk.

Flauwe melk.

Als de melk er afgelangd, flauw en blauw uitziet, dan mag de melkboer hooren: ‘Piere toch, wa' flauwe melk weeral, 't is juiste lijk *voorloop van bleekers kloefen!*’.

Brugge.

Krijschevangers.

Als de vischman met te kleenen levaard (versche haring) rondvent, dan mag hij hooren: Wel, Miel, 't zijn lijk krijschevangers, ge zoudt er compassie mee hên

Brugge.

Doodstampen.

Van een schoffelare die te vele met ne keer wil doen: ‘Jan zou alle werk doen, maar hij en 'raakt er niet deure, tenzij met er één goed te doen en er twee *dood te stampen*.’

Zandvoorde.

A.V.W.

[Nummer 4]

Storm in eene spellewerkschool te Poperinge. - 1726.

IN 't jaar 1726 hielden vier eerzame dochters van ‘wijlen Sieur Andreas Vanden Berghe’ met name: Marie-Françoise, Jacoba, Marianne en Brigitta, een spellewerkschool te Poperinge. Onder hunne leerlingen telden ze het dochterke van Andries Bollengier, echtgenoot van Helena Sansen. Het meisje was een ‘speelveugelke’ en zoo gebeurde dat het ‘in schole ghecommen sijnde, wederom begonde sigh te amuseren met boetgiens, haer schoolvrauwe toebehoorende, af te trekken om sich danof te ontmaecken, en daer en tusschen niet en was werckende.’

Het kind wordt door zijn schoolvrouwe berispt maar blijft koppig en ‘heeft begonnen de selve [zijn meesteresse] te brutaliseren’: daarop wil het uit de school wegloopen. Maar eene der gezusters loopt er achter tot bij de deur, stekt het vast en geeft het ‘twee ofte misschien drie slaeghen met haere handt, noch ten deele op sijne rockx, sonder meer.’

Moeder Bollengier-Sansen was zeer verstoord toen ze van het schreemend kind hoorde hoe het uit de schole buitenvlogen was. - Watte slaan! 'k Zal ik de meesteresse een keer slagen geven! zei ze, dat de geburen het hoorden. En die propere Jacoba en moet ‘geen schoone tuyte [tuite, muts] aendoen, of 'k zal haer tuyte in stukken scheuren!’

En waarlijk: vrouw Bollengier trok naar de school, treffelijk met ‘cornette ende faillie’ aangedaan, maar ‘in een sotte ende uytsinnighe colere, met de handen op de heupen, ende twee oogen als brandende fakkels, sprekende in die termen: ‘ghy canuculien’ ende dieghelijcke injurien, ‘sout ghy noch eens myn kinderen soo trackteeren?’

- Jaa-w', zei Marianne daarop, als wannneer sy het nog andermael soo wel soude verdienen!

En de schoolvrouw voegde er dan bedarend bij:

- ‘Helena, gaet binnen, ghij sult de vrouwen hooren spreken hoe dat het ghebeurt is.’

- Ick en wil, by Godt, niet binnen gaen! schreeuwde de moeder en ze greep Marianne ‘naer het hooft’.

De schoolvrouw kon ontvluchten. Dan sprong de woedende vrouw naar meesteresse Jacoba die ook kon ontkomen. Ten slotte kreeg zij Brigitta bij 't haar ‘met d'eene hant van vooren en d'ander hant van achter, de selve stootende menich werf, met force ende gewelt, jegens den meur, als ofte sy haer hadde willen vernielen ende het leven nemen.’ Vrouw Bollengier hield heur woord: zij trok waarlijk de ‘tuyte’ van Brigitta's hoofd en scheurde ze zegevierend in stukken.

De andere zusters sprongen ondertusschen weer bij om hunne zuster ‘uyt d'handen te trecken’ en ‘t'saemen devoir doende’ konden zij eindelijk de indringster ‘uyt den huise steecken’ haar daarbij gevende ‘eenighe welgemeende ende gemeriteerde slaeghen.’ Als zoete weerwraak hebben de verbonden schoolvrouwen moeder Bollengiers ‘cornette ofte tuytte afghetrocken ende ghescheurt.’

Vandaar... proces en advocaten.

Andries Bollengier, namens zijn echtgenoote, betrekt de vier schoolvrouwen ‘voor Mijneheeren Burghemeesters ende Schepenen der stede ende jurisdictie van Poperynghe.’ Hij beschuldigt de meesteressen dat zij zijn dochterke, en ook andere kinderen, ‘buyten maeten ende redelyckheyt... ghegheesselt ende ghesleghen’ hebben. Hij vraagt schadevergoeding voor de ‘cornette’ en de ‘faillie’ van zijn huisvrouw die door de gezusters gescheurd geweest zijn. Hij eischt daarenboven ‘het herroupen van eenighe vermeten aengheseyde injurien aen sijne huisvrauwe ende te moeten hersteld worden in hunne voorighe eere ende reputatie.’ Ten slotte eischt hij nog dat de schoolvrouwen de ‘spellewerckcussens ende ander schooldinghen’ van zijn dochterke zouden teruggeven.

De vier zusters ‘verweerdereghen’ gaan ook naar den advocaat, te weten bij J.P.B. Petyt. In hun verweerschrift loochenen zij eensgezind het scheuren van de falie en het uitspreken van ‘groote ende infaeme injurien’. Zij eischen van hun kant - daar zij in hun eigen huis aangevallen werden - schadevergoeding voor de gescheurde tuite van Brigitta en herstel van de ‘quaede reputatie die sij [de eischers] door de gheheele stadt commen uyt te strooien, dat sij [de meesteressen] de kynders van hemlieden schoole quaelick ende onmenschelick handelen... waer door d'eere van hemlieden schoole benomen synde, ander kynderen achter blijven ende geen nieuwe en souden ter schoole commen.’

Ten slotte eischen de schoolvrouwen ‘schaeden ende interesten ter cause den heeschere ende sijne huisvrauwe niet en volcommen aen het d r i e j a e r i g h a c c o o r t door hen met de verweerdereghen gecontracteert over hemlieden kynderen naer schoole te gaen ende *tot 's verweerdereghens proffyte* te wercken, daertoe sij tot nu toe veele ruyse ende moeyte hebben moeten gebruycken ende veele gaeren geemployeert hebben t'hunnen nadeele ende prejuditie, ten opsichte van

welcke sij niet en connen buyten intereste ghestelt worden, ten sij door het volbrengen van het accoort...'

Wordt dit accoord verbroken, dan achten de schoolvrouwen dat zij niet gehouden zijn de betwiste 'spellewerckcussens ende andere schooldinghen te moeten restitueren'[1].

Welk oordeel onze vroede vaderen in dit proces hebben geveld, weten we niet.

OSC. F.

I
Dichten.

Dichten, dat hier
nevenst mij, bij Gods genade,
wandelend uwen voet verzet!
dichten, dat als trouw gezelschap,
minzaam op mijn wandelen let!
- Bij Gods genade. -

***

Dichten, gij, dat
lachend uit de lucht gezegen,
stondekes van mijn stonden maakt,
als ge vriendelijk, zoet, onhoorbaar,
met uw vleugels mijn hoofd genaakt!
- Bij Gods genade. -

***

Dichten,
dat bij 't wegen van mijn herte,
't spannen van de ziele ontsnoert,
en bezield, de ziel laat ademen,

(1) Volgens het afschrift van het verweer der gezusters Vanden Berghe, geteekend door den adv. J.P.B. Petyt en zijn klerk Liebaert, 1726. De voorstelling der feiten is natuurlijk eenzijdig. - Het stuk berust in het Stadsarchief van Poperinge.

als ge vrij dat herte roert!
- Bij Gods genade. -
***

Dichten, dat hier
aan den winter van mijn leven
't blijzijn van de lente gaf!...
Dichten, zaait wat blommekes nog, wat
wilde blommekes voor mijn graf!
- Bij Gods genade. -
***

Voor mijn graf!... o
daar ook zullen Gods blommekes bloeien,
daar zal't gers zijn zaadje telen,
zullen de geluwe loovers vallen,
zal de winter sneeuw doen spelen!
***

Jaren, jaren, zullen omgaan,
en na 't dichten,
mochte mijn ziele uit d'hemelzalen,
mochte mijn ziele op 't heilig kerkhof,
wêer heur zalig kleed gaan halen!
- Bij Gods genade. -

II
Wandelt ge 's zomers.

'*Caeli enárrant glóriam Dei*' (Harpzang 18-1).
Aan Heer en Vriend D^{r} med. HIL. ALLAEYS - (Herwin Eeekel) - Antwerpen.
-

Wandelt ge 's zomers in uwen hof, bij
't zwijgen van den avond,
laat ge 's winters, stille en aleen, uw
blikken gaan deur
't schemeren van de ruiten,
strekt uw hand dan over den hemel,
luikt èn ooge en kijkt de diepte in,
d'heerlijke diepte, waar 't gewelf be-
vloerd is met geheimen!...

***

Hoeveel sterren bachten uw handvlak!
hoeveel handen kunt ge leggen
over die wijdde![1]...
Sterren!...
druppelkes dauw, waar 't glanzen in piept van
d'eeuwige zonne!...
Sterren!...
God aleene kan ze tellen,
Hij, die God, voor wie 't ontelbare
tel is!
God aleene kan ze richten,
doet ze schijveren naar de zweê van
't goddelijk willen!...
O mijn verstand,
ludderend straalken in dien afgrond!
wankelend staat uw zwak vermogen
bij 't onwankelbaar eindeloos grootzijn
van uwen Schepper! -

***

Nu, mijn oogen, bei mijn oogen,
nu, nu, late ik u duikelen
in die luchtzee!
o mijn oogen, bij dat duikelen,
hoeveel ruimte 'n blijft er niet over,
rechts en links, be-
neên mijn voeten,
leege beneên, aan d'overzijde
van onzen aardbol!
hoeveel sterren
die ge niet 'n ziet, mijn oogen,
ziet of zien zult!
hemelgedaanten, die gesnoerd en
weggebunseld in hun licht, hun
hooge geboorte nooit 'n meldden! -

***

(1) WIJDDE = wijdte, 't wijdzijn. - Vergelijkt *breed-de; lang-de; hoog-de*.

O mijn handen,
pakt mijn hoofd vast!
't duizelt!...
in dat hoofd ook draaien de sterren,
in dat hoofd ook zingt den hemel,
ruischt de vloed, den eeuwige vloed van:
SUM QUI SUM - IK BEN DIE BEN. -
O mijn handen,
steunt mijn hersens!...
gansch mijn menschzijn rilt en kraakt, bij
't zien en 't voelen van die macht,
die macht... die GOD is! -

Nieuwcappelle.
A. MERVILLIE.

Oudheidkundige vondsten te Steendam bij Nieuwpoort.

(Vervolg en slot van bl. 68).

DE ontginning der steenbakkerij van Steendam-bij-Nieuwpoort vordert gestadig in oostelijke richting, en diensvolgens zijn al de verdere ontdekkingen die wij nu geleidelijk zullen opsommen, op een later tijdstip aan het licht gekomen dan degene die wij reeds aangehaald hebben. Zij strekken zich uit over de jaren 1929 tot en met 1932.

Wij hebben reeds gewezen op de wel afgeteekende richting die de steenhoopen volgen d.i. van Z.O. naar N.W. Als zulks enkel aan een toeval dient toegeschreven te worden of als er een duidelijke verklaring tot grondslag dezer vaststelling kan aangebracht worden, zal wellicht later met meer zekerheid kunnen ingezien worden.

Als wij nu die zuid-oostelijke richting ongeveer 400 m. volgen, komen wij aan een hoogst belangwekkend vlek dat in den loop van het jaar 1929 blootgelegd werd, Hier werden, op een stuk grond van ongeveer 50 m.

in de ronde, VIJF HUTTEN aangetroffen, afgebakend met stakeplak. Die staken stonden vast in het zand dat op deze plaats, onder de vijf voet klei, deels rostachtig, deels blauwkleurig is. Hoewel ten grooten deele vergaan in dering, behielden zij niettemin, rechtstaande in de kleilagen, hun oorspronkelijken stand, vorm en samenhang. Het was evenwel niet mogelijk uit te maken, (wegens den ver gevorderden staat van afkankering), of men met ronde of vierkante palen, of mogelijks met ruwe afgehakte boomstammen te doen had.

De afmetingen dezer hutten schommelden zoo iets van twee tot drie meter vierkant in de oppervlakte, met nagenoeg een meter doorsnede voor de kleinste.

Rondom deze hutten heeft men de beenderen aangetroffen van zwijnen, konijnen en kiekens en ook enkele scherven van potten.

Alles berustte op het zand onder ongeveer vijf voet klei, terwijl het peil der zandlaag hier nogmaals, na degelijk wetenschappelijk onderzoek, is kunnen vastgesteld worden als zijnde hetzelfde als dit waar de hierboven vermelde steenen en kolen gevonden werden.

Op korten afstand van deze schamele woonsteden uit vroegere tijden, n.l. ongeveer 25 m. noord-oost, is de spade der werklieden naderhand op een groep aardroosters of aardvuren gekomen met menige aschhoopjes daaromtrent. In den onmiddellijken omtrek van deze nieuwe ontblooting werden allerzijds potscherven aangetroffen. Deze scherven lagen er bij de vleet, zoodanig dat de steenbakkers zelf niet aarzelden hun eigen besluitselen te trekken. Zij meenden inderdaad - en de getuigenis blijkt *prima facie* voldoende gesteund om hun gelijk te geven - dat men een voor-historische pottenfabriek voorhanden heeft, in den aard van degene die in De Panne aan het licht gekomen is.

Deze kleine brokskens pottewerk schijnen bij alle slag en gedaante van potten en teelen thuis gehoord te hebben. Zij mogen grootendeels aan het Vóór-Romeinsche en het Gallo-Romeinsche tijdperk toegeschreven worden.

Dit alles berustte op het zand onder de klei.

Noord-west van die aardvuren werd een mast ontbloot, denkelijk een scheepsmast, ongeveer 25 m. lang op 25 tot 30 cm. doorsneê. Vergaan in dering, bleef hij niettemin duidelijk onderscheidbaar, rustende in de klei op eene diepte van vier voet en amper één voet van den zandvloer verwijderd.

Als wij thans in zuid-oostelijke richting voortgaan, naderen wij de welgekende doeningen die den naam dragen van Allaertshuizen, het vroeger goed der Duinheeren te Koksijde.

Hier werd, onder de klei, een geraamte aangetroffen dat evenwel bij de eerste aanraking tot gruis verviel. Vermoedelijk was het een persoon van jeugdigen leeftijd, want het gebit was ongeschonden volledig en in den besten staat van bewaring.

Al deze ontdekkingen zijn, zelfs afzonderlijk beschouwd, rijk genoeg aan kostbare gegevens om nieuwe stofwolken te doen opvliegen in het wereldje van de oudheidkundige navorschers. In hun geheel beschouwd, zullen zij wellicht sommige duistere vraagstukken uit het verleden opnieuw uit hunne kaders lichten en er de passende wijzigingen en herzieningen die zich kunnen opdringen, aan vastleggen.

Alles wat wij hierboven aangehaald hebben berust in een tamelijk uitgestrekte streep gronds gelegen langs den westkant van de Rommelaerevaart.

Toen de kleidelvers, oostwaarts hun arbeid voortzettende, deze vaart naderden, steeg de kleilaag vrij aanzienlijk. In plaats van ongeveer vijf voet (soms min) dooreen aangetroffen, groeide ze tot vijftien steken (zegge 4 ½ m.) binnen het onmiddellijk bereik (15 m.) van den vermelden waterloop. Ook de kleur der baksteenen veranderde van rood tot geel.

Dit verschijnsel in de nabijheid der waters is niet ongewoon in deze streek. Doch het is wellicht niet zonder belang daarop te wijzen, met het oog op de toestanden die er aanleiding kunnen toe gegeven hebben.

Een ander natuurlijk verschijnsel dat misschien een verder strekkend belang heeft, is het feit dat er

op deze plaatsen rond Steendam een tamelijk wel afgelijnde streep gronds aangetroffen werd, waar de dering ontbrak. Men heeft deze streep destijds afgestaakt naarmate men de klei, oostwaarts gaande, wegnam. Men heeft aldus kunnen vaststellen dat men met een bedding te doen had, die ongeveer 100 m. breed is en waarvan de richting duidelijk van zuid-oost naar noordwest gaat.

Deze bedding, gevuld met zeezand (mogelijks een oude waterloop die reeds zal bestaan hebben gedurende het deringtijdvak) moet ongetwijfeld in beide richtingen voortloopen, eenerzijds naar de Koolhofvaart, anderzijds naar de duinen toe.

Hebben wij er reeds bijzonderen nadruk op gelegd dat de kolen, de steenen en de hutten alle diezelfde Z.O.-N.W. strekking volgen, dan kunnen wij er thans bijvoegen dat, vermits die zandzaat insgelijks aan denzelfden regel blijkt onderworpen te zijn, de vorige ontblootingen van kolen, steenen en hutten schijnen geplaatst te zijn langs den oever van een thans verdwenen waterloop, wiens bedding wij in die zandkom schijnen weer te vinden. De toekomst zal dat alleszins zeer belangwekkend punt eensdaags misschien met meer zekerheid kunnen ophelderen.

Bij het einde van 1931 begon men den grond te ontginnen langs den oostkant van de Rommelaerevaart. De eerste vijftien meter grond langs die oostzijde vertoonden dezelfde, kenmerken als de overkant t.t.z. diepe klei, gele baksteenen.

Reeds merkelijken tijd had men niets meer gevonden en men meende dat het nu bepaald uit was. Doch, pas was men vijftien meter van de vaart afgeweken, en was de klei daar op haar normaal peil van vijf voet gedaald, en waren de roode baksteenen opnieuw te voorschijn gekomen, toen er nieuwe beroering ontstond in het kamp der arbeiders. Hier, op nagenoeg 200 m. van de baan die Nieuwpoort met Veurne verbindt, werden er op de zandlaag onder de klei talrijke scherven van allerhande herkomst aangetroffen.

Onder deze laatste die wij zelf opgeraapt hebben, mogen wij vermelden:

1. - Een groot aantal scherven van ruw afgewerkte potten en teelen, deels effen, deels afgezet met velerlei lijnversieringen en die overeenkomen met soortgelijke voorwerpen destijds in de duinen van De Panne opgeraapt door den Heer Rahir. Zij behooren tot het ijzertijdvak en hun kleur is donkergrijs.

2. - Vele scherven van roode potten afkomstig, uittermate dun, fijn afgewerkt, en denkelijk uit den Gallo-Romeinschen tijd.

3. - Effen of gelijnd Samiaansch pottewerk. Deze scherven waren talrijk aanwezig.

4. - Terra Sigillata of Samiaansch goed met allerhande teekeningen opgesmukt. Een der opgeraapte stukken behelst het voetstuk van een vaas zonder aanduiding van den naam van den maker. Het is niet mogelijk met zekerheid den vorm te onderscheiden daar de vaas te ver afgebroken is, doch men heeft den indruk vaas 29 (Déchelette) herkomstig uit de eerste eeuw, voorhanden te hebben.

Een ander stuk geeft de afbeelding van de godin Diana, met hert en leeuw, en behoort mogelijks tot N^{r} 37 der rangschikking van Déchelette. Dit brengt ons tot in de tweede eeuw.

5. - Een Romeinsche dakpan en een Romeinsche tegel, beide gebroken doch geheel overeenstemmend met degene die wij bezichtigd hebben in de Romeinsche kampen van Cordbridge, Chesters en Housesteads langs de ‘Roman Wall’ in het Noorden van Engeland, (tweede en derde eeuw).

6. - Een gebroken Romeinsche verwarmingsbuis (wandbuis voor de centrale verwarming) die geheel overeenstemt met deze van de Romeinsche neerzettingen van Bath en York. De groeven op deze buis zijn echter beter en zorgzamer afgewerkt dan de Engelsche. De centrale verwarming met behulp der hypocausten was dus te Steendam in voege.

7. - Een klein brokske, uit klei gebakken in de zon,

van een enge buis, ongeveer 10 mm. doorsneê. De binnenwanden zijn bekleed met een zwart verlak. Mogelijks een waterbuisje.

8. - Een voetstuk en eenige scherven van zwarte, fijngewande bekers met teekeningen die echter niet nader kunnen onderscheiden worden. Die bekers behooren boven allen twijfel tot de groep die wij kennen als *Castor-potten* (derde eeuw).

Al deze vondsten wijzen dus op een vermoedelijke bewoning vanaf minstens twee of drie honderd jaar vóór Christus tot rond het einde der derde eeuw.

Op ditzelfde vlek werden ook aschhoudende centra bespeurd waarin vergruisde mossel- en oesterschelpen zichtbaar waren. Geheel dit vlek bestreek eene oppervlakte van ongeveer 250 V.M.

Behalve de aschcentra kan geen enkel der ontbloote voorwerpen bepaald of stellig aanzien worden als liggende ‘in situ’, ten ware wij met een koer te doen hadden of een plaats *extra muros*, die bij eene Villa behoorde en waar men zich van allen afval ontlastte. Anderzijds is het mogelijk dat de scherven uit den omtrek afkomstig zijn, en daar door watergeweld - komende uit het noord-oosten (?) - verspreid werden.

De besproken tegels, dakpannen en buizen, samen met de rijke specimens van Terra Sigillata, bewijzen in elk geval het bestaan, - zooniet ter plaatse zelf, dan toch ergens in de nabijheid - van een Romeinsche doening of Villa.

Indien de overstroomingen en de plunderingen der vierde eeuw zulke Villa tot in haar grondvesten niet hebben ondermijnd (wat niet zou te verwonderen zijn), dan kan er nog kans bestaan dat men verder oostwaarts eensdaags op nieuwe ontblootingen zal terecht komen.

Tot meerdere volledigheid dienen wij hier nog aan toe te voegen, dat de laatstgenoemde plaats langs den oostkant ligt van de reeds besprokene zandkom of m.a.w. langs den rechteroever van de vermoedelijke

oude stroombedding op wier bestaan wij hooger zinspeelden. De steenen, de kolen en de hutten liggen langs den overkant. Tusschen de twee ‘oevers’ werd niets gevonden.

Newcastle-on-Tyne.

R.D.

Kinderkes, staat op en eet een ei!
't Is bij de Mei!
't Is Paschen!
Alleluia!
Koeke ende vla!

Huckelgoed - Tuckelgoed.

IN het *Boek van der Audiencie* door Nap. de Pauw in de uitgaven van de Kon. Vlaamsche Academie gedrukt, en dat de vonnissen en arresten van dit hooge gerechtshof uit de jaren 1370 tot 1378 bevat, komt het woord *huckelgoed* op blz. 697 in het volgende zinsverband voor:

‘daerof de vorseide Margriete... seight... dat dit lant [gelegen te Lede in Oost-Vl.] zo edel es, dat ghenre bastarde toecommen noch versterven mach, naer de vriheit van den huckelgoede, daerof dit land commen es’.

Op blz. 734 staat, in dezelfde zaak, die zinsnede woordelijk herhaald, en bovendien wordt door de heeren van de Audiencie bevestigd:

‘dat Margriete Heebins haer vermat in waer te doene, dat ghecostumeert was ter stede daer tuckelgoet gheleghen es, dat het up bastarde niet versterven mach, dwelke vermet hare te broken es,’ waarop ze bij arrest het geschil ten nadeele van Margriete Heebins oplossen, ‘nietjeghenstaende dat het huckelgoet es’, voegen ze er uitdrukkelijk bij.

Wat heeft de uitdrukking *huckelgoed* of *tuckelgoed* te beteekenen? Wat is dit *huckel* of *tuckel*? Waar komt het vandaan? Eenvoudig van U k k e l, de huidige voor-

stad van Brussel. *Huckelgoed*, 't *Uckelgoed* is dus, goed van Ukkel, goed dat onderworpen is aan het Ukkelsch recht, het oud-brabantsch landrecht.

Het hoeft niet te verwonderen dat er te Lede in Oost-Vlaanderen land wordt gevonden dat aan het oudbrabantsch recht onderworpen is. Lede was eens, zooals geheel het Dendermondsche, oud-brabantsche bodem; eerst betrekkelijk laat kwam het onder Vlaanderen.

Het heeft ook geen bezwaar dat een bepaald land ukkelgoed weze, terwijl het naastbijliggende niet dit karakter bezit. Immers, het ukkelsch recht maakt een onderscheid tusschen leen, eigen en erf. Alleen het erf is het normaal ukkelsche, het eigengoed geniet een uitzonderingsstelsel terwijl het leen onder een ander rechtscollege hoort.

Het oud-brabantsch landrecht houdt als regel dat ‘bastaarden noch actieve noch passieve erfbevoegdheid’(1) hebben. ‘Bastaert en mach nyet horen ter meysnieden, no te geenre vriheyt’ bepaalt het oude ukkelsch recht(2). De aanlegster in de Audiencie had dus gelijk wanneer ze als rechtsregel voorhield dat ‘t' Uckelgoet... up bastarde niet versterven mach’, en de heeren van de Audiencie erkenden dit wanneer ze in hun arrest tot vererving op een bastaard beslisten, ‘nietjeghenstaende dat het huckelgoet es’, d.i. niettegenstaande dat het goed is, dat aan vererving op bastaarden niet onderworpen was. Hun beslissing was evenwel in rechte gegrond, want de aflijvige was poorteres en daarom moest het goed gedeeld worden ‘naer de costume van den sterfhuse’. Ook in Brabant zou men niet anders hebben beslist; een vraag uit het oud-brusselsch rechtsboek leert het ons uitdrukkelijk: ‘als te Bruessele sterft een bastairt die poirter is,... op wien dat sijn goet versterft? Gelijc oft hij ghetrouwet [= wettig kind] ware’(3).

(1) E.M. MEYERS, *Het West-brabantsch erfrecht*, blz. 72.
(2) *Ibid. Bijl*. bl. 3, a. 12.
(3) *Ibid. Bijl*. bl. 58.

U k k e l g o e d is dus: land dat het oud-brabantsch recht volgt. Zelfs wanneer het binnen de vlaamsche staatsgrenzen is komen te liggen, heeft het dus zijn oud rechtskarakter bewaard: een bewijs dat het privaatrecht in zijn ontwikkeling niet aan de staatsgrenzen gebonden is, en zich kan handhaven buiten en tegen de politieke gebeurtenissen in.

Eg. I. STRUBBE.

Zingende catechismus.

DAT onze jongens, einde 16e en begin 17e eeuw, hun catechismus niet alleen 'opzegden' maar ook grootendeels 'zongen' heb ik reeds vroeger in Biekorf aangestipt;(1) ziehier nu een boekje, dat ons nader over die zingende leerwijze zal inlichten: *Den lusthof der christelycke leeringhe door Jacob van Haeften*, Amsterdam 1619.

Die Jacob van Haeften werd later Benedictus van Haeften, proost van Affligem(2), en ik vond zijn werkje onder de 'zeldzame boeken' van onze Koninklijke Bibliotheek te Brussel, waar ook de tweede uitgave (Antwerpen 1622) voorhanden is(3).

Het titelblad van dezen laatsten druk luidt als volgt: '*Den lust-hof der christelijcke leeringhe, beplant met gheestelijcke liedekens tot verklaringhe van den Catechismus van Mechelen, door Benedictus van Haeften, proost van Afflighem, t' Antwerpen bij Hieronymus Verdussen, A*o. *M.D.C. XXII, met gratie ende Privilegie*' (deze laatste ongedateerd)(4).

Een uittreksel eerst uit het Voorwoord, dat in menig opzicht onze aandacht verdient:

(1) 1931, bl. 70 vlg.
(2) nl. bij zijn verheffing tot dit ambt. Zie daarover Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. VI, 662-64 door P. Fruytier (Leiden, 1924).
(3) Deze laatste is ook te Antwerpen in het Museum Plantin-Moretus te vinden.
(4) Het werkje is opgedragen aan Jacobus Boonen, den toenmaligen aartsbisschop.

‘... Soo veel nu belanght de boecken die de christelycke leeringhe uyt-legghen / staet wel te bemercken / dat / hoewel in onse spraecke veelerhande Catechismi van verscheyde gheleerde mannen / wel / ende profijtelyck geschreven zijn / dat nochtans voor dese provinciën de bequaemste en de beste bevonden is /die door het Provinciael-Concilie van Mechelen / over ettelijcke jaeren is uyt-ghegheven(1). Den welcken als ick door het bevel van den doorluchtighsten ende eerweerdighsten Heer Matthias Hovius van saligher ghedachtenisse Aertsb. van Mechelen over ses ofte seven jaeren de jonckheyt der om-liggende parochiën in dit klooster was voorhoudende; ende alsoo bevondt de groote onwetendheydt die / Godt betert 't / noch in vele kinderen / ja oock somtijdts in oude lieden is; ende daer-beneven / dat menige soo plomp van verstand ende kort van memorie waeren / dat sy / oft niet wel en konden begrijpen / ofte langhe onthouden 't ghene in de Catechismus gheleert werd ....’

‘Plomp van verstand en kort van memorie’: die beide gebreken zal de zangmethode verhelpen.

En ten andere, 't is er geen nieuwe. Wordt ze niet toegepast ook, zoo gaat de schrijver voort, ‘in andere plaetsen, sonderlingh in Italien?’ En was ze niet de methode van Xaverius in Indië, van Ephrem ‘voor de Syren’, van Augustinus in zijn ‘lofsangh ghedicht teghen de secte van Donatus’? Hebben oock de ketters ‘hunne valsche leeringhe (niet) door liedekens soecken te verbreyden ende het slechte volck door de selve verleyd’?

Zoo ‘heeft oock in 't jaer ons Heeren 1587 den hoogh-gheleerden ende wijdt-vermaerden Heere Gulielmus Lindanus, eerste bisschop van Ruremonde, voor de Jonckheyd van deze Nederlanden den Catechismus in Duytsche rijmkens begrepen; opdat de selve in de schooien ende kercken nae de Catechismuslesse van de kinderen souden

(1) De Catechismus nl. van Pater Makeblijde S.J. die in 1609, op het bevel van de IIIe Synode van Mechelen (1607), verscheen.

gesongen worden 't welck oock in de walsche schooien daer na werdt ingebracht'[1].

Hoe heeft hier van Haeften niet eveneens verwezen naar het zangboekje van Sonnius, den bisschop van Antwerpen[2], dat 'de jonghers soetelijck leerde bij sanck: 't Ghebet des Heeren, die Engelsche groete, het Gheloove en de Thien Geboden'? of op den Christelijcken Waerseggher van Pater Jan David S.J.[3], weliswaar niet zoo nauw met den Catechismus verwant, maar toch in den aard van zijn eigen boekje opgesteld?

Wat er ook van zij, bij het godsdienstig onderricht van dien tijd stond alleszins het gezang hoog in eere; op het archief van 't Aartsbisdom bewaart men nog een stuk uit de eerste jaren der 17e eeuw dat ontegensprekelijk daarop wijst: een groot blad papier dat wellicht in de klas werd uitgehangen en waarop in rijm de grondwaarheden van den godsdienst te lezen stonden met de muziek bovenaan[4].

(1) Dat getuigt inderdaad *Havensius*, Commentarius de erectione novorum in Belgio episcopatuum. 1609, bl. 231. De 'duytsche rymkens' moesten gezongen worden door de kinderen op de wijze van het *Pange lingua*. Dat gedicht *epitome*, zoo denkt M. Willemsen in zijn werk over Lindanus (Roermond, 1902, bl. 736), zal niet in druk verschenen zijn, en werd opgemaakt voor de stad Gelder, toen deze in 1587 door Spanje heroverd werd.

(2) 'Een bequaem maniere om jonghers soetelijck bij sanck te leeren tghene dat alle kersten menschen moeten weten, Antwerpen 1571.' Uitgegeven met de muziek door de Ram, Synodicon Belgicum, III, bl. 7 vv.

(3) Sommervogel. Bibl. de la Comp. de Jésus II, col. 1845: 'C'est un petit catéchisme en vers flamands, composé de cent distiques, imprimé à Bruxelles, vers 1579'. En verder, waar een latijnsche uitgave van 1601 vermeld wordt: 'On doit trouver à la fin une pièce qui manque souvent aux exemplaires: Concentus Musicus Versibus Veridici Christiani Coaptatus ff. 4'. De vierstemmige muziek is verschillend voor de latijnsche, fransche en vlaamsche verzen. Zie F. Vander Haeghen, Bibliotheca Belgica, 1e série, D. 132.

(4) Immer door hetzelfde aria dat besluit met hetzelfde refreintje:

Mint Godt
Hout sijn ghebodt,
Hoop loon, vreest 's hellen brandt!
Och, eeuwich is soo lanck!

Wie over die kwestie meer begeert, raadplege het a.w. van Willemsen t.a.p. Schrijver echter schijnt me soms twee zaken te verwarren die goed moeten onderscheiden blijven: rijm en zang. Dat van overouds reeds en de eeuwen door, veel leerpunten van den Catechismus *op rijm* werden gezet, is zeker, maar daaruit mag men niet dadelijk besluiten dat ze *gezongen* werden; de berijming kan ook eenvoudig een hulpmiddel voor 't geheugen geweest zijn.

Om al de redenen dus in het Voorwoord opgegeven, en ook om de kinderen ‘soo van 't gebruyck der onsuyvere, amoureuse, ende wereldtlijcke, alsoock kettersche liederen’ te vervreemden, heeft de proost van Affligem, op zijn beurt de groote brokken van den Catechismus op rijm en zang gezet: op rijm den eigenlijken tekst en op zang het heele leerpunt van een les of een leerpunt van belang dat er in voorkwam(1). De tekst is natuurlijk die van Makeblijde (1609), vermits de volgende redactie eerst in 1623 verscheen.

Een paar voorbeelden:

In de eerste les zei Makeblijde: ‘Wat is de mensche? Een redelijck schepsel Godts hebbende eene ziel en een lichaem’(2), wat van Haeften berijmt:

Vra. Seght mij beschedelijck
Wat is een mensch die leeft?
Antw. Gods schepsel redelijck
Dat ziel en lichaem heeft.

Volgt daerop ‘Het liedeken van den mensch en van het eynde waertoe hy geschapen is’.

Op de vraag: Wat is het gheloove? antwoordde Makeblijde: ‘Een gave Godts en een licht enz.’: een der dertig antwoorden die in 1623 bewaard bleven.

En van Haeften:

Vra. Verhaelt in kort ghedicht
Wat het gheloove is.

(1) Ook verschilt dit zangboekje hoofdzakelijk van datgene van Sonnius waarin de tekst zelf op zang werd gezet.
(2) ‘Sterfelijk’ en ‘onsterfelijke’ werden in 1623 bij den tekst gevoegd.

Antw. Een gave Godts en licht
Waerdoor een mensch ghewis
Ghelooft al wat den Heer
God heeft veropenbaert
En door de kercke-leer
De christenen verklaert
't Zij dan of 't selve waer
Uyt-druckelijck beschreven
Oft sonder schrifte klaer
Van handt tot handt ghegheven(1).

Volgt ‘een liedeken van de twaelf artikelen des Gheloofs’. Onnoodig te zeggen dat we verre staan van de dichtkunst, en enkel te doen hebben met slecht rijmelaarswerk!

Maar dat doet niets ter zake. Ik meld het alleen om uit die verre tijden een en andere eigenaardigheid op te wekken, die voor onze oogen menschen en dingen herleven doet. Ook moeten we dit alles beoordeelen in het raam van den tijd, de muziek eveneens!

In het exemplaar van Brussel staat de muziek nog goed bewaard, en ook hier vond ik niets moois, dat ergens, zooals ik toch verwacht had, aan ons kerkgezang herinnert: verre van daar(2).

Oordeel maar naar enkele der opgegeven zangwijzen:

‘Liedeken van het teecken des H. Kruys. Op de wijse: *Wilhelmus van Nassau*’.
‘Liedeken van de 12 artikelen des Gheloofs. Op de wijse: *Brande Caloo*’.
‘Liedeken van het gebed des Heeren. Op de wijse: *Courante, je meure...*’.
‘Liedeken tot den Enghel die ons bewaert. Wijs: *J'aymeray tousiours le bon vin*’.
‘Liedeken tot Godt almachtigh ende alle heiligen. Wijse: *Alamande amoureuse*’.
‘Liedeken van het eeren der ouders. Wijse: *Courante Piccarde*’ enz. enz.

(1) ‘Hetzij dat het geschreven is of niet’.
(2) De liederen kan men tweestemmig maken: *Superius* en *Bassus*.

Dat proost van Haeften met dit alles een goede bedoeling had, is zeker, maar of hij daardoor zijn jongens van ‘amoureuse, wereldtlijcke en kettersche liedekens’ zal ‘vervreemd’ hebben is twijfelachtig, en misschien was het niet te betreuren dat, door het verschijnen van den Catechismus van 1623, zijn werk en gezang onvermijdelijk werden stopgezet(1).

Het is treffend dat in deze tweede redactie van onzen Mechelschen Catechismus, al de berijmingen van Makeblijde eenvoudig werden van kant gelaten en dat men zelfs zijn berijmde gebodenlijst(2) niet overnam: met opzet gedaan om aan den ‘zingenden catechismus’ een einde te stellen? Misschien wel.

In alle geval komen dergelijke zangboekjes - ik bedoel boekjes waar de christelijke leering *op rijm en muziek* wordt gezet(3) - in de volgende eeuwen maar zelden meer voor, en ik ken er één uit de 18e eeuw waarop ik bij gelegenheid wel eens zal terugkeeren: *Lessen Van den Mechelschen Catechismus op verscheidene aengenaeme liedekens gesteld door eenen priester van 't bisdom van Ipre. Uit de drukkerij van J.F. Moerman*, z.j.(4)

EM. FRUTSAERT.

(1) Aan den nieuwen catechismus was de ‘Lusthof’ inderdaad niet meer aangepast. Daarentegen werden vele geestelijke liederen gedicht op wereldlijke wijzen; zie O. Dambre. De Dichter Justus De Harduijn, bl. 139 (Gent, 1926) en vlg. Biekorf, bl. 261 vlg.

(2) De kerkelijke geboden uitgezonderd.

(3) Geen gebeden dus of zedelessen of stichtelijke werkjes; en evenmin berijmde stukken die niet bestemd waren om gezongen te worden: zoo zijn er altijd geweest, en veel!

(4) Approb. J.B. Van Roo, Eccl. cat. Ip. Poenit. Lib. eens. (Kan. J.B. Van Roo was penitencier van 1771 tot 1786; zie: Ypriana VI, bl. 416). Uit het Voorwoord: ‘Bij den drukker deezes is te bekomen: het teeken des H. Kruis, het gebed des Heeren, d'engelsche groetenisse, 't kort-begrijp des geloofs, de tien geboden Godts, de vijf geboden der H. Kerke, *gegraveerd in 't muziek*’. Vgl. A. Diegerick, Bibliographie Yproise, bl. 304 (Yper, 1881).

Zei-spreuken.

(Vervolg en slot van bl. 89)

III
Spreuken toegeschreven aan ‘den vent en 't wijf’.

- 't Zal wel gaan als 't aan 't gaan is, zei de vent, en 't kind en had maar één been.
- Niet en weet, niet en deert, zei t ventje, en 't sloeg pannevet iedere' keer dat zijn vrouw uitging.
- Sterven is lastig, zei de vent, en hij zweette erbij.
- Alles met mate, zei de vent, en hij sloeg zijn wijf met d'elle.
- 't Verstand en komt vóór de jaren niet, zei de vent, en zijn dochter was er al veertig.
- Elk zijn gedacht, zei de vent, maar 't mijne is 't beste.
- Elk zijn gedacht! zei de vent, en hij bolde in de gracht.
- Zooveel hoofden, zooveel zinnen, zei de vent, en hij voerde een bende puiten op ne kortwagen.
- Veel gekakel om letter (luttel, weinig) eiers, zei de vent, en hij sloeg zijn wijf.
- Vele handen maken licht werk, zei de vent, maar 't is 'nen duivel in 't pateel.
- Uit der oogen, uit der herten, zei de vent, en hij stak zijn wijf onder 't ijs.
- Zoo gaat het in de wereld, zei de vent, en hij voerde den kortewagen (kruiwagen).
- Rekent en telt, zei de vent, en hij gaf zijn wijf een oortje.
- Alle deuren geven wind, zei de vent, en hij sloot de dressedeure. (Dresse = schapraai, spinde).
- Den aanleg is d'helft van 't huishouden, zei de vent, en hij lei zijn wijf aan 't vier.

- 't Zijn wel stressen! zei de vent, en hij en had geen haar.
- Dat zijn toeren! zei de vent, en hij draaide drie keers rond zijn wijf.
- Bij tijds een afgangpille is gezond, zei de vent, en hij zoop vijf en twintig eiers.
- Spaart een appelke tegen den dorst, zei de vent, en hij at al de peren, op ééne naar.
- Werken is zalig, zei de vent, maar leegloopen is heilig.
- Al achter reke lijk meulenaars koeien, zei de vent, en hij en had maar ééne.
- Ieder huis heeft zijn kruis, zei de vent, tenzij t'onzent: en de muizen staken den mood in de schaprâ. (Den mood steken = sterven).
- Alle baten helpen, zei de vent, en hij droeg water naar de zee.
- 't Is al verloren Vlaamsch, zei de vent, en de Waals hên 't zoo noodig.
- Die met zijn zelven boft en deugt niet, zei de vent, maar *ik* ben goed.
- Elk zijn goeste, zei 't ventje, en 't at zijn kind z'n pap uit.
- Binst dat 't schaapke bleet, 't verliest zijne beetjes, zei 't ventje, en 't at het kind zijn pap uit.
- Bloed trekt, zei de vent, en hij liep achter zijn zwijn.
- 'k En krijge ik nooit koude voeten, zei de vent, en hij en had maar één been.
- 't Is al 'nen slechten trommelare die op zijn vel niet en mag slaan, zei de vent, en hij sloeg op zijn wijf.
- Dat en staat niet, zei de vent aan zijn gebuur, en 't waren alle twee vuilaards.
- Als ik thuis kome, zei de vent, krijge ik alle dage twee slag van visch: knabbeljauw en wijtingen.
- 't Is overal entwat, zei de vent, uitgenomen t'mijnent: en d'arme Jantjes (wetteboôn) lagender.
- Die 't lang heeft, laat het lang hangen, zei de vent, en hij liep met een brame aan zijn sleppe.

- Man en vrouwe en zijn maar één, zei de vent, maar als ze vechten ze zijn met tween.
- 't Is al in 't eerste te doen, zei 't mannegie, en 't sloeg zijn wuuf rond het huis. Roeselare.
- 't Is laatste en 't allerlaatste, zei de vent, en hij spoog zijn herte uit.
- Alle gaten trekken, zei Madam, en ze sloot de spinde. Biek. 1925, 192.
- Als 't moet zijn, 't moet zijn, zei 't wijf, en ze stierf.
- Dat gaat lijk een zoeve, zei 't wijf, en ze goot kaffie op door een blomzeefde.
- Da'k niet koekegoed en ware! zei 't wijf, en ze was een hellement....
- Vuile menschen zouden hem alzoo d'rin steken, zei 't wijveke, en 't vaagde zijn pollepel af aan de katte.
- 't Gaat meer bijten of niet, zei 't wijf, en ze smeet nen doôn hond in nen trop hennen.
- Waar is de lepel? zei de vrouwe. Hier! zei de man, en hij stak zijn kloefe in den pappot.

IV
Spreuken toegeschreven aan dieren.

- Alle baten helpen, zei de b e e r , en hij knapteg' een vliege.
- Magere kost, zei de e z e l , en hij kreeg van den stok.
- 't Is kwâ water, zei de g a n z e , en ze stak haren kop in den pispot.
- 't Zijn al nesten, zei de-n h o n d en hij jongde in vaders hoedje.
- Da 'k nu thuis ware! zei de k a t e r , en hij zat in 't strop.
- 't En is daarmee niet genoeg, zei Pieren Parrets katte, en z'had drie duim beuter op haar brood.
- W'en scheiden nog niet! zei de katte, en ze at de muize op.
- Dief! zei de katte tegen den hond, die met een been wegliep, en zij lekte de melk uit.

- 't Is mis, zei de m o l , en hij wroette op ne kei.
- Alle baten helpen, zei de m u i z e , en ze pisteg' in de zee.
- Dief! zei de m u s s c h e , en ze zat in de krieken.
- Dat schuift er deure! zei de p a p e g a a i , en de katte sleurde hem door 't gotegat.
- Als ge 't mij leert, dan kan ik het, zei de p u i d en... daar floot 'n vinke. FR.-VL.
- Da 'k! zei de puit, en hij vroos met zijn pooten aan 't ijs.
- Te late gezeten! zei de r e i g e r , en hij zat met zijn pooten vaste.
- 't Is kwâ water, zei de reiger, en hij peurde in den mestput.
- Ongebonden best, zei 't s c h a a p , en 't zat aan den hooitas.
- 't Is wreed, zei de-n u i l , en hij bekeek zijn jong.
- Dat gaat er zeere deure, zei de-n uil, en hij wierd van de katte in 't gotegat gesleept. RDH. 23, 408.
- Goen dag, zei de v o s tegen den tuin, en 't zat een hinne bachten. Loquela.
- We gaan seffens beginnen, zei de v o s tegen de hinne, en hij had er al drie binnen. Loquela.
- 'k En wille die witte henne niet, zei de vos, en hij en kost ze niet krijgen.
- Elk ne goen dag, mannen! zei de vos, en hij stak zijn neuze in 't kiekenkot.
- Elk zijn meuge, zei de z e u g e en z'at str... bachten de hage.
- Nu wordt het Mei, zei de zeuge, en 't hagelde op heur achterste.
- Elk zijn goeste, zei 't z w i j n , en 't wentelde hem in 't slijk.

V
Aangevulde Zei-spreuken.

- Nu tot daar, zei Mote, en hij bolde halfwege, *en hij was algelijk jauw.*.

- *Les carott' son' bon'*, zei de Wale en hij at al 't vleesch op... *en liet de karoten stane*. Kortrijk.

- Nieuws verblijdt, zei de zot, en hij draaide zijn mutse... *en ze stond nog scheef.*

Al in een reke lijk meulenaars koeien, zei de vent, en hij en had maar ééne... *en 't was een geete*.

- Flak in mijn ooge, zei blende Maaie,... *en z'en had maar ne put*. RDH. 23, 58.

- Dief! zei de katte tegen den hond die met een been wegliep, *en ze dronk de melk uit*. TL.

- Alle baten helpen, zei de muize en ze pisteg' in de zee... *en ze liep over*.

De abdij van Oudenburg. 1583.

ONDER de leiding van de Brugsche Achttien-Mannen kwam in 1578 ook te Oudenburg de hervormde minderheid aan het bewind. De Benedictijner monniken van de Sint Pietersabdij werden zoodanig lastig gevallen, dat zij in September 1578 hun klooster verlieten en verhuisden naar Brugge. Twee paters bleven achter om het gesticht te bewaken, doch in 1579 werden zij ook uitgedreven door de sectarissen die de kloostergebouwen ten grooten deele vernielden[1].

De abt, Melchior Everaert, zond de jongste kloosterlingen naar het buitenland en hield de oudste bij hem te Brugge. Den 12 November onderteekende hij den Religievrede van Brugge[2]. Toch werden al de kloostergoederen aangeslagen. De abt en de monniken moesten voortdoen met een toelage, een ‘competentie

(1) Feys-Vande Casteele, Histoire d'Oudenburg, I, bl. 399-401 (Brugge, 1873). - De schrijne niet de relieken van Sint Arnulfus werd te Brugge geborgen bij de dochter van Joost de Damhoudere.

(2) ‘A.C. De Schrevel. Recueil de Documents relatifs aux troubles religieux en Flandre, II, bl. 328 (Brugge, 1924).

van alimentatie', hun in Februari 1581 door de beheerders van de aangeslagen geestelijke goederen in het Brugsche Vrije toegekend.

Melchior Everaert schijnt, in den beginne althans, van de 'rebellen' niet afkeerig te zijn geweest. In Januari 1580 installeerde hij, samen met den vurig-Staatschen abt van Doest, Cornelis van Haute, den nieuwen abt van de Duinenabdij(1). Deze daad veronderstelt alleszins eene zwijgende erkenning van het oproerig bewind, daar niemand minder dan Matthias Lauryn de Staten bij deze plechtigheid vertegenwoordigde. Later zal de abt zijn politieke houding tegenover den koning door den geldelijken toestand van zijn gesticht verrechtvaardigen(2).

Te Brugge werd de Calvinistische verdrukking weldra onuitstaanbaar; in het voorjaar 1581 verlieten abt en monniken de stad. De prelaat, vergezeld door zijn kapelaan Jan Bourier, nam, met de voorloopige toelating van den gouverneur, den heer van Zweveghem, zijn intrek te Kortrijk, dat in Februari 1580 door de 'gealtereerde Waelen' (Malcontenten) heroverd was. Van daaruit vroeg hij aan den Spaanschen Koning een verzoeningsbrief *in forma* en de toelating om te Kortrijk of elders in het 'gereduceerde' gebied te mogen gevestigd blijven. In Juli 1581 werd hem uit Bergen in Henegouw de gevraagde brief toegezonden.

De andere monniken gingen uiteen; sommige vonden een onderkomen bij hun familie; andere werden opgenomen in Henegouwen, Artesië, Italië en Spanje.

Toen Nieuwpoort in Juli 1583 door Farnese heroverd

(1) Volgens de notariëele acte der aanstelling van Laurens Vanden Berghe tot abt der Duinenabdij op 7 Jan. 1580. Het oorspronkelijk stuk berust op het archief van het Brugsche Seminarie; een afschrift daarvan op het Alg. Rijksarchief te Brussel, Fonds: Papiers d'Etat et de l'Audience, Reg. 910 f. 281-282.

(2) Hist. d'Oudenb. II, bl. 120.

werd, trok de abt aanstonds daarheen[1], om aldus dichter bij de herwonnen goederen van zijn abdij te verblijven en het onontbeerlijke pachtgeld te innen. Abt Melchior Everaert overleed te Nieuwpoort tusschen 18 Sept. en 15 Oct. 1583.

Voor de keuze van een nieuwen abt werden op 15 October 1583 afgevaardigd: Remi Drieux, bisschop van Brugge, Lambert Hubert, abt van St. Pieters te Gent en Jan van der Burch, lid van den Geheimen Raad. Er waren nog negen monniken in leven[2], waarvan vier te Doornik voor de stemopnemers verschenen (29 October):

1. D. George Cabillau - 44 jaar oud, was vroeger een jaar prior en daarna novicenmeester tot aan de uitdrijving. Hij woont alsnu te Oudenaarde bij zijn zuster Agnes Cabillau.

2. D. Pieter Wilsoete - 41 jaar oud, verblijft nu te Douai met de toestemming van den overleden abt.

3. D. Jehan Bourier - 34 jaar oud. Geprofest in 1570; was kapelaan der twee vorige abten. Door acte van 17 Juli 1583 is hij door den overleden abt tot gevolmachtigd beheerder (procurator) van de goederen en belangen der abdij aangesteld.

4. D. Jacques Hanon - 32 jaar oud, geprofest sedert 14 jaar. Hij verblijft te Douai ‘chez monsieur de Mauville, luy servant de chapellain’ met toestemming van den abt.

De afwezige monniken zijn:

1. D. Gillis Sawyne - 50 jaar oud, vroeger novicenmeester. Hij verblijft alsnu in de Benedictijnerabdij van Sainte-Berthe te Blangy bij Hesdin.

(1) Den 21 Juli 1583 leidde hij, samen met Petrus Simons, pastoor te Kortrijk, de informatie voor de verkiezing eener abdis in het klooster te Groeninghe. ARB. Papiers d'Etat et de l'Audience, Reg. 911, f. 69 vlg. - Het sterfjaar is dus wel 1583 en niet 1582, zooals in Hist. d'Oudenb. I, bl. 401 berekend wordt.

(2) In Febr. 1581 waren er nog elf; in den tusschentijd moeten dus de oude prior, Adriaan de Gruutere, en wellicht ook Jacob Cereso overleden zijn. Vgl. Hist. d'Oudenb. II bl. 118.

2. D. Pieter Byn, verblijft te Sevilla in Spanje.

3. D. Paul Malassis verblijft ‘à saincte Justine à Padua’.

4. D. Arnold Wyon, 30 jaar oud; heeft vier jaar te Douai gestudeerd en vertoeft in de Sint Benedictusabdij bij Mantua (Italië).

5. Frater Jan Zoote verblijft te Brugge.

De afgevaardigden zonden op 12 November uit Doornik hun verslag op, waarin zij D. Jehan Bourier als bekwaamsten monnik voor de prelatuur van Oudenburg aanbevelen. Bij apostille van 22 November 1583 beveelt de landvoogd Farnese de benoemingsbrieven aan Bourier op te zenden[1].

Abt Bourier begon zijn bestuur in een lastigen tijd. Het klooster te Oudenburg was onbewoonbaar en de streek werd voortdurend door Spaansche en Staatsche troepen en door vrijbuiters afgeloopen. Met vier monniken kwam hij, na de onderwerping der stad in 1584, te Brugge wonen, in het wijkhuis der abdij van Sint-Andries[2], te weten in de Boeveriestraat waar nu het klooster van de Capucinessen staat.

A. VIAENE.

Watersnood van 26 januari 1682.

ELDERS[3] heb ik aan de hand van den ‘Europischen Mercurius’ van dien tijd een uitvoerige beschrijving gegeven van dezen vloed, het bijzonder Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen teisterde.

Een dezer dagen nu kwam mij een vers, op dezen

(1) De benuttigde bescheiden van deze Informatie berusten in het Alg. Rijksarchief te Brussel, Fonds: Papiers d'Etat et de l'Audience, Reg. 911, f. 112-116.

(2) Hist. d'Oudenb.

(3) In de nog niet verschenen Annales de la Soc. d'Emulation van 1932.

vloed betrekking hebbende, onder de oogen. Een onbekend gebleven tijdgenoot heeft het gemaakt en het is door Th. J. te A. in ‘De Oude Tijd’[1] van 1869, bl. 353-354 gepubliceerd. ‘Het vers mist alle dichterlijke waarde, maar is door den naiven eenvoud en de frischheid der teekening zeer karakteristiek. Het teekent beter, dan menig uitgewerkt relaas, den nood en den angst, en tevens het nuchter gezond verstand des rijmelaars, die, zonder zich te beklagen, erkent, dat het met dit lijden, te midden waarvan hij blijkbaar deze regelen schreef, gaat, als met zoo vele menschelijke smarten: die 't niet aangaat, en trekt niet ter hert.’

Op de Inundatie, voorgevallen Anno 1682.

Als men schreef zestien hondert tachentig twee,
Soo wasser in Zeelandt groot jammer en wee,
Op Paulus bekeeringe, en maandag daer aan
Sach men Zeelandt op veele plaetsen besouten[2] staen.
Daer verdroncken veel menschen, beesten en honden.
Wilt u bekeeren en aflaeten van sonden.
Weest aendagtig en hoort verder mijn bediet[3]
Wat datter in yder eilandt is geschiet:
In Walcheren was den Westkappelschen dijk groot
Op dry steden[4] door, waer mede wij waren in noot.
Tot Vlissingen was het water gevloeyt seer hoogh,
Maer 't eerste is berent[5] en Vlissingen is nu droogh.
In Zuid-bevelant, wil nu aenmercken,
Volgens den brief aen dhr. de Coninck, vloeyden huyzen en kerken,
Twee prochien en negentien polders daar by
Liepen allen in, waer door zy waren in lij.
't Lant van Schouwen met Oosterland vloeyde,
Bommenede, Bloys en Bruinisse daar men door roeyde,
Sirjansland, Brouwershaven waren in verdriet,
Soo dat het een nog drijft, en 't ander bijna tot niet.
Nog vele Polders, die wij met berouwen
Tot twintich toe sagen dryven tot groot benouwen,

(1) Onder leiding van David van der Kellen Jr., uitgever A.C. Kruseman te Haarlem.
(2) Onder het zoute water bedolven.
(3) Verhaal.
(4) Plaatsen.
(5) Toegedamd.

Twelk een yder certain moet zijn bekent,
Om alzoo te kennen ons grooter elendt.
Philippilandt tot allen stonden
Is van alle kanten door 't water verslonden,
Soo dat menschen op boomen en daken
Met menigte saten; wie con se genaken?
En vele door 't water verslonden minsoot[1],
Soo dat die toen leeffden en vele zijn doot.
Tot Tholen, wilt mercken, ons groot verdriet,
Vosmaer was deur, en Schakerloo tot niet.
De stad[2] die was seer sober en desolaet;
Men voerde met schuyten, 't was goed of quaet,
Deur straten, markten; daer wel op let,
De wall viel aff, 't geen yder verset
De kerk die dreeff; de menschen en santen
Spoelden uit 't graff, de Predicanten
Verschrikken, en angsten van soo een vloet,
Soo dat men kon hooren nog bitter nog soet[3]
't Was alles elent; men damde nog dijckte;
Men gaf 'er geen geld, nog broot: men beswijckte.
Hoe het aff sal lopen is niemant bekent.
Daarom swijg stille en hoore na het ent.
Alle menschen herte, alwaerse van steenen,
Die 't wel inziet, die moet het beweenen,
Dat Zeelandt heeft gedragen sodanig een smert;
Die 't niet aengaet en trekt niet ter hert.
Laet ons dan seggen, en doen besluijt,
Dat hier de plagen me[4] mogen zijn uijt.

Haarlem, Maart 1932.
J.D.H. VAN UDEN.

(1) Minnelijk.
(2) Er werd niet gepreekt.
(3) Blijkens de vijf volgende regels in Vlissingen bedoeld.
(4) Mede.

Boekennieuws.

Het Boek Isaias, vertaald uit het hebreeuwsch, en in doorloopende aanteekeningen verklaard door Kan. A. Vanhoonacker, Professor emeritus aan de Universiteit te Leuven - Sinte Katharina drukkerij, 51, Tramstraat, Brugge.

Prachtwerk! dat met zijn 311 blz. 't Heilig Evangelie te binnen brengt: '*luceat lux vestra coram hominibus*'.

Vaste gespierde tale, die zoo weelderig, en toch zoo eenvoudig, de verheven gedachten van den ZIENER vóór onze oogen toovert! - Merkweerdige aanteekeningen! en daarenboven, waar 't past, dat oordeelkundig *zichten* van zin en woord!.... iets dat moet aanstaan aan al die thuis zijn in 't Hebreeuwsch.

Treffend is't, hoe we in dien ouden tijd vóór Christus, ook ons hedendaagsch menschdom zien roeren. -

Zoo op bl. 55-56 verneemt de lezer entwat aangaande den tooi bij 't vrouwvolk; daar kunnen we zeggen: *Nil novi sub sole!* Niets nieuws onder de zonne!

'*Te dien dage zal Jahve het pronksieraad*
der enkelspangen wegschaffen,
en de zonnetjes en de maantjes,
de oorslingers en de armbanden en de sluiers,
de kapsels en de voetkettingskes en
de prachtgordels,
en de reukfleschjes en de tooverdingen,
de vingerringen en de neussieraden,
de feestkleederen en de mouwenmantels,
en de omslagdoeken en de tasschjes;
de handspiegels en de linnenopschik,
en de tulbanden en de sjaals!
Dan, in de plaats van balsem
zal het rotheid zijn,
en in plaats van gordelriem een touw,
en in plaats van kunstgevlecht een kaalkop,
en in plaats van praalgewaad een zakkenpij,
een brandmerk in plaats van schoonheid. -

O moest ik hier ander grepen van Isaias met zijn dreigen troostwoord, met zijn wondere vergelijkingen, met zijn aanschouwen en voorstellen van den toekomenden Verlosser, en met zijn verbazende schildermacht willen aanhalen, moest ik hier verder spreken over den merkweerdigen en opheldernden uitleg van geschiedenisse en Bijpelsprake, *Biekorf* zou te kleene zijn. -

We bedanken den geleerden Schrijver die met zijn bekende Bijbelwerken - waaronder de 12 kleine Profeten - en zijn hooggeschatte bijdragen in zoo menig tijdschrift, onze Leuvensche *Alma Mater* ter eere strekt.

Zijn ISAIAS is èn bronne van wetenschap, van godsgevoel èn van taalgenot. -

Brugge mag zijnen inboorling huldigen. - *Collaudabunt multi sapientiam ejus*; (Ecclesiast, 39) velen zullen zijn wijsheid roemen.

A.M.

Mengelmaren.

Een 'Gentschen' [dreupel].

Toen de nieuwere wetten op den verkoop van sterken drank nog in voege niet waren, werd de jenever verkocht in de herbergen: een d r u p p e l (uitspr. dreupel) dat was een klein glazeke of borrel voor 5 cent, en 'e e n G e n t s c h e n' dat was een dubbele dreupel voor 10 cent. Men verkocht hem ook per m a a t j e d.i. de helft van een deciliter.

Zooals men vroeger gewoonlijk het bier verkocht: een k a p p e r voor 5 cent, en een p i n t e voor 10 cent. Overtijd werd het bier dikwijls, op kermissen b.v., verkocht p e r k a n n e d.i. een liter, of p e r s t o o p (twee liter) die uitgeschonken werden in kleine glazekens, gelijk degene die vroeger gebruikt werden als vetpotjes voor de feestelijke verlichtingen.

Kortrijk.

P.D.B.

'k Heb te Kortrijk ook nog gehoord van 'een k l e p p e drinken': een kleppe was een grooten dreupel, maar hoeveel hij juist inhield kan ik niet zeggen.

B.

Wat is een 'gheluwe'?

In de 'Tauxacie vanden tienden pennick van al de onroerende ghoeden der prochie van Oyghem' van het jaar 1576 (een stuk berustend in het Staatsarchief te Brugge, Aanwinsten 2863), lezen we onder het 'Capitel van de verpachte huusen' den volgenden post:

'Lieven Caelluwaert hout in pacht van Jacop Velghe eene herberghe staende op 12 roeden erfve die hy pacht omme 23 lb. 12 sc. par. tsjaers, mits noch jaerlix te moeten leveren tot t w e e g h e l u w e die ghenomen te 8 sc. par. stick, comt 16 sc. par....'

Met dit woord 'gheluwe' kan ik geen weg. Is er geen Lezer van Biekorf die mij kan helpen?

P.D.B.

[Nummer 5]

De folklore der veldkapellekens.

ALWIE door onze Vlaamsche streken wandelt is telkens getroffen door de hangende of staande kapellekens die hij te allen kante ontmoet. Het zijn soms eenvoudige, naïeve, ja zelfs onooglijke kastjes die prijken aan den hobbeligen stam van een droomende linde of onder het lispelende loover van een knotwilg of een eik, verschrommeld en vermolmd soms door gure najaarregens, blakende zomerhitte of sneeuwjacht van het gure wintertij.

Langs grint- en zandwegels pralen de kleine steenen gebouwkens waarin, achter traliewerk of glas het vereerde beeld te voorschijn komt. Elders ziet gij er aan den hekstijl en in den gevel der hoeven langs de baan. Zij schijnen als van zelf uit de grond gerezen, en nochtans zijn zij de uiting van een vrome en dankbare vereering tot de Moeder Gods.

Doch niet alleen getuigen zij van de vroomheid van ons volk, ze dragen ook bij om aan de landstreek, aan het landschap iets eigenaardigs, iets vreedzaams en

liefelijks bij te zetten. En wanneer men kuiert door den wijden buiten, dan is het telkens een verblijding langs de kronkelende wegels een van die nederige kapellekens te ontmoeten: in hunne omlijsting van gebladerte en groen, uit de diepte hunner gekleurde nissen, schijnen zij den voorbijganger tegen te lachen, te begroeten en over hem en over het landschap een wijding, een bescherming te brengen.

De meesten zijn toegewijd aan de Moeder Gods onder de verschillende titels aangeroepen; sommige kapellekens zijn ook opgericht ter eere van een volksheilige, beschermer van land en vee.

De godsvrucht tot O.L. Vrouw, de Moeder van God en de Moeder van de menschen, is een kenmerk van het Vlaamsche volk. De dichter heeft het gezegd:

> In alle huis Uw beeltenis,
> in elke kerk Uw altaartroon,
> in ieder stad Uw tempelwoon,
> waar duizenden in knielen.
> Aan linde en eik Uw groene nis,
> langs bosch en heide Uw veldkapel,
> en, Moeder Gods, dat weet Ge wel,
> Uw liefde in alle zielen.

Ook in de steden vinden wij beelden aan de H. Maagd. Het zijn soms kunstgewrochten, zooals te Antwerpen op de hoeken der straten of op de gemeenschappelijke pomp in de beluiken geplaatst; ofwel, zooals in de werkmanswijken te Gent, meestal houten kapellen aan de muren gehangen, waarin het houten beeld, naïef geschilderd of gekleed naar de Spaansche mode, vereerd wordt.

Mogelijks is de oorsprong van het oprichten dier kapellekens te vinden in de eerste jaren van de geloofsprediking in onze gewesten, wanneer de zendelingen aan de heidensche ‘heiligdommen’ of boomen een beeld van Maria of een kruisbeeld hingen, opdat de nieuwbekeerden, die gewoon waren naar die plaats te komen, nu bij de hemelsche vertroosters hulp en bijstand zouden zoeken en vinden. Som-

mige schrijvers zien in het planten van lindeboomen rond die kapellekens, nog een overblijfsel van den ouden cultus aan de godin Freya die in vele legenden door de H. Maagd vervangen is geweest.

In de middeleeuwen zien wij de vrome menschen zulke kapellekens hangen bij den ingang van het duister woud, waar de roovers zich schuil hielden en waar de bevreesde reizigers zich onder de bescherming van Maria stelden vooraleer den tocht te ondernemen.

Aan de kruisstraten vergaderden, naar de volksmeening, de heksen om hun sabbat te vieren, en het was ontzienlijk zich 's avonds in den omtrek te bevinden. Vrome handen plaatsten daar aan een boom een kastje met een Mariabeeld, en de vervaarlijke plaats was geheiligd.

Uit menige dier kapellekens ontstonden bedevaartplaatsen, zooals O.L. Vrouw van Scherpenheuvel, O.L. Vrouw van Raspaillebosch, O.L. Vrouw van Stoepe te Ertvelde, en andere.

Nochtans dagteekenen de nog bestaande kapellekens meestal uit de 18^{e} eeuw en tot heden toe worden er nog bijgemaakt. Zij zijn opgericht om te voldoen aan eene persoonlijke devotie of zijn de dankbare hulde van een gebuurte: de vorm of hoedanigheid der kapel wijst ons haar oorsprong.

Wanneer wij aan de boomen, vooral bij den ingang van een bosch, een houten kastje met een klein beeldeken daarin zien hangen, dan weten wij dat een vrome hand het daar geplaatst heeft uit dankbaarheid: het was misschien omdat iemand daar gered werd bij een ongeval, ofwel omdat hij daar dichtbij grond liggen had dien hij onder de bescherming van Maria wilde stellen.

Zien wij in het veld de staakkapellekens, - een grove pijler in hout met een kastje daarboven, - dan is het wel om de bescherming af te smeeken over den akker, want aanhoudende regens of droogte, onweer en ongedierte beangstigen den landman en bewegen hem tot die vrome voorzorg.

De kleine steenen kapellekens, nissen in den hekstijl of boven de deur van hoeve en stal, wijzen weerom op het betrouwen in de hemelsche voorsprekers in geval van veeplaag, menschenziekte en brandgevaar.

Doch het zijn meest de steenen gebouwkens aan de kruisende wegen, midden in het veld of aan den zoom van de baan, die de aandacht trekken en aan het landschap zijn eigenaardigheid schenken.

Voorzeker zijn hier ook sommige oorspronkelijk uit persoonlijke devotie opgericht, maar vele zijn er gebouwd door toedoen van al de inwoners van het gehucht. Een besmettelijke ziekte die de omliggende dorpen teisterde, deed de inwoners van een dorp of gehucht samenkomen en, om het gevaar te ontwijken, stelden zij een Mariabeeld in eene nis en kwamen er bidden. Later, wanneer zij gespaard waren gebleven, bouwden zij uit dankbaarheid eene steenen kapel.

De houten of ijzeren kruisen die men meestal aan de grachten ziet, herdenken een ongeluk langs de baan; de vrome christelijke naastenliefde heeft er het kruis geplaatst en vraagt aan den voorbijganger een gebed voor de zielerust van den verongelukte.

Als de landman naar zijn akker gaat, zal hij niet nalaten eerbiedig het hoofd te ontblooten en een gebed te prevelen; de vrouwen bidden er een tientje van den paternoster en de kinderen die nog naar school gaan, lezen er hun drie Weesgegroetjes.

's Avonds wanneer de kinderen hunne ouders gaan halen die op het land werken, plukken zij onderweg de schoonste bloemkens om de traliën van het kapelleke te versieren, en 's zaterdags steken zij een kaarsje aan bij het beeld der Moeder Maagd.

Niet zelden ziet men, zelfs binst den nacht, geburen van een zieke naar het kapelleke gaan om daar te bidden voor het spoedig herstel of den zaligen dood van den kranke.

Het is een gewoonte, als een lijk naar de kerk gevoerd wordt, bij de kapellekens langs de baan stil te houden, daar een Onze Vader te bidden en met een weinig

lijkstroo, een strooien kruis neer te leggen, opdat de voorbijganger de ziel zou gedenken van dengene die naar zijn laatste rustplaats gedragen werd.

In de meimaand zijn de veldkapellekens mooi en prijken zij op hun best: ruikers en festoenen omkransen het gebouwken en zooals een schrijver merkt: ‘dan ziet men, als de avond de dingen doet verdoezelen en de blauwe misten uit de beemden en lage landen stijgen en over de vlakten en heuvels slieren, dan komen de vereerders van Maria langs de blonde veldwegels kapellewaarts. Dan in sereene stilte worden de Weesgegroetjes gepreveld en schuiven onhoorbaar de bollen van den rozenkrans tusschen de vereelte vingers der landsche lieden die devootvol gebogen, hun avondgroet ten hemel sturen en slechts oog en hart hebben voor Haar die daar zoo heerlijk prijkt op een troon van welriekende jasmijnen en goudgele boterbloemen, omgeven door een aureool van knetterend waslicht. En dan weerklinken soms de mooiste vlaamsche meiliedjes en worden ze weggedragen op zoele windekens naar luisterende verten, al over de slapende velden’.

Het is ook aan het bizonderste kapelleke van het gehucht, dat men den ‘Meiboom’ plant. Het planten van den meiboom stoelt in den heidenschen boomcultus, waarbij zegezangen en heilige dansen behoorden, feestelijkheden die nog zijn blijven bestaan. Maar vooraleer aan te vangen, herdenkt men godvruchtiglijk dat de meimaand aan O.L. Vrouw is toegewijd. Nauwelijks is de boom in den grond geplant, of de oudste der buurt, de deken, knielt samen met de menigte; hij leest luidop een tientje van den paternoster en dan weerklinkt uit den mond der kinderen het Meilied, O.L. Vrouw ter eere, waar de boom het kruis van Christus verzinnebeeldt en de bloemen de vijf glorierijke wonden van den Zaligmaker. Daarna begint het volksfeest.

Wan neer de Kerk op de Kruisdagen, hare smeekgebeden voor den oogst ten hemel zendt, dan is het aan de kapellekens dat de geestelijkheid stilhoudt en bidt. Bij de jaarlijksche processie wordt aan het bizonderste

kapelleken de zegen met het Allerheiligste gegeven. Dan liggen mooie zandtapijten vóór de deur en de bloemen vormen een heerlijk tapijt bij den ingang. Die bloemen worden zorgvuldig opgenomen en dienen om met het zaaigraan vermengd te worden.

Maar vooral is O.L. Vrouw Hemelvaart de groote Mariadag: het beeld wordt gepint, geurige bloemen vullen de vazen, licht brandt er gansch den dag en de geloovigen bezoeken ze allen, en de kinderen, ook de congregatiemeisjes, komen Marialiederen zingen.

Ook de steden blijven dien dag niet ten achter, om de beelden te versieren, en hier wil ik de aandacht roepen op de eigenaardige 'kapellekensviering' die te Luik aan de '*potales*', te Gent aan de kapellekens in de beluiken geschiedt. Het is waarlijk treffend, des avonds rond de stad te gaan; dan ziet men in de werkmansbeluiken de beeldekens op een altaar gezet, omringd van bloemen en licht; honderden komen ze bezoeken, en de geburen staan daar samen te bidden en liederen Maria ter eere te zingen.

Over het algemeen zijn de kapellekens in ons Vlaamsche land wel verzorgd, beter dan in het Walenland, maar ook alhier gebeurt het dat er verdwijnen of in slechten toestand zijn, daar de eigenaars der huizen welke zij sieren, er niet naar omzien, en ook wijl de boomem waar zij te prijken hingen, uitgeroeid en verwijderd zijn.

Om de vervallen kapellekens te herstellen beijvert zich de vereeniging 'De Vrienden der H. Maagd', maatschappij zonder winstbejag te Gent en dank aan bizondere en jaarlijksche giften der leden, heeft zij reeds heel wat kunnen herstellen en bewaren in het land.

Ten einde hare werking te vergemakkelijken: folkloristische en geschiedkundige gegevens te verzamelen, ben ik zoo vrij den Lezer te verzoeken de vragen (geheel of ten deele) te willen beantwoorden en mij op te sturen.

Vragenlijst:

Dorp...

1. Plaats der kapel: weg, gehucht, straat; eigenaar.
2.

a) Is zij van hout: hangende aan boom: welke soort?
b) Is zij van steen: staande aan hoeve, hekstijl, gevel; vorm.

3. Oorzaak van de oprichting (legende??)
4. Volksnaam der kapel.
5. Ter eere van O.L. Vrouw, welk beeld?
   Ter eere van een Heilige: Welke?
6. Is er eene bedevaart? wanneer? waarom?
7. Natuur der offergiften.
8. Zijn er bijgeloovige gebruiken: linten, haarspelden?
9. Is de kapel omringd door boomen? Welke? Getal?
10. Wordt de kapel goed, slecht, verzorgd?
11. Brandt men er licht bij het beeld; wanneer?
12. Wordt er stilgehouden bij processie; kruisprocessie?
13. Zijn er eigenaardige gebruiken: Meiboom?

G. CELIS, pr.
Heirnislaan, 5, Gent.

Molkentoveren.

DE boeren dachten vroeger nogal gauw dat ze geen boter konden keernen omdat de melk of de keern betooverd was.

De zaak was zelfs zoo gewoon dat onze oudere taal daar eigen woorden als *molkentoveren, molkentoverscap* (Mnl. Wdb. 4, 1876) op gevonden heeft.

Nog heden ten dage zijn er buitenlieden die gelooven dat de ‘heksen’ er op uit zijn om vee en zuivel te betooveren: 't is genoeg dat de heks in de keern of de melkkuip kijkt om het ‘boteren’ onmogelijk te maken. Vooral 's avonds, als ‘het kwaad’ losgelaten is en rondwareert, moogt ge geen melk verkoopen en geen melkeemers of teelen laten buitenstaan(1).

Tegen melkbetoovering kende men vroeger allerlei middelen o.a. den uier en de hoornen van de koe inwrijven met venkel (*Faeniculum officinale*) of nog: gaatjes boren in de keern en ze stoppen met ahornstaafjes (*Acer pseudo-platanus* of *Acer campestre*)(2).

(1) Volkskunde VII, 12 vlg. en XXIV, 32. - Over het onttooveren van behekste *koeien* zie Biekorf 1931, bl. 151 vlg.
(2) Is. Teirlinck. Flora Magica, bl. 322, 325 (Antwerpen, 1930).

Nog onlangs vertelde E.B. (hierboven bl. 79 vlg.) het geval van een ‘betooverde boterkeern’ uit onze dagen: dat heeft me aangezet om een beetje ‘molkentoverscap’ uit vroegere dagen boven te halen.

In 't jaar 1596 waren er vóór de Brugsche schepenbank een heele reeks processen over het betooveren en onttooveren van melk en keern aanhangig(1).

Uit de getuigenissen blijkt dat de beproefde landslieden als een goed onttooveringsmiddel beschouwden: wat melk of boter, dievelinge genomen uit de keern van de tooveres, in hun eigen keern te mengen.

Te Middelburg (in Vlaanderen) was dit gebruik algemeen. Charles Lambrechts, landman van deze parochie, getuigt: ‘dat alle de ghuene wyens beesten tot Middelburch betoovert waeren zulcx deden, te wetene: dat hij zoude zien te cryghene van de buetre van Germains wijfs(2) coeyen *buyten haere wete* ende danof wat doen in zyn queirne, zo hij zegt ghedaen thebbene, hebbende terstont goede bueter ghequeirnt in abondantie...’

Betkin, echtgenoote van Andries Ramont uit Ruddervoorde, vermoedde dat hare koeien betooverd waren; daarom heeft zij ‘ghenomen wat buetere vande buetere van twijf van Thomas Paele [de tooveres] ende heeft bevonden beterijnghe bijde zelve haere coeyen...’ Jozyne De Beste, een gebuurvrouw van Betkin, komt dit getuigenis bevestigen, te weten dat Betkin ‘heeft wat melcx ghenomen uuijte keerne van Thomas wijf *buijten hare wete* ende heeft die in haer keerne gheghoten ende es daerbij gheholpen gheweest... hebbende zou up andere tijden ooc vande bueter van Thomas wijf in haere keerne gheworpen ende heeft daerbij ooc baete ghevonden ende bueter ghekeernt als daer te vooren...’

(1) De bijzonderheden die hier volgen, zijn ontleend aan de oorspronkelijke verslagen in het *Crimbouck der stad Brugge* (1594-1607) n. 662 ff. 80, 86, 89. 98, 101-102, 109 - berustend in het Staatsarchief te Brugge.

(2) De betichte tooveres was vrouw Germain Heyne.

Een ander middel, te Middelburg algemeen bekend, wordt door Neelkin, de echtgenoote van Pieter De Roovere, landman aldaar, medegedeeld. Men raadde haar aan ‘te legghene *thayer vande steert vande coeyen* vande voorn. Jozyne [de vermoedelijke tooveres] onder haere keerne, ghelyc vele andere vrauwen te Middelburch deden die daerduere gheholpen wierden, ende dat zou tzelve ghedaen heeft, nemaer en es daerduere niet gheholpen geweest.’ Zij heeft zich dan verholpen ‘met te bezeghen wijewater, twelcke zou inde roomthunne dede, metgaders tbelesen vanden pasteur van Middelburch’.

De betooverde keern werd soms aan meer romantische bezweringen onderworpen, zooals in 't volgende geval. Pieter De Bree, landman te Moerkerke, getuigt dat ‘zyne coeijen zijn betoovert gheweest int jaer 1587 doens tlegher lach voor Sluijs, zo dat de bueter van zijne coeijen stanck ende en was niet etelick.’ Schippers die munitie aanvoerden naar Sluis zeiden hem dat zijn boter betooverd was en dat hij moest te rade gaan bij een Antwerpschen schipper ‘Antheunis, ghezeyt Zwepe’. Deze schipper heeft hem inderdaad geholpen. Aernoudyne, de echtgenoote van Pieter De Bree, zegt(1) dat zij het middel dat Zwepe wilde gebruiken, zelf kende en reeds aangewend had. Die onttoovering geschiedde aldus: ‘datmen de tanghe gloeijende maect int vier ende datmen die danne steect cruijswijs inde keerne, zegghende inden name des vaders, des zoons ende des heijlichs gheests, zonder meer woorden te ghebruijckene, ende danne compt daer zulcken roock ende stanck uuijte keerne datter niemand qualicke daerbij nochte omtrent ghedueren en can, ende wort het herte ende bloet vande tooveresse te brandene ende ziedene ghelijc de tanghe ende melc brandt ende ziedt tot dat de tooveresse haer handt ande keernestock ghesleghen heeft... zegt dat haere

(1) Deze vrouw blijkt, volgens andere getuigenissen in dit proces, weinig geloofwaardig te zijn.

dochtere datte gheleert heeft in Zeelant ten huyse van Aernout de Maekere daer zou woonde ende daer zou tzelve heeft zien doen, zo zou zegt...'

De onttoovering van melk en boter werd onder meer 'ritueele' vormen bedreven door sommige meesters in 't vak, o.a. door Michiel de Smit van Damme die ook zijn kunst op betooverde paarden beproefde(1). Pieter Van Pachtebeke, landman van Brugge, getuigt vóór de wetheeren hoe dat in de jaren 1591-92 zijn 'bueter ende melc betoovert waeren ende stoncken'. Hij ontbood den befaamden Smit van Damme en ziehier hoe die meester op zijn hof te werk ging: 'Hij nam eenen brief daerinne stond zeker ghescrifte ende vele cruijcen daerentusschen, ende ghijnck metten zelven brief in de kelder alleene, hebbende die doen toesluten, ende up zyn knijen ghevallen zijnde ende een cruijce ghemaect hebbende (zo de deposant zach eer hij den kelder toesloot) heeft ghelesen zulcx als inden brief stont, twelcke gheduerde omtrent tquartier van een huere, zijnde doens uuijten kelder ghecommen zeer verwarmpt alsof hij ghedorsschen hadd en, ende quam hij daer tot twee stonden toe maer en las hij den brief maer deerste reyse, zegghende totten deposant dattet wel zijn zoude....; zegt dat Michiel anders niet en ghebruijcte danne te lesene den voorn, brief, ... hebbende doen haelen vontewaeter ende ghewijde palme de welcke hij mede drouch in de keldere, niet wetende wat hij daarmede dede, mids hij den kelder toesloot ende lastede dat niemant daerinne commen en zoude voor dat hij cloppen zoude; zegt dat Michiel ooc lastede dat de deposant ende zijn wijf dien dach niemant nijet leenen en zouden ....'

Michiel Smit hield zich hier bij een alledaagsche en 'goedkoope' werkwijze; wie hem 'op zijn best' wil zien bij het onttooveren van een boterkeern, leze Biekorf 1931, bl. 282 - 283: daar treedt onze Vlaamsche 'Meester' op in een Heksenkeuken die door de fantasie van Faust niet overtroffen wordt.

E. NEYLANTS.

(1) Biekorf 1932, bl. 120

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

AMBROSIUS Bronders en Clemence Clicteur waren levende versch getrouwd. Twee bloedige jonkheden, ze blaasden nog van gezondheid, ze bleusden nog van geluk, 't was nog àl dat de hemel geven kon.

- God zegen'-je, zei Brozen, en heb'-je gij te wege alzoo g'heel je' leven zooveel plaatse vandoene? En hij drumde 'en keer alzoo ‘voor konsuis’ met z'n achterste tegen heur heupe.

- Jamaar, antwoordde Mance, 'k moet ik hier kunnen m'n zwaai pakken, ge moe'-je ook maar een beetje kleene maken.

Geen nood dat ze op een ‘tere’ stonden die twee: hij, een felle gestruikte kerel met een aanzichte op gelijk een kokkenhane; zij, insgelijks een dikke dikke pulle, een sleeppeerd aan 't ziene, een g'heel deuregat vol! G'hadt ze moeten zien met heur schorte aan, de binders in de lenden en d'achtersnoers toe... wat een ‘bàrzebéjaboem’! Als 't onze-vrouwendag was en dat ze gearmd op strate kwamen... 't waren lijk twee binnenlanders die schoone ‘gestableerd’, sneê en sneê door de Reie voeren.

Ze woonden daar op ‘Sin Zilles'’ langs den Eerdeweg - nu zeggen ze daar tegen: ‘den Calvarieberg’ -[+]

+ 't S i n Z i l l e s ' - gemeenlijk zegt men *op sin-Zillis*'; g'heel oude Bruggelingen echter spreken uit: *'t Sin Zilles'*, *'t Zerusalem*, (twee parochies te Brugge). Het meerendeel der menschen, hier met hun lapnaam opgegeven, zijn welgekende parochianen van Sint Gilles' geweest. Hertelijken dank aan al degenen - en bijzonderlijk aan Heer A. BOSSIER - die mij den ‘natta civil’ van de ‘prochie’ hebben leeren kennen.
TERE = tering. - ONZE-VROUWENDAG = te Brugge als de man met de vrouw uitgaat. Zulks gebeurt niet veel, en dan vraagt men: *of 't soms onzevrouwendag is*? - BINNENLANDER: binnenvaartuig dat niet in zee steekt. - GESTABLEERD: goed in evenwicht, goed geladen; van fr. stable. - Die ‘PORTEGIES’ was een Doctor in Geneeskunde of in Rechten, uitzijn land gevlucht of gedreven, God weet waarom, en die daar alleen, t'einde de reke, in een kleen huisje woonde en Spaanschen wijn verkocht... met slekken in!... - GO(E)DSJEUGDIG = goedsheugig, goedmoedig; heug = zin; vgl. *heuge tegen meuge*. - KOKKEMOLLEN = kokkebrokken, kokkerullen (z. Loq.), hakkebakken, schossebrokken (De Bo); d.i. samen huishouden, o.i. niet bij ‘koken’ maar = kukken (hukken, zitten) en mollen - vroeten. - GERAMBOURSEERD = van 't fr. lambrissé, en een beetje verbrugscht! - BIDON, fr. béton. - ENTÉRITE, fr. éternite. - KLUITEGAZE: vgl. kluitorgel; die gaat met een kluite (10 centiemen) in een spietje te steken. - ALBUMINE: aluminium. - TEN ONGELOOZE: nutteloos, noodeloos. - VESTE: vesting der stad. - AMAIL: émail fr. - SAROPVOETEN: plakkende slijkvoeten. - DEN en DE: in 't Br. gebruikt men doorgaans den nominatief *den* in 't enkelv. vóór de mannelijke naamwoorden die beginnen met a, b, d, e, f, h, i, d, o, t, u, v, w, y. En *de* vóór d'andere. - LAVELIJKSCH: hier spotsgewijze voor dagelijksch brood, met zinspeling op dorst laven. - KRAAMTJESZETTERS: de mannen die, inden nacht van Vrijdag naar Zaterdag, de kraamtjes zetten voorde markt. - KRANEKINDERS = die van de krane (la grue) de zakken graan op de schouders overnamen om ze naar den zolder te dragen. - PLAKKER VAN DOO'BRIEVEN of doo'kaarten t.w. aan de kerkgevels en kerkdeuren. - KORRENTE-DRAGERS: die de lastenbrieven ronddroegen (van fr. contrainte). - ZINGTROMMEL: fr. grosse-caisse. - RIBBEROLLEN: liberalen. - HONDENVANGERS: waren dezen die in een steekkarre, gelijk een grooten grauwen vierkanten bak met toeslaande deksel, de dolende honden zonder muilbanden staken, om ze naar 't slachthuis te voeren en kapot te maken. Dit uit vreeze voor razernij. - VUILVALDER: die katten en honden 't vel afstroopt. Baastje De Jonghe was gekend en de eenigste ‘vuilveller’ in Brugge. - STROOIMAN: die, mits vergoeding, biedt in plaats van een onbekenden. -

in de reke van den ‘Portegies’, ge weet wel 'ei?... van den Portegies. Brozen was eigenlijk, één keer te weke, barbier van stijl, met 't koperen scheerbekkentje boven de deure, drie steerten haar aan 't vensterkassijn, een kletskop met een halve ‘parruke’ en een plakkaatje: ‘Coiffeur pour dames’.

Als ge de voordeur openstaakt en ge staptet maar ‘goedsjeugdig’ door, dan laagt ge zeker in den grond te. spertelen, want daar was een kaaitje boven op de zille gemetst tegen 't overstroomen bij zware regens.

Seffens stond men in een plaatsje van een schorte groot: keuken, woonste en slaapkamer al ineens. Hoe die twee stukken van menschen daarin konnen ‘kokkemollen’, is God bekend! 't Was niet te verwonderen dat ze al ‘observacies’ mieken al van den eersten dag.

Recht-door liep er een gangske naar een ‘proper gerambourseerd’ kamertje, het scheerkot, dat Brozen zelf aaneengefaseld had: in ‘bidon armé’, met een daksken in ‘entérite’, en muurtjes met uittimmeringe voor gerievige ingemaakte kastjes. Daar was zelfs een ouderwetsch schouwtje in ‘schoone l'empire’ van de prongelmarkt; en gaze! geen oude brol van petrol, gaze, Menheere!... kluitegaze!! Een g'heel stel zeeppotjes en waschkannetjes in ‘albumine’; en een deurtje, dat op 't achterplaatsje uitgaf, een deurtje aaneengeslegen

BALLEZEEKER of bellezeeker: die met de bel een huis instelt en dus den instelpenning opstrijkt. Vgl. met *dischzeeker*: die in d'herberge geen stoel neemt maar tegen den disch blijft staan om z'n pinte te drinken. - KALDERKRAWEITJES: onaangename werkskens die men zonder vaste vergelding aan iemand oplegt. Al-hei, 'k zitte daarweder gekuld met e' kalderkraweitje!... - DAAR HANGT EEN PEERD IN DE LUCHT: 't gaat entwat gebeuren. - OP ‘ZOG’: op zoek. - TENNISDIENST: Br. voor Technische Dienst. - SLIJKBOER: die slijk uit de riolen en ‘druwieren’ ('t fr. tuyère, égout) schept en in slijkkarren vervoert. - MISPELAAR = stok uit mispelarenhout (néflier), - MEISSENS: zijn veerzen. Gauw' vooruit, meisse! ‘Man’, zegt men aan de stieren. - ZESTAND□RS of Grootheeren: zijn ossen met zes tanden. *Traveer*: Overweg over de spoorbanen in 't begin van de Smedenstraat. - 'T GAT VAN DE CAPUCIENEN is thans gedempt of liever veranderd in gaanderij onder de spoorhalle. De Capucienen wonen verderop in de Boeverijstrate. - KITJE = keetje, groote kan van 2, 4 of 8 stoopen. - FI-SESSE = vijf of zesse. - DAT VALLENDEERT = dat 't meêslaat, dat 't past. - BIJSPIJZE = toemaatje. - TORT = eigenlijk van *terden*: treden; doch te Br. ter*t*en en dus ook tor*t*. De Bo geeft terden, ik tord... (dan hij tor*d*). - LEEPEN BING = geslepen, slim. Verwant met bonk (?).RUWESANCE = vermengeling van 't fr. *réussile* en *chance*. - RAUW: ze geerden de druppels zooals ze waren: onverzoet, onuitgelangd, zonder water bij. - 'T ARGENTIJNTJE. Al de aangehaalde herbergen zijn op de prochie overbekend. Sommige zijn thans verdwenen of zijn van name veranderd. - INKENU: van 't fr. *inconnu*, in 't geheim. - UITGESMETEN MESTDAG te Br. verscherpt voor *mes-dag*. Eigenlijk een afgestelde feestdag, uit de reke gesmeten, maar te Br. een werkdag tusschen twee feestdagen.SPELLEWERKEGE: spellewerkster, spellewerklutte. Met Wvl. en Mnl. vrouwelijken bedrijfsuitgang -ege, -ige. - TOUSSANTE: touchant in 't fr. - VIJAZEURTJE: voyageurtje; hier boorlingske.PISKOUSEN: meisjes. - SMOEFFEL: die goed kan smoeffelen, eten. - KWALDERUS. ‘Servulus wort gheheeten *Queldrick*, uit causen dat dien heylighen man altyts quelde’ (M. Lambrecht). - 'T IS NAAR DEN GROND..., enz.: in 't fr. tel père tel fils. - LABATTEN EN BOMMEKETTEN = groote marbels. - 'T IS BLOENDERS = die verloos moest uitbloeden, moest uitkeeren, moest geven, desnoods iets in pand geven, b.v. de knoopen van vest of broek.

uit een deel planken die daar ‘ten ongelooze’ te drillen lagen langs de ‘veste’.

Al 't houtewerk was met een lekstje verwe schoone geschilderd in den witten ‘amail’ en alles gekuischt en gekamd... ‘nimero één’! 't Mocht daar niemand met z'n ‘saropvoeten’ binnen, dat moest zuiver blijven tegen den Zaterdagavond... tegen dat de kalanten kwamen. En ge moet weten, die kalanten, ‘dat’ was: ‘Den’ Blinker, De Kattekop, Felix de Gazon, De Postleerze, enz; en van vrouwenswege: Fiille De Lachere, Miitte De Kadei, 't Zwart Gat en alzoo nogal de eene en de andere van die soorte, al oude ‘kalandijze’ en extra goê kennissen van 't huis.

Maar ge zijt zeker benieuwd om te weten wat de Brozen al uitmat, om z'n tijd dood te krijgen... op de dagen dat er niet te scheren viel of haar te kammen? Enwel vraagt een keer aan Bronders wat er nòg is op de wereld dat hij niet aangepakt en ‘geprombeerd’ 'n heeft om aan z'n ‘lavelijksch’ brood te geraken.

Hij is onder ander: ‘kraamtjeszetter’ geweest op de markt; ‘kranekind’ geweest; ‘plakker van doo'brieven’; ‘korrente-drager’; vendeldrager in de begravingen. Hij heeft den ‘zingtrommel’ gesleurd van 't ‘ribberollenmuziek’; Bonnefacius gedregen in de ‘percessie’; ‘hondenvanger’ geweest; bij bastje De Jonghe, de ‘vuil-

valder’, gewrocht rechtover 't Seminarie; koollosser geweest bij menheere Pitte; en als 't venditie was... strooiman en ‘ballezeeker’, poddocie! Van al de zware en lastige ‘kalderkraweitjes’ en achter-urewerkjes gaan we zwijgen.

Ge ziet daaraan... Brozen! dat was een ‘eersten politieken dadde’, hij zat overal in en uit en nievers. Alle vijf voeten kwam hij naar huis, al wrijven in z'n handen:

- Zwijg' wijf, daar ‘hangt een peerd in de lucht’... 'k zijn op ‘zog’ achter entwadde, 'k staan op een plaatse! En waarachtig, m'n kozen zat toen al met 'en keer in den ‘tennisdienst’ voor e' bakkersjaar, hij was ‘slijkboer’ en lanteernontsteker geworden. Maar verre 't liefste dat hij uitstak was met een ‘mispelare’, den Dijsendag, op de beestemarkt nestelen. Daar had hij z'n deun in,... z'n achterste schuifelde van plezier als hij de stieren mocht met man en macht bij den kop pakken, meê burlen, de kodde krullen om ze te dwingen en op de neuzen knuppelen... dat ging hem! De koeibeesten, ‘meissens’, ‘zestanders,’ en ‘grootheeren’ die in benden van twintig-dertig koppen, al over den

‘traveer’ of door 't gat van de Capucienen, de stad in en door moesten... daar speelde hij meê, ge zoudt gezeid hebben: een ceremoniemeester in een hoogemesse! 't Schoonste van al, hij was Hansje-van-alle-spelen, in alle handen rechtsch, nievers gebonden, en nooit een werk moe'... hij verlei aantijden, dat was z'n lang leven: 'en keer veranderen.

's Avonds kwam hij stilletjes naar huis gedijseld met e' ‘kitje’ bier in de mage vaneigen, en ‘e' dreupeltje fi-sesse’. Ieder van die zuipjes droeg een bijzonder ‘lamoureuse’ name: 't eerste dat hij pakte was gemeenlijk e' ‘musseltje’, en toen en ‘koolgraver’; of e' keer 'en ‘eemertje’; of e' ‘pannetje vernis’ twee-drie, volgens dat 't ‘vallendeert’; maar! als bijspijze... alleszins... 'en ‘policiemutse’ van aan de Carmersbrugge!!

Van als hij in huis tort 't eerste dat Mance deed was hem vaste stekken en aan z'n mond snuffelen:

- Kom 'e keer hier ei? laat me 'n keer rieken, hoe zit dat met dien asem! Mance 'n rook niet geren korten drank; maar als er te leerzen viel was ze er ook geren bij,... compris? Maar Brozen, ‘dien leepen bing’, kende dat op den draad en knauwde toen altijd eerst ‘e' toptje sokkela’ vóór dat hij hem rischierde... om de reuke te dekken. E' mensch moet ‘fijneeren’ ei in de wereld?!

- Steek'-je gij al je geld in sokkela, dè? vroeg Mance toen.

- Bah! e' latje sokkela, zei Brozen, is 't niet veel beter dààrin dan in den alkool?

En zoo ging Brozen Bronders door z'n eerste huwelijksjaren, al verre lijk een boer door z'n land, al even vrij en gemakkelijk.

- Met e' beetje ‘ruwesance’, oordeelde de man, mòeten w'er komen!

Maar omdat we daar spraken van drinken... Mance... 'n spoog er ook niet in zulle!? ze ‘mochten ze alle twee... rauw’! en nog vóór dat ze trouwden waren ze alle twee al een kleen beetje groote liefhebbers; dat ze nu dweerschdeure ‘smeerperen en verbrassers’ geworden waren, is te vele gezeid, z'hadden zelfs besloten van dat 'en keer g'heel en gansch te veranderen... in de mate van de mogelijkheid. Brozen, zooals we gezien hebben, deed nogal goed z'n beste, en Mance van heur kant, deed nog meer of heur beste... misschien 'en keer of twee op 'en dag... meer niet; dat was over heur deure, bij den Bloeling in ‘'t Argentijnse’, dat ze 't zij hem pakte. Maar de eene 'n zei 't aan den anderen niet, zie-je't? dat ging 'en beetje ‘inkenu’ tusschen die twee. 't En was waarlijk maar 's Zondags en... 's Maandags, ba'ja, 's Maandags ook, dat z'er oprecht van profijteerden; die dagen zijn er ook lijk voren gemaakt; en 's Maandags... enwel ja! dat 'n is ook lijk maar een ‘uitgesmeten mestdag’; e' mensch is nog min of meer verzeeuwd van den Zondag, en die hersens slaan nog 'en beetje open en toe;... werken op een Maandag 'n is maar half werk.

Was Brozen op d'andere dagen altijd op de bane, Mance integendeel, met dat ze nog al breed uitsmeet en e' ziertje kort van borste was, Mance vond veel meer gratie in 't zittende werk, de eerste jaren vooral,

buiten 't menage, 'n wist ze maar van spellewerken: 't kloeftje, 't rozenhoedje, 't zaagtje. de puistekop, 't taptje, 't loopertje, 't bolletje, 't vischoogstje, 't pinnetje en wat weet ik al; ja! ze kost wel als ze wilde. Bij schoon weder zat ze buiten lijk al de andere ‘spellewerkegen’ uit 't gebuurte en dan viel ze aan 't zingen met g'heel de reke, ofwel alleene, maar altijd van die gezangen die spreken aan e' mensch van het teeder gevoel, van die ‘toussante’ liedjes, dat er jen herte zou van krijschen als je niet op 'n let...:

Aan de traliën van een venster,
van een zwarte kloostermeur,
zat een jongeling te weenen,
tot in 't zwarte nachtelijk eur!
‘Laura, mijn schoone vriendinne!
Waarom scheiddet gij van mij?
Ach verlaat uw treurig klooster,
en kom' rust aan mijne zij’!
Maar een blanke maagdelijk wezen
keek aldoor de traliën uit,
en een stem die sprak vol tranen:
‘Nooit! Nooit! Nooit! wordt Lauwra uwe bruid’!

- Schoon ei? zeiden ze in 't ron de. O! dat mensch kan zingen! dàt mensch kan zingen!

Maar... na negen maanden en eenen dag,
vieze-vieze-vies-bombom,
kwam daar een vijazeurtjen af
kliits-klets de boemlala!
De spaarpot had z'n rech'
en 't was, mondju, en knech'!

Toen was het een andere snare die trilde, eene van douwderidouwtje. En 't kwamen er alzoo nog vierevijve - 't en steekt op geen eentje - maar d'andere waren al ‘piskousen en meisebrokken’. Allemale eeuwig-

godsche schoone appelmannetjes van kinders met ronde roô kaakskens om in te bijten.

Lijk vele Brugsche moeders achter den kerkgang, uit gewente en naar oude geplogentheid, ging Mance met heur jongens eerst naar de Potterie, naar ‘Onze-Vrouwe van-'tzuigende-kind’, tegen den ouden man en om goe' ‘smoeffels’ te kweeken; van daar naar 't ‘Hospetol’, naar Applonia voor de zeere tanden, en naar Cornelius tegen ‘d'akzestjes’; toen naar 't Bagijnhof den heiligen ‘Kwalderus’ gaan smeeken tegen 't kwijnen en 't kwellen; naar 't Zerusalem ‘om e' roo'lintji’ voor rond den nekke tegen de kinkhoest; en eindelijk om e' schapeliertje naar de ‘Discolschen’.

Daarmede waarin ze gezet en kosten ze vooruit van nu voorts; 't geloove was voldaan en moeders z'n herte was gerust. De jongens groeiden op lijk duiveljongen, met 'en snak en 'en bete, 'en knuiste brood, en vooruit... op strate. Die knechtejongen bijzonderlijk, met z'en vlammende fakkels en z'n stoppelkop, was g'heel z'n vader, óok geen duts, óok overal in gemoeid en aan bezig: 't is naar den grond dat 't water stinkt, zegt men gemeenlijk. Hij 'n had geen knooptjen aan g'heel z'n lijf; broek en veste gingen toe met stokskens of kneuveltjes, want, als hij met ‘labatten en bommeketten’ gespeeld had, dan was 't altijd ‘bloenders’ geweest en al de marbels die hij verloren had moesten met knoopen verpand worden. Zwijg' van jongens, me' zou er zakken bij droogen, ... en goed geweten!

Maar Vader noch Moeder 'n lieten 't aan hunder herte niet komen!

- Ei! je zou' wel zot zijn, God schept den dag en we gaan der mijnder deure!

Ze waren nu allichte zes jaar getrouwd; een dorstige lever laven was meer en meer een lichamelijk werk van bermhertigheid geworden, en 't goed voornemen van in 't begin wierd toegepast in de mate van .... d'onmogelijkheid, maar dat 'n was niet te verwonderen: ze gerochten stilletjes aan vergeven van de kennissen en allen eerste goe' liefhebbers!

('t Vervolgt)

K. DE WOLF.

Gheluwe.

De *gheluwen* waarvan hierboven bl. 128 sprake is, zijn m.i. niets anders dan schoven lang stroo (dak- of bindstroo), in 't Wvl. galei, gelei, gluw, ook in de samenst. gleiboot, gluwboot (De Bo). De meer gewone vorm in het Mnl. is *gloy, gley, gluy* waarnevens ook de schrijfwijze *gheluwe* voorkomt o.a. te Meenen in 1551 (Rembry, Hist. de Menin II, 125). Kiliaan geeft de vormen *gluye, gheluye*. Vgl. Mnl. Wdb. s.v. gloy.

Berckier.

In de Rekening van de Duinenabdij (Westkwartier) over het jaar 1563-64 f. 24 lezen we: '... ghezonden mynen knecht metten berckier naer Sinte Omaers, vandaer naer Eyckelsbeicke omme scaepen te coopen...'

Berckier - niet te vinden bij Verdam noch Kiliaan - is uit normand.-picardisch *berquier* nevens fr. *berger* (uit volkslat. bercarius < berbicarius bij Ducange en Bloch-von Wartburg).

Borghe ende stake bliven.

'Item Clavs Willeers... ende ooc omme dathij boorghe ende stake bleef van den principalen ghelde vanden huerden...' Rekening der Wateringhe van Veurne-Ambacht, 1425, f. 6 v. - Vgl. Verdam, 7, 1904. *Stake* in den zin van: belanghebbende, hier treffend met *borghe* gepaard.

Twee soldatenbrieven uit Portugal. 1808.

OP 16 Mei 1806 riep Engeland de blokkade uit tegen de Fransche zeehavens; Napoleon antwoordde op 21 November 1806 door het dekreet van Berlijn waarbij aan de inwoners van Frankrijk en van de verbondene staten verboden werd nog Engelsche waren in te voeren.

Portugal, dat een belangrijk afzetgebied was voor de Engelsche waren, weigerde het dekreet van Berlijn uit te voeren.

Napoleon liet de hoofdstad Lissabon in November 1807 door generaal Junot bezetten; hij zou Portugal verdeelen tusschen Frankrijk en Spanje.

Over de bezetting van Lissabon handelt de *eerste brief*.

Na de nederlaag en de overgave van een Fransch legerkorps in Spanje, op 22 Juli 1808, brak er in Portugal een volksopstand uit. De Fransche troepen werden door de opstandelingen en 16.000 Engelschen onder generaal Wellesley, de latere hertog van Wellington, in Lissabon teruggedreven en belegerd.

Door de overeenkomst van Cintra (ten N. van Lissabon) werd de overgave onderteekend, de overblijvende 9000 man van generaal Junot werden over zee naar Frankrijk teruggebracht. Portugal was voor goed voor Napoleon verloren.

De volksopstand en de overgave van Lissabon zijn behandeld in den *tweeden brief*.

J.D.S.

I

Deezen 6 Aperel 1808, Meulebeke.
Zeer beminden Vader ende Moeder,

Ik laette hulder weten den staed van mynne gezonhyed en ik verzoeke dat gy mey eenyg geld zoo

opzenden daer dat ik gel[d] van noodig hebbe. Ik vreeze van naer het kamp te moeten gaen leggen tegen Lysbonne, wy leggen daer in eene stad, ten is daer gen levenmydel meer, ten geen graen, maer wy moeten thusten tarwe brod [*maïsbrood*] eten, het is kleen brod; wij hebben wel ryes [*rijst*] te heten en alle daege een pinte wyn gehad zeder Bamesse. Wy hebben Portegaele gewon en zy moeten ons gel niewe glen [*kleeden*] in schonne klers. Ik ben al 9 maenden soldat, ik kan niet meer fran spreken of dat ik van hus ging, maer ik verstad wel. Ik hebbe gel schonne, ik en moet geen eessesitye doen, ik lygge met een zeeren voet. Ik hebbe in 6 maenden nog maer thien stuyvers geld getrokken, wy en kan niet vele koopen. ik hebbe nog niet klers gehad, ik hebbe nog meynnen roen alsdoek en myne beste veste en myn koesen. Wy hebben Portegaele gewon waer wy wel grote aerremoede gehad hebben. Wy hebben wel thien daegen gegaen dat wy geen brod gehad, men aen [*hadden*] anders niet of zy dat men pakte en wy mogten menst geile dagen uyt onzen rank niet gaen en omme in de stad kanmen [*kwamen*], het was altid thien of twalf van den acht, men vond daer nog God nog mensch in de stad; wy hebben huyzen ofgetrokken en met keepers ende dueren vier gemaekt, wy en vonden noeyd geen eeten anders niet of het wyn te drinken en wy lyeppen giele daegen dronke en op ons gat vael van flauten. Wij hebben wel twee dues[t] swarte zwyn gepakt en op eten. Wy hebben alle daege moetten door het water gaen wel ses keers op eenen dag tot aen onzen brokband, en omme in Lysbonne kwammen wy waeren zoo stief de carwaese en op de aerde te slaepen dat wy uyt onze plukke niet en kosten, maer wy zyn al geneezen. Ik verzoekke de koppernenten te doen aen noem en moeiem en aen al myne goede goede kennesse, myn naeste kammeraed Ko Opsommer is in ostetael [*hospitaal*]; Leoander Coulyr gy moet de coppelmenten doen. Den brief dat gulder schrift, gy moeten op Portegaele schryven, [de]partement de Lysbonne, 12 resement, 3 battelyon,

4 compenie. Gy moet mynen naem Lauuevers schryven anders en verstaen zy niet.

Adres: [Espagne par Bayonne] Monseur monseur Joseph Lauwe tot Meulebeke het andesement van Cortryk de partement de La Lys, canton van Meulebeke. Sito, Sito, Sito.

II

Dezen 28 October 1808, tot Rochelle(1) in Vrankeryck.

Zeer beminden Vader ende Moeder, jk laet ul. weeten dat ik nog in volle gesondheyd zyn en jk verhope dat ul. ook nog in volle gesondheyd zyt. Nu laet ik ul. weeten dat wy in Portugael groote armoede gehad hebbe door de orzaeke dat alles bregaens [*brigands*] geworden zyn die kwamen om alles te dooden; zoo zyn wy daer tegen moeten opstaen en alles gedood dat wy in Portugael vonden en twee ste[d]en in asschen gebrand genaemd Nazareth en Evora(2) en daer by al de ander geplundert, zoo dan wy Portugael bynaer geheel vermoort hebben; wy dooden al dat wy vonden toe de kinderen in de wiege toe; zoo is den Engelsman dat gewaer geworden en is gekoomen om Portegael te helpen, zoo dat wy dan moeten tegen de Engelsche vechten twee dagen sterk en wy hebben daer den slag verlooren en al voor prusynier [*prisonnier*] gepackt geweest. Zoo hebben de Fransche ons afgekocht van de Engelsche en ons doen bringen op de zee met de schepen in Vranckeryck zoo dan wy 48 dagen op het water geweest hebben en zoo goet als vergaen hebben van den onger ende dorst, want wy hadden maer eten voor 10 dagen en wy hebben zoo verdoelt geweest door het slecht weder dan wy moeten 48 dagen vaeren; ook laet ik aen ul. weeten dan wy met 50 duysend

(1) La Rochelle, zeestad op den oceaan, hoofdplaats van het Fransche departement van de Charente-Inférieure.

(2) Nossa Senhora da Nazareth, dorp op de Portugeesche kust in Estramadura, 100 km. ten N. van Lissabon. - Evora, dorp op 10 km. ten Z.-O. van Nazareth.

mannen in Portugael gegaen zyn en daer van levend wederom afgekomen ontrent de 20 dust. Nu vrage ik aen ul. naer de niemaeren van Vlaenderen en van myn familie, en ook zegge ik aen myn broere Pietrus als hy een sertifcat(1) van doen heeft, dat hy het my moet seggen. Nu vrage ik aen ul. vader vier geneen(2) als het u belieft dat gy het sou sitoy opsenden.

Doet de complementen aen geheel de familie zeer beminden vader ende moeder, ul. oodmoedigen dienaar ende zoon

Franciscus Desmet

myn addres: sasueir à pied à 15 resement, 2 companie, 3 batailloin, 2 devision de infantrie légère à Rochelle.

Adres: [16. La Rochelle]. à monsueir monsueir Louwy Desmet, commune de Oostroosebeke, canton de Corteryck, departement de la Lys. Sitoey, Sitoy.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Tr. 904 en 929.

Uit den ouden taalschat.
Vernederen - Verneersen.

IN de jaren 1412 e.v. werd het delf- en dijkwerk in de Wateringhe van Veurne-Ambacht gewoonlijk openbaar aanbesteed. De onderneming was verdeeld in verscheidene ‘ghedelven’. Er werd daarvan een bestek (*vorwoorde, exemplaris*) opgesteld en de aanbesteding werd door het gebruikelijke kerkgebod in de streek bekend gemaakt. Op den gestelden dag kwamen de ‘groote leden van de Wateringhe’ en de ‘heeren der ghemeenre wet’ van Veurne oo den Burg bijeen.

(1) Over het certificaat, zie Biekorf, 1932, bl. 374.
(2) Guinea: vroegere Engelsche goudmunt van 21 schelling; heden nog in Engeland als rekenmunt gebruikt.

Een instelpenning werd betaald aan dengene die een ‘ghedelf *stelde upde burch*’. Alzoo spreken de rekeningen[1]:

‘Item betaelt Andriese van Zinnebeike vanden vors, ghedelve *te stelne in de burch* ende dat bij over eendraghene vander heeren der wet ende den groten leden, 3 lb. (1422, f. 3 v.-4).

‘Item betaelt Hustiin Bellen van dathij de selve ghedelven daer naer stelde inde burch ende *vernederde*, 3 lb. (1422, f. 4).

Dit laatste woord: *vernederen* - gewoonlijk transitief: ‘een werc, een parcheel vernederen’ - komt dikwijls in de rekeningen weer; het heeft eene eigene beteekenis die we vruchteloos in het Middelned. Wdb. hebben opgezocht. Uit den volgenden tekst van 1412 leeren we duidelijk dien zin kennen:

> ‘Eerst zo was de vorwoorde ghemaect biden Regenten vander wateringhe, bi hemlieden wesende Andries De Visch ende Fransois Robaerd als cuerheers ende Willem van den Rive landmeter, jeghen Heinric van Duustborch, meester spademan, den varsschen dijc te hoghene ende te sterkene te 4. parchelen, danof teerste parcheel beghinnende te Cuerbaerds houcke bewesten Perboom bricghe. also oost gaende, tote Willems van Oost stede boosten Knocke, te hoghene backten zome steden 3. voeten - 2 ½ voeten - 2. voeten ende voren onderhalven voet tenighen steden ende zom enighen steden enen voet, de holen ende de lanken te vulne ende de laye voren te makene, boven 15. voete breed te houdene; ende dat omme 10 s. de roede, *te verneiderne* met 12 d. de roede. Dit parcheel lanc wesende dat ghemaect zoude wezen 531. roeden ende diet *verneiderde*, also menich werven als bijt dade met 12 d. up de roede, zoude hebben telken waerf vander wateringhe 4 lb.: twelke parcheel *verneiderde* Willem van den Rive 12 d. up de roede. Item Heinriic f^{s} Jans, meester spademan, int ghelike *verneidert* 12 d. up de roede, ende vort zo *verneiderdet* de vors. Heinriic van Duustborch met 12. d. up de roede ende dus bleeft staende up 7 s. de roede.

(1) De bier benuttigde Rekeningen der Wateringhe berusten op het archief van het Brugsche Seminarie, Fonds der Duinenabdij.

> Beloopt dus dit vors. parcheel gemeten de langhe ende bevonden bi Willem van den Rive also boven verclarst. 185 lb. 17 s.
> Item van *verneideringhe*, 12 lb.' (1412, f. 3).

In 1424 wordt het 'hoghene' van den Verschen Dijk te Nieuwpoort op dezelfde wijze aanbesteed.

> 'Item Vincent Veysen van dathij tvorzeide werc vernederde 2 s. up elke roede up de burch, twelke Clays Knibbe daer ghestelt hadde up 38 s. de roede, betaelt 40 s.
> Item Pieter Trudensone van gheliken betaelt van vernederne, 40 s.
> Item Achilles Van den Berghe van vernederne int ghelike tvors. werc 2 s. up de roede, betaelt 40 s.
> Item Jakemaerd Den búc van ghelike van dathij tvors. werc vernederde ende stelde up 30 s. de roede, hem betaelt van vernederne, 40 s.'

Deze laatste was aldus aannemer, hij 'nam in taswerke' het beschreven dijkwerk. (1424, f. 4 v.).

VERNEDEREN is dus: *Bij een openbare aanbesteding van delf- en dijkwerk* (bep. in de Wateringhe van Veurne-Ambacht) *afbieden, afmijnen op den ingestelden* (of reeds 'vernederden') *prijs van het werk*. - Dit afmijnen geschiedt volgens een vaste schaal en voor iedere 'vernederinghe' is vooraf een premie vastgesteld.

VERNEDERINGHE (dikwijls in de Rek. van 1412 en 1416 herhaald) beteekent: 1. het 'vernederen' of afmijnen; 2. meestal: *de premie wegens afbod uitbetaald*[1].

Het vernederen geschiedde, zooals bij openbare verkoopitigen, 'met de bernende keerse'; om een laatste afmijnen uit te lokken werd de schaal van 'vernederinghe' soms verlaagd:

'De sluusen, veldammen ende diken stelde Philips van Longpre up 12 s. tghemet; het was vernedert bij

(1) Onze 'vernederinge' mag vergeleken worden met het oude *lechgelt* dat, bij een verpachting of openbare verkooping, betaald werd aan hem die op de reeds geboden som iets oplegde (Mnl. Wdb. 4, 225). - In het 'mijnen' of *afslaen* van den visch was de verkooper een vergoeding aan den afroeper of afslager schuldig: dit heette *den afslack* (Mnl. Wdb. 1, 267).

Lodewyc den Brune 2. miten tghemet, Vincent Veyse 2. miten ende voort *bindat de kerse noch berrende was* gheconsenteert dat wiet vort vernederen zoude, die zoude hebben van elker mite up tghemet 20 lb.; ende wient bliven zal, die zal hebben bovendien 100 lb. par. - vernederde Vincent Veyse 1. mite...' (1445, f. 8 v.).

Ongeveer een eeuw later, in 1510, is deze wijze van aanbesteding nog in zwang doch de woorden *verneersen*(1) en *nederst stellen* hebben het oude 'vernederen' verdrongen:

'Ten zelven daghe (24 April 1510) betaelt Maertin Vanden Bussche ende Joos van Leysele voor dat zy tzelve ghedelf *nederst stelden* in de oore vanden leden ende vander wet, te weetene up 20 s. de roede. Daer vooren ghegheven naer den uutwysen vanden kerckeghebode, 6 lb.

Item daer naer Clays Zelverin *verneersde* tzelve ghedelf met zes penninghen ende steldet up veertien scellinghen, waer vooren hem betaelt es naer den uutwysen van den kercghebode, 18 lb. (1510, f. 4 v.).

Leden en wet komen na een week nogmaals bijeen 'omme den overslach van der neminghe te doene ten uutghaene vander kersse'. Claeys Zelverin 'wie tzelve ghedelf nederst stelde ende op wien de kersse uutghinc' verkrijgt 'naer den uutwysen vanden kercghebode' nog eene premie van 12 pond. (1510, f, 5).

De heeren van de Wateringhe zijn zeer vrijgevig geworden: zij trakteeren zelfs lieden die niet ingesteld noch afgeboden hebben maar met den goeden wil daartoe naar Veurne gekomen zijn: 'Ten zelven daghe ghegheven by laste van mynen heeren de groote leden ende der wet enighen ghezellen die ghecommen waeren te Veurne omme tzelve ghedelf te stellene, twee cannen wyns.' (1510, f. 4 v.)

(1) VERNEERSEN is een Wvl. vorming van *verneeren*, hetzelfde als *vernederen*. Verdam 8, 2180 heeft maar één aanhaling t.w. uit Despars' Cronijcke: de munte verneersen = verlagen.

Ook in het Nederlandsch dijkrecht bestond het ‘bestaden, besteden of verdingen’ van gelaakte dijkvakken. In sommige gevallen werd het dijkwerk bij openbare ‘bestading’ (met kerkgebod) toegekend aan degene ‘dye d'selve ten mensten pryse sullen wyllen aennemen’ of ‘aen de minst-aannemende’. Van een premie aan de afbieders is in de Nederlandsche dijkswetgeving geen sprake[1].

A. VIAENE.

De lijster.

De lijster komt ons weêr bezoeken.
Hij trippelt in de kruin der boeken
die in mijn tuin te droomen staan
en welgezind aan 't groenen gaan.

De lijster ei! wat kan hij fluiten
dat 't gallem geeft en de ooren tuiten!
Hij slaat zijn slagen luid en veel
als had hij klokspijs in zijn keel.

Zijn zang? Van alles wat. 't Zijn brokskens
van vogelvooizen, klank van klokskens
met zilver in; en 't klinkt zoo schel,
zoo helderzoet als beiaardspel.

De meerlaan met zijn luide tale
en kan 't bij onzen baas niet halen.
Hij zwijgt en vliggert weg van spijt
wanneer de lijster ons verblijdt.

Wees welkom dan, gij lieve zanger!
Gij roept ons: Menschen, treurt niet langer,

(1) A.A. Beekman. Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland, bl. 161 en 164 (Den Haag, 1905). - Toch kan die premie daar - buiten de wetgeving - in gebruik geweest zijn: wat uit archiefteksten zou moeten opgezocht worden.

de zonne lonkt, de lucht is klaar,
de blijdschap van de Lente is daar!

Uw schuifelen, dunkt mij, klinkt als 't voorspel
het jubelend voorspel van dat koorspel
dat 't vogelvolk met luid geschal
in Lente en Zomer zingen zal.

Ge komt uit 't land den Winter ruifelen,
ge zijt een beste baas in 't schuifelen;
ik bied u, zanger, brave vriend,
een eereprijs. 't Is wel verdiend.

Maart 1933.
C.B.

De plate.

IN de visscherstaal is een *plate* een zandbank, dus een gevaarlijke zandplaat, meer bepaald nog een zandbank die regelmatig bij laag water boven komt. Wanneer aldus door regelmatigen toevoer van zand een eiland ontstaat, dan blijft dat: een plate.

In de oude monding van het Zwijn lagen er aldus verscheidene platen.

Op 't grondgebied der gemeenten Westkapelle en Knokke werden de *Nieuwe Hazegraspolder* (Knokke) en de *Godefroy- en Burkelpolder* ingewonnen door het aanleggen van den *Zeedijk* in 1783. Deze Nieuwe-Hazegraspolder ligt tusschen den *Ouden Hazegraspolderdijk* of *Sint Paulusdijk* (aangelegd door de Spanjaarden in 1617 bij 't graven van de Sint Paulusvaart tusschen de twee groote forten van de Zwijnvlakte: Isabellafort en Sint Paulusfort) en den pasvermeiden *Zeedijk*.[1].

(1) Te Knokke zijn er drie *Zeedijken*. De oudste, meest Gravejansdijk genoemd, dagteekent uit de 13e eeuw, de tweede werd aangelegd in 1783 samen met den Zoutepolderdijk (1787) en de laatste en jongste is de huidige steenen zeedijk langs het strand.

De Godefroypolder en de Burkelpolder liggen tusschen dezen Zeedijk en den Zuidwaarts afbuigenden Gravejansdijk (de oude Zeedijk). Aan den binnenkant van dezen Zeedijk liggen dus vette polders, aan den buitenkant eerst schorren, slijkgronden en zandplaten en dan de kreek van het Zwijn.

Onder deze zandplaten vinden we op de kadastrale kaart van Popp de *Commandeursplaat* vermeld. In het procesverbaal der grensbepaling der gemeente Westkapelle uit 1828 (Gemeentearchief) vinden we op de toegevoegde kaarten *de Groote Plaat* vermeld. De toestand was als volgt:

De *Groote Plaat* scheidde op deze plaats de Zwijnkreek in twee vertakkingen: aan den kant van Zeeland de eigenlijke Zwijnkreek, het *Zwijn*; aan den kant van Westkapelle een breede kreek, *de Kreek*, (kaart van Popp, grenskaart). Tusschen de *Kreek* en den *Zeedijk* ligt er een slikken- en schorrenland door een aantal kleine kreken in platen onderverdeeld o.m. de bovengenoemde *Commandeursplaat*.

Toen in 1872 tusschen de duinen van Kadzand (rechteroever van het Zwijn) en den Zeedijk (linkeroever) dwars door de Zwijnmonding de zoogen. *Internationale Dijk* werd aangelegd, was het voor goed gedaan met de Zwijnkreken, schorren, slikken en platen.

In de plaats daarvan verschenen prachtige polders: *Willem-Leopoldpolder*. Maar de oude namen hebben zich onwrikbaar in de volkstaal vastgezet. Het volk gebruikt niet de kunstmatige namen die aan deze polders gegeven werden, maar spreekt nog steeds van de *Plate*. Op dezelfde manier worden de sedert overouds ingedijkte, ingepoldere schorrelanden nog steeds *schorren* genoemd b.v. te Knokke: *het Mager Schorre*, een stuk van den ouden Hazegraspolder tusschen de *Hooge Hullen*, den ouden Zeedijk(*Gravejansdijk*) uit de 13^{e} eeuw en de groote *Brabantsche Panne*.

Er is waarlijk geen streek die zoo'n rijken en veelkleurigen schat aan plaatsnamen bezit als de uiterste top van 't Noorden, gemeenten Knokke en Westka-

pelle. Wordingsgeschiedenis en plaatsnaamkunde hangen nergens beter samen. Deze wordingsgeschiedenis die zich uitstrekt tot in den hedendaagschen tijd, is voor het kritisch oog zeer duidelijk op de kaart der talrijke dijken en waterloopen. Een volgende maal schrijven we daar meer over.

JOZEF DE LANGHE.

Een klok van slijpe in Denemarken.

DE oudste klok van de kerk te Finderup bij Slagelse op Zeeland (Denemarken) is uit Vlaanderen en waarschijnlijk uit Slijpe bij Oostende herkomstig.

De hoogte van de klok is ongeveer 109 cm. en de grootste middellijn 104 cm. Een jaartal ontbreekt, doch de letters van het opschrift wijzen op het einde der 15^{e}-begin der 16^{e} eeuw. Het opschrift in groote latijnsche letters vermengd met Renaissance-majuskelen luidt:

'Meinen Name is gheheten Maria Minoot, Want M. HEERMAN LOOTS ons alledrie met eender ghote goot.'

Het begin van het opschrift is aangeduid door een klein relief van Maria met het Jezuskind; na het woord 'Minoot' staat een wierookvat of vaas. Boven het opschrift loopt een fries van bladornamenten.

Heerman Loots, wiens naam zeker nergens anders in Denemarken voorkomt, heeft dus drie klokken in ééns gegoten; deze schijnen oorspronkelijk niet bestemd geweest te zijn voor de kerk waar nu nog één er van bewaard is, maar veel eerder voor een kerk in Vlaanderen.

Nog moet er bijgevoegd worden dat op de oppervlakte van de klok het woord 'SLYPE' in gegraveerd is en op eenigen afstand daarvan 'IIII: XV'[1].

(1) Aanteekening van den Deenschen architect F. Uldall in de Verslagen omtrent 's Rijks Verzamelingen van Geschiedenis en Kunst, XVII, 1894, bl. 22 ('s Gravenhage, 1895).

Meester *Herman Loots*, ‘clocghietere te Brugghe’ leverde in de jaren 1551-52 een klok voor de St. Niklaaskerk te Diksmuide, in 1551-54 voor de parochie van Oostkerke bij Diksmuide[1]. De hierboven beschreven klok moet dus blijkbaar rond het midden der 16e eeuw gegoten zijn. Hoe is ze in Denemarken terecht gekomen? Zou er in de oorkonden van Slijpe niets daarover te vinden zijn?

V.

Mengelmaren.

Kaarters-tale.

Op een prochie langs de Leie ‘klappen’ ze vele onder 't bien (bieden) en dat gaat de vreemde menschen niet:

- *Bavichowe!* zeggen ze, d.i. van elks twee kaarten *(Schoemaker!* zeggen ze elders).
- *Heel Oeselgem!* (= Onnoozelghem) dat is drie zotten.
- *Half Oeselgem!* d.i. twee zotten.

J.V.

VAN 'T LOF KOMEN.

Als iemand gebaart dat hij van niets weet, dan zegt men:

- Komt ge van 't lof dê! met de vespers in jen zak?

Jabbeke.

In dien zin zegt men in 't Kortrijksche: Hij komt van Tampluf (Templeuve?).

Doen zwijgen.

Om iemand te doen zwijgen zegt men te Stalhille:

- Zwijg maar en bid voor jen Pette (Peter).

Tisanewortels:

d.z. peemenwortels waarvan men een afkooksel maakt tegen de rhumatiek.
Vijve-Capelle.

Bredulf - Bertulf.

- Onze Fons trekt àl zijn kleeren kapot: 't is 'nen Bredulf! Thielt.

Bredulf d.i. een druistigaard, geweldigaard, schoffelare. Te Kortrijk zegt men in dien zin: *Bertulf*.

(1) W.H. James Weale. Les Eglises du Doyenné de Dixmude, bl. 18, 382 en 409 (Brugge, 1874).

A.V.W.

- Je raakt dat al gewend: 't is juiste lijk nen hond die in de keern slaapt. Poperinge.

- Maria is wel een kadullig (verdraagzaam) meisje, maar je zoudt ze op den ende toch *kwaad van trek* maken. Poperinge.

- 't Is nooit niks wel voor Sooi...: je zoudt mogen *ons Heere rond zijn schoers* (schouders) *hangen*, 't zou nog niet wel zijn. Poperinge.
L.D.

Suiker kloppen.

Een gezelschap zei veel goeds van een vriend die nu juist binnenkwam:
- Ha Fons! daar zijt ge! zoo ging het, we waren juist bezig met suiker op uwen rugge te kloppen. Brugge.

Kleine Menschen.

- 't Is een FEUTEN, 't is een f e u t e n t j e = klein ding, ventje of madamtje.
- 't En was maar lijk een FRUTTENIER, heel 't wijvetje = een klein wezen. Becelaere
L.D.W

Een Kapucientje:

is een koperen luchtje met een kaptjen op, van uit den ouden tijd.
Brugge.

Ook een Zei-Spreuke.

- Gij vuile-zwarte zot! zei de ketel tegen den pot.
D.

Een maneroover en waterhondjes.

- Een maneroover d.i. een liggend lang smal wolkje naast de mane en dat deze niet wil dekken. Boodschapt slecht weer tewege.
Zie-je daar die w a t e r h o n d j e s ! = witte waterwolkjes op een grauwe lucht.
Watou.
D.W.

[Nummer 6]

De Passie Onzes Heeren in het oude volksgeloof.

IN mijn verzameling heb ik een van die oude volksche blaadjes met de ‘Openbaring van Sinte Brigitta’ over de Passie Onzes Heeren. 't Zijn vier bladen in- 16°; op de eerste en tweede bladzijde zijn in houtgravure Christus en Sinte Brigitta afgebeeld. Daarop volgen vijf bladzijden tekst in gotische letter. Op het titelblad staat onderaan: *Antwerpen, voor Jan Van Nees*. In het slot wordt een kerkelijke goedkeuring van 1644 vermeld.

De inhoud is m.i. eigenaardig genoeg om hier medegedeeld te worden. 't Is een aanvulling bij wat hier vroeger geschreven werd over *Het Getal van Jezus' Wonden in het Middeleeuwsche Volksgeloof*[1]. Tot verre

(1) Biekorf 1930, bl. 110 vlg. - Den tekst hebben we vroeger medegedeeld in het maandschrift der Zantersgilde van Zuid-Vlaanderen, *Volk en Taal*, 3e jaarg. 1891, bl. 162 vlg. - Voor de bibliographie over de Openbaringen en Gebeden van S. Brigitta verwijzen we nu naar het werk van M. Meertens: De Godsvrucht in de Nederlanden, II, bl. 19 vlg. (Brussel-Antwerpen, 1931).

in de 17e eeuw bleven de oudere, middeleeuwsche overleveringen bewaard en werden blijkbaar nog bijgewerkt en uitgebreid.

Hier Begint
Een schoon
Openbaeringe.
Van Godt zelver gedaen aen de H. Brigitta. t'Antwerpen, voor Jan Van Nees. 1644.

Inleidinge.

Hier begint een schoone Openbaeringe van Godt zelver gedaen, ofte veropenbaert aen dry heylige Vrouwe: principalyk aen de heylige vrouwe Brigitta Princesse uyt Zweden, ende aen de heylige Mechtildis Maegd. Met het verhael van veele treffelyke Auteurs die 't zelve hebben beschreven volgens de Openbaeringe aen de H. Moeder Brigitta van Godt. Dese dan hebbende begeirt met de hoogste begeirte wat zonderlinge te weten van syne H. Passie ende lyden. Ende onsen lieven Heere die heeft haer zelver alle dese dingen veropenbaert, zeggende:

Ten eersten.

Gij zult weten myne lieve soete Brigitta, dat ik in 't Hofken duyzend ende twee honderd traenen geweent hebbe.

Ten tweeden, heb ik in 't hofken 97. duyzend en dry honderd en vyf druppelen Bloed gestort, ofte bloedigen zweet gezweet, ook zult gy weten dat ik in 't Hofken van de Joden heb ontvangen honderd en 20. slagen, ook ben ik in 't Hofken 30. mael, voor mynen heyligen Aenzicht gespogen.

Toen vraegden die heilige Moeder Brigitta onsen Heere, of' er veel waeren geweest in den hof om hem te vangen. En onzen lieven Heere antwoorden haer, zeggende aldus:

Gij zult weten myne lieve Bruyt Brigitta, dat' er waeren

wel vier honderd gewapende mannen. Ende twee-honderd voetgangers oft soldaeten. Ende 30. schutters, ende 60. mannen die fakkelen droegen, ende 50. die lanteirnen droegen: die lanteirnen brachten zy al brandende mede uyt die stad van Jerusalem, maer die fakkelen ontstaken sy in den hof, om dat ik haer in de duysternisse niet en soude ontkomen, ofte van iemand verlost worden. Ende als sy my alzoo vreedelyk gevangen hadden in den nacht, zoo brachten sy my tot Annas huys, ter midder-nacht ende op den weg van het hofken tot Annas huys, sloegen sy my 60. mael aen mynen hals, ende 50. mael voor mijnen H. Mond. Ende 30. mael bespogen sy my in myn heylig Aenzicht. Ende zevenmael sloegen zy my ter aerde ende trokken my dan met den haire wederom op. Ende spogen my dan weder in mijn minnelijk Aenzicht.

Gy zult weten, mijn lieve Dochter Brigitta, dat sy my zoo haestig waeren, zoo dat zy my wel geerne terstond gedood zouden hebben, maer mijnen tyd en was noch niet gekomen, sy liepen om mijn lijf als briesschende leeuwen, ende als raesende honden, maer ik als een onnoozel Lam, dat men ter dood leyd, en synen mond niet open en doet, zweeg al stil.

Ten derde mael ben ik in dit huys van Annas zevenmael ter aerde gezonken, om de groote tormenten die sy my daer aen deden.

Daer naer togen sy my tot Cayphas huys, ende op den weg sloegen sy my 30. mael in myn heylig Aenzicht, sy togen my voor Cayphas huys metten hayre, ende met de ooren als eenen zot. Ende sloegen my 20. mael in myn heylig Aenzicht, sy stieten my den [3 of 4 woorden zijn hier onleesbaar] als men den bal slaet. Ende sloegen my zonder bermhertigheid, en zonder maeten.

Ten vierde-mael heb ik op mijn Armen en Borst ontvangen 30. slagen.

Ten vijfde-mael heb ik noch ander 39. slagen ontvangen op mijn schouderen en heyligen Rugge.

Ten zesde ben ik 13. mael op myn heylige borst gestooten geworden, met voeten.

Ten zevenste heb ik dry honderd-mael uyt' er herte gesucht in mijn H. Passie.

Ten achtste hebben sy my 160. mael met den haire getrokken.

Ten negenste hebben sy my 60. mael met den baerd getrokken, ende daer mede onweirdig voord getogen. Ten tienste-mael heb ik eenen doodelijken stoot ontvangen, soo dat ik ter aerde viel op de trappen van President Pilatus huys.

Ten elfste heb ik van die wreede beulen die my soo ongenaediglijk geesselden ontvangen 6666. slagen.

Ten twelfste heb ik van de doorne kroone ontvangen over de dry honderd wonden.

Ten dertienste-mael ben ik noch 73. mael in mijn heylig Aensicht gespogen.

Ten veertienste-mael hebben sy in myn heilig Lighaem gemaakt vyf duysend vyf honderd ende 68. wonden. Ten vyftienste-mael hebben sy my gegeven 20. slagen in myn Aensicht, tusschen Jerusalem, ende den Berg van Calvarien, doen ik myn H. Kruys droeg.

Ende boven maeten soo waeren die pijnen mijns hoofds van de doorne Kroone.

Ende vyf-mael ben ik met dat Kruyse ter aerde gevallen op den weg.

Ten zestiende-mael zijnder hamer-slagen geweest op mijne heylige handen, 28.

Ten zeventiende-mael zynder hamer-slagen geweest op myne heylige voeten 14.

Ten achtienste-mael heb ik aen dat H. Kruys gehad dry Bloed-stortingen.

Ten negentienste-mael heb ik aen dat H. Kruis geweent 50. bloedige traenen. Ende dry ueren heb ik levendig aen dat H. Kruys gehangen in die aldergrootste tormenten. En dry ueren zijnde.

Ten twintigste-mael zynder heylige Bloed-druppelen geweest, die ik vergoten hebbe in myne eerste geesselinge negen duysend, vier honderd en 34. druppelen.

Ende alle de gene die daer sullen lesen alle dagen seven Pater nosters ende seven Ave Maria, soo lange tot dat sy het getal der Bloed-druppelen voleynd hebben, die wil ik vereeren met deze vyf naervolgende gratien en Aflaeten.

Ten eersten wil ik haer alle zonden vergeven.

Ten tweeden, zoo en zullen sy de pijnen der helle noch des vagevuers niet lyden noch gevoelen.

Ten derde-mael dat zoo wanneer sy sterven eer sy het getal der Bloed-druppelen voleynd hadden, zoo wil ik dat volbracht houden.

Ten vierde-mael zoo wil ik in de uere haerder dood, haer zielen zelver ontvangen, en in den Hemel draegen. Ende ook mede de zielen van haer Vrienden en bloedverwanten, die in dat oprecht Catholijcke Geloove, ende het Berouw van haere zonden, en puere Biechte uyt dit leven gescheyden zyn. Die anders noch in dat vagevuer zouden moeten leyden, ende haer schuld betaelen.

Ten een-en-twintigste-mael heb ik honderd ende 63. verscheyde tormenten geleden, daer eene van die genoeg hadde geweest om mij te dooden.

Item der Bloed-druppelen in 't generael, die onsen Heere voor ons heeft uytgestort op der aerden zyn geweest nae die openbaeringe van S. Brigitta dry millioenen, acht duyzend vier honderd ende vyf druppelen, gelijk die Bulle, daer van gedrukt, uytwyst.

Deze openbaringe is gevonden te Jerusalem in 't heylig Graf ons Heere. Ende zoo wat mensche die dese openbaeringe op zig heeft die en kan den boosen geest geen schade doen, hy zal ook voor eene [subiete?] dood bewaert zyn. Ende hy en zal niet qualijk sterven. En zoo wanneer dat een zwanger vrouwe dese openbaeringe op haer heeft met een goed betrouwen in Godt die zal door Gods gratie sonder groote pynen te baeren, ende een zalige vrucht ter wereld brengen. In wat huys deze openbaeringe zijn zal, daer en sal niet quaeds mogen blijven. Ende alle degene die dese openbaeringe met

devotie by hun draegen, die wilt onze Lieve Vrouwe selver openbaeren voor haer dood. Ende sy wilt se beschermen voor alle haer vyanden der zielen, ende des Lighaems.

Dese openbaeringe is wederom ondersocht, ende van de H. Kerke geapprobeert in 't jaer ons Heere Jesu Christi 1644.

Item alle de gene die willen ontgaan de eeuwige pynen der helle, die moeten houden in eere het H. Bloed ons liefs Heere Jesu Christi en dat alle dagen vereeren.

Deo Gratias.

Item de traenen van onse lieve Vrouwe zijn geweest 32. duyzend, en negen honderd en zoo wat mensch dese vereert met Ave Maria, oft, ander gebedekens, oft groetenissen van onze lieve Vrouwe, des menschen ziele zal vervult worden met inwendigen troost en zoetigheyd, en men zegd dat syn ziele noch helle noch vagevuer hebben en zal, die dat met devotiën doet in den staet van gratien zynde, dat is zonder doodzonden. Deo Gratias.

Hamme.

P. VAN DEN BROECK.

***

Nevens deze belangwekkende 'Openbaeringe' deelen we geern een beschrijving van Jezus' Passie mede, zooals ze voorkomt in een oud boek uit onze verzameling: 't is *De Groote Evangelische Peerle* gedrukt te Antwerpen bij Jan Cnobbaert in 1629. De aangehaalde tekst staat achteraan op de bladz. 559-561 van onze uitgave(1).

'*Van die swaerheyt ende menighvuldigheyt des bitteren lijdens Jesu*..... Onsen Heere Jesus heeft om onsen wille gheschreyt twee-en-sestich duysent ende twee hondert tranen. In 't hofken naer het lesten avont-

(1) Andere uitgaven (1535-1539) van Die Grote Evangelische Peerle staan beschreven in de Nederlandsche Bibliographie 1500-1540 van Nijhoff en Kronenberg. Een uitgebreide studie over de Peerle verscheen in Ons Geestelijk Erf 1929-1930. - Of de medegedeelde beschrijving uit onzen 'vermeerderden' druk ook in vroegere uitgaven voorkomt, konden we niet nagaan.

mael van grooter anxten / om die grootheyt onser sonden bloet ghesweet / seven en neghentich duysent dry hondert ende vyf druppelen. Aen sijn lichaem ontfanghen ses duysent ses hondert ses en tsestich wonden. Oft als andere boucken houden / vijf duysent vier hondert vijf en t'seventich wonden. Hy is aenden hals gheslaghen ende ghestooten hondert ende twintichmael. Aen sijn aensicht gheslaghen / hondert ende tien-mael. Aen den mont dertich-mael. In sijn aensicht stinckende spije ghespoghen / twee en dertichmael. Op sijnen rugghe gheslagen ende ghestooten / dry hondert achtentachtich-mael. Op sijn borst gestooten ende geslagen / dry en veertich-mael. Op sijn hooft gheslaghen / vijfentachentich-mael. Met voeten ghestooten als een hondt / hondert en t' seventichmael. In sijn syde ghestooten ende gheslaeghen / acht-en-dertich mael. Op zijn asselen ende schouderen gheslaghen ende ghestooten / twee-en-t' sestich mael. Op sijn heupen ende lenden... acht-en twintich mael. Aen sijne beenen... twee-en-dertich mael. Op sijne armen... veertich mael. Totter aerden grouwelijck neder-gheworpen / derthien mael. Met zijn hayr ghetoghen / dry-hondert ende vyftich mael. Met den baert ghetoghen / acht-en-vyftich mael. In die crooninghe ontfangen dry-hondert wonden. Zijn alder-heylichste bloet verstort / lxxxj. duysent / ende twee-hondert druppelen. Hy heeft gheschreyt ende ghesucht neghen hondert mael. Hy heeft dootlyck ghesuchtet neghenthien mael. Dootelijcke anxten ghehadt hondert twee-en-sestich mael. Dootelijcke smerten gheleden / zes duysent / zes hondert zessen-tsestich mael. Sterflijcken gebaer van grooter pijnen ende ancxten ghethoont / neghen-thien mael. Inwendighe groote doodelijcke hertstooten oft hert-steken ghehadt seven mael. Als: twee in 't Hofken doen hy bloet sweette. Eenen inder gheesselinghe. Eenen doen sy hem soo wreedelijck aen 't Cruys narhelden. Ende dry aenden Cruyce / soo langhe in groote smerten ende pijnen hanghende. Totten eersten stoot aen 't Cruyce beweeghden hen den

hemel ende aerde. Ten tweeden sprongen die graven open / ende die steenen scheurden. Ten derden stoot / gaf hy sijnen heylighen gheest / ende stierf een schandelijcke bittere doot / om onser salicheyt wille / sonder schult / uyt grooter liefden / ootmoedelijck ende verduldich. Hier toe wiert al sijn heylighe ghebeenten van een ghereckt / sijne aderen / zenuwen ende arterien ghebroken / ende alle sijn leden ende zinnen / inwendich ende uytwendich / met onsprekelijcke pijnen vervult.'

Vroeger werd er alhier (1930, bl. 117) op gewezen hoe dit oude volksgeloof nog overleefde tot op onze dagen in rijmgebedekens. Nevens de twee aldaar afgedrukte rijmkens mag ook het volgende staan. Het is in de jaren 1880 afgeluisterd en opgeteekend te Sint-Pauwels (Waas), en vriendelijk medegedeeld door Kan. Amaat Joos:

Onze Lieve Vrouw, maagd zoo teeder,
door Jezus Kristus heilig bloed, zie op mij neder,
Maria wist wel waar zij ging
Als zij dat heilig bloed ontving,
Naar den tempel is zij gegaan,
Daar kwam een engel met goed vermaan,
Hij zei: Maria, Gij zult een schoon kind ontfaen,
Zonder wee of zonder pijn,
Dat zal voor geheel de wereld zijn,
Sint Jozef ging voor Maria staan,
Maria had niets misdaan,
Sint Jozef was geheel verstoord,
Als Maria was in zwaren nood,
Sint Jozef nam Maria bij de hand,
Bracht heur naar een ver land,
Te Bethleem wierd Jezus geboren in eenen stal vol nood,
Te Jerusalem stierf God de wreede dood,
Zij bonden hem aan een kolom om onze zonden,
Ontving er *zes duizend zes honderd en zes en zestig wonden*,
En dan ontving God om onze zonden
Nog vijf bloedige wonden,
En dan sprak Maria: is er een vrouw of een man
Die dit gebedeken een heel jaar spreken kan,
Die zal ik schenken eene kroone,
Wel zeker schoone,

Ik zal zeggen komt binnen,
Mijn lieve vrienden en vriendinnen,
Gij hebt een heel jaar lang geteld mijns Zoons vijf bloedigewonden
En God vergeeft nu al uw zonden.

A.V.

I
't Maantje in den yzer.

't Maantje gaat meê!... 't maantje staat!...
't maantje *gaat* daar ik *ga*. -
't Maantje gaat mêe!... 't maantje staat!...
't maantje *staat* daar ik *sta*. -

Manneke met twee aangezichten,
rustig en rechtzinnig toch,
kijkt g'uit het water, loert g'uit den hemel,
zuiver van ooge en zonder bedrog. -

Vriendeke met twee aangezichten,
gij maar aleene die 't zeggen kunt:
immer genegen en één is mijn herte
dat mijn *dobbel* gezichte u junt. -

Dobbel gezichte, gruw in de wereld!
dobbel gezichte, vreugde aan den vloed!
dobbel oprecht zijn, dobbel bemind zijn!
tweevoudig straal op mijn avondgemoed!

't Maantje gaat meê!... 't maantje staat!...
't maantje *gaat* daar ik *ga*. -
't Maantje gaat meê!... 't maantje staat!...
't maantje *staat* daar ik *sta*!....

Vriendeke, 't is uwen lach en uw liefde,
dat mijn schouwende liefde vroeg;
'k ga naar huis met *één* van uw wezens,
en dat *één*... dat *één* is genoeg! -

II
O mijn dorp! (Nieuwcappelle) -[1]

O mijn dorp waar is den tijd,
dat ge doodlaagt
en begraven!
doodlaagt onder 't zwaar gewicht van
steen en balk, en
ijzeren staven!
haast vergeten op dien grond,
waar ge zooveel vrienden vondt.
O mijn dorp! -

Maar daar kwam e vroom geweld
deur de doode
lucht gedreven,
dat uit puine en distelgroei, dien
grond deed daveren
en herleven!
deed herleven met de kracht
van ons kristen vlaamsch geslacht.
O mijn dorp!

Geest van opstaan, geest van God,
roerend in en
boven d'eerde;
geest van hope, geest van werk, die
trage en vast uw
doodzijn weerde;
moed en gloed in ziele en lijf,
vreugde en troost op 't oud verblijf.
O mijn dorp! -

Vroeger ook, Jerusalem,
mocht eens uit de
Dood ontwaken;
't vond herstel met zijnen tempel
met zijn volk en

(1) wierd op zang gezet voor de schoolkinders.

met zijn daken;
lijden, angst, en tranenvocht,
't wierd daar al in steen verwrocht.
O mijn dorp! -

Zóó, mijn dorp, zoo vaardet gij,
'n moge nooit meer
rampe u stooren!
Verschgezind in verschen tooi, en
schoonder schoonder
als te vooren!
't kruis dat u ontnomen wierd,
't kruis vanher uw hoofd versiert.
O mijn dorp!

Op uw volk en op uw land,
op uw huizen
en uw wegen,
op uw kerke en op uw klokken,
houdt den lach nu
van Gods zegen!
God beware uw nieuw gewaad!
blijft verheerlijkt waar ge staat!
O mijn dorp! -

Nieuwcappelle.
A. MERVILLIE.

Doppen.

D o p p e n was al vroeger gebruikt voor ‘stemmen’: Heije al gedopt? (d.i. gestemd in 't kiesbureel). En ook het woord *dop* had veel bijval, deels wel omdat het rijmt met ‘kop’: ‘nen dop op de kop’ (van de lijste) is een slaande woord en een kostelijke regel voor de stemming. Doppen is nu: dagelijks naar het bureel of lokaal gaan teekenen ten bewijze dat men werkloos is, om te kunnen ‘trekken’. Alzoo hoort men algemeen:

- 'k Heb hem tegengekomen *aan den dop* (= het lokaal waar gedopt wordt).
- Daar zin van langs om meer *doppers*.

'k En koste er niet deur (door de straat) van de *doppers*.

- Hê-je al uw *dopgeld* gekregen?

W.N.

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

(*Vervolg van bl. 147*).

ALLE avonden 's zomers was 't klakkemariage aan de voordeure; al de vrienden van 't geweste troppelden daar bijeen, en dat was daar 'en kot en 'en nest, 'en zingen en klingen, tot e' gat in den nacht. En altijd al dezelfde

De ‘Postleerze’ onder andere, die schuins-rechtover 't hunders woonde, een zakpistole van gewillig een stamp hooge maar die drinken kon lijk een zimperput!

‘Den Bals’ van uit 't Nieuwstraatje ‘kwam ook afgejenijverd’; dat was de aangenaamste en lieftalligste dronkaard van g'heel Brugge. 'k En kan niet zeggen dat hij ooit gemeen of geweldig geweest is. Slaan 'n deed hij nooit, zelfs geen vloekstje leggen, lachen dàt wel en doen lachen als hij 'en beetje sterre was; en alle tien stappen een sermoen doen met z'n rechter duim in de lucht. Die te brave is, is allemans zot en omdat hij zoo brave was, danste alleman op z'n kop; de schâbletters zelve 'n waren er niet schuw van, alle vijf voeten staken ze Den Bals te Hoogstraete... waarom 'n weet er niemand. Spreekt 'en keer op Sin-Zillis' van Den Bals... alzoo aan menschen van tzestig jaar!

Nog een van die bende was ‘Bollemberge’, God wil' z'n ziele, een einde-zonder-einde en een eerste keikop altijd geweest.

- Bollemberge, we gaan kaffiedrinken, riep z'n vrouwe. Maar de man lag in z'n bedde en 'n roerde niet. ‘Bollemberge... 'k zegge da' me gaan kaffie drinken’! En achter 'en keer twee-drie ze gaf hem 'en smete... ‘da' me gaan kaffie drinken!!.. nè, zei ze,[+]

+ AFGEJENIJVERD KOMEN: al kijkende van ver of er niets 'n gaat afdruipen.MIJNHEERE BROS: eigenlijk Mijnheere Prosper Van den Abeele, maar de menschen zeiden altijd: Mijnheere Bros. - NOCIOOTESTROOTE: Annuntiatenstraat. - KONTEKLETSER: slipjas, slippefrak. - PIAKKERS en O.L.H. BEESTJES, hier: luizen. - D'AR LOZE UPTROKKEN: d'horloge, wil dit zeggen dat ze in benden naar boven klommen of is het dat ze, zoo groot in getal zijnde, het gewicht naar boven trokken (?).INKEN DOEN: doen weten, bekend maken. - PEERDOOGE: te Br. is een vijffrankstuk. - ZONNEWAKER: die niets doet, de zon bewaakt. - Z'EN HANDEN AAN DEN DOCTOR TOONEN: zoo gezeid omdat ze ziek zijn en verbod bestaat van werken.'T FORTUINTJE: herberg die bestond over 50 jaar en nu veranderd is in apothekerij (eerst H^{r} Ghyssaert en nu H^{r} Butaye). - SCHRAVERSTRATE: 's Gravenstraat. - ZEEKARKOLE: spaansch caracol, fransch escargot, kreukels te Antwerpen; vgl. Biek. 1932, bl. 129. - DE ZEVEN POORTEN DOEN: (nu zijn er maar vier meer) wandeling rond de vestingen. - 'K HOOR JE NIEZEN (of hoesten): behendig vragen om iets te bekomen. - KAPELLETJES: herbergen. - HAND STAAT: gereed in de hoogte om te slaan. UIT DE MANDE KLAPPEN: min of meer vuile klap vertellen. - WEVE: weduwe Demaseure woonde op den hoek van de Clara- en de Lange Baliestraat. Nu is 't herberge ‘Sinte Clara’. - De ‘DREUPPELS’ in Brugge dragen honderd namen en nog. - KREIOLE of kriole: feestje met veel geweld en groot lawijt. - ZUIPTEELEN: groote drinkers.BAKSTJEKRAKERS: die een ‘bakske’ genever ‘kraken’ t.t.z. uitdrinken. - LOKKEBROOD: uitnoodigingen om te gaan drinken, meêlokken. - VLIEGSJE IN D'OOGE: lichtelijk dronke zijn.HERWOONDERE: herwaarts, al hier, langs hier.SIN' TUDERO: Sint Trudokermis, op 1^{en} zondag van den Vasten gaat men in 't lof een ‘Zoete Lievetje’ zoeken al op de teentjes te terten. Iederen zondag van den Vasten is het te Brugge hier of daar kermesse (zie Biekorf 1922, bl. 94). - ZITTEN CENTJES KIJKEN: lijk een hond op z'en achterste

Bollemberge speel' met z'n kop'! en liet hem liggen... maar Bollemberge was dood...

Die daar ook kwam was 'Felix de Gazon' uit de Clarastrate, Felix met z'n lange smale steekkarre, de(n) agent van 'mijnheere Bros', koolhandelare op 't hoekske van 't Reitje - z'heeten dat nu de 'Nociootestroote' -. Aan Felix kon men nog 'en keer ''en baron' koopen (dat is, voor die 't niet 'n weet, een zak kolen van vijf en twintig kilo - 't zijn anders altijd zakken van vijftig). De Gazon was fijn uitgeklopt: met 'en 'kontekletser' die zwart, dan groene en wederom zwart geworden was van 't koolstof; en op z'n hoofd een groote mutse met oorlappen, zeker eene van baas Norro uit z'n strate. Felix had altijd twee groote proppen watte, echte 'gazons', die, winter-en-zomer, uit z'n ooren hongen, waarschijnlijk om de gemeene klaps van de menschen niet te hooren. Bij Brozen Bronders 'n was Felix algelijk maar 'en beetje vriend-van-verre... om 's wille van de 'piakkers' en 'd'onze-lievenheerebeestjes',... 't zat er in z'n huis zoo eikeltje-dikke vol van dat ze 'd'arloze uptrokken'!

En g'hadt toen nog 'Pier De Puid en z'n Ka'. Die Ka, moet je weten, was vroeger 'getrouw' gewees'' met een schipper, die in zee stak en niet meer wederkwam. Jamaar, ten langen laatste Ka was dat spelletje moe' en 'trouwdegede zoo gezeid' met een anderen: met Pier De Puid. Maar 't schoonste komt achter: na verschillige jaren van peis en vrede, en 'e' g'heel nest jongers', al met 'en keer op een koelen morgen... 't steekt daar alzoo een z'n hoofd boven d'halvedeure... en dat was de schipper, de eerste vent van Ka,... maar dat wàs 'en verschot!! Ooo!... en hij keek alzoo 'en keer schoone rond en kalm weg:

en met een mutse in z'n muil zitten schooien.LA GEERE; la guerre fr. - PERBIJK-OLLEMAN: en public, vóór alleman. - DELECTEN: delicten, délit fr., met g'heel uwe litanie van misslagen die ik zou begaan hebben. - INVJEUS: envieux fr. - MEERMEUGE: die *meer* dan één man *vermag*. - ATIERTJE: ARTHURTJE.KORTERESSE: gebrek, pénurie fr. - GRATEMENT: grat, glad: en fr. uitgang -ment = complètement fr. tot op den graat. Zie echter ook bij De Bo: gratis, gratement (uit 't fr. gratuitement). - OOST: hulp, ontlasting. Eng. ease. Fr. aide. - RAFFELEI: raflé fr., zedelijk ten onder gegaan. - ROODE ROKSKENS: school van beternis voor meisjes, om ze te herkennen droegen ze roode rokskens. - STOPPELWEVE: stoppelweduwe, fille-mère.

- ‘Ja, zegt hij al knikken, ja .. ah... dat is hier a'zo(o)...’ en... hij keert z'n karre en hij is weg, en z'n hebben nooit van geen schipper meer g'hoord of gezien!... Jamaar komt zoo'e stampen tegen!

Ka wilde nog ‘inken doen’, zocht zelf en deed zoeken... al geen ‘avance’.

- E... dat hij naar de mokkenmarkt loopt, besloot Ka, en ze bleef bij Pier.

Dat was die Pier die 's zaterdags plocht op de groote markt te staan, ge weet wel, met z'n lange krullen en gekleed lijk een zeebonk op z'n beste: in donker blauw laken breed afgeboord, een roo' baaien slaaplijf en gouden ooringskens. Hij verkocht scheerzen ommers, en kammen, en borstels, en zeepe. Al 't scheergerief van Brozen kwam van Pier's. Enwel, om 't volk bij te trommelen, kroop hij van boven op een stoel en ging aan ‘'t schammateeren’: vijffrankstukken te plooien en in te zwelgen. G'hadt toen z'n oogen moeten zien! ze puilden uit z'n hoofd, en ge zaagt z'n krop en z'n kele uitbubbelen naarmate dat de ‘peerdooge’ schoof, 't was lijk een slange die slokte, en hij krulde toen van de pijne! Maar 't geld kwam, mezinke,... al een g'heelen aardigen anderen kant uit... Als 'er nu volk genoeg rond stond, dan haalde hij z'n kammen voor den dag en viel aan 't zagen... in de leuninge van den stoel!! zulke eeuwigmenschen sterke kammen waren dat!

- 'k Moete uitscheiden, zei hij, 't spijt mij: 'k en mag den stoel niet deurezagen... 't en is de mijne niet.

Wien dat we ook niet mogen vergeten was ‘Pier Den Duivel’, ‘zunnewaker’ van stijl en minister van arbeid; de(n)-deze(n) 'n zou geen strooi verleid hebben.

- 'k Heb er de mol van, zei hij, ‘'k he' m'n handen aan den docteur getoogd’.

Dat was alzoo een magere fluite, een grippekuischer, al-'ei... lijk 'en grenadier van Napoleon, met een kleen zwart ‘barbiestje’ en zwarte ‘poustassen’. Hij stond gemeenlijk aan ‘'t Fortuintje’ langs de Reye, op 't hoekske van de Goud'-Handstrate, de versche lucht te scheppen, of ook nog op 't hoekske van ‘de Schraverstrate’.

En Narden dè, ‘Narden De Crabbe’ met ‘z'n zeekarkolen’, Narden kwam ook ondertusschen 'en keer rieschevinken 's avonds, tegare met Colette. Wel mensch waar is de(n) tijd! Colette was waschege bij ‘Bessier's’ in de bleekerij; en als 't gebeurde dat Narden z'n keeltje verdroogd was, toen kwam hij, met z'n trezestemme, buiten aan 't kassijn bedelen. Colette stond binnen aan de waschkuipe, en 't ging toen van:

- Colette, kun'-je gij mij niet helpen aan 'en beetje gruis van kleengeld, dè?... He'-je geen ooren dè, Colette?... e' beetje kleengeld, zeg ik!

En als Colette niet seffens toe 'n gaf, of ‘den dooven uithong’:

- Colette, 'k gaan ‘de zeven poorten doen’, zeê!

- Ja, ja, antwoordde Colette, ‘'k hoore je niezen’ vent; doe'-gij maar de zeven poorten dat is een gezonde wandelinge... en niet veel ‘kapelletjes’ langs den weg.

- Jamaar... lachen ‘à partt’... Colette ‘m'n hand staat’, weê!

Dat wilde zeggen: zeere geven of 'k geve je nog 'en troetelinge!

Enwel dat waren alverre al de gezworen kameraden bij zomeravonde. Ze kwamen daar op de zille een partijtje smausjassen of tuischen. 't Vrouwvolk bleef

doorgaans rechte staan kousen breien tegen de fenteneelen, en De Postleerze, die niet 'n speelde, flokte er hem bij. Hij kon goed van den zot scheren... maar 't was al nogal aangebrand dat er uit kwam, hij ‘klapte geern uit de mande’. Mance en d'andere echter 'n verschoten daar niet in... ‘ter kontrarie’, ze waren daar zot van... de jongens lagen toch te slapen, ze waren nog te kleene, en daar waren dus geen latten aan 't huis.

Ge ziet het, tot nu toe verging alles nog in 't droge, 't en is maar als het op een scheiden aankwam dat Pier De Puid - altijd Pier de eerste van allen - in z'n broekzak schoot en g'heel den hoop trakteerde.

Bronders 'n wilde niet onderdoen en trakteerde tegen; 'en op 't einde daar 'n wilde niemand achterblijven en, t was ieder keeren 't zelfde spel: ze leiden uit en ze trokken op al te gare naar de ‘Weve Dèmaseure’ op den hoek, en ze kochten daar voor elk eerst e' ‘bakstje dat brandde op de tonge’, en toen 'en ‘frinze’, en toen 'en ‘pruime’, en toen 'en ‘. knibbel’, e' ‘pierlouistje’, 'en ‘lappetuit’ en eindelijk een groote ‘nachtlampe’,... ze lekten 't glas af van buiten en van binnen. En toen gingen ze gaan slapen.

- 'k Zweete lijk 'en das, zei dikke Mance, als z'in heur bedde lag.

- Zwijgt er van, zuchtte Brozen, 'k blaze ekkik lijk e' dempig peerd... Maar... 't was toch goed 'ei? 't is jammer dat al die glazetjes zoo bedroefd ‘kleentjes’ zijn...

Maar dat 'n was al t'hoope maar klein bier vergeleken met den Zondagavond; 't is tòen dat 't groote ‘kreiole’ was, arm en arm, en 't vrouwvolk meê, 't was nog vèel erger dan vroeger! Natuurlijk!... met al die ‘zuipteelen’

en ‘bakstjekrakers’ die daar bij gekomen waren, kon 't missen!

Ambrosius kon al goed z'n man staan, 't moest al vele schillen eer dat hij door den neuze was.

Maar Mance was wild geworden en onbeschaamd, danig geern bij de leute en gebekt op avonturen. Dat was 't werk van De Postleerze met al z'n ‘lokkebrood’! 't Was op 't einde nog zij die heuren Brozen meêtweefelde.., altijd 't zelfde van overouds: Adam en Eva.

- Bah jaa'k, loech ze, 'k heb ik toen nog geren e' ‘vliegtjen in m'n ooge’, dat is geestig 'en beetje verblijd zijn.

En Brozen liet ze begaan en had er zijn deun in van ze vreugdig en uitgelaten te zien.

- Al-hei, sprak hij, pakt maar 'en pot, 't is dobbelen!

- Lijk van dadde, dat 'n is van geen ‘refuss’! 't Krult in m'n neuze en 't smaakt fijn, jubelde Mance, en 's avonds... ze slingerde. De Postleerze loech hem 'en breuke.

- 'k Geve nog 'en ‘labiberabat’, riep hij!

- En ik 'en ‘hapeninck’ piepte Narden De Crabbe.

- Onder jen broek! schruwelde Colette.

- En ik 'en ‘klinkaart’ brieschte Brozen, en hij sloeg op tafel dat de pinten opwipten en in gruislamenten langs de steenen vlogen.

Hoe ze dan iederen keer binnen in huis en in bedde gerochten, hoe z'er 's anderendaags uitrolden, en wat er van de jongens gebeurde... dat gaat mijn verstand te boven. Goed dat er een God is voor de kleene kinders en voor de dronkaards!

Hoe meer men drinkt hoe meer men dorst heeft; en 't kwam een tijd dat die twee schepsels meer dronke waren dan nuchter.

Brozen was overal man-van-buiten geworden, en kreeg overal' t gat van den timmerman. Kraamtjeszetter?.... ha!

hij rolde met kraam en g'heel den boel in de grippe. De doodbrieven waren onderste boven geplakt! en om nog dien zwaren bliksem van ‘Bonnefoocius' rijve’ te dragen daar 'n was geen peizen op, ze zouden wel gevraagd hebb en: Bonnefoocius, waar sta'-je mutse dè?

- Och, vent, zei Bastje De Jonghe, blijft van m'n vellen, je snijdt ze al te kwiste; ga' zeere naar huis, loop'... en doet e' goe' tukstje.

- E jamaar als ekkik dorst hebbe, knikkebolde de dompelare. Al zwikzwakken trok hij naar huis, zat lijk een noordsterre...

- Gauw', ruide hij, 'k ga om slunsen en beenen, ‘Den Fleuren’ is daar smoutrijke meê geworden! En Brozen ging, met een zak over z'n schouders, stratewaard op. Met een stemme lijk een klokke van brons liet hij het galmen wijd en breed:

- Slunsen! Beenen! en he' je geen keuneval!

Omdat hij zulk een kloeke kele had mieken z'hem nog stadsuitklinker, ‘maar hij moest hem koest houden of anders 't was gedaan met te kokken’!

- Alle baten helpen, zei de muis, en ze piste in de zee... en de zee liep over, loech Brozen, en met den moed in z'n schoen gaf hij lament op z'n koper bekken:

ting, ting, ting, ting, ting, ting, ting!!...

- Wierd verloren - sedert gisterachternoene ‘herwoondere’ - e' schoon wit hondje met bruine oogstjes en e' zwart steertje - die 't scha(a)ptje gevonden heeft dat hij 't wederbrengt naar de wacht - en hij gaat er goed voren beloond worden!...

Maar e'ja... hoeveel keeren gebeurt het dat de menschen entwat verliezen en dat z'het toen nog laten uitklinken? En achter een ure of twee roepens, keeltjen uit... stond z'n roeper zoo droog als baanst...

- M'n klakker is geborsten, knees de man, 'k en kan niet meer. Wat nu gedaan met dat kind zonder hoofd! En hij maalde z'n hersens uit van den uchtend

tot den avond. Wachte, peisde hij, 'k heb 't gevonden, en hij rechte naar Felix De Gazon.

- Doe'-je meê, Felix? We gaan deelen...

En Felix voerde hem op een steekkarretje naar al de kermessen van Brugge en in 't ronde. Naar ‘Sin' Tudero - 't Zoete Lievetje’; naar Zothuiskermesse; 't Begijnhof; de Potterie; naar den Hof op Paschen; en verders naar Ste-Kruiskermesse; St-Andries; Ste-Michiels en Assebroeke. Met z'n lange beenen onder z'n lijf geplooid zat hij op die karre te prijken... en alzoo door de stad. Terplaatse liet hij hem gletsen en met twee strijkijzers kroop hij waar hij zijn moest. Met z'n oogen toegenepen gaf hij snee:

- Och! m'n allerfraaiste brave menschen, hebt toch compassie met 'en armen blenden gebrekelijken man, met twaalf arme dutsen van kinders en een vrouwe gestorven van gebrek en van allende. Onze Vader die in den Hemelen zijt, hebt toch compassie, menschen, met m'n droevig lot!... Altijd nacht! nooit geen dag.

Maar dat 'n kon hij doorgaans maar een uur of twee alzoo uithouden, 't was hem te machtig en te dorstig.

- Djine-de-dji! vloekte hij, 'k en voele noch hespe noch kele meer, uren aan een stuk ‘zitten centjes kijken’, en alsan met m'n oogen toe den blenden uithangen zonder beenen... Foert, 't is opgeschept!

Brozen kroop rechte, trok nog 'en keer z'n broek op rondom rond, en was met busse en strijkijzers den bosch in. Dat 'n was nu 'en keer géén ambacht!

Met Mance 'n was er ook niet veel meer uit te meten. Dat schepsel was mannenzot en schaamteloos, oliedom om kinders op te leiden. Ze liet vijveren dat vijverde, zocht de leute waar ze 't vinden kon en lag daarbij in ruzie met al de wijven in 't ronde.

Wanne, Postleerze's vrouwe, was dat lamoezen tusschen heur vent en Mance moede, en ...'t was ‘la geere’ volop tusschen de twee Evas.

Z'hebben malkaar daar 'en keer uitgebrand, voor al dat vòòr hunder kwam, voor vorte visch en voor al dat leelijk is! 't Was 't ‘gebed van veertig uren’! 'k en zeg u maar dat! z'en zaten niet letter in malkaars haar!! en ‘perblik-olleman’ te midden de strate:

- 't Ga' nog uit jen oogsjes gaan loopen, wacht maar! dronke neule, met jen tuthoofd!

- Wè, wè wè! met al jen ‘delecten’!... zij'je een beetje ‘invjeus’ misschien?

- Je kun'-jen asem houden, of 'k ga je 'en keer doen komen waar da'-je niet geern 'n komt!

- Hi hi hi! ha ha ha!

Wanne schoot uit ‘lijk een driejaarsche’, met heur hoofd opzijds en met heur handen op heur heupen:

- Lach' maar, ‘meermeuge’! ge zoudt beter voor uw' kinders zorgen, ze vergaan van krotte...

- Wadde wat zeg'-je m'n kinders? vroeg Mance, jamaar nee'-neen ei? me' 'n gaan dat alzoo niet laten, wacht e' keer 'en beetje... ‘Atiertje’ m'n zieltje! komt 'en keer hier 'ei,... hier mannetje!

Zoo... die jongen kwam en Mance stekte 't ventje bij de lepels en te midden de strate, ook ‘perblik olleman’, drukte ze het met z'n aanzichte in heur schoot, stroopte z'n broeksken omleege, kletste met voldoeninge op de welgevleesde billen van Atiertje en triomfantelijk:

- Ei! wat zeg'-je daarvan? dat 's vleesch 'ei? dat 's gaver of 't joene 'ei?... Nè, al-hei loopt speel' maar, me zotje. Maggrietje! Kom' gij ook 'e keer, m'n engeltje! En 't kwamen er alzoo nog een g'heele reesem, al zieltjes en engeltjes en zotjes, om met

kletsende bewijzen de zoo gezeide ‘korteresse’ van ate en hebbinge in duigen te leggen.

Stonden ze rond en goed gevleesd van den hemelschen dauw, 't was ook àl dat er aan was. 't Waren musschen nog maar van jongens en àl... ‘gratement’ bedorven. Vader en moeder Bronders 'n hebben later van hun kroost ‘noch oost noch troost’ gekregen. Atiertje m'n-zotje, is, geloove ik, naar den Argentijn getrokken, hij was al met 'en keer lijk van de duivels gehaald en ze'n hebben er nooit noch tale noch teeken meer van gekregen. De hertelijke dochters waren al ‘raffeleis’, eerste ‘scheuvels’, waar dat er geen huis meê te houden 'n was. Met 'en deel daarvan zijn ze een tijdeken binnengezeten bij de ‘Pinnetenten’ in de Clarestrate, en later nog naar Ruysselede ‘overgebroch' geweest’ om bij de ‘Roo' Rokstjes’ een ziertje geschaafd te worden. En daar zijn er toen nog twee, ‘alle twee stoppelweven’, die den bijs gestoken hebben met den cirk van Barnum, ge kunt peizen! Leven ze nog? God weet het.

('t Vervolgt)

K. De Wolf.

Twee soldatenbrieven uit de marine. (1800-1801).

DE twee hierna afgedrukte brieven komen voort van soldaten bij het marine-voetvolk. Beide werden ingescheept naar overzeesche streken, naar Midden-Amerika waar de Franschen bezittingen hadden in de Antillen.

De eerste brief bevindt zich in een pak over de soldatenlichting van 1806; tot dit jaar had de familie geen nieuws van den schrijver meer ontvangen.

In den tweeden brief ziet men hoe weinig de jonge soldaten betrouwd werden: ze werden onder gewapend geleide naar de schepen gebracht, om te beletten dat ze zouden wegloopen. In den brief is er ook sprake van de talrijke dienstweigeraars in onze gewesten; voor iederen dienstweigeraar werd een ander man opgeroepen: vandaar de misnoegdheid.

Beide brieven zijn geschreven van uit Brest, de Fransche havenstad van Finistère; ze berusten op het Staatsarchief te Brugge in het Modern Archief Tr. 1025 en 3e reeks pakken n^{r} 1019.

J.D.S.

I

Brest, *le* 17 frimaire an 9 le rep: France *de la République Française, une et indivisible*(1).

Zeer lieven Vader ende Moeder, Zusters en B:

Naer U: van herten gegroet te hebben, dezen dient om U te laeten weten als dat ik geanbarquert zijn op het schip de Constistution naer America, 1800 uren van Brest. Gij moet goede couragie nemen, ik hebbe nog altijd hope van thuijs te komen schoon het verre is; den mensch en kan niet weten waar toe hij geboren is. Ik verzoeken als dat U: zoude bidden voor het gene mij zalig is. Wij vaeren uyt 9 oorlogs schepen en noch viere die moeten uijt Rosvoort(2) uijtvaeren, alles gelaeden met troupen en canons. De hertelijke groetenisse aen Ul: Vader en moeder, Zusters en Broeders, en aen alle goede vrienden en aen mijn heer Rotsaert en geel zijn huisgezin ende vriendelijken atju misschien tot inder eeuwigheijd, ik blijven met alle respect en kinderlijke pligt, salut et respect, ul: lieven zoon Jacobus Willems.

(1) De woorden in *italiek* staan gedrukt; boven op den brief is een fregatschip afgebeeld. De datum is 8 December 1800.

(2) Rochefort, Fransche havenstad op de Charente, rechtover het eiland Oléron.

Waer ik arriveren ik zal Ul: schrijven als het mogelijk is. Zijt zoo goedt van de comp: en atju aen mijn heer Leijman en zijn joufvrauw.

ATJU.

Adres:

[Brest]. Au citoijen, citoijen Rotsaert, demeurant dans la rue battallier, pour remettre au Jean Willems a Klemskerk a Ostand, Departement Delalis a Vlanders, a Ostand, cito.

II

A Brest *le* 27 vandimeire *an* 10 *de la République Française*(1)

Seer beminde vader ende moeder, suster ende broeder ende frere. Ik en kan ook niet mankieren van ulieden te laeten weten den staet van myn goede gesontheydt en jk verhope van ul: het selve; maer jk laet ul: weten dat jk op heen schip syn, en ock dat wy gan naer het Moorelandt gan, als jk desen bryf geschreven hebbe wy hadden het order om te vertrecken waer over dat ik geel bedroft ben om soo verre te gan, minschien konnen wy daer blyven vier a vif jaer, ook dat jk ul: mynschien geen antwoorde meer en konnen senden, ook als het mogelyck js jk sal schryven en ul: dat laten weten hooe dat daer gaet jn dat landt van de Moren, ock wy gaen al te gaer van mynne kennesse wy syn op een fregatte genaemt de La Sirinne.

Seer beminde, ik schryve ul: desen bryef met groote drofheydt, jk zyn jn het ongeluck gebooren en voor ul: inde selve drofheydt jk peysen wel dat ul: ook groote drofheydt heeft van den tydt dat jk weg syn, het ys ontrent drye jaer dat jk van ul gescheyden ben, ock voor mynen part jk hebbe wel oop ul: gepeyst en gesproken als wy by malkanderen waeren van myne kennesse, en gewenst van by u te syn, ik hadde konnen ook ongeluckig syn gelyck offer vele syn

(1) De in *italiek* gedrukte woorden, zijn gedrukt in den brief; boven op den brief is een fregatschip afgebeeld. De datum is 19 October 1801.

van vier a vyf maende jn t'kot te sytten, daer synder die geluckyg t'huys gerocht z(y)n, ook hadde t'yk geweten jk hadde my wel van kante gemackt, ook sy hebben ons gekonwiert van de kaseeren naer de schepen gelyck de dieven; sy seggen ook al dat wy daer niet lang en zullen blyven op de heylanden, ock de vrede ys met den Engelsman(1); en wy hebben hooren seggen dat sy al de deserteur packen om op te komen, sy mosten sy al doen komen en ons naer ons landt laeten komen en ul: komen besocken; ook schept maer goede courase het sal minschien nog al wel beter gaen alsdat wy peysen, jk wensche ul: een zalyg lang leven en dat wy malkanderen nog zou mogen zyen jn goede gesondheydt, waer mede jk wensche ul: te sament de wel vaerenheydt mynschien zal jk nog schryven heer jk jn het swarte landt syn, ook jk versocken van ul: geen antwoorde want wy souwen konnen weg syn.

En jk doen de comlementen aen hal myne kennesse en vryenden, waer mede jk blyve ul: oodmoedegen dienaer en soon

Franciscus Buen, caporal.

Gy heeft de coplementen van Henrycis Sonneville: jk blyve seer beminde moeder u altydt getrouwyg soolang als jk sal leven of ul: jk van mynen kand en zal u noyet vergeten, jk verhope van ul: nog jn gesontheydt te zyen gelyck of jk ul: verlaeten hebbe. Waer mede jk blyve getrouwig en aendachtygh van ul: Joanna Rag... beminde moeder.

Adres:

Au citoyen Henry Magerman dumurant a Nieuport pour remette au Abraham De Wulf tot Slype, departement de la Lys

pressé a Nieuport presé

P.S. Deze soldaten werden gezonden naar het eiland

(1) Op 1 October 1801 werd te Londen een voorloopigen vrede geteekend tusschen Frankrijk en Engeland. Het vredesverdrag werd op 25 Maart 1802 geteekend te Amiens. De vrede duurde maar één jaar.

San Domingo, waar na de afschaffing van de slavernij door de Fransche Republiek en de afkondiging der rechten van mensch en burger, er gedurige onlusten ontstonden omdat de negers en mulatten op denzelfden voet wilden behandeld worden als de blanken.

In Juni 1801 stichtte de neger Toussaint Louverture een opstandige negerrepubliek; hij werd naar Frankrijk verbannen, maar de negers bleven voort de Fransche troepen bevechten, die groote verliezen leden en ten gevolge van het ongunstig klimaat bijna allemaal omkwamen.

Uit den ouden taalschat.
De spade upden dyck stekene.

IN de jaren 1545 e.v. onstond een groot proces tusschen den abt van de Duinenabdij en de pachters van ‘de drie prochien’ in Hulsterambacht: Hontenisse, Ossenisse en Heinsdijk. Het voorwerp van de betwisting was het betalen van de lasten en onkosten der dijkage(1).

In een vertoogschrift aan den Raad van Vlaanderen (12 Juni 1548) beweren de pachters dat de abt van Duinen al de lasten en onkosten van dijkage moet dragen ‘...ghelijc ooc alle andere gegoede ende ghelande van eeneghe polders, zo wel in tquartier van Hulsterambacht als van den anderen drie Ambachten ende ooc van

(1) De polders van de abdij waren zeer beproefd geweest door de overstrooming van 1530; de Duinheeren, niet meer bij machte om de vloeiende polders tijdig te herdijken, hadden met de pachters der vermelde parochiën bijzondere overeenkomsten afgesloten: aan de pachters die een aandeel in de herdijking namen, was een ‘*recht van bate ende naerhede*’ toegestaan. De pachters stonden op dit recht toen de prelaat van Duinen in 1545 een gemeenzaam waterschap (‘*ghemeene ofte generale everinghe*’) vande drie parochiën wilde tot stand brengen. - Vgl. onze bijdrage in het Jaarboek 1930 van den Oudheidkundigen Kring *De Vier Ambachten*, bl. 34-35.

andere quartieren der see subject zynde, ghehouden en schuldig zyn, ende van allen ouden tyden naer dyckrecht gheweest hebben te doene ende te dooghene, oft *huerlieden landen te habandonneerene ende de spade upden dyck te stekene* voor de ghuene die de selve metten selven laste souden willen anveerden.'[1]

Deze tekst is m.i. belangwekkend omdat hij een duidelijke uitdrukking is van het 'spaderecht' *op Vlaamschen bodem*. In het Nederlandsche en Duitsche dijkrecht is het spaderecht algemeen bekend, evenals de uitoefening van dit recht: het spadesteken.

SPADESTEKEN is: een handeling in het dijkrecht, waarbij onder zekere symbolische vormen door den dijkplichtige, die onmachtig was zijn dijk te onderhouden, die dijk met al het goed dat hij daaronder in het kerspel, het ampt, [de parochie in Vlaanderen] bezat aan het gemeeneland, kerspel, [parochie] werd overgedragen. Oude costumen of bijzondere ordonnantiën bepaalden aan wie bedoelde goederen met de dijken overgingen.[2]

De dijkverlater die van zijn recht van spadesteking gebruik maakte, moest zijn volslagen armoede en onmacht uitdrukken door eene openbare en plechtige, zinnebeeldige handeling (vanwaar het *recht* zelf zijn naam kreeg): hij moest barvoets, blootshoofds, in zijn 'lijnwaad' een spade of vork in zijn kavel of dijkstrook steken, ten teeken dat hij daarmede afstand deed van het land ten behoeve van het dijksvak waardoor het beschermd werd.

Dit recht van *spadesteken, spadesteking* of, zooals men in Groningen ook wel zeide, *spadeschieten* of *forkesteking* heette anders nog: syn Land varen laten, het Land na de Dykrechten ruymen, verlaten ende abandonneren, zijn Landt abandonneren oft buyten gaen. In

(1) Archief van het Brugsche Seminarie, Fonds der Duinenabdij, Titel Zande, Rubriek Processen, n. 63/B.

(2) A.A. BEEKMAN. Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland, s.v. *Spadesteken* (Den Haag, 1907). - Vgl. het Mnl. Wdb. 7, 1621.

Zeeland zei men: syn lant abandonneren ende voer de roede ofte spade laten blijven, op de roede laten varen (of drijven).

Beekman in zijn geleerd werk bevestigt dat hij, voor Zeeland, de uitdrukkingen *spadesteken* en *spadesteking* evenmin ontmoette als gevallen van vormelijke spadesteking zelven(1).

En voor Vlaanderen? Hier bestond een '*recht van abandon*' vermeld in een Ordonnancie van 1576 te lezen in den Derden Placcaet-Boeck van Vlaenderen, bl. 465. Dit 'recht van abandon' zal wel overeenstemmen met het Nederlandsche spaderecht; doch voor Vlaanderen kon Beekman geen enkelen tekst met *spadesteking* achterhalen(2). Daarop stelde Gierke(3) de vraag: Of de vormelijke spadesteking zelf in Vlaanderen ooit bestaan heeft?

Wat mogen we, op grond van onzen Vlaamschen tekst van 1548, daarop antwoorden?

In Hulsterambacht (gelegen in het graafschap Vlaanderen) was dus alleszins de uitdrukking: *de spade upden dyck stekene* bekend; zij is gepaard met *habandonneeren* dat door Beekman als uitdrukking van het Vlaamsche 'recht van abandon' beschouwd wordt.

Bovendien zijn de gevolgen van de spadesteking juist omschreven: wat laat vermoeden dat de pachters het *recht* zelf kennen. Deze doen een beroep op dit recht vóór den Raad van Vlaanderen: dit is nog een waarborg dat we wel met een *Vlaamsch* dijkrecht te doen hebben.

Om nu verder nog met zekerheid te kunnen bevesti-

(1) a.w. *Spadesteken*, bl. 1508.
(2) a.w. bl. 1509.
(3) 'Findet sich die Form des Spatenstechens in Flandern?' - JULIUS VON GIERKE. Die Geschichte des deutschen Deichrechts, II, bl. 134. Dit grondig werk over het duitsche en *nederlandsche* dijkrecht tot in de 16e eeuw verscheen in twee deelen te Breslau (1901 en 1917) als deelen 63 en 128 van de Reeks: Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte. - Leerrijk is nog het artikel *Deichwesen* (door G. Anschütz) in het Handwörterbuch der Staatswissenschaften, III, (Jena, 1926).

gen dat het in Zeeuwsch-Vlaanderen als rechtsterm bekende *spadesteken* ook als symbolische handeling aldaar in gebruik geweest is, zouden we over meerdere uitdrukkelijke teksten moeten beschikken.

Eigenaardig is het, ten slotte, dat de uitdrukking (en de handeling?) *spadesteken* in Vlaanderen doorgedrongen is, ondanks den Zeeuwschen dam door Beekman hierboven verkend: zooveel te meer daar zij elders dan op den Zeeuwschen rand van Vlaanderen niet schijnt bekend te zijn.

A. VIAENE.

† God wille de ziele van heer Hendrik Persyn notaris *overleden te Wingene den 22 in Grasmaand 1933.*

Van dezen trouwen Vlaming van den *Swigenden Eede*, taaien voorman onder de *Vlaamsche Vlagge*, die naar de taal en het hart van 't volk luisterde en veel deugdelijke zantingen voor onze *Mengelmaren* inzond, bewaart Biekorf een genegene herinnering. Aan de geachte Familie bieden we onze oprechte en christene deelneming aan.

B.

Leven.

De kinderen joelen
En spelen en woelen
Aan zorgen ontrukt;

De jonglingen dansen
Met maagden wier kransen
Om 't hoofd zijn gesmukt;

En de ouden zijn slaven,
Die zwoegen en draven
Op 't levensdoel af...

Waar zullen doch enden
Die dwarlende benden?...
Eilaas!... In het graf!

30 April 1874.

† K. DE FLOU.

Boekennieuws.

Jan Cleppe. Gênsche Prâot. Anecdoten in de Gentsche Volkstaal. Met een woord vooraf door Prof. J. Vercoullie. Antwerpen, De Sikkel, 1933. In-12, 95 blz. = Fr. 16.

De schrijver heeft blijkbaar niets anders betracht dan: een geestig boeksken met vlaamsche leute in 't gentsch verteld. Daarin is hij bijzonder goed gelukt en moeten wij hem hertelijk proficiat wenschen.

Een dingen is jammer. Wij krijgen hierwel gentsche *spelling* en *klanken*, maar den gentschen zeer eigenaardigen *woordenschat*, buiten een tiental gevallen, is onverlet gelaten. Kon dat niet te gare gaan? 't Was een gelegenheid uit ten duist om, mits een beetje schaven en opkuischen, ‘îene van de wijve van aan de Brugsche Pûurt b.v. ezûu ne kiêr te lâote vertelle’.

K.D.W.

K. Loppens. La Région des Dunes de Calais à Knocke. Géographie. Fouilles Archéologiques. Histoire. Coxyde, Laboratoire du Littoral, 1932. In-8º, IV-230 bl. = Fr. 27.

Dit werk is alleszins de belangrijkste algemeene studie over onze Vlaamsche duinen in de laatste jaren verschenen. Nevens de vroegere werken en jongere geleerde bijdragen in allerlei tijdschriften benuttigt Schr. de rijke gegevens van zijn eigene wetenschappelijke opzoekingen. Achtereenvolgens wordt een uitgediept en vaak oorspronkelijk onderzoek gewijd aan de aardkunde, de ligging en ontwikkeling van kust en duinen, het klimaat, den waterkundigen toestand, de planten en de dieren in die eigenaardige streek. Belangwekkend zijn de mededeelingen over oudheidkundige vondsten o.a. te Coxyde waar de Schr. door eigen opzoekingen de ligging van de oude Duinenabdij (volgens het plan van Pourbus) op de huidige topographische kaart met zekerheid heeft kunnen overzetten. Een laatste hoofdstuk schikt een aantal (somtijds nader te onderzoeken) geschiedkundige en toponymische bijzonderheden onder den naam van al onze kustplaatsen. Alwie in onze kust en duinen belang stelt moet dit boek bezitten.

B.

E. Rahir. Dunes et Bois de La Panne. Pare National. Brussel, 1932. In-8º, 44 blz. met afbb. - Overdruk uit Bulletin de la Société Royale de Géographie, n. 2, 1932.

In 1932 zijn de duinen van De Panne (een groep van 650 Ha. ten Westen van het dorp) door het Rijk onder wettelijke bescherming benomen: zij vormen nu een soort ‘Nationaal

Park' d.w.z. een stuk duinen die moeten onaangeroerd blijven en mogen 'niets dan duine zijn'. Heer E.R. geeft een uitvoerige en geleerde beschrijving van dit bevoorrechte gebied: zijn ligging, beweging en plantenleven. In dit opstel ademt ook de liefde waarmede Schr. voor het behoud van de mooiste onzer duinen geijverd heeft.

De Westvlaamsche bergen. Uitgegeven door de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer 'De Westvlaamsche Bergen' Cartonstraat, 16, Ieper. Te verkrijgen op aanvraag.

Een smaakvol opgesteld en verlucht vouwblad om onzen Kemmel en zijn broers en de schattige streek die er rond ligt beter doen kennen en de wandelaars van verre en bij er naar toe te trekken.

Leon Defraeye. Kapellekens-Ommegang 1933. Deerlijk, Deleersnyder, 1933. In-8, 20 bl.

Dit gedenkschriftje bevat verspreide aanteekeningen over den naam Deerlijk, de bedevaart naar Bottelare; een eere¡ijst van de kloosterzusters en statistieken van de parochie. Dit zesde deeltje van de 'Geschiedenis van Deerlijk' lijkt ons wat al te los van inhoud. - Zijn in voorbereiding: een derde Oorlogsboek, de Plaatsnaamkunde en de Burgerlijke Geschiedenis van Deerlijk alsook een Geschiedenis van Sint-Louis (Deerlijk).

B.

Mengelmaren.

Gheluwe - *Vgl. hierboven blz. 147.*

Zou A.V. die verleden jaar alhier bl. 124 geschreven heeft over de *Ghylcuppe* (gijlkuip) soms geen uitleg vinden voor die 'gheluwe' van Oyghem? Bedoelde *gheluwe* was immers een bijkomende last van pacht van de eenige herberg der parochie; en, in dien tijd, brouwden de herbergiers zelf hun bier, gelijk onlangs nog de oude faro-slijterijen rond Brussel.

Heer Huys, een brouwer, zegt mij: 'Als het bier in den bierketel goed afgekookt is 's achternoens, dan laat men het afloopen in den koelbak, waar het berust tot den volgenden morgen. 's Morgens vroeg laat men het afloopen in den *gielbak*, die gewoonlijk, voor 't gemaak, onderden koelbak staat. Daar, in den gielbak, wordt het bier met zetgist vermengd om, als de gisting grijpt, het dan in de tonnen te laten loopen.'

De Bo haalt aan: *Zoo geluw als klein bier*. Zou onze ‘gheluwe’ van 1576 soms niet beteekenen: klein bier? d.i. flauw bier, dat weinig gekookt is, dat nog maar bleek is, en niet

bruin-rood afgekookt, en bij gevolg flauwer en lichter dan goed afgekookt Oudenaarsch of Rodenbach's?

P.D.B.

- Rechtuit gesproken: met dien uitleg kan ik niet mee. 'k Blijve bij de taal- en geschiedkundig aannemelijke voorstelling: gheluwe = gley, gluw, van hierboven bl. 147.

A.V.

Zei-spreuken.

Een eerste grepe uit de toegezonden aanvulling bij de reeksen hierboven bl. 117 en vorigen.

- Ik en houde niet van die nieuwsgierigen, zei de bakker, en de broodwegers stonden voor zijn deure.
- Dat drijft aan, zei de bult, en hij kreeg 'ne steen op zijn kas.
- Als 't lukt, zei de bult, dan kalft de-n os.
- De woorden zijn schoon, zei de duivel, en hij las in den misboek. Antwerpen.
- 't Zal wel komen, zei de koewachter, en geheel zijn broek was al vol.
- Wat nu gezongen, zei de koster, en hij had zijn les vergeten.
- Het is iets te zeggen, zei de man, een kind zonder hoofd: men weet niet waar men de muts moet zetten.
- Recht is recht, zei de man, en hij dreef zijn eigen koe in het schot.
- Dat valt mee, zei de matroos, en hij viel met den hangtrap in zee.
- 't Is vet, zei de schipper, en hij lekte zijn lip af. Dendermonde. (Gezeid b.v. aan een kind al etende: 't is goed hei? 't Is vet, zei....).
- Dat en staat niet, zei de wagenmaker tegen den smid, en 't waren alle twee vuilaards. Bl. 118.
- Met je-zelven boffen 'n deugt niet, zei 't meisje, maar ik ben goed. Brugge.
- Spin ik niet, dan houd ik mijn vlas, zei 't Mijtje, en 't vaagde de kobbenetten van zijn wiel. West-Vl.
- Kinders kweeken is een ruzie, zei de Reuze, en hij 'n ha' maar één. Brugge.
- Trekke maar, zei Pier Annaert, en hij had zeven kazakken aan.
- 't Is redelijk, zei Pol, en hij gong janken.

- Om de duur komt alles, zei Thys Persoon, en hij kreeg zijn rug vol slagen. Antw.
- 't Zal er gaan rooken, zei de kraai, en haren nest brandde af. Burcht-Antw.
- De woorden zijn schoon, zei de wolf, maar ik kom in in het dorp niet. Brabant.
- 't Is kwâ water, zei de reiger, en hij en kost niet zwemmen. West-Vl.

De Twee Werkbie'n bedanken voor de belangstelling en verwachten nog veel materie van smakelijke zei spreuken.

De Honderdjarige van Nieuwcappelle.

Uit haar doodbeeldeke:

† Bidt voor de ziel van onze dierbare Honderd-Jarige HENDRIKA-SOFIA SLOSSE.... geboren te Nieuwcappelle den 31 Mei 1832, en aldaar godvruchtig overleden op haren verjaardag van 101....

Haar leven lang bleef ze 't voorbeeld van Nieuwcappelle; gehoorzaam en eerbiedig jegens hare geestelijke en wereldlijke overheid; godvruchtig, verstandig en beleefd, altijd vriendelijk en welgezind, goedhertig en behulpzaam.

Nederig van gemoed, zoo heeft ze nederig en dankbaar ook haar tweevoudig jubelfeest als *Kongreganiste*, en als *honderdjarige* laten vieren. - 7 geestelijke *Herders*, 10 *Burgemeesters*, 7 *Bisschoppen*, 6 *Pauzen*, 3 *Koningen*, hebben dat lang leven met hunnen name bestempeld, en Z.D. Hoogw. Bisschop *H. Lamiroy*, bij zijn vereerend bezoek ten huize, schonk aan de dierbare zieke den troost van zijnen *bisschoppelijken* zegen.

O mijn God, die 101 jaar zijn voorbij!.... d'eeuwigheid alleen blijft vast en onwankelbaar voor al die naar d'eeuwigheid moeten. o Zalige Moeder Gods, dagelijks las ik uwen H. Roozenkrans, en 't uitgaan van de meimaand, bracht mij tot het ingaan van d'Heilig Hertemaand, in de blijdschap des hemels.

[Nummer 7-8]

Uit een dossier van Napoleons politie.
De ‘openbaringen’ van Joanna Onraet.
Ieper en Poperinge, 1796-1809.

HET was op 13 Mei 1809 dat Napoleon te Weenen zijn zegevierenden intocht hield, maar de oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk duurde voort. Op 5-6 Juli werden de Oostenrijkers verpletterd in den slag bij Wagram, enkele dagen nadien (11 Juli) werd te Znaim een wapenstilstand gesloten weldra gevolgd (14 October) door den Vrede van Weenen.

Gedurende dien wapenstilstand, rond Half-Oogst 1809, vertrok de Oostenrijksche baron Demetrius de Posch met heel zijn familie uit Weenen om te Poperinge de familie van zijn vrouw (een van de Goesteene) te bezoeken[(1)].

(1) Het gezin van Baron de Posch bestond uit hem zelf, grondeigenaar, 40 jaar oud; zijn vrouw Angelique van de Goesteene, 42 jaar; een zoon van 12 jaar en drie dochters van 11, 8 en 1 jaar; met nog een knecht en een kamermeid.

Overal waar hij voorbijkwam trachtte men van hem het laatste nieuws over den veldtocht in Oostenrijk te vernemen. Te Spa had hij zich wat te Oostenrijksch getoond, wat aanstonds gemeld werd aan den minister van Algemeene Politie die op 21 September bevel gaf hem aan te houden en zijn papieren aan te slaan.

De prefect van het Leiedepartement liet hem te Poperinge aanhouden, en overbrengen naar een gasthof te Brugge; ondanks de herhaalde tusschenkomst van den prefect, die hem onschuldig vond, was het enkel op 20 Maart 1810, dat de minister bevel gaf hem vrij te laten.

De weinige papieren die bij hem aangeslagen werden, zijn bewaard gebleven: het zijn twee brieven en twee andere geschriften van zekere vrouw JOANNA THERESIA ONRAET, die toen ter tijd in Poperinge verbleef, maar vroeger te Ieper gewoond had(1). Deze vrouw beweerde 'openbaringen' van God ontvangen te hebben. Ze hield staande dat baron de Posch van God gezonden was om hare openbaringen aan den aartsbisschop van Weenen over te brengen, daar de geestelijke overheid van Poperinge en de bisschop van Gent hare revelatiën niet ernstig opnamen. Deze wisten voorzeker wel waarom, want zij hadden, zooals we verder zullen zien, de zaak grondig onderzocht.

De eerste brief is van 3 April 1807. Daarin lezen we dat Joanna reeds vroeger twee brieven geschreven had waarin er sprake was van 'de kruissinge van den Calvarien berg aen my onweirdige veropenbaert'; '... en dese kruissinge gaet bevestig syn jnde kerke van Ste Maertens binnen Jpre aen het kruis, door eene witte duyve die sal gesien wesen ten klaere daege die den H. Geest sal verbeelden jn het nederdaelen'; maar dit zou maar gebeuren nadat de keizer van Oostenrijk en de andere christene vorsten zouden gekomen zijn

(1) Over haar heb ik niets kunnen vinden. Ze staat niet vermeld in de bevolkingsregisters van Ieper, Poperinge en Vlamertinge in 1815.

om, op bevel van de bisschoppelijke overheid, den gekruisten Jezus in het graf te leggen!

Ze had nog een andere openbaring gehad: op den grond van haar bidplaats was er een H. Hostie verschenen met den naam Jezus erin geschreven; rondom waren de vier volgende regels te lezen: ‘Dit is mynen heyligen naem Jesus die soo versmaed is // en myn dierbaar bloed; dit moet gy kenbaer maeken // op dat het met liefde door alle volkeren geheerd, gelofd // bekend ende aenbeden sy; dit is mynen goddelycken wille’.

Joanna was maar slecht te spreken over de stad Ieper, waar men ze van over jaren niet ernstig opgenomen had toen ze vroeg om een biddag in te richten: ‘Jpre heeft myn schryven en vraege verstooten jn den naem van Jesus en Maria gedaen, oock schriftelyck... met een kort begryp van *den swaeren pak van de veropenbaeringen waer onder jk sugte*... Het is voor dese ondankbare stad Jpre dat jk genade aen Godt vraege ende ook by de christelycke en ardsche mogentheden: op dat sy soude gespaert syn van het vlammende vier; want mynen hemelschen Vader is op deze stadt vergramt ten opsigte van hunne ondankbaerheyd, jn de *vraege van bittag* te verstooten die eerst is geweest jn het jaer 1796 jnde kruis-daegen van Mey, en voor de supressien van de cloosters(1) en sedert dese jaeren heeft Godt my van tydt tot tydt doen vraegen om bittag, maer nu ses à seven jaeren hebbe jk, door Godt aengewesen, gedeurig gevraegt en niet becomen. Jpre is wel verwondert geweest van al myn schryven, daer is veel geseydt geweest in myne absentie, by niemant hebbe jk gehoor becomen, myne bichtvaders en hebben aen de veropenhaeringen niet connen gelooven in Jpre, maer myn betrouwen is datter jn Poperinge eenen Augustinus is die als geestelycken dienaer en biechtvader myn schryven sal verstaen hebben om hierop een rechtveirdig oordeel te geven tot vervoorderinge van de glorie van Godt.’

(1) De kloosters werden afgeschaft op het einde van 1796.

In den rand heeft ze bijgevoegd: ‘Jn Jpre sal men vynden verscheyde schriften die ten klaeren daege door my jn de kerken en aen het H. Kruis tot Ste Maertens syn gepresenteert geweest van Godt aengewesen: om dat syne leeringe ook jn het openbaer is geweest. De requeste sal men vynden die jn het gebedt van veertig uren is gepresenteert.’

De tweede brief is van 21 September 1809. Ze schrijft aan baron de Posch dat hij door God gezonden is om den aartsbisschop van Weenen de vraag over te maken die haar door God gedaan werd om een biddag in te stellen ten einde vrede en rust voor de Kerk te bekomen: ‘... door myn langdeurig vraegen en schryven van God hier jn seer gepraemt dit te vraegen.’

Verder schrijft ze nog over het onderzoek door de geestelijke overheid ingesteld: ‘Den geestelycken staet van Jper kent myn schryven, ook Gend en Poperinge die niet sullen connen seggen: hadden wy den jnhout van haer schryven gekent, sy en soude tot den ardsbisschop van Weenen niet geschreven hebben om bystand te vraegen voor de eere en glorie van God en tot welstand van Kerk en Staet, *dit al is ten vollen gekent by de gods-geleerde van Poperinge die my beproeft hebben om zinneloos te worden, was jk door God niet vertroost en versterk geweest*.’

Te Poperinge was ze beter ontvangen geweest dan te Ieper, want ze schrijft: ‘Men moet lof geven aen de inwoonders van Poperinge die door hunnen grooten jver God en Maria te voet gevallen hebben in desen troubelen tyd, en dit om vrede te becomen.’

Een enkele geestelijke had haar volle betrouwen: de 70 jarige pastor van Vlamertinge, die den eersten onderpastor van St. Bertinus te Poperinge van alles op de hoogte gebracht had[(1)].

(1) Pastor Filips Ryckewaert, vroeger pastor te Lampernisse en onderpastor Karel Verhelst, 48 jaar, gewezen regent van de Armenschool te Poperinge. (*Staatsarch. Brugge, M.A*. Bundels 1^{e} reeks, n^{r} 484). Over beiden zie: J.B. Van Baveghem, Het Martelaarsboek, bl. 377 en 447 (Gent, 1875).

Bij den tweeden brief was een groot papier waarop twee ringen van geel papier nevens elkaar geplakt waren; de eene ring verbeeldde den Stoel van den overleden paus, de andere den Stoel van den ‘residerenden paus’. In de eerste ronde staat geschreven: ‘paus //olijfboom// hier beneden waer noch wat jonge planten voor de H. Kerke die hi er binnen geplats waeren //Catharina sugt en weent om bystand te becomen// jonge planten.’ In de tweede ronde stond niets.

Ze had er den volgenden uitleg bijgeschreven: ‘Siet hier de veropenbaeringe die God my getoont heeft twee daegen voor de dood van den overleden paus(1), in dese twee figuren die als met een maene licht bekleed waeren die jk hier verbeelde door het papier die daer binnen is; dese twee fyguren waeren boven het opperste van eene kerke die de H. Kerke is verbeeldende.

Onsen H. Vader heeft jn synen stoel blyven zitten binnen den tijd van syne vervolginge en dat tot 'er dood toe, om de H. Kerke te beschermen en de eere en glorie van God vooren te staen... Dit is den uytleg van dese veropenbaeringen.

Siet nu naer den stoel van den tegenwoordigen paus, die met het selve maene licht bekleed is, die als het licht van den H. Geest is verbeeldende jn de bestieringe der H. Kerke; dese plaetse is als jdel en niet vervolt om dat den Franschen Staet synen vrydom heeft willen benemen ende als jn synen stoel geseten is; jn desen sin moet dit hier verstaen syn, en dit is de verbeeldinge jn kleyne fygure van de Kerke die God toonde.’

(1) Pius VI regeerde van 1775 tot 1799. In 1798, toen Rome door de Franschen ingenomen was, werd de paus gevankelijk overgebracht eerst naar Siena, later naar Firenze en eindelijk naar Valence in Frankrijk waar hij overleed.
Zijn opvolger was Pius VII die regeerde van 1800 tot 1823; hij had in 1804 Napoleon tot keizer gekroond, maar had er later veel van te lijden: in 1809 werd hij te Savona opgesloten en in 1812 naar Fontainebleau overgebracht; in Mei 1814 werd hij terug in vrijheid gesteld.

Ze verwachtte de overwinning van den keizer van Oostenrijk op Napoleon, door de tusschenkomst van O.L. Vrouw van de St. Janskerk te Poperinge, door het inrichten van een biddag. Immers ze schrijft: ‘Ik geloove voor seker dat dese victorie sal moeten toeschreven syn aen O.L.V. van Ste Jan die mogelyckx te becomen is door de gemeene gebeden van het H. Kruis gebedt die jk by den bisschop versogt hebbe, eerst door eenen brief jn het fransch voor Gend, Brugge en Jpre(1) by den geestelycken staet van beyde de geslagten en vergaederingen... ook alle de leerscholen hier jn begrepen, om jn het verborgen te bidden op dry uren naer middag, dese vraege hebbe jk gedaen door de goddelycke wysheyd aengewesen.’

‘'t En is niet van een jaer of twee dat jk schryve en sugte over de saeken van den tyd, maer het is al *twaelf jaeren* dat God my hier jn heeft beginnen leeren om bystand te vraege voor syne eere en glorie.’

Over den biddag (waarvan de Franschen niets mochten te weet komen) lezen we nog het volgende: ‘... tot welstand van de H. Kerke om dat sy tot geenen tweeden weedom en soude comen met haere geestelycke dienaeren die jk gevreest hebbe(2) als God my heeft doen schryven tot mynen bisschop jn het gepasseerd jaer jn het eerste van den maent October 1808 om een verborgen bittag te becomen tot de vyf bloedige wonden van Jesus door het H. Kruis gebedt! met den Veni Creator al jn het stille op dry uren naer middag, besonderlyck om dat dese ure vol is van genade

(1) Door het Concordaat tusschen den Paus en de Fransche Republiek gesloten op 15 Juli 1801, werden de oude bisdommen Gent, Brugge en Ieper afgeschaft en vervangen door het bisdom Gent dat zich uitstrekte over de huidige provinciën van Oost- en West-Vlaanderen. De nieuwe bisschop Mgr. Fallot de Beaumont verdeelde zijn bisdom in drie distrikten: Gent, Brugge en Ieper, elk onder een vicaris-generaal.

(2) Er is hier sprake van de vervolging der priesters die in 1797 weigerden den eed van getrouwheid aan de Fransche grondwet af te leggen. (Zie daarover *Biekorf*, 1927, bl. 226-233: “Onze Kapittelvicarissen onder 't Schrikbewind.”)

en bermertigheyd, op de welke Christus Jesus voor ons gestorven is. Dese vraege van bittag is om hier door eenen goeden vrede te becomen door den bystand van de H. Maget Maria, O.L.V. van den H. Schapulier jn Poperinge, die my onweirdige van over tyd geroepen heeft met lofsangen en schriften jn de kerke van Ste Jan tot welvaert van kerk en staet.'

Wat er verder met Joanna Theresia Onraet en hare zoogenaamde goddelijke openbaringen gebeurd is, weet ik niet.

JOS. DE SMET.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels, 2e reeks, nr 8240.

Wilde tronken.

Jam hiems ábiit et recéssit.
Aan Eerw. Heer en *Vriend* ANT. VIAENE, Leeraar, Brugge.

Wilde tronken,
hebt ge nog eens
't schitterend kleed aan, dat hier onlangs
roerloos op uw schouderen hing?
't sneeuwkleed dat ontnaaide en scheurde en
in de dooiende lucht verging? -

Winter, boort ge wederom in nu,
waar de zonne u 't land uitjoeg?
waar ons ooge sneeuw kan missen,
waar ons herte 't voorjaar vroeg? -

Sneeuw?... geen sneeuw!... maar langst de bane
struiken zijn 't, vol veite en groei,
barmen en hagen, die verblijd staan
onder 't blaaien van hunnen bloei. -

Barmen en hagen die alom daar,
opgepoetst, en wiegelend vast,

spelen met hun, geurgewichten,
buigen bij den heerlijken last. -

Laken waar de zonne heur wentelt,
blinkt en meêdoet, pracht om pracht!
bloezem waar de wind in floddert,
en gaat rusten binst den nacht. -

Rusten met ons dagelijksch leven,
sluimerend in den zelfsten polk!...
's nuchtends weêr dat waaiend witzijn,
versche vreugde voor ons volk! -

Maar in 't najaar, als de zonne
slepend nog heur beste doet,
staan die barmen, hooge en breed, lijk
overgoten met hun bloed. -

O wie stak hier 't staal dat bloed liet?
waar zijn d'aders? waar is 't hert?
wie, wie zag hier wee of wonden?
hoorde 't zuchten van de smert?...

Bloed ... geen bloed lijk ander bloed, maar
bloed dat aantrekt, bloed dat lacht,
lacht op 't lichaam van den struik, die
stillekes naar den winter wacht. -

Bloed in druppels, bloed in klonters,
bloed dat zoet te pronken staat,
rijpe bezekes in de doornen,
rood versier op groen gewaad. -

Maar de winter lekt dat bloed af,
en de barmen, langst de baan,
zullen weêr na rijm en sneeuw, met
eigen wit te geuren staan. -

Lente, zomer, herfst en winter,
blijft verbroederen, helpt malkaar!
junt ons voort, en op den buiten,
al de schoonigheid van Gods jaar! -

Nieuwcappelle
A. MERVILLIE.

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

(Vervolg van bl. 181).

BROZEN stond daar! Slordig aangesingeld met een wijde gestriepte pane broek die ‘in worms’ op z'n schoen lag, met een vuile stinkende klippemutse in z'n nekke en met z'n handen in z'n zakken... Brozen stond daar, en met de wanhoop in 't herte:

- Scheren 'n is niet genoeg, steende hij, we krasselen achteruit... kom'... we slachten de kiekens... 'k Kan nog steenteerter, zonneligger, zonnewaker worden... aan ‘'t Weeghuis’ ...bij de ministers van d'eerappelmarkt... 't Is waar, gelukkiglijk, w'hebben nog ‘'t éénesermoen’!... 'en kluite te weke... hm!...

Brozen stak het in z'n hoofd en liet hem slieren den diepen in;... dat was 't gemakkelijkste, 't en vroeg geen moeite. Geen een meer op ‘'t Sin Zilles'’ die hem baas kon met de pinte, zelfs die gemeene bierborst van 'en Postleerze niet! en ze boften met Brozen, en ze stoften met Brozen, en Brozen was de ‘pompon’ van de prochie! Dat ging hem dat boffen, hij was preusch over z'n eigen ondergang!

- 't Zou mijn doene zijn, wijf, 'k ging naar ‘'t bureel van Baldadigheid’...
- Ja, 't zijn daarook ‘zoo'e gladde’.
- Ze zijn er voren, bromde Brozen, àl dat ze daar hebben is 't onze, komt ons toe, is ons recht![+]

+ AAN 'T WEEGHUIS: lagen, zaten of stonden er altijd een g'heele bende lediggangers; men noemde ze: de ministers van d'eerappelmarkt. - 'T ÉÉNESERMOEN: den zondagnoene ten eenen was er voor 't arm volk een sermoen in de prochiekerken; die er naar toe kwam kreeg als belooning: een kluite (10 centiemen), en over de ‘Armkapel’ (het ‘Eenesermoen’, de ‘Stuiverskapel’) die bestond van in 1600 zie Pastors van S. Gilles. Kan. Rembry bl. V 804-728-382. - 'T BUREEL VAN BALDADIGHEID: zie op het einde. - ZOO'E GLADDE: zulke gladde (gevers), zulke gemakkelijke vrijgevige lieden; hier spotsgewijze gezeid.

En Mance al even mismoedig:

- Ja, ruide ze, 't is dààr dat de fortuin achter ons staat te wachten! 'e schamel broodje als er per ongelukke 'en keer 'en ‘rijke smaus’ doodgaat... met 'en ‘dischdekkinge’!... bolt daarmee om jauw!

Met den neusdoek over heur hoofd trok ze op... naar de ‘Siance’ in de ‘Karthruizinnestroote’, en van daar naar den dischmeester, en toen naar den dischknape, en wederom naar huis.

- A'wal, vroeg Brozen benieuwd, hoe he'-je gevaren?

- A'wal de dischmeester keek 'en keer alzoo 'ei?... met z'n bril met tramen, ‘ha, zeid' hij,... Bronders... Bronders, ja die fameuze Brozen die al overal gezeten heeft... als je geen stielman 'n zijt je zij' g'heel jen leven maar 'en sjouwer. En hoe is 't met 't keeltje’? - 'k Peisde in m'n eigen: ga' snuif' het! - ‘'t Is gemakkelijk, 'ei Vrouwe, alzoo “van stuivers blanken maken”? - 'k Zegge, mijnheere, al 'n had ik maar 'en “teekentje” voor 'en zakstje vullinge. - “Vullinge! vullinge, zegt hij, wat zij'-je met 'en zakstje vullinge! Woont die ronselare daar nog altijd in 't gebuurte? 'k Weet 's wonders wat hij betaalt voor e' zakstje vullinge. Nè... daar is het”!... 'k Was blij dat ik de lucht zag, dat is een boschduivel dadde, die dischmeester! gaat daar bij te biechte, je gaat hem geen blauwe blommetjes wijs maken! - En 'k zijn toen naar “Den Tik” gegaan hierbij, maar de(n) diene(n) smeet z'n “arems” in de lucht:... “Nòg vullinge? zei hij, je komt “gelir” g'heel den dag met gekapt strooi, 'k versmachte der in. Dat 't hier moest branden 't en ware geen blusschen aan”! - Zoo 'k en kreeg daar ook maar “'en acht en 'en oordje”, 'k peisde:[+]

+ STUIVER = 4 centen of 4 oordjes of 8 centiemen, omtrent 9 van vòòr den oorlog. - BLANKE = 6 duiten of 3 oordjes, of 3 cent en half; is dus een goe' halve cent min weerd dan 1 stuiver, van stuivers blanken maken is dus verminderen, wetens en willens verarmen. - GELIR = geli'r, geli'nder, gijnder, gijlieden. - EEN ACHT EN EEN OORDJE = acht stuivers en een oordje = 75 centiemen van vroeger.

al-'ei! maar Vrijdag nuchtend mogen we om “zoentegeld”, dat is beter... dat is alzoo juiste gepast lijk voor Zondagavond. Toekomende weke-óver is 't deelinge van rokken en baaien en dat is ook nog 't rapen weerd. De Pokke die op “d'Oensdagmarkt” zit geeft daar nog 'en schoonen stuiver voor’.

Dat Mance niet ingenomen scheen van heuren dischmeester 'n was niet te verwonderen, die mensch kende ‘de dischgenooten’ op een draad.

- 't En is daar geen ‘lammeren’ aan, kloeg het volk, e' ja 't is nu al vijftig jaar dat 't hij 't is, dat 's doorslepen, dat 's ‘van de ratten genukt’!

Mance en consoorte had hij een keer leelijk bij 't vier gezet, maar ge moet heur dat zelve laten uiteendoen!

- W'hadden 'en keer, vertelde Mance, 'k weet niet meer ‘voor wiens z'n heiligen’, elk een matrasse gekregen van echte scha(a)pswulle! Zoo mijnder al te gare met dat bedde rechte naar ‘Den Tik’, de ronselare die daar in de reke drie huizen van t'onzent woont, en we kregen der elk vijftig frank voren! Tien stukken van vijf frank, wat 'en verschijnsel! dat was lijk gevonden geld. En mijnder al naar huis met een herte lijk e' brood! Maar twee dagen daarachter, dat ik moest al de ‘Simmerolstroote’ zijn, 'k zag daar van verre den dischmeester, ‘Den Boschbeer da' me zeg'’, afkomen... 'k peisde in m'n eigen: hola Pito! 'k weet al waar dat je zijn wilt, en ik op 'en draftje naar huis. Langs den weg ‘'k kamen nog Den Tappen en De Rape tegen’: ‘Wal, 'k zeggen, lo(o)p' gelir zeere naar huis, jongers, d'Eeuwige Paschémie komt[+]

+ OENSDAGMART: te Br. altijd en meest overal in WVl. *Oe*nsdag voor Woensdag. Oen is = Woen, lijk Oudnoorsch Odin Ouddietsch Woden. Doch alhoewel Oensdach reeds Mndl. voorkomt is het door On. Odin(sdagr) geenszins beinvloed; in de oudere talen is de *w* slechts in 't On. weggebleven. - Zie echter nog meer voorbeelden van 't wegvallen der ingaande *w* in 't Wvl. bij De Bo. - LAMMEREN: lam afhalen; geen geld van te krijgen, geen bedelen aan. - VAN DE RATTEN GENUKT OF GENEUKT ZIJN: to nuck in 't volksch Engelsch, coïre lat.; de slimmigheid ingeboren zijn. - SIMMEROLSTROOTE: Jan Miraelstraat.

af! Je ziet van hier ‘wat een oltroocie’! En zijnder ook hunder karre gekeerd en vooruit al dat ze vliegen kosten! 'k Had nog maar juiste m'n schrooling bachten uitgeschud ... 'k zag al g'heel 't gebuurte in de were, en in 't schuim en in 't zweet staan. ‘Den Tik’ 'n was niet thuis, hij was bezig met ‘persjoenkelen’... van 't eene in 't ander, je 'n moet 't niet vragen. In een vloek was z'n poorte ingeleid en elkendeen liep met een deel wulle weg... aldat hij grijpen kost. Maar de menschen 'n dorsten dat niet veel al de voorstrate doen, de dischmeester had 't kunnen zien, dat was een trekken en een sleuren van achter al over de muurtjes, (eija al ons kanton met die leege muurtjes dat is daar al ‘gemeene erve’). Zoo, je zie' van hier, wat een kot en een nest met die wulle van 't eene huis in 't ander!...

Gelukkiglijk De(n) Boschbeer ging eerst nog een keer naar ‘Kaatje Suikereitje’ goêndag gaan zeggen of een heetekoeke eten; en bleef nog een beetje plakken bij ‘Boos Bessier den bleeker’, hij had nog dàt verstand! Afing, de wulle zat juiste in den zak en, lijk een bezetene, had ik nog met een groote steke de tijke weer toegetrokken, en... ja!... m'n deken kwam binnen!...

‘Dag Mance, ging dat, en hoe is 't met Mance’? en hij wreef in z'n handen lijk of te zeggen: al-ha 't is al zoolange geleden... 'k zijn tòch zoo blij van je 'en keer weder te zien. Had ik hem mogen een verzet onder z'n broek geven... 'k en zou 't voor de moeite niet gelaten hebben. Binst ‘den middelen tijd’ moest hij al een keer 't deksel van de petatten opheffen... al-ha 'k zegge(n) in m'n eigen: ‘j'heeft nog 'en keer+

+ PERSJOENKELEN: van Portiuncula, van d'eene herberge in d'andere gaan. - KAATJE SUIKEREITJE: braaf zeer bevallig oud vrouwtje met schoon gebekt haar, dat winkeltje hield, bijzonderlijk van suikerij, in de St. Gillisdorpstraat. Jaren lang heeft het ook 's winters heetekoeken gebakken, en 't stroopte er van de liefhebbers, maar ze 'n zagen malkaar niet staan van den rook! - J'HEEFT Z'EN SCHOKTE (voorschoot) AAN: zeggen de Br. wijfs als de man hem te veel met 't menage bemoeit.

z'n schorte aan', die gloeiende 'spindekommies'! - 'Is er al zoukt in de petatten'? vroeg hij... 'k en gaf hem aleens geen antwoorde, 'k peisde vogel, 't en is dàt niet dat je zoekt... - 'A-ja, zegt hij, "a propauw", Mance, hoe zit dat met de nieuwe matrasse? zochte geslapen, Vrouwe'? - Ja 'k zegge me zijnder! 'k hoore je al hoesten, vent... 'E'wel stijf goed, Menheere, zeg ik, w'hebben ons óverslapen zelfs, dat 't zoo zochte was, dat 's alleszins wat anders of kappelinge van strooi'. Maar hij liet mij babbelen en zat alsan maar standvastig aan m'n bedde te trekken.

- 'Maar,... zegt hij, wat is dat, al die vezels die daar aanhangen'? Ge moet weten: 't was al zoo haast-je zeere moeten gaan, en 'k en had ik vaneigen geen tijd gehad om al die doorgesneden draadjes uit te trekken, en bovendien de 'steken' ontbraken ook!... Ja, 'k peisde, 'k zijn er aan gelucht! Maar 'k en viel niet slinks, en 'k zegge: 'e'wel, Menheere, we doen dat altijd 'ei? dat is juiste lijk nieuw lijnwaad, eer dat er nieuw lijnwaad aan j'n lijf daakt ge moet dat altijd eerst 'en keer goed uitwasschen; o! ja zeker... en een goe' slobberinge geven in koud water met een grepe zout zelfs en toen goed uitkoken... e'... je zou' rischieren van 'en velziekte te betrapen, 'ei?! En van beddegoed is dat 'juiste 't zalfste-paril'. W'hebben 'en keer gekeken van binnen of 't nog schoone vette wulle was, vliesch of andere, en z'is zoo schoone! En weet je wat da' me nu gaan doen? me gaan dat 'en keer schoone verslaan en den overtrek propertjes uitwasschen in e' goe' zeepzoptje.

Maar... hij 'n was zoo dom niet zulle... had hij op den vloer de striepen gezien van 't slepen misschien? 'k en weet het niet... nu, in een wup zat hij in 't scheerkot en op 't achterpla(a)tstje... 'En maar, ten duivekoten, wat he'je gijnder hier uitgemeten, vroeg hij, kijkt 'en keer naar al die scheêmuurtjes, heeft+

+ SPINDEKOMMIES: gezeid van een man die hem te vele met 't eten bemoeit. - STEKEN: zijn die dòòrsteken hier en daar die beletten dat de wol verschuive. - 'T ZELFSTE-PARIL: pareil fr.

't hier gesneeuwd dà'?... De bovenrande van de muren, dedjinge-dedjinge, hong vol van wolleflokskens! Dat was de konte zi'! en hij loech alzoo met z'n treetersgezichte: 'Mance, zei hij, 't is ginder dat Den Tik woont, 'ei? zegt "da'-j' je geweerd" hebt 'ei? en d'andere ook'. 'k Meende dat de donder vóór m'n voeten viel!... hij liet mij den tijd niet, hij was 't gat uit!... 't Domste van al, 't is dat we nu met die wolle gezeerd zitten, God weet voor hoe lange, want dat hij nóg zal komen daar 'n is geen twijfelen aan! Zoo'n 'geslipte stinker' is dadde!

't Is veel geestiger als de vlerkenunne komt met mam'zel Frikadel... dat zijn ten minste menschen dadde, je kunt daaraan wijsmaken al wat dat je wilt. Van als ik ze zie afkomen van al 'de Schraverstroote'... ha,... 'k zegge: me zijn daar! en 'k scharte dan hier of daar 'e' plat kind' bij - je vindt dat altijd entwaar in 't gebuurte - en 'k hale 'kik m'n oude wiege voor den dag, en Sarlewietje wordt er in geleid en 't is panne, man! en me wiegen toen van 't vaderland weg:

Sinte Maarten bietebauw,
'j eet zoo geren look gestoofd,
look gestoofd met rapen;
'Ost hi, buiten de poorte kam
je dee' z'n holletje gapen:
'gap''... zei dat holletje
'gap''... zei dat holletje.

En 'k heb alzoo alle jare, dat is nu de vierde keer zi', een splenternagelnieuw schaptje juiste van passe gekocht tegen dat die twee 'nichtjes van Poperinghe' afkomen. En als ze bij mij voldaan hebben, 'k pakke wiege bunsel en kind en 'k steek er meê de strate over naar Stijne... 't staat toen dààr voor e' momentje te prijken. En Stijne gaat toen met 'ons beutje' tot+

+ DA'-J' JE: dat je je, dat gij u. - GESLIPTE: fijn geslepen vos. - EEN PLAT KIND: pasgeboren, nog plat vormloos kind. - NICHTJES VAN POPERINGHE: bevallig aangetroetelde en klapzieke meisjes. - BEUTJE: lang uitspreken lijk in bonh*eur*. Liefkoozend woord voor kindje.

tegen aan ‘'t Wollewiinsas’... naar Siska Bubbels, peist 'en keer! En die zuster en dat meisejong kijken daarop lijk op 'en blende kluite, drie keeren op 't zelfste kind, en peis'-je dat ze dàt zien?... wat zouden ze wel!

‘Comm il est zanti, zegt masoeur toen; en ieffrouw, alzoo e' kokkettig dingen, swatelt tegen, en dat gaat toen zoo zeere zoo zeere of de blâren die waaien: “O! com c'est de mimi de miljon de zanti mama mimi papa pipi”... lijk 'en kooie veugels al-hei. En ze moeten altijd weten hoe dat 't gaat met “Marie” - dat is toen Brozen,- (zi', je zou' je krom lachen met dat volk), 'k heb ik goed te zeggen dat hij Brozen heet... a-neen... alle jare: “et comment met Marie”, en aan werk, ja’? - ‘Werken om dood, zeg ik toen; werken is zalig; een mensch is geboren voor 't werk lijk 't gers voor de koeien. Wij 'n hebben hier geen tijd om “zokken en ledige lenten” te kweeken; e' ja zoo 'en groot menage! 't En is maar geld en eten dat we “mankieren”, al de “reste” hebben we: eters! Maar w'hebben alledage over tafel: “geen kiekens zonder sala ...” zoo dat 's ook goed 'ei? En als we toen t'enden en uitgeleefd zijn van honger en miserie, we slachten toen van Den Blinker z'n wijf, we gaan toen uit gaan teren in “Senatorium aan de Brugsjes”, en je zijt toen weg-en-teure, en die overblijft “is er den buf meê”. Dat is ons leven, Ieffrouw’. En Masoeur en Mamzel ze staan toen alle twee in jen aanzichte te gapen lijk snoeken; z'n verstaan er geen tinnen knoop van van al dat Bargoensch. En ze gaan toen nog 'en keer naar de wiege gaan kijken, en ieffrouw zegt toen: ‘Clémence, in la nature geen “mus'” is zonder pluim en dat kind ook aussi moet pluim krijg’! Alwaar dat die pluimen in Godschen name moeten uitkomen, de duivel is 't wijs, is 't op z'n kruine of op de kaken[+]

+ 'T WOLLEWIINSAS: Walweinsas. - Marie: Mari fr. - ZOKKE EN LEDIGE LENTE: traag en lui vrouwmensch. - ‘GEEN’ KIEKENS is niets en ‘zonder’ salade is nog niets. - SENATORIUM: Sanatorium ‘De Brugjes’ voor teringlijders, aan 't oud zwemplaatsje. - DEN BUF MEÊ: den duts mede. - Mus: musch.

van z'n achterste? Nu tot daar... en we trekken toen op 's anderdaags, ik en Stijne, en Rooze van 't Wollewiinsas, alle jaren om een nieuven bunsel en aan 't meise die opendoet: ‘Mamzeltje, zeg ik, zeg'-gij maar aan Ieffrouw dat w'hier met drie'n zijn om pluim krijg’. Hi! hi! hi! Zwijgt ervan... dat volk is toch oliedom... dat is gemaakt om gefopt te worden.

't Geestigste van al is als 't Zilletjekerremesse is, den eersten van Herfstmaand! Alleman is rijke en weeldig tegen dien dag, en 't màg en 't mòet er toen van af! Al van 's morgens vroeg zitten de jongens op strate en leve de smoutbollen, d'oliekoeken, de koudzaktjes en d'ijskegels! Tattamoens z'n knol en menthebollen hebben neringe. De ‘scheten up stoksken’ worden uitgevochten. Tegen dat 't negen is, is Potjerul's ‘winkeltje van vierwerk’ gepluimd: vierveugels, zevenschoten, schardoezen, eenslagen, meulentjes, viersprings en bollespuigers... 't schiet en 't poeft en 't paft overal, van aan ‘Trabollie’ tot t'einden den Eerdeweg, en van ‘'t Oordeel’ tot aan 't ‘Klaverstretje’ dààr... aan de ‘Rommalleschole’; en zoo den dag door. Van als 't begint te dimsteren hangt g'heel 't geweste vol vetlampen, oordjekeerstjes en smoutpotjes. De jongens planten een keerstje van een cent in een bergsken zand en, met de klakkerkloefjes op mate, zingen ze de Brabasonne van Sin-Zilles':

't Zilletjin hee't e' fluitje gekocht,
e' fluitje van twee ‘planken’;

loot Zilletje en loot ze' billitje en loot de meistjis dansen![+]

+ Een ‘SCHETE UP E' STOKSKE’, ook ‘lekkers’ en ‘stampers’ genaamd, zijn platte bruine spekken met een stoksken in gebakken. - TRABOLLIE: Herberg ‘Ter Balie’, rechtover d'oude herberge ‘Kalkove’ die nu veranderd is in ‘Essex-Hudson-Garage’!! Ze verdienen den kogel! - 'T OORDEEL: nu Wulpenstraat. - 'T KLAVERSTRETJE: nu Lodewijk van Casselstraat! - ROMMALLESCHOLE: Normaleschool. - PLANKEN: blanken, zie hooger, 3 cent en half van vroeger. - ME WEUMEN: we wonen. - RENTE: was een woonste voor verschillende huishoudens en was gelegen in de Lange Raamstrate.

‘Me weumen’ in de ‘Rente,’
me slapen in ons hemde!
Hoera 't Zilletje!
Me kletsen up onze billetjis!

't ‘Zwart-Gat’, met een ‘rochemutse’ aan, laat heur rondvoeren in een kinderkoetstje; en Maantje Kwikke, de scheerder van 't Semenarie, heeft hem leelijk overslapen, ‘wal-wal-wal! en hij moet nogàl z'n kaneuningen doen’!

't Grootvolk 'n komt maar uit met den noene. Kropsala zit, met z'n achtergelent door z'n zoldervenster, de ‘melodie van krepei’ te ‘plombeeren’ op z'n viole. Den Bals heeft den kleerborstel bijgehaald, en vaagt het stof uit z'n broek. Bollemberge, in z'n hemdemouwen, staat te prutsen aan z'n Brugsche verschooning.... dat half hemdeken is nog koppiger dan hij, en Bollemberge vloekt lijk een moordenare. Ka van Pier's loopt naar buiten met een ‘brokke spegel’ die ze aan een beroesten nagel hangt van 't kassijn, en met den kam legt ze heur haar in bekstjes. Mance heur hoofd zit nog in paviljotjes, z'is nog ònziende. Brozen is al op schok met Leapol den Eersten, dat is eigenlijk Kootje Dessan: omdat er een ‘accroche-coeur’ op z'n hersens geplakt ligt, en 't haar van z'n achterhoofd naar voren gekamd is, heeten ze hem ‘keuning Leapol’. Elk is alzoo aan z'n bezigheid, de klokken, van de capucientjes en van Sin Zillis', luiden dat 't een leute is om hooren. De lucht is zuiver-zoete lijk melk, en de zonne lacht lijk een paptaarte. Een schoone dag voor de ‘percessie’ te wege;.. 'k rieke(n) ik al 't sparregroen, en ze loopen al rond met ‘madetjes’...: dat ze maar hunder kleêren niet vuil maken, want 't is nog veel te vroeg. Narden Kwikke, de Suisse, en broere van Maantje, 'n weet niet waar dat z'n hoofd staat, met al z'n ‘kangelaars en z'n keersen’!...+

+ ROCHEMUTSE: klakkermutse, katoenen vrouwemuts met twee vlerken die over de ooren langs de wangen afhangen. - Al zijn KANUNNIKEN bedienen. - MADETJE: maagdeke.

's Achternoens ten twee'n beginnen de volksfeesten: bollinge voor de vrouwtjes; zakkeloopinge langs den ‘blenden muur’ tot aan de ‘boerepoorte’; met eiers in een lepel om ter zeerst loopen; om ter schoonst muilen maken; om ter langst met jen bloote voeten op gruitjes dansen; en eitje slaan.

> Cilia is nor Gent gegoon om te leeren, om te leeren,
> Cilia is nor Gent gegoon om te leeren eitje sloon!
> z'hee't heur keten vastgezet in de ‘woeker’, in de woeker,
> z'hee't heur keten vastgezet in de woeker voor een ‘plak-
> ket’!

En 't is toen ook ‘pap-etinge’ voor 't vrouwvolk, om ter meest pap eten, van boven op een verhoog; binst dat 't muziek van Nonkel Nul, den blomist, standvastig maar kardass geeft.

Vaneigen dat Mance daar moet bij zijn, dat spreekt van 's zelfs; of j'in heur plaatse ware!

'k Heb dikke Mance daar van mijn leven een keer zien pap eten om te bersten,... dat 't langs heur kinne droop. Pap eten, alsan maar pap, van die dikke stijve dat er de lepel in rechte stond, en dat de dermen aan malkaar, de vorenste aan de achterste, plakten! Eten en zweeten dat 't van heur liep, en met oogen lijk fakkels... lijk een sfinx aan 't kijken de verte en den hemel in... zonder te verpinken. En volk daarrond... een zee van volk!

- Zi' zi' ze gaat kwakken! Wat zou ze!! 'k wed dat ze nog een scheutel eet! Weer'-je, Mance, je zijt d'eerste te wege!... Bravo Mance, doe maar voort alzoo in jen boosheid, up je gemak, niet haastig zijn, j'he't àl den tijd, mensch... alzoo zi' ja... nog 'en lepel; en wat hee't de(n) deze(n) misdaan?... Toe! Daar 'n is maar één ketel meer! al-hei! 't ís wel entwadde! ge-

willig voor elk nog 'en bankedeeltje! Courooze! laat je gezeggen...[+]

Tot ze geen pap meer piepen 'n kon, de ‘sencie’ niet meer 'n had nog een lepel in heur handen te houden, teele en pap liet rollen en lijk een loeverpadde... met gapenden mond, schromelijk opgeblazen te zuchten zat, en te snakken om asem.

Een gejubel van alle duivels ging op: ‘Bravo! Proficia' Brozen! Brozen proficia'! Mance is Keuneginne’!!

Mance wierd van de planken gepakt, ziek lijk een hond, en op een laken geleid. Tiene-twaalf manskerels snakten het laken bij de hoeken, heften Mance en laken op en vielen aan 't wiegen:

> ‘En loot ze toch nie' vollen,
> ol met heur neuze in 't zand;..
> en loot ze toch nie' vollen,
> ol met heur neuze in 't slijk... ol te gelijk!!
> Eén - twee - arie... e!!

En ze katsten de vrouwe de lucht in tewege... maar 't en was geen ‘majin’... ze woeg 'en beetjen àl te zwaar; 't laken scheurde en bleef in d'handen. Mance sprak schoone, en ze moesten ze zeere voor e' momentje laten zitten... rusten,... 'en asemtje sch... sch... scheppen,... en wat knoptjes open zetten.

Wat er dan al verder gebeurde, en of de vertering zonder ‘rakkrauwtjis’ verliep 'n weet ik niet,... 'k en bleef er niet op kijken. Eén dingen weet ik, dat 't mensch 's avonds al weder frisch-man, goed te passe en goed gespezen, arm en arm en hoepsassa met Brozen en g'heel de bende op dril was; maar dat ik in twijfel lag wat er nu minst deugd gedaan had... ofwel die afgrijzelijke groote stande pap, ofwel de zee van bier en korten drank die er op volgde.

(*'t Vervolgt*).

K. De Wolf

Aanteekening: Bureel van Baldadigheid: eigenlijk ‘Weld-

+ Boerepoorte: inde Clarastraat achterpoort van het gesticht van den Engel-Bewaarder. - Cilia enz.: zeer oud Br. liedtje. - Woeker: berg van bermhertigheid. - Plakket: was zestien cent.

digheid', maar uit misprijzen zegt het volk aleens 'Baldadigheid.'+

De 'Disch' is eigenlijk een kerkelijke instelling die te Brugge bestond al van rond 1400, stilletjesaan meer en meer verwereldlijkte, om eindelijk half wereldlijk half burgerlijk te blijven in de verledene eeuw en den name te krijgen van '*Bureel van Weldadigheid*.'

In de Kartruizerinnenstraat zetelde het '*armbestuur*'. De menschen kwamen daar voor de vierschare, dat was de '*Siance*' (Séance in 't fr.). Daar wierden ze aanveerd en ingeboekt als '*dischgenooten*' en '*trokken van den disch*'. De knecht of '*dischknape*' gaf verslag bij den '*dischmeester*' van de wijke waarop de dischgenoot woonde. Alle weke kwamen de armen bij den dischmeester om '*teekens*' (koper rondstuk met een cijfer op) '*voor brood*' en '*teekens voor kolen*'; of een '*bon*' voor '*schrooling*' of '*vullinge*' (gekapt strooi als beddevulling). Ook alle maande kregen ze '*Zoentegeld*'. (Zoente is junta in 't spaansch en jointe in 't fr. een soorte gemeenzaamheid of onderlinge bijstand). In 't eerste waren het de almoezen en wekelijksche omhalingen in de kerken die de beurze vulden, maar in 1808 waren het de '*Spiezen*' (Hospicen) die den last overnamen. Was er een groote begraving met brood voor den armen, zulks heette: een '*vullen of g'heelen disch*' - ook een '*g'heele dischdekkinge*' - die was voor g'heel de parochie; een '*halven disch*' was voor de helft van de prochie; en een '*wijk*' 'n was maar voor d'eene of d'andere wijke. Dat '*Dischenbrood*' deelden de meesters uit (b.v. in St Salvator's) tendenuit tegenaan den grooten uitgang van d'endeldeure; daar hadden ze van wederskanten (ze bestaan nog) hunne '*zitsels*'. De Dischmeesters vergaderden in de ''*s dischmeesterskamer*'. 's Winters deelde men bijzondere giften uit van rokken, baaien, hemden. De meester beschikte ook over bijzondere gelden om, daar waar hij 't nuttig vond, alaam te koopen, bijvoorbeeld. Die hem slecht gedroeg wierd '*afgetrokken*', als straf verminderd in giften. De zieken wierden gratis behandeld door aangeduide geneesheeren. Met 't voorschrift mochten ze naar de '*Stadsapothekerije*' (ook '*dispenseer*' en '*zate*' genoemd) gaan om gratis de geneesware te krijgen. Erge zieken wierden, (mits toelating) in Jansgasthuis opgenomen. Oude, nog gezonde, lieden kregen een '*godshuizetje*' of 'en '*dischhuizeke*'. De g'heel oude, die hen zelven niet meer verhelpen konnen, gingen naar de Potterije, de zusters van Liefde, de Broertjes (van Liefde), d'arme Zustertjes, enz.

+ SENSIE: den moed, de macht, zie De Bo. - MAJIN: moyen fr. - RAKKRAUWTJI: accroc fr.

Blauwers en striemers.

IN de eerste hitte van 't einde van Meie of 't begin van Juni begint het zeewater te leven, te broeien, te bloeien. Het is de *bloei van 't water*, zooals de visschers dat verschijnsel plegen te noemen. Het klein gedierte, de kleine plantjes beginnen zich ongelooflijk vlug te ontwikkelen. In geleerde taal: de bloei van het zeewater is een vlugge ontwikkeling van het plankton (dat is al: het levende dat drijft in het water) waardoor de voedselvoorraad van het water in korten tijd merkelijk stijgt. Zie maar hoe de wieren zich ontwikkelen aan de palen van hoofden en staketsels en op de arduinen steenen der dammen. Het is de tijd dat de schuiten groen aanladen met allerlei soorten van kleine wieren waartusschen 't gedierte woekert. Ook op het land is hetzelfde verschijnsel bekend. Vooral in de kuststreek waar in den ondergrond een *derinklaag* (turflaag) aanwezig is, die op vele plaatsen het drinkwater met organische stoffen bevuilt en ondrinkbaar maakt. In dat water is er voedsel genoeg voor de bakteriën en mikroskopische wieren die zich in de eerste heete dagen vlug ontwikkelen, het water kleuren en het soms in korten tijd van kleur doen veranderen: van bruin naar groen en ros. Dat wordtook de bloei van 't water genoemd.

De visschers nu vertellen dat de *gallen* (kwallen) in dat bloeiend zeewater hun oorsprong vinden.

Wat er ook van zij, toch is het een begrijpelijk feit dat in de eerste hitte de gallen of zeekwallen zich ongelooflijk sterk ontwikkelen aangezien ze voedsel in overvloed krijgen. De gallen voeden zich immers met het plankton. Langs de kust is het water overdag wel wat warmer dan in volle zee, hetgeen de kwallen aantrekt. En indien daarbij de wind gunstig zit, dan kan het kustwater werkelijk door de gallen van allerlei grootte en soort en kleur overrompeld worden, waardoor alle geneugte aan de zeebaden ontnomen wordt. De gallen immers zijn geschuwde neteldieren.

De gallen! Vuile, kijzige pakken slijm, groote kwalsters

wanneer ze op 't strange liggen aangespoeld en uitdrogen in de zon tot een glinsterend velletje. Maar de prachtigste dieren van de zee wanneer ze in 't water drijven. Een drijvende klok (we hebben er bij uitzondering gezien van vijftig cm. doormeter!) zoo zuiver en doorschijnend als kristal, in lichte gele tot bruine kleuren stervormig geteekend en aan de boorden in 't zuiverste hemelblauw getint. In 't midden daaronder een slijmerig aanhangsel en aan den boord van de klok of scherm vele korte en lange slijmerige draden, neteldraden, die met netelcellen bezet zijn en bij de aanraking dezelfde neteling geven als de kleine brandnetels (urtica urens). Wanneer men bij 't zwemmen in zoo'n pak neteldraden geraakt dan is de pijn zeer smartelijk. Vandaar dat de gallen gezwichte dieren zijn.

Het is onze taak in deze bijdrage de volksnamen van de verschillende soorten van gallen mede te deelen. Maar toch eerst een woordje over hun plaats in 't groote rijk der dieren, Ze behooren tot de afdeeling der Holzakdieren (Coelenterata) waarvan de bouw bij eerste opzicht zeer eenvoudig is; geen organen in den echten zin van het woord verrichten de levensfuncties, maar wel de wanden van inwendige holten of zakken die terzelfdertijd dienst doen voor de spijsvertering, de opslorping, de (bloeds)omloop en de ademhaling. In werkelijkheid is het leven van deze dieren zeer ingewikkeld. Ze ondergaan een gansche reeks van gedaanteverwisselingen. De vrij rondzwemmende kwal begint met een larve te zijn die zich vastzet en een kleine poliep wordt. Deze poliep ondergaat een reeks insnoeringen waardoor talrijke kleine kwalletjes vrijkomen.

Tot de Holzakdieren behooren de poliepen (b.v. de kleine groene zoetwaterpoliep), de zeeanemonen, de sponsen, de kwallen enz.

Volgende volksnamen van zeekwallen of gallen zijn ons bekend:

tingelgallen, tingels of *striemers*;
blauwe gallen of *blauwers*;
bruine gallen.

In de kindertaal worden de groote gallen soms wel met *paraplu's* (regenschermen) vergeleken.

De algemeene volksnaam is *galle (vr.)*. Kwal is op onze Vlaamsche kust onbekend. Gal is misschien een nevenvorm van kwal, alhoewel de verwantschap niet zoo duidelijk is. Indien gal en kwal uit denzelfden wortel zouden stammen, dan zou het toch een eigenaardig verschijnsel zijn hoe de indogermaansche labiovelaar in 't eene geval een *g* en in 't ander geval een *kw* geworden is. Het is anderzijds ook moeilijk aan te nemen dat *gal* uit *kwal* of omgekeerd zou ontstaan zijn. Meer bevoegden kunnen deze zaak uitmaken.

Evenals het Ned. kwalster (fluim) verwant is met kwal, zoo zijn in de kusttaal galle (fluim) en galle (zeekwal) hetzelfde woord.

De *blauwe gallen* of *blauwers* (Heist) zijn de schoonste gallen van de Noordzee: hun scherm is klokvormig, fijn als het teerste kristal, hemelsblauw gekleurd en aan de boorden violetkleurig glanzend. Hun wetenschappelijke naam is: *Rhizostoma octopus*. Hun volksnaam is onmiddellijk te begrijpen. ‘Blauwers’ is nochtans een eigenaardige vorming die beïnvloed werd door den volgenden naam: Striemers.

Een *tingelgalle, tingel* of *striemer* is over het algemeen een galle die tingelen of striemen kan. De gewone netels worden bij ons volk *tingels* genoemd. Het woord tingelen beteekent niets anders dan branden (verg. Eng. to tingle). De naam is ook zeer juist gekozen; de gallen veroorzaken door hun giftige stekende netelcellen een smartelijke brandende pijn. Ook de naam *striemer* is fijn gekozen, De aanraking met een neteldraad geeft hetzelfde gevoelen als de striem van een fijne wis. Meer bepaald is een *tingel* of *striemer* een van de twee gemeene soorten: de *Cyanea capillata* en vooral de gewone oorkwal *Aurelia aurita*, die in den zomer algemeen en veelvuldig voorkomt.

De *bruine gallen* zijn de bruinachtige gekleurde exemplaren van de bovengenoemde *Cyanea capillata* (het is niet de scherm zelf die bruin is, maar wel de lichaams-

holte; deze kan ook paars zijn) en vooral de bruinachtige *Chrysaora hyoscella*. Deze laatste kwal is de kleinste van de Noordzee. Haar doormeter is zelden grooter dan 10 cm. (soms 15 cm). In de doorschijnende gelatienachtige massa is de bruingekleurde stervormige lichaamsholte te zien; ook de boorden van de klok zijn bruinachtig gekleurd. Deze kwal verschijnt alleen aan de oppervlakte in de schoonste dagen van September en October.

Daarmede hebben we de vier kwallen van onze Vlaamsche kustzee leeren kennen, alsook hun schilderachtige volksnamen. Meer kwallen zijn er niet, maar wel talrijke andere holzakdieren: zeeblommen, (zeeanemonen), zeerasp (Hydractinia) enz.

Al deze dieren kennen wij reeds van uit onze kinderjaren. Aan ons gewarig kinderoog kon er niets ontsnappen: noch karkolen, noch krabben, noch wormen, noch kwallen enz. En medeen namen we in ons op ook al den rijkdom van de volkstaal die ons trouw als een geliefde schat steeds bijblijven zal, zelfs verre van huis in vreemde streek en bij vreemde menschen. En met de jaren hebben we ondervonden dat er geen vormingsbodem zoo sterk en zoo gezond is als deze van het ongekunstelde, eenvoudige, rechtzinnige volksleven. Schamele kinderen die dezen bodem moeten missen!

JOZEF DE LANGHE.

Uit den ouden taalschat.
Der stede wyncannen.

IN de oude rekeningen van al onze Vlaamsche gemeenten komen talrijke posten voor van ‘presentwijn’ door de wetheeren aangeboden aan hooge of verdienstelijke bezoekers, ook wel als vriendelijke toemaat gezonden naar lieden die anders reeds om den bewezen dienst vergoed waren. De schepenen werden zoo vrijgevig in het zenden van ‘cannen ofte stopen

wyns' dat de uitgaven daarover op hunne begrooting al te zwaar wogen en een heele reeks plakkaten vanaf de 16e eeuw het beheer van de 'wyn-presenten' regelden(1). Reeds in 1410 hield Brugge een bijzonder boek, 'den presentbouc' waarin al de uitgaven over *prosent wine* moesten aangeteekend worden 'wien, elken hoevele ende up wat daghe'(2).

De stedelijke presentwijn werd door 'der stede cnapen' gedragen en aangeboden in daartoe bestemde stedelijke kannen.

Die '*presentcannen*' of '*der stede wyncannen*' waren gewichtige 'cateilen' in onze gemeentehuizen. In den beginne - althans in de eerste helft der 14e eeuw - waren het *steenen* kannen met schilderwerk versierd.

In 1309 betaalt de stad Brugge 50 schellingen aan 'Janne van sint Thomaers van xxj. cannen te scrivene(3) daer men de present wine in draght'. In de rekening van 1337 zijn de kannen uitvoeriger beschreven: 'Janne de Bukere van scrivene up de xxx. steenine cannen die ghecocht waren omme present wine van der stede weghe daer jn te draghene, up elc van den voorseiden cannen een scildekin van der stede wapenen ende van der yckinghe up elken van den voorseiden cannen te scrivene, 18 sc.'(4).

Yper bezat in 1309 twee reeksen *tinnen* kannen: de hooge *(les canes d'estain à haut piés)* moesten 13 pond wegen, de lage *(les canes courtes)* hadden een gewicht van 9 pond; voor beide was de inhoud twee loten(5).

(1) Placcaet-Boecken van Vlaenderen. Zie den Generaelen Index der Materien s.v. *Wyn-Presenten*. - Vele steden hadden hun eigen wijnkelder, den 'Kelnare der stede'.

(2) Gilliodts Van Severen, Inventaire des Chartes, IV, bl. 170 en Introduction bl. 25. - In het Mnl. Wdb. vv. *presentcanne* en *wijncanne* ontbreekt de juiste beschrijving van 'der stede' wijnkannen.

(3) SCRIVENE: beschilderen, met schilderwerk versieren.

(4) Gilliodts, a.w. Introduction bl. 132 en 184.

(5) Jos. De Smet. Les Keures inédites d'Ypres, bl. 440 in den Bulletin de la Com. Royale d'Histoire, deel 94, 1930. - Een LOT is een wijnmaat van gewillig een liter.

Te Amiens bevatte een '*kane*' van den presentwijn drie loten. De kannen van Amiens waren versierd met het stadswapen, ingesneden en geëmailleerd; zij werden, met de andere stedelijke kenteekenen, in de processie gedragen(3).

In de 15e eeuw bezat de stad Kortrijk ook een stel tinnen wijnkannen; zij waren nogal dikwijls beschadigd en versleten: wat getuigt dat men ze druk gebruikte. Daarover lezen we in de gemeenterekeningen:

'Item betaelt Jan van Connulphe (?) potghietere van dat hy vergoot, maecte ende leverde der stede wyncannen, beliep de somme - mids den vier cannen diere ghebraken van nieus te leverene, lb. 16. 18. 10.

Item van den vorseiden XII. cannen te pointene met der stede wapene 12. sc. ende den piners van draghene daer zy gheweghen waren, 4. sc. (Rek. 1435-36, f. 28).

Betaelt Loye vanden Briele, tinnin potghietere van vive vander steden cannen te sauderne, 12 sc. (Rek. 1448-49, f. 34).

Betaelt Woutren Brame, tenin potghietere van XII. present cannen ghesaudeert ende ghestopt thebbene... (Rek. 1455-56, f. 33).

Lodewycke van den Briele van ghemaect thebbene XII. nieuwe tinnen presentcannen weghende 295. pont, daerup hem waeren ghelevert de XII. oude cannen weghende 270. pond, aldus weghen de nieuwe cannen meer dan doude 25. pond te 3. sc. par. tpond, comt 3 lb. 15 sc. par. ende van wisselinghe vanden ouden cannen weghende 270. pond te 8. d. par. tpond, loopt 9 lb. par. (Rek. 1463-64, f. 32 v.).

Joossinkinne, joncwyf int scepenhuus, van dat zoe te paesschen scoone maecte ende scuerde alle der stede presentcannen, 3 sc. (Rek. 1464-65, f. 30 v.).

Item Willem Veyts, potghietere, van vermaeckt ende verheghent thebbene der cannen vander stede int scepenhuus, 20 sc. (Rek. 1494-95, f. 43 v.).

(3) Mémoires de la Société des Antiquaires de Picardie, Tome XLII, (1928), bl. 155.

De Kortrijksche wijnkannen waren dus zware stukken: ze wogen elk ongeveer 24 ½ pond zuiver tin. Een stel groote tinnen 'presentcannen' uit de 18e eeuw is nog in besten staat bewaard op het stadhuis van Oudenaarde (Oudheidkundig Museum) en voorzeker moeten er nog elders overgebleven zijn.

A. VIAENE.

Boekennieuws.

- Albert Visart de Bocarmé. Brève Notice sur l'orgine et le développement de l'Art Typographique à Bruges. Brugge, Desclée De Brouwer, 1933. In-12, 24 bl.

Den 20 Juni j.l. bezochten de Uitgevers, in Internationaal Congres vergaderd, de stad Brugge. Weled. Heer A.V.d.B. die vroeger reeds een verdienstelijke studie uitgaf over onze Brugsche drukkers (Recherches sur les Imprimeurs Brugeois, 1928), vatte zijne uitgebreide kennis samen in deze vlot geschreven bladzijden. Die kleine - met veel zorg en smaak gedrukte - uitgave is als een programma voor een volledige geschiedenis van het drukkersbedrijf te Brugge: we wenschen dat de geleerde Schr. eensdaags de geschiedenis van onze Vlaamsche wetenschap en kunst met de uitwerking van dit ontwerp moge verrijken.

B.

Mengelmaren.

Nog over Sint Machuit.

(Vgl. hierboven bl. 36 en vv.)

Eerw. Heer Haazen, onderherder te Pollinckhove, zond mij de Litanie van den heiligen die aldaar gediend en vereerd wordt.

De Litanie, gedrukt bij *Deboccage-Lava* te Kortrijk, wierd goedgekeurd te Brugge door *A. Wernaer* Vic. Gen. ten jare 1866, en Z.D. Hoogw. J.J. Faict verleende 40 d. aflaat '*aan de geloovigen van ons Bisdom die met godvruchtigheid de litanie van den H. Machutus zullen lezen*'.

Dáár staan geschiedkundige aanroepingen in, die 't weten weerd zijn:

- Die, uw land(1) verlatende, u met eenige godvruchtige

(1) Ierland.

personen op zee hebt begeven. - Die in het eiland Aaron aangekomen, aldaar vriendelijk onthaald zijt geweest. - Die aldaar met eenen heiligen eremijt en met uwe gezellen heiliglijk hebt geleefd. - Die brandende van iever tot de bekeering der ongeloovigen, de eenzaamheid hebt verlaten. - Die voor de afgodendienaars en voor het klein getal christenen der nabijgelegene stad Aleth zijt gaan prediken. - Die aldaar bisschop geworden zijnde, niet opgehouden hebt te arbeiden om den afgodendienst teenemaal te vernietigen. - Die door den prins der plaats, eerst geweldiglijk vervolgd, daarna grootelijks beschermd zijt geweest. - Die door uwe vermogende gebeden en woorden, door uw heilig vasten, leven en mirakels, de versteendste herten tot boetveerdigheid hebt gebracht. - Die door het ingeven des duivels, van eenige boosaardige menschen geweldiglijk vervolgd en uit uw bisdom verdreven zijt geweest. - Die met uwe discipelen vluchtende, op de kust van Aquitanië zijt aangeland. Die u naar de stad Saintonge hebt begeven, alwaar gij van den bisschop Leontius? vriendelijk onthaald, en met eene behoorlijke woonplaats begiftigd zijt geweest. - Die door gezanten tot uw bisdom wedergeroepen, de zaak, met bidden en vasten, aan God bevolen hebt. - Die in uw gebed, van eenen engel vermaand zijt naar Aleth weder te keeren, om aldaar opnieuw den zegen te verspreiden, en aan het land de vruchtbaarheid weder te geven. - Die van uw bisdom afstand gedaan hebbende, u wederom, volgens het bevel van den engel, naar Saintonge begeven hebt. - Die teizelfdertijd, van uwe aanstaande dood verwittigd zijnde, u met de grootste zorgvuldigheid tot de reis naar de eeuwigheid bereid hebt. - Die in den ouderdom van *honderd en dertig* jaren, vol van deugden en verdiensten, zeer heiliglijk in den Heer zijt ontslapen.' -

A.M.

Dichtwerk van Notaris H. Persyn.

Biekorf (hierboven bl. 188) bericht het afsterven van Notaris Persyn in Wynghene; hij zal ook wel den man vinden, hoop ik, die wijder en dieper over den afgestorven Vlaming kan schrijven. Persyn was een 'Vlaamsche Kop' en hij was nog meer 'eentwie' dan andere van zijn tijd, omdat hij meer geschreven, meer gedicht en meer gewrocht heeft dan vele andere, altijd op zijn 'Persijnsch': op een wijze die hem geheel eigen was.

In het sterfhuis is alles goed bewaard en verzameld, meen

ik.... toch heb ik hier ook nog twee van zijn gedichten en 'k zend ze voor Biekorf, tot zijn eervolle gedachtenis, en ook uit dankbare gedachtenis, omdat het op mijn aanvraag is dat hij in 1908 die liederen dichtte voor onze Eeuwelinge Weduwe Vlaeminck-Lambert, de grootmoeder van Pater Hilarion, Capucijn. nu gardiaan van 't Oud-Gesticht van de Roô-Rokskes te Beernem.

[*Titelblad*:] 1808-1908. Twee Liederen uit den Eerestoet van onze Eeuwelinge Vrouw Amelia Lambert, Weduwe Vlaeminck. te Wynghene op Tweeden Paaschdag 1908. (Drukkerij A. Van Muilem in de Geerolfstraat te Brugge).

Eerezang aan onze Eeuwelinge.

Muziek uit de XIIIe eeuw (Hillebrantstoon).

1

Gegroet, o vrome Vrouwe,
die God gezegend heeft,
met vreugd van hooge jaren
en deugd die eeuwig leeft.
De grijsheid is een kroone
voor dezen weggeleid
Ei-Ja!
die wandlen op de wegen
van Gods gerechtigheid.

2.

Gegroet, die hebt verkoren
te huwen in een stam
van herders, vrij geboren,
die weiden schaap en lam.
'k Aanschouw in U vol eeren.
't Aartsvaderlijk geslacht,
Ei-ja!
en Rachel, Jacobs vrouwe
die Labans kudden wacht.

3.

Gegroet, o weerde moeder,
van 't Godgezegend kroost,
dat eerlijk en rechtschapen
uw oude dagen troost;
dat kinderen verwekte,

die vluchtend 's werelds eer,
Ei-ja!
in stille kloosterpanden
nu wandelen voor den Heer.

4.

Gegroet!... Van mond te monde
weêrgalme 't blijde woord,
en zwieren 't alle winden
gezwind van oord tot oord.
Hoezee! die hier op aarde
de kroon der grijsheid spant,
Ei-ja!
zij drage de Eeuwige Kroone
in 't Hemelsch Vaderland!

Huldezang

aan Maria-Theresia der Nederlanden.
Oude volkswijze.

1.

Hoe klaar is de klank van de klokken al,
die luid onzen feestdag verkonden;
't hangt blijheid in de lucht en 't is lied en geschal,
dat hellemt uit alle monden.

Refrein.

Sa! laat ons dan maar stappen, al jong en knap,
in stoet, al voor ons goede vorstinne.
Laat klinken ons lied, op maat en stap.
Vol eeren is ons eedle koninginne!

2.

Zij bracht hier de weelde en den welstand in,
ons oogsten in zegening groeien;
alom in den lande valt er werk en gewin;
in vrede de kunsten bloeien.

3.

De wever die zingt daar hij zit aan 't getouw,
de spoelen en 't spinnewiel ronken;
de vrede is in het land en de lucht is er blauw.
Dat heeft ons de Heer geschonken.

4.

Van honing en room vloeien hei ende wei,
blij huppelt de kudde in de dreven;
en boven op de schuren zoo staat er de mei.
O mochten wij lange leven!

Hierbij nog een dichtje, ongedrukt en onbekend, van Notaris Persyn zaliger. Hij was bewonderaar van *the dear little sham*-

rock, het Iersch klaverbladje, zinnebeeld van Ierland. Ik vond er in Yper en zond hem een plante er van in een blompot. Hier volgt zijn antwoord, in dicht op z'n Maerlant's (21 in Grasmaand, 1912):

Shamrock.

Minnebode, soet van sinne,
edelaerdig, needrig kruit,
viel eens morgens, by ons, inne,
Shamrock, in een eerden kluit.

Shamrock, beelt van trou en minne,
is my dobbel dierbaer nu:
om den hoghen vroeden sinne
ende omdat 'et comt van U!

E.B.

Zei-spreuken. - *Vgl. hierboven bl. 191.*

Ziehier twee zei-spreuken uit Deinze:

- Haa'k, zei de puid, en hij zat met zijn gat in 't ijs.
- 't Es wreed, zei den uil, en hie bekeek zijn jong.

De variante van den koster luidt te Deinze:

- Wat nu gezongen, zei de koster, en hie had zijnen *sleutel* vergeten.

P.P.B.

Lange Wanne.

Op de Braderie ofte Batjesdag in de Smeestrate te Brugge in Meie laatstleden, ging er voor den uitklink een reuzin met Brugschen kapmantel rond, loopende op vier wielen; het was *Charlotte* volgens 't gedrukte programma, maar de menschen spraken algemeen van *Lange Wanne*.

S.

Tegen de zweren.

't Kwam een vrouwke in den winkel (van penewarie) en 't kochte nog al vele, en 't vroeg om een ‘note van schade’ (muskaatnoot) te meugen kiezen. 'k Gaf hem de

dooze en 't zochte er twee uit: e' *manneje* en e' *wuiveje*, zoo zei het. Welk een verschil het daarin vond, weet ik niet. 't Was om op hem te dragen tegen de zweren.

S.

Kortrijk.

Inspannen.

't Was over eerappels te doen: mijn man sprak van zijn '*inlustri'n*' voor achter den winter (Industrie), '*indialen*, voor petatfriten en voor de kazeerne' (Ideal), '*eerstelingen*, voor 't begin, waar dat ge groot geld van maakt'.

- 'Ga van-de-jare *inspannen*, zei hij, als ge *inspant*, ge vaart er bést mee.
Inspannen d.i. in zijn spreken: vreemde rasaardappelen planten, ‘Hollanders’ planten.
L.G.
Gullegem.

- Achter ons haar een pruike, - en acher ons pruike ne gersfak.
Dat trekt op een andere zegswijze van iemand ‘die zijn ijzers gekeerd heeft’: 't Groeit ook al gers op zijnen buik.
Kortrijk.

† Achiel Denys

God geve zijn ziele de eeuwige ruste.
Geboren te Roeselare den 10^{n} van Grasm^{d} 1878, is hij aldaar zachtjes in den Heer ontsla en op heden 15^{n} van Hooimaand 1933.
Vanaf zijn prilste jeugd, heel zijn leven door heeft hij God en Vlaanderen met volle vreugde gediend.
Een liefdadig gebed a.u.b.

Kobas' veugel?

- Hij is er deure gekomen lijk Kobas' [of: Kaba's?] veugel. - Welke veugel is dat?
Poperinge.

AAN ONZE LEZERS. - Deze aflevering telt voor twee maanden: Hooi- en Koornmaand. De toelagen van de Openbare Besturen zijn dit jaar duchtig ‘besnoeid’: alzoo kreeg Biekorf een ‘sneedtje’ dat hem 32 bladzijden moet kosten. We hopen dat Biekorf ten naaste jare weer den vollen pot zal krijgen en de volle mate kunnen geven: daartoe helpen ons de betere tijd en de milde vrienden van den Blok!
't Berek.

[Nummer 9]

Het einde van het Fransch bewind in West-Vlaanderen. (1813-1814).

DE veldtocht van 1812 in Rusland was voor Napoleon slecht afgeloopen; in 't hartje van den winter was hij vandaar moeten wegtrekken. Pruisen kwam in opstand (Februari 1813) en samen met Rusland, Engeland en Zweden vormde het de Zesde Coalitie. Later kwam ook nog Oostenrijk zich bij de Verbondenen aansluiten.

Napoleon trok op met een leger jonge soldaten. Eerst behaalde hij enkele voordeelen te Lutzen en te Bautzen maar op 16-18 October leverde hij den veldslag bij Leipzig met 160.000 Franschen tegen 300.000 Verbondenen. Hij was verplicht te wijken tot over den Rijn. De Verbondenen namen de achtervolging op en Wellington die met de Engelsche troepen in Spanje streed, viel over de Pyreneeën in Frankrijk binnen.

Napoleon had al de soldaten uit Frankrijk medegenomen. Bij ministerieelen omzendbrief van 28 Oogst

1813, was voor geheel Frankrijk voorgeschreven de *Garde Nationale* uit te rusten.

Na de nederlaag te Leipzig had men deze hulptroepen noodig voor de verdediging van het Fransche Rijk. Reeds op 1 Nov. schreef graaf Rampon, opperbevelhebber der Gardes Nationales, uit Antwerpen een brief aan den prefect van het Leyedepartement, hem vragende de Garde Nationale van zijn departement aanstonds volled ig op te roepen, in te kleeden en te bewapenen, opdat hij ze bij het eerste bevel zou kunnen gebruiken. Uit het antwoord van den prefect (4 Nov.) vernemen we dat de Garde Nationale binnen veertien dagen op oorlogsvoet zou gebracht worden, dat er enkel noch drie officieren tebenoemen waren, maar dat er noch kleederen, noch wapens voorhanden waren om ze uit te rusten.

Er waren in 't geheel geen soldaten in het departement, dat nochtans blootstond aan Engelsche ontschepingen. Voor de bewaking van de kust waren de twee *cohorten* van de Garde Nationale van Oostende ingekleed en bewapend, maar ze telden slechts 2.000 man. Verder gaf de prefect een overzicht van de wapens waarover hij beschikte, buiten de 2.000 geweren van Oostende. Te Brugge waren er 119 geweren: 99 Fransche, 17 Hannoversche en 3 Oostenrijksche; op de kust te Blankenberge, waar dagelijks 50 man de wacht moesten optrekken tusschen Oostende en Sluis, waren er 60 Hannoversche, 4 Engelsche, 9 Oostenrijksche en 6 Fransche geweren (= 79). In de vesting Nieuwpoort waren er 50 vreemde geweren. Te Veurne waren er 51 voor de 50 man van de kustwacht tusschen Nieuwpoort en de grens van het Noorderdepartement, 15 geweren behoorden aan de stad en de 36 andere waren al vreemde, 44 ervan moesten hersteld worden. In de vesting Yper waren 26 goede en 30 oude geweren. Te Wervik waren er 12, alle in slechten staat, waarmede het tabakmagazijn moest bewaakt worden. Meer was er in geheel het departement niet.

Op 14 Nov. 1813 schreef de minister van Oorlog maatregelen voor tot het opkoopen van de soldaten-

geweren die in het bezit van de bevolking waren. Het Leyedepartement bekwam daartoe 12.000 fr. Tevens werd de prijs van de geweren door den minister vastgesteld.

De geweren die een kaliber hadden van 7 ½ tot 8 lijnen (17-18 mm.), waren verdeeld in drie klassen:

De eerste klas: die sedert 1800 in de *Manufactures Impériales* vervaardigd waren, ze droegen het jaartal op den loop en op de kolf. Er waren er van twee soorten: het voetvolkgeweer met een loop van 42 duim (1 m. 134), was met ijzer beslagen, en het dragondersgeweer, waarvan de loop 38 duim (1 m. 026) lang was, was met koper beslagen. Prijs: 18 frank

De tweede klas: de oude Fransche geweren van vóór 1800; op de slotplaat droegen ze de namen van de wapenfabrieken: St Etienne, Charleville, Maubeuge, Tulle, Liège en Versailles. Prijs: 12 frank.

De derde klas: al de vreemde geweren; deze golden, in goeden staat, 6 frank.(1)

De beschadigde geweren moesten ter plaatse door de burgerlijke wapenmakers hersteld worden. Al deze geweren waren voor de Garde Nationale bestemd. - Deze maatregelen moesten geheim gehouden worden(2).

De bewoners van het Leyedepartement waren het Fransch bewind moede dat gedurig soldaten lichtte en zware belastingen *(droits réunis)* hief.

Reeds op 22 April 1813 was er te Brugge een opstand onder de ‘conscrits’ die voor den keurraad moesten verschijnen. Ze sloegen alles stuk, vernielden de registers

(1) De beschadiging en het ontbreken van bajonet of laadstok werd van deze prijzen afgerekend.

(2) Het ministerie van Politie bemoeide zich ook met de zaak. Op 18 Dec. 1813 moest de prefect laten weten hoe het met de inrichting van de Garde Nationale gelegen was. Hij antwoordde dat de Garde sedert 1810 ontbonden was, de geweren in de krijgsmagazijnen neergelegd; er waren geen verdere wapens voorhanden dan deze voormeld in den brief aan Graaf Rampon. *Staatsarchief Brugge*, Bundels, 3^{e} reeks n^{r} 1601.

en verjoegen de ambtenaars en gendarmes. De klas van 1814 was opgeroepen om naar het leger in Duitschland gezonden te worden; van de 1407 soldaten die door het Leyedepartement moesten geleverd worden, waren er op 26 Mei 1813 reeds 408 weggeloopen.

Verder werden nog de *Gardes d'Honneur* opgeroepen. Het waren jongelingen uit de burgerij, van 19 tot 30 jaar oud, die door het stellen van een plaatsvervanger van den soldatendienst ontslagen waren. Deze werden door de prefecten aangeduid om deel te maken van de vier regimenten 'vrijwillige' ruiterij die aan Napoleon zouden aangeboden worden.

De misnoegdheid werd daardoor nog grooter. Op vele plaatsen werden door de ontvluchte conscrits gewelddaden gepleegd: op 29 Oogst werden zeven koeien gedood van den burgemeester van Beerst, die te streng de soldatenlichting toegepast had; op 26 October werd de veldwachter van Lichtervelde aangevallen door vier met geweren bewapende conscrits.

Een senatusconsulte van 9 Oct. 1813 riep 160.000 man van de klas van 1815 en nog 20.000 man van de vorige klassen op. Maar in ons departement liep de lichting van geen leien dakje. De prefect Soult deed op 12 Nov. al de personen aanhouden die zich bezighielden met het bezorgen van plaatsvervangers(1).

In November 1813 waren de conscrits in opstand gekomen te Hazebroek; een onder hen, Louis Fruchart, geboortig uit Mereghem, had zich, onder den naam van Louis XVII, aan hun hoofd gesteld. Op 24 en 25 Nov. werd te Brugge het wervingsbureel overhoop gesteld en vijf dagen later gebeurde hetzelfde te Poperinge.

In December 1813 was de opstand in het Leyedepartement algemeen. Op 10 en 11 dezer maand kwamen 60 gewapende conscrits te Tielt, waar ze allerlei gewelddaden pleegden. Daags voordien was de huisraad van den veldwachter van Vladsloo stukgeslagen.

(1) DE LANZAC DE LABORIE, La Domination française en Belgique, t. II, bl. 309 vlg. (Parijs, 1895).

Op aanvraag van den prefect Soult, zond Napoleon generaal Henry met 500 ‘gendarmes d'élite’ die weldra de opstandelingen uiteensloegen rond Tielt. Een van hun aanvoerders, De Coster, werd gedood en een andere, De Coninck, werd te Ruisselede gevangen genomen en te Brugge terechtgesteld. Fruchart die ter hulp gesneld was, werd terug in het Noorderdepartement geworpen. Hij bleef gedurig de grensgemeenten van het Leyedepartement bedreigen, waar hij de kassen van de ontvangers plunderde.

Rond Januari 1814, stichtten de conscrits wanorde te allen kante. Ze plunderden de kassen van de ontvangers der belastingen te Werken, West-Vleteren en Vladsloo; ze versloegen de gendarmes te Alveringem op Kerstdag en trachtten Diksmuide te overvallen op 9 Januari(2).

De belastingen werden enkel nog betaald door tusschenkomst van de krijgsmacht, hetzij door de gendarmerie d'élite zooals te Waerdamme (31 Dec. 1813) of door de Garde Nationale van Cherbourg, zooals te Haringe (3 Jan. 1814). Deze krijgslieden moesten door de gemeenten betaald en onderhouden worden.

De Garde Nationale van Cherbourg, aan wie men had doen gelooven dat ze een vijandelijke streek bezette, gedroeg zich tuchteloos. Op Nieuwjaardag 1814 ontstond er in een danszaal te Yper een vechtpartij tusschen drie onderoffieieren van Cherbourg en de burgers; de Gardes riepen de hulp in van hunne mannen; een burger werd gedood en 15 gekwetst.

Overal vluchtten de Fransche ambtenaars. De prefect van de Monding van de Schelde (Zeeland), vroeg op 14 Dec. 1813 dat men de ontvluchte ambtenaars van zijn departement terug zou sturen, doch hunne ambtsbroeders alhier volgden hun voorbeeld: op 20 Jan. 1814 vluchtten de bedienden der belastingen uit Wervik. Eindelijk liep de prefect zelf uit Brugge weg; toen hij

(2) P. FAUCHILLE Une chouannerie flamande au temps de l'Empire (1813-1814), Parijs 1905 en G. Veriiaegen. La Belgique sous la Domination Française, t. V, 1929, bl. 98-100.

den 9 Maart te Parijs aankwam, kreeg hij bevel aanstonds terug te keeren naar het arrondissement Ieper, dat nog in Fransche handen was. Hij trok naar Oostende, waaruit een aanval op Brugge ondernomen werd(1).

De Franschen waren op Lichtmis 1814 uit Brugge verjaagd door de ruiterij van kolonel von Geismar, waarvan een afdeeling de stad bleef bezetten onder het bevel van majoor von Pückler-Moskow, maar op 12 Maart kwamen 400 man van het garnizoen van Oostende naar Brugge terug met twee stukken geschut; ze beschoten de stad en sloegen allerlei waren en levensmiddelen aan, ze eischten nog 100.000 fr. oorlogsschatting; toen ze 's avonds terugtrokken, namen ze den meier en drie voorname burgers mede(3). Op 24 Maart kwamen ze nog eens terug in de stad.

Kortrijk viel op 15 Februari in de handen van de Russen, die op 24 daarna door de Franschen weerom verjaagd werden; de stad werd opnieuw ingenomen door de Saksers op 8 Maart, na de gevechten rond Harelbeke, Swevegem en Bellegem.

Oostende, Diksmuide, Nieuwpoort en Yper bleven door de Franschen bezet.

De oorlog was weldra ten einde, op 31 Maart deden de Verbondene legers hunne intrede te Parijs, Napoleon werd van den troon vervallen verklaard, en naar het eiland Elba verbannen.

Op 12 April werd te Pont-à-Tressin (ten Oosten van Rijsel) een wapenstilstand gesloten tusschen generaal Maison, bevelhebber van het eerste Fransche legerkorps (Rijsel) en den regeerenden hertog van Saksen-Weimar, bevelhebber van het derde Duitsche legerkorps (Doornik).

De scheiding tusschen beide legers was de volgende: van aan de linkeroever van de Sambre langs de grens van het Noorderdepartement tot aan Meenen. De groote

(1) *Staatsarchief Brugge*. Modern Archief, 5e reeks nr 92, en 3e reeks nr 1258. DE LANZAC DE LABORIE t. II, bl. 325 en vlg.

(3) Zie Biekorf XXX, 1925, bl. 73-79. (L.D.W., De beschieting van Brugge door de Franschen op 12-III-1814).

baan Bergen-Beaumont moest voor de Verbondene legers vrij blijven. De stad Meenen bleef aan de Franschen, van daar liep de scheidslijn langs de groote baan Meenen-Torhout, die onzijdig bleef, van aan Torhout liep een rechte lijn naar een punt halfwege Oostende en Blankenberge langs de kust (den Haan). Beide legers mochten hun voorwacht opstellen een mijl van de scheidslijn. Antwerpen, Bergen-op-Zoom, Vlissingen en Breskens waren nog door de Franschen bezet(1).

Het overige van ons departement werd door de Franschen ontruimd in het begin van Mei, nog vóór den eersten vrede van Parijs (30 Mei 1814).

Onze gewesten maakten tot 1 Oogst 1814 deel van het Generaalgouvernement België, eerst onder den Hertog van Beaufort, daarna onder den Pruisischen generaal baron von Horst en eindelijk onder den Oostenrijkschen generaal baron Vincent (zoo waren de Verbondenen overeengekomen te Bazel op 12 Januari 1814, in afwachting dat het Congres van Weenen over ons lot zou beslissen); Westvlaanderen kwam voorloopig onder het bestuur van Burggraaf de Preudhomme d'Hailly de Nieuport, die als intendant te Brugge den Franschen prefect verving.

JOS. DE SMET.

Een zeembaard.

Dat is elders een *zeemer*: iemand die altijd *zeemt*, d.i. slepende en vleiende spreekt, lamoereert dat het tegensteekt.

Ardooie. - D.B.

Te Kortrijk spreken ze, in kwaadheid, van ‘dendien met zijn *zeemtote*, met zijn *zeemende muile*’, meer bedaard klinkt het: Hij kan wree' goe' zeemen! 't Is al *zeemen en fleemen* dat er aan is.

B.V.

(1) *Staatsarchief Brugge*, Modern Archief, Bundels, 3e reeks nr 1270. Over de gevechten van de Fransche Achterhoede in ons land, zie: MARQUIS CALMAN-MAISON. *Le général Maison et le Ier Corps de la Grande Armée. Campagne de Belgique* (décembre 1313-avril 1814). Parijs 1914, en VERHAEGEN *a.w.*, t.V, bl. 132-145 en 178.

Kalverkeete - Reigaarsvliet.

TWEE hoven of heerlijkheden hebben in de wording van de eerste polderlanden op den linkeroever van 't Zwijn een belangrijke rol gespeeld. 't Zijn de heerlijkheden van *Kalverkeete* en van *Reigaarsvliet*. Het is alsdan zeer gewichtig voor de oudste geschienis van 't Noorden beider ligging te kennen. De studie der schaarse oorkonden samen met het plaatskundig onderzoek hebben ons deze ligging doen vinden.

Het HOF TER KALVERKEETE tot Westkapelle was een uitgestrekte en machtige heerlijkheid die 340 gemeten lands (38 leenmannen) in eigendom had en een vierschare met volledige rechtspraak over gansch Westkapelle bezat[(1)].

Wordt reeds vermeld in 1184: *Kalverte*. Andere oudste vormen zijn: *Kalverkete, Calverketa*, enz.[(2)].

In de ommeloopers van disch en wateringe der 16e en 17e eeuw vinden we: *hove te Calvekeete* (1553), *thof der calverkeete* (1674), *tgoet te Calverkeete* (1706).

Een hofstede *de Kalverkeete* is hedendaags bij 't volk en op de kadastrale plans onbekend.

De naam leeft alleen nog voort in *Kalverkeedijk* of *Kalverkeetedijk* (ook *Kalverkeerdijk*). Deze dijk is de voortzetting, op het grondgebied van Heist en Westkapelle, van den *Evenedijk* en wordt aan de *Schaapbrugge* (*Schapenbrugge* = brug over de Zwijnevaart te Westkapelle) voortgezet door den *Greveningedijk*.

De ligging wordt door volgende oorkonden aangewezen:

1) Dischommelooper van 1527[(3)]: ‘38 gemeten

(1) L. Gilliodts-van Severen. Coutume du Bourg de Bruges. Tome I, p. 140.
(2) K. de Hou. Topon. Woordenb.
(3) Tekst aangehaald door J. Opdedrinck in zijn onuitgegeven Geschiedenis van Westkapelle. Den vermelden Ommelooper hebben we tot hiertoe niet teruggevonden. De tekst is in hedendaagsche spelling overgezet hetgeen op rekening van vermelden schrijver komt.

lands met de huizen en de boomen er op staande, zijnde '*t Hof van Calverkeete*, daar Frans Langespeye op woont, ter parochie van Westcappelle, noordoost van de kerke, in 't 17e en 18e begin van Grootreigaersvliet, in verscheidene perceelen, samen al tusschen den Heerweg en den Calverkeedijk, beide aan de noordoostzijde'.

De heerweg, waarover hier sprake, is de huidige Sacramentstraat, de oude heerweg van Westkapelle naar Knokke al over den Kalverkeedijk.

2) Ommelooper van Westkapelle, gemaakt door Jan Messiaens, gezworen landmeter 's lands van den Vrijen in 1674 (gedeeltelijk in parochiaal en gemeentearchief): 'Denselven ande suutsyde ende ant westeynde daeran hofe metten walle ende walgrachten genampt *thof der Calverkeete*'. In 't 18e begin van Groot Reigaarsvlietewateringe.

3) Atlas der eigendommen toebehoorende aen het Armbestuer Westcappelle 1863 (Gemeentearchief).

Daarin wordt aangeduid een '*hofstede genaemd de Kalverkeete*' liggende op kleinen afstand van de kalsijde van Westkapelle naar Schapenbrugge aan den noordkant(1).

Uit voorgaande teksten kunnen we besluiten dat het hof ter Kalverkeete gelegen is tusschen den ouden heerweg van Westkapelle naar Knokke (Sacramentstraat) en de Sluissche kalsijde, in het 18e begin der wateringe van Groot Reigaarsvliet. Het is de huidige hofstede met de kadastrale ligging: Sectie E nr 221.

Rond deze hofstede zijn de oude walgrachten nog goed te herkennen. De bouw wijkt niet af van het oude type der streek: langgebouw met stallingen en woonhuis dat bestaat uit twee ruime opeenvolgende woonkamers en een groote voutekamer. Het gebouw is zeer oud

(1) '*De hofstede de Kalverkeete*' is ook herhaaldelijk vermeld in de Beschrijving der Vereenigde Wateringen van Eyensluys en Groot-Reygarsvliet, gedrukt te Brugge in 1839.

(niet jonger dan de 15e eeuw), de kamers zijn ruimer dan elders. Alles wijst er op dat we hier voor een oude heerenwoning staan, hetgeen ons besluit betreffende Kalverkeete bevestigt.

Voor de geschiedenis der streek is volgend besluit gewichtig:

De Kalverkeete is de hofstede die van oudsher den ouden polder uitbaat liggende in den hoek van den voormelden *Kalverkeedijk* en den *Blooloozendijk*(1). In dezen polder (11e eeuw) ligt de bakermat van Westkapelle dieper ten Zuidwesten van de Kalverkeete. Dat de jonge polder op vele plaatsen drassig was, is zeer natuurlijk.

Zijn naam *Waasland* is dus best begrijpelijk. Daarenboven wordt een polder door 't volk nog steeds genoemd naar de schorren en slikken die hem voorafgingen. *De Plate* op Knokke en Westkapelle is daarvan een sprekend bewijs(2). De naam *Waasland* of *Land ten Waze*(3) wijst dus nog niet noodzakelijk op een actueel drassig land. Daar werd door de monikken van St Kwintens ten Eilande op Oostkerke *de kapelle ten Waze* of *Waaskapelle* (Westkapelle) gebouwd. Tot de oudste pioniers van de wording der streek behooren alsdan de heeren van Kalverkeete.

Beteekenis van den naam: kalverkeete beteekent kalverstal. Keete is *stal* (schaapkeete, duivenkeete). Op Oostkerke staat er een hofstede vermeld: de *zaelkeete* (Ommelooper van Westk. 1553).

Het HOF VAN REIGAARSVLIET eveneens tot Westkapelle bezat 129 gemeten en 60 roeden lands op Westkapelle en Sint Anne ter Muiden, 50 mannen waren aan den eigenaar leenplichtig en 133 leengebieden hingen van de heerlijkheid af(4).

(1) De Greveningedijk is jonger dan deze twee dijken en omsluit een jongere inpoldering (Greveningepolder) in de schorren van 't Zwijn.
(2) Zie onze bijdrage: De Plate in Biek. 1933, bl. 156,
(3) Zie onze bijdrage: Oskerca-Wasecapelle, in Biek. 1931, bl. 81.
(4) L. Gilliodts van Severen. a.w. Tome I, p. 275.

De ligging kunnen we uit volgende oorkonden bepalen:

1) Dischommelooper van 1510: ‘den Hove van Reygaersvliet, ligghende oost vander kercke’.

2) In den voorgenoemden ommelooper van 1674 wordt het 26e Begin der wateringe van Groot Reigaarsvliet genoemd: ‘tbeloop daer dhofstede van reygarsvliet inne ligt.’

3) De voorgenoemde Atlas der eigendommen van het Armbestuur (1863) duidt een groot stuk land (thans weide) aan, in hetzelfde 26e begin in den noordwesthoek van den *Blooloozendijk* en de *Marrouxdreve* (landweg die van den ouden heerweg naar Hoeke over den Blooloozendijk in den Greveningepolder liep)(1) genoemd: ‘'*t hof van Reigaarsvliet*’. Ons besluit is dus dat op pasvermelde weide vroeger het hof van Reigaarsvliet lag. Kadastrale ligging: Sectie D nr 208.

Op deze plaats zijn de oude walgrachten van het hof nog gedeeltelijk overgebleven: twee evenwijdige lange putten op 40 m. van elkaar, die vroeger als vlasrootputten dienst deden (ook zoo de walgrachten der Kalverkeete).

Over de slooping van het hof staat ons niets bekend.

Het hof van Reigaarsvliet lag dus vlak achter den ouden Blooloozendijk met uitzicht op het schorren- en krekenland waar de Greveningepolder door het aanleggen van den Greveningedijk zou ontstaan. Wellicht ontleent de groote wateringe van Groot Reigaarsvliet haar naam aan de heerlijkheid van Reigaarsvliet. Ter plaatse vormt den Blooloozendijk de scheiding tusschen deze wateringe en de wateringe van Greveninge.

We weten dat het middeleeuwsche visschersvlek *Reigaarsvliet* lag ten Zuiden van Knokke op den linkeroever van 't Zwijn. Best mogelijk is het, dat dit Reigaarsvliet de heerlijkheid van den zelfden naam omringde en dus lag achter den Blooloozendijk.

(1) Daar bezat in 1652 Jor Pieter Marroux verscheidene eigendommen.

Op den volksmond is *Reigaarsvliet* de naam van een groote hofstede in het 33e begin der wateringe van Greveninge, ten Noorden van den Greveningedijk, in den polder die door het aanleggen van den Gravejansdijk ingewonnen werd (Kad. ligging: Sectie C nr 155). De stukken van den ommelooper van 1674 die ons over deze hofstede hadden kunnen inlichten, zijn jammerlijk verloren. Hier hebben we in ieder geval niet het oude Reigaarsvliet, maar zonder twijfel een leen ervan uit den tijd van het aanleggen van den Gravejansdijk.

In een volgende bijdrage zullen we de ligging van nog een paar heerlijkheden van minder belang opzoeken n.l. *het hof ten Poele en het hof ter Zale* op Westkapelle.

JOZEF DE LANGHE.

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

(Vervolg van bl. 211).

DE bende van allen avonde 'n was nog niet groot genoeg; ‘Nanne De Kadei’, 't vischwijf, moest ook meê, en ‘Machiel met z'n Zollia’, en ‘De Kattekop’ en ‘Den Breefel’. Maar die twee 'n waren niet te stane: eerste opstokers en voorvechters! 't Was ‘Den Breefel’ en ‘Seppen Cappalle’ ommers die Monseigneur Bethune van z'n leven eens wilden in de Sint Annareie gooien. Een schuwe kerel die Breefel!... - 'k Zie hem daar nog staan op 't hoekstje van 't Genthof tegen den gevel of op het plankier van Busschere, den wasbleeker, of als het te koud was, te trappelen aan de Karmersbrugge. - Met een wijde pane broek en blauw buzerontje, een wreeden kop, een baard lijk van 'en stekelverken, en een ottervelle+

+ DE KATTEKOP: (Ko Carpels) kreeg van z'n vader een mutse in kattevel. Ze was zoodanig schoon gemaakt dat Ko er zijn lapname aan hield.'EN TIETJE: een beetje. - OP DEN PLAK: te borgte, à crédit. 'T SARLATANTJE: eigenlijk ‘Salie d'attente’. - VAN DE MAZELS WETEN: een weinig dronke zijn. - HAN'BOVENHOF: ‘Handbogenhof.’ - 'T GEBOUW: Zusters Josephienen. Op S. Gilles 'n spreekt er niemand van de Josephienen, altijd van 't Gebouw. - 'T MAKELARTJE: in den volksmond voor: ‘'t Makelaarsheester’. - DEN BEER: (Pier Beernaert) ook ‘Den Brakkeljon’ geheeten. - ‘VERSTRAETEN'S’, nu gistfabriek, vroeger huis van vee en koeievette (zie Biekorf 1930, bl. 124). - TATTAMOENS of TATTEMOES: (*moes* kort uitgesproken) hield in 1880, met z'n vrouw [ook Tattamoens geheeten] spekkewinkel in 't Oordeel. In 't winkeltje stonden er twee standbeeldgrootte menschen, die Napoleon en Marie-Louise min of meer verbeeldden. De koppen kwamen tot aan de zoldering. Op zekeren keer kwam Ko Karpels, ofte de ‘Kattekop’ van uit de 's Gravenstraat, volk te kort om den koolboot van Huil voor de rekening van Pitte te lossen ‘in enterprise’: zoo hij naar 't Kompas waar ‘Den Beer’ [Pier Beernaert] woonde en gevraagd of hij van sjouwers wistte. - 'k En wete van geene, zei den ‘Den Beer maar daar staan er nog van passe twee streusche in Tattemoens heur winkel’.

Tattemoens, de vent, dronk zuiveren klaren alcohol van 96o zonder muilen maken en... zonder dood vallen. - ‘Dat 's ten minsten drank, zei hij, 'k doe daar nog mijn mond voor open’! Hij was ‘vrije mestraper’ van Brugge en had zijn ‘meszate’ op 't land van d'hospizen, langs de Dampoortstrate daar waar nu de cimentfabriek De Clerck staat. ‘'t Aptje’ was ook ‘vrije mestraper’ en had zijn meszate daarnevens. Hieraan paalde het groenselland van Simoens bijgenaamd ‘De Porreie’. Tattemoens en 't Aptje, jaloersch van malkander, lagen altijd in ruzie en zouden gevochten hebben voor een peerdetorre die op strate te rapen lag. [A.V.W.]-

mutse over z'n ooren: een echte brigand van Calabers! De Kattekop mocht hem gerust een handje geven, 't was óók een waar er geen rechter kant aan te krijgen 'n was. Plakt dat tegen den muur zulke gasten... dat boekst weder. Ruziezoekers voor 'en niete; hebt je gij een nageltje, z'hebben zijnder een gaatje; en... seffens op hooge peerden, vechtensgereed!

Brozen 'n had daar beter niet tusschen gezeten, maar wat wil'-je? Bronders met z'n peerdemacht, z'n grootte en z'n zwaarte was aanzien als prochieprinse, en als ge, lijk hij, een ‘tietjen hóóveerdig’ zijt en ze komen je toen vleien en opwinden,... je moet gij bezwijken bij dat je wilt of niet. Als Brozen Bronders een druppeltje ‘petrol’ binnen had en 't zat daar toen een mostbie rond z'n ooren te ronken... 't was van ‘garde vous’ zulle! Een brieschende leeuw 'n had er geen lek aan, zelfs De Kattekop... zelfs Den Breefel, zoo 'en moef! 'n dorst hem niet te naar...

't Was twee van den nacht, 'twekkerde op 'tSemenarie... ze waren nog met twaalven bijeen, twaalf gezworen kameraden, mannenvolk en vrouwvolk dooreen... in een

BIER VERKOOPEN IN DEN UITHAAL: zonder herberg te houden een vat liggen hebben en daarvan tappen. - 'T HOVETJE: ‘'t Hof van Oranje Nassauw’, soms zei men: ‘Oranje Nossi’, ook verdwenen, nu gesloten huis. Waarom toch den naam niet bewaren? Brugge verliest al alle kanten, van z'n pluimen die met een kleen geld zouden kunnen gespaard blijven. - 'T LAND VAN BELOFTE: nu de Baliestraat. - PIJL EN LOOD: in haken en oogen, in moeilijkheden.MENAT: menage. - DEMOLIRIUM TREMENS: delirium. - VAN EINDEN-AF-HIN: van einden af heen, van einden in, helder op.HOEREBEEN: Scheldwoord door K. de Flou in z'n jonge jaren gevonden in een handschrift van 15 honderd. Gedurende heel z'n leven nooit nievers meer gehoord of gelezen. Eenige weken vóór z'n dood wederom hooren klinken tijdens een krakeel, rechtover 't kazeern in de Langestraat! - Hoe een woord, in een levende taal, eeuwen lang kan slapen en wederom wakkerschieten! - AKSJENEEREN: actionner fr., àan te pakken, grof toe te spreken.IN Z'N VELLEPALTO: bloot bovenlijf. - IN DEN DUNDER GEBLAUWD: zegt men van iemand die onverschrokken is. Soms ook gezeid van een onwettig kind. - 'EN BEETJE ‘PRECAUS’ ZIJN: een beetje voorzichtig iets of iemand handelen. Van 't fr. prendre des précautions. - HAAKSTJE: haakske volk, groote meenigte.PLISSE:! de policie! - DE KLAREMAKER: Doebliitji was een hooveerdig mannetje dat altijd zei: ‘we gaan dat hier e' keer klaar maken’. Die schadebeletters hier aangehaald staan bij de oude Bruggelingen zeer wel bekend. - BRANZELETTEN: bracelet fr., ketentjes rond de polsen om de booswichten te dwingen. - 'T LABATTORIUM: 't laboratorium.DE MATTEN: gebroeders Kellner die matten mieken en daarom ‘De Matten’ genaamd wierden. Eerste vechters geweest!! - KATTEPORRE: een krabbeling. - LAATJE: een streelingsken. - UIT GOETE*R*S of UIT GOETE*N*S. - TROUWAKTEN: moeilijkheden. - PUDDERUT: bucht zonder weerde.TUK: slaap. - BOSCHPROKUREUR: Spotnaam gegeven aan grootklappers en babbelaars. - STIERPEZE OF STIERSVEÊ: stiersvede, nerf de boeuf in 't fr. - OF: als.IN DE KOORDE HOUDEN: tenir en suspens fr. - AFZITTEN: in 't gevang zitten liever dan te betalen. - SARLATANTISMES: charlatanisme fr. - KAZE: vangenis, gevang. - VAN DINNE DOEN: 'n was er niet preusch mede. - PANGEREITJE: Van de Rozenhoedkaai langs den westkant van de huidige Groenmarkt liep er vroeger een reitje, het Pangereitje, met een brugsje aan de Geerolfstraat, en verderdoor onder 't tegenwoordig gevang. Die naam is blijven voortleven èn voor die langwerpige plaats èn ook voor het gevang t'eindenuit. Vraagt aan een Bruggeling naar de Groenmarkt... hij 'n zal u niet verstaan en u de Groenselmarkt (Simon Stevin'splaats) aanwijzen. Vraagt hem 't Pangereitje of de Veugelmarkt dat is hem beter bekend. Daar verkoopt men den zondag nuchtend ten achten: levende vogels, levende duiven, levende honden en levende keuns (konijnen). - WAKMAKERSSTRETJE, ook Wapmakersstretje in 't Br.: Wapenmakersstraat.SITAUW: aussitôt fr. - MEZINKE: Br vloek. De Bo geeft ‘mijn zijke’: reeds oudvl. Vloeken. (O.a. bij Vaelande: ‘mijn sijke’). Misschien voor *mijn zielke* denkt De Bo. Misschien ook bij Mndl. siken, versi(c)ken = moeilijk ademen, zuchten: ‘mijn sike’ = ‘(bij) mijn adem’, (bij) mijn ziele (?) zi*n*ke is dan verneuzeling. - TRIOLEI: triolet fr, getater van een hoop menschen.FLEEMEN: handen. - KOMPAKS: van compagnon, compact fr.: innig bevriend.

g'heelen soberen staat, meer dan de helft ging al meê ‘op de plak’! Maar z'hadden al wat binnen oòk, 'k geloove dat ze geen een herberge onverlet gelaten hadden op g'heel de prochie!

Kijk', met bas en viole vorenop, waren ze eerst naar ‘Den Osse’ getrokken aan de Duinebrugge; en van daar naar ‘De Spoore’ op 't hoeksken van 't Nieuwstretje; toen naar ‘'t Vinkstje’ aan de ‘Snakkersbrugge’; en ‘'t Fortuintje’ aan de ‘Goud'han(d)brugge’. En z'hadden toen ‘hunderen zwaai gepakt’ al de Sin-Zilleskerkstrate naar ‘'t Hof van Ardeinen’ bij Miete Gadomme; en rechts, op 't ander hoeksken, naar ‘'t Sarlatantje’... ze wisten daar al een beetje ‘van de mazels’... Rechtover ‘'t Gebouw’ trokken ze

‘'t Oukd Han bovenhof’ binnen; en ‘Batavia’, t deuregat verder. Toen naar ‘'t Papegaaitje’ rechtover 't klein Nieuwstretje; naar ‘'t Kriekenhof’ al den overkant; ‘'t Boldershof’ en ‘'t Keizershof’. Van daar links naar ‘'t Half Maantje’ en de ‘Wéve Dèmaseure’ op 't hoekstje! En alzoo de ‘Cloorestroote’ in naar ‘'t Pasbaantje’; en schuins daarover naar ‘'t Makelartje’. En toen naar ‘Netje De Groote's’, Felix De Breuk zat daar met Den Beer, baas uit 't Compas rechtover ‘Verstraeten's’ en koopman in oud ijzer; en weet je wie dat er daar nog zat? ‘Seppen Tappoen’ en ‘Tattamoes’, en ‘Manssetje’ de roeper, en ‘Pietje 't scheerdertje’... wel, wel!... Dat was op 't hoekstje te doene van 't Biddersstretje, en ‘den hemel op de wereld voor de jeniverstekkers’! Zoo ja... van daar trokken ze op, g'heel

de bende van Smeerop, al zwierelen naar ‘Den Ystop’; ‘Den Driehoek’; ‘De Blauwe Duive’’; ‘De Wevers’; en alzoo naar ‘'t Loskaaitje’ in 't West Ghistelhof. Den kruisweg voort naar ‘Sinne's’, tegen aan Pier Hoet's achter 't hoekstje aan de Rente, waar dat ze bier verkoopen ‘in den uithaal’. Naar ‘'t Hovetje’ op den hoek van 't Schottinestretje en de Rente, en eindelijk naar ‘'t Hoekhuis’ in de ‘Nociootestroote’. Zoo je kun' peizen... ze kwamen afgedijseld al zwingelen en lierelauwen ‘'t Land van Belofte’ binnen. Ongelukkiglijk... Ko Loncke woonde daar en hield daar een soorte spaansch bordeel waar Brozen nog een eitje te pelen had.

't Was al een beetje ‘pijl en lood’ geweest tusschen Ko en Brozen, al van den vroegen uchtend, en 't was te voorzien... dat ging eindigen in katjespel!

- Wat peis'-je er van? vroeg De Kattekop en hij gaf Brozen een stuiksken. Gaat ge dat alzoò laten... effen en kwijtens?

- 't Dunkt mij dat 'k en keer zou klinken, schuddebolde Den Breefel.

- Nu of later, bromde Brozen, 't moet er van komen!

Hij stak z'n duimen onder z'n oksels, en bleef overhoeks staan peizen;... dat was altijd slecht teeken. 't Was uit met zingen, 't wierd in eens zoo stil als in een graf; iedereen schoot wakker, ze wisten allen waarover dat 't ging, en de vrouwen beefden... Daar woonden wijven... 't verderf van de mans, hunne mans! Nijd, jaloerschheid, wrake hong in de lucht; en toch beefden ze... want vechten 'n gaat niet zonder bloed...

- Wat gaat ge doen? kreesch Mance met een klare nuchtere stemme.

En al met een keer 't onweder brak los!

- Dàt gaat je zien, bulderde Brozen. Pas gezeid... mutse en veste vlogen den grond op, hij haalde z'n haal... ‘Uit m'n zunne’! riep hij,... diepe gebukt sprong hij vooruit en bokte met z'n hoofd lijk met een boothamer tegen 't paneel van de deure.

- Op een herdenieuws, Brozen! schreeuwden ze met drie-vieren te gelijk. En roef!! weg was hij weder... om den kop in te stuiken. De schok was gruwelijk!... en... daar lag paneel en kruise en slot en al in gruis!... Een zware splinter ripte z'n kake open; in een lek van de mane zag men bloed gutsen...

- Ik alleene, sprak hij kalmweg.

- Ga'-jen gang, antwoordde De Kattekop.

De anderen ook lieten begaan en stonden van weerskanten te ziene. Den Bals en Felix en Narden en de vrouwen hadden er al genoeg van, maar ‘e'ja, elk z'n pijpe en elk z'n toebak’. en z'n poerden niet; ook geen luis in huis die roerde.

Brozen sprong binnen, maar al 't binnenste vloog buiten... tafels, stoelen, pinten, glazen, flesschen, ruiten 't rinkelde al dooreen lijk in een sturtvlage; in een vloek g'heel 't ‘menat’ lag op strate, t was al smout en smeer en greis en plaaster dat je zag, al gerakkeld en veraljeneerd!!.

- 'j Heeft den ‘demolirium tremens’! loech Den Breefel.

Als Bronders buiten kwam, had hij een ledig tonneken in z'n knuisten en ‘goep’! zei hij, en hij ruischte 't vatje den hemel in... dweers door 't vensterkassijn van 't eerste verdiep!... En dat was daarbinnen een rommelen en bommelen van einden-af-hin....

- Nu is 't genoeg! hoorden ze tieren... 't Was Loncke's stemme; en seffens daarachter een kermen en schreeuwen van drie-vier vrouwenstemmen al dooreen.

- Ah 't is genoeg, greette Brozen, komt af lafaard, dat 'k het gelag betale op jen kei!!

- Wacht, huilde Loncke tegen, je'n gaat met m'n voeten niet spelen! En z'hoorden hem de trappen af donderen, en zot van razernij kwam hij buiten gestoven. De mane blonk op z'n kletskop: hoe minder borstels hoe zwaarder zwijns, zegt men gemeenlijk, maar Loncke was een zwijn!! Brozen hield hem staan met een vuistslag:

- Halt, sprak hij, eerst klappen!... ja of neen, is dat waar dat gij die mij verweten hebt voor prochiestier!

- Dat zijt je, en dat zeg ik nog! brieschte Loncke.

- Komaan dan, antwoordde Bronders, tusschen ons getwee'n... ik of gij op 't kerkhof!!!...

De wijven huilden van schrik. Mance met heur haar los, wilde vooruit, maar z'hielden ze geplakt tegen den muur.

- Niet tusschen komen, sprak Den Breefel, wat dat er dààr gebeurt... is heilig!

- Met of zonder mes? vroeg Loncke... onversaagd.

- Met de vuisten, besloot Brozen, 't is eerlijker, 't is schoonder en 't duurt langer.

Twee messen kletsten op de kalsijden, en daar stonden ze nu... bek en bek.

- 'Hoerebeen', begint! beet Brozen.

- Je he' me niet te 'aksjeneeren'! snauwde de andere.

- Gij eerst, zeg ik! riep Brozen; en onverschrokken met z'n armen gekruist, liet hij zijn zelven weerloos een klop geven tusschen z'n oogen ... om steendood te vallen.

- Nu is 't aan mij(n)! brulde Brozen; en Ko Loncke

kreeg me daar een dop weder dat hij achterover in 't glas speersde!.. Met dat de man maar een broek aan 'n had - hij stond daar in z'n ‘vellepalto’ - en met al dat glas in brokken en scherven, ge kunt peizen hoe er z'n rik uitzag!...

- Dat is niet, zei Den Breefel, we gaan dat toen een beetjen afborstelen, 't en is maar 't vernis dat er af is. Nu, Ko 'n verschoot in geen krabbel; en in een wup was hij wederom rechte, onbevreesd, lijk ‘in den dunder geblauwd’!

Seffens daarop ineen gestrengeld, rolden ze te gare in den grond; en zoo zeere als de blâren die waaien ging dat een oogenblik van bokkebokkebokke! alle twee de koppen op de steenen.

- Niet bijten! zuchtte er een, of 'k haal je de oogen uit!

De Kattekop knielde er bij van voldoeninge:

- Niet te driftig, Brozen, maar nagels met koppen! Dokkelotte! ja ... nog een ... dokkelotte! geef'maar van de neute! Ai.. ai.. dat 's slechter! ai.. ai.. ai.... let op!... Dokke-marjanne! Goed! Goed!... Ha!... je zij' niet 'en beetje ‘precaus’ met hem, Brozen! Behandelt de dieren met zachtheid!...

- Slecht weder! zei Den Breefel, 'k en zou er m'n schoo(n)moeder niet deurejagen!

Brozen was boven, neen hij lag onder! Wie was 't nu? Armen, vuisten, beenen, bloed, 't was al dat je zaagt.

Rond om rond een ring, een ‘haakstje van volk’, al hemdemouwen, jakken en onderrokken, en g'heel 't gebuurte lag door de vensters. Jantje Kropsala, zoo dronke of een geernare, zat op de zulle te spelen op z'n viole van ‘Lucie van Lammermeere’... de tranen liepen uit z'n oogen van aandoeninge...

Maar al met 'en keer:

- ‘De Plisse’! riepen ze, de Plisse!! en ja ze kwamen 't af lijk met de koortsen op 't lijf: die Brozen, dat wisten ze. 'n was geen katte om zonder handschoen te pakken. 't Was hòògtijd dat ze kwamen; Loncke kreeg juist een stamp in den buik dat hij viere-vijf stappen verder kop-over-eers in de grippe rolde,... en bleef liggen. Nog zulk een en de man mocht z'n pijpe uitkloppen. De Kattekop lei er z'n aanzichte tegen om te onderzoeken:

- Leeft hij, heeft hij geleefd, of gaat hij leven?

Maar de schâbletters waren daar: ‘De Knorre’; ‘Backers’ (met al z'n handen); ‘Pardon’; ‘Bolletjepek’; ‘De Rootji’; ‘Doebliitji’ (de klaremaker); ‘Mieltji’; ‘Oekterieve’ (deken geweest van de kortsteertjes); ‘Pietje Roels’ en ‘Pintelon’ (den vlijtigen-absinth-met-al-z'n-hoor-up-z'n-herte)! Ooo! nù zi'!! ze waren daar... ten minsten met achten, g'heel de wacht van de Reye, in een vliegende vaart!...

- Dat er een aan me tikt, tergde Brozen en hij trok z'n broek rechte, 'k geve hem een klop op z'n kop dat 't zop in z'n nekke speerst!

Maar ze sprongen erop, lijk een hond op een otter, verraadsch met drie'n te gelijk op z'n nekke en... Brozen lag er. In een wrong de ‘branzeletten’ rond z'n polsen, en vooruit! Al stuiken en stooten tusschen den drum van 't volk; en stap en half, in een steke naar de wacht voorbij 't ‘labattorium’ langs de Reye. 't Was tijd dat ze binnen waren: De Kattekop, Machiel, De(n) Breefel, Bollemberge, tot Felix: toe, en Narden en De(n)Bals... 't kwam allemale achter en 't ging er nòg stuiven. Later, veel later, toen 't bloed afgewasschen, en 't hoofd en d'handen op tiene-vijftien plaatsen genaaid waren, brachten ze Brozen, met de ketentjes, naar

't Blindezelstraatje. Hij kreesch van spijt... Daar mocht hij z'n ‘tuk uitdoen’; en 's anderdaags vóór 't verhoor.

Met een zwaren kop en een gezichte doornaaid en doorkorven, stond hij daar nu, met een uiterste misprijzen, dat ‘plissegeneuk’ te bezien.

- Hoe is jen name? snauwde de onderzoeker.

- Is 't aan mij dat je klapt, koprol? vroeg Brozen.

- Hier niet te koprollen! Kommissaris zeggen, verstaan ei!?

- Hoe, zei d'andere, zij'-je gij nog maar dromedaris, 'k peisde dat je al lange ‘boschprokureur’ waart.

- Veugel! donderde de wetheere, opgelet of 't gaat tegen jen schenen waaien.

- Ha, ha, ha! loech Bronders, 'k ga der toen m'n kijte naar draaien.

Maar hij kreeg daar van vanachter een striemenden trek van een ‘stierspeze’ dat 't bleef aan z'n beenen plakken.

- Tjou! grijnsde Brozen, maar de weerman die den zweepslag gegeven had kreeg een stamp weder tegen z'n schenen... dat hij er stilletjes van ondertrok.

- Van mijn lijf blijven met jen ongewijde handen, vloekte Brozen, 'k en ben hier niet om geslegen te worden. 'k Zijn vijftig jaar... ‘je magt’ dat niet vergeten! en op m'n tee'n en ga'-je niet terten! neen je man, neen je man!

- Zwijgen! riep de kommisaris, w'hebben al gehoord dat je vele noten op jen zang hebt; en wat beleefder zijn!

- Als je kijft je'n leest niet, ruide Bronders.

- Wat was de reden van dat gevecht?

- Afbreken! knapte Bronders zoo zeer of kijken. Daar staat een steen in mijn herte, en 'k en doe niet liever of afsmijten en veranderen.

- 'k Vraag u bepaald, en zonder spotternij, de reden van dat gevecht.

- Van dat gevecht, zeg'-je, vooreerst als dàt al vechten is voor ‘joender’...; je'n weet ‘gelinder’ niet wat dat dàt is: vechten. Een ‘enterprise’ met de ‘Matten...’ dàt is vechten;... dat zijn kenders, en fijne! Een porto pakken dat weet-je gijnder beter. Dat 'en was nu nog maar een ‘bakkeleitje’, een ‘katteporre geven’ uit leutens, e' laatje aan malkaar... schoone dingen zijn haperachtig. Maar als jen voer plissemannen afkwam, dàt maakt e' mensch kwaad, en tòen was 't ‘uit goeters’.

Ten tweeden... als je peist dat ik hier al m'n ‘trouwakten’ gaan aan jen neuze knoopen, en dat 'k het hier al met ze' gat gaan bloot leggen... je'n zijt er nog maar half! Daarbij, we moeten ‘mijnder’ malkaar een keer vaste scheren om onzen stand te vervolgen. Maar wat affairens he'je gijnder daarin? Dat's tusschen ons, vent, en dat 'n gaat niemand aan. Volk met volk! en gijnder daarbuiten!!

- Ambrosius Bronders, gij weigert dus hier kenbaar te maken waarom gij gevochten hebt en waarom gij den genaamden Jacobus Loncke voor dood hebt laten liggen. Tweede punt: daar is daar voor honderden frank brake...

- Wadde wat zeg'-je, mensch? voor honder'!... e' we' c'est ça! Lacht 'en keer me' je moeder maar met mij niet! 'ei! G'heel z'n kot met grond en al 'n is geen tinnen knop weerd! Wat dingen... honderden frank! hij zal mòeten lekken! Wat er, bij ongelukke, gebroken is, was: ‘pudderut’, in venditie gekochte meubels en hazaardtjes. De familiestukken stonden boven, 'k heb ze hooren piepen, maar daar 'n heb ik geen vinger aan gestoken.

En is 't daarom da' kik hier moete compareeren? Luistert: stopt van vragen, of je'n ga' niet meer genoeg

hebben. En 'k ga 'kík nu 'en keer entwat vragen. Hoelange schik'-je me alzoo nog ‘in de koorde te houden’, peis'-je? Ik 'n geve geen cens, 'k ga 't ik ‘afzitten’, en Loncke kan z'n plan trekken! En gij, vent, met al jen ‘sarlatantisems’, 't is in de ‘kaze’ da'je m'hên wilt, 'ei? Al-'ei gauw'!.. 'en beetje kort spel 'ei, we gaan er naartoe, en 't is daarmeê ‘ponctom’!

Daar 'n was uit dien keikop geen zop te krijgen en Brozen vloog in den bak. De kommissaris ‘'n deed er lijk maar dinne van’...

Een tijdeken nadien ging 't ijzer hekken van ‘'t Pangereitjen’ open en die uit de ‘vangenesse’ kwam,... g'heel op z'n gemak en met z'n handen in z'n broekzakken, was Brozen Bronders. In 't Blind-Ezelstraatje gekomen stak hij z'n hoofd in 't politiekot en aan een hapsaard of twee die daar zaten:

- A! zei hij, goed; en me'-joen? Tot den naasten keer, zulle!..

Maar op 't hoekske van ‘'t Wakmakersstretje’ de eerste kennisse die hij tegenkwam was, jandorie, Ko Loncke-m'n-hond-is-dronke! En g'heel natuurlijk, lijk de beste vrienden van de wereld:

- Né, zegt Ko, wien dat we daar hebben? En hoe heb'-je 't gesteld, jongen?

- E' goed 'ei, Ko! en zij'-je al weder op de lappen? Hier en daar een krabbel zeker, lijk ik? Zou'-je gelooven,... m'n handen waren doorbloeid van desschen! E' mensch geeft al een keer een zotten sprong 'ei! te weten op een kermesse!

- E'wel lijk een achtienmaander in den bilk, ei?

- Maar wat kwamen die loeders daar tusschen? we waren zoo wel en zoo neerstig bezig!

- Ei... dat zijn van die kunsten die op 't plakkaat niet 'n staan, ei? Kom' jongen, zei Loncke, we gaan er ‘sitouw’ maar een op zetten.

En ze trokken, ‘mezinke’, ‘'t Sarlatantje’ binnen, en ze pakten daar elk een ‘canarieveugel’ en een ‘sampeur’, lijk of te zeggen: ‘al-ha, w'eten alle dage soepe te gare’!... en 't was Ko die betaalde!

't Wilde er om doen dien zelfsten achternoene was 't ‘kaffiebol’ bij Mance en al de mevrouwen van in 't ronde waren uitgenoodigd: Nanne De Kaddei, Klette van den Tik's, Ka van Pier's, Zollia Vleeschhouwers, enzoovoorts... 't was geen eene die ‘mankierde’, en ze dronken: ‘sukkelartjis’ en ‘knutteltjis’ en ‘traantjis’ en ‘steenaptjis’, en ze zongen en ze klongen dat 't schouwe gaf en dat z'het hoorden tot aan ‘De Krulle's’!

- Wat ten duivel! peisde Brozen toen hij bij z'n huis kwam, wat is dat hier met dien ‘triolei’ in me' kot?

Mance zat met heur rugge naar de strate gekeerd en zong lijk een lijster:

- De keukenmeid
  Was zoo verblijd!
  Van falderi torn tittom! Falderalderei...

en al met een keer de voordeure ging open: Brozen stond daar en 't was ‘(t)er op!’... Mance kreeg me daar zoo 'en bermhertigen en smakelijken falderalderei ‘langst heur kaken’ dat z'er van keeroogde. 't Konceer viel stille, 't was uitgezongen, en g'heel de noblesse stoof buiten... maar z'n zeiden noch goên dag noch goên avond! 't Regende klikkers en muilperen tegen Clemence's hoofd; en weet je wat dat ze zei?

- Tedjou, vent,... en is dat jen ‘bonjour’? Al neerstig, sla' maar op! sla'-ie der op je 'n slaat er toch niet deure!

G'heel de(n) Eerdenweg kwam uitgeloopen, benieuwd om te hooren!... Als de pastor en de koster aan 't kijven zijn... al de geheimen van de kerke komen uit. Maar z'en hadden niet vele de keure van luisteren; Mance ineens was buiten geroefeld, en de deure lag toe.

- Smijt me maar buiten, riep Mance, daar zijn meer bazen of kerken.

Te midden de strate bleef ze staan met heur kleêren gescheurd, 't haar in heur tanden en d'handen op heur heupen. Heel ‘compassieus’ kwamen de vrouwen rond heur getroppeld, en spraken er leelijk schande van... Alzoo een mensch aftakelen omdat je 'en beetje poerloere zijt.

- Zijt da' je wilt, kreesch Mance, moe'-je daarom vermoord worden? En dat hij zegt dat hij wilt, maar dat hij z'n ‘fleemen’ houdt.

En zoo kwam het dat Brozen al van d'eerste uren met z'n vijand ‘kompaks’ was, en met z'n eigen vrouw overhoeksch lag. 't Is mogelijk dat de man de groote vrijheid niet meer gewoon 'n was en... dat de lucht hem pakte.

Als Mance wederom binnen mocht, waren al de glazetjes èn de flessche... lijk uitgelèkt...

('*t Vervolgt*)

K. De Wolf.

Zei-spreuken.

IN ‘De Weeck-Wercken, Der ghedenckwaerdighe Historien, Leer- ghedichten, en Spreuken, & c. Door Johan van Nyenborgh[1]. Gedruct tot Groningen, by Jan Cöllen, Anno 1657’, vond ik de volgende zei-spreuken waarvan er enkele veel overeenkomst hebben met deze welke Biekorf heeft verzameld (hierboven, bl. 191 en de vorigen).

- Die wat kan, die wat komt, zeyde de kleermaecker, doe kreegh hy op Paesch-avont een paer hoosen te lappen (vgl. Biekorf, bl. 50).
- Alle Officien zijn smeerich, seyd 't Costers-wijf, doe kreegh sy een eynde keers uyt de Kerck.
- By 't volk is de Neeringh / zeyde de Mossel-man / ende quam met Mosselen in de Kerck (vgl. Biekorf, bl. 51).
- Te Bedde best, zeyd' de Bruyt, doe wasse by de Haerdt vergeten.
- 't Gheluck is rondt, zeyde het Kint, doe vond' het een Knicker (vgl. Biekorf, bl. 50).
- Ik stel myn Hoop op 't Anker, zeyd' de Man, doe 't Schip vergingh.
- 't Is veer van lachen, zeyde de Bruydt, al schreijende (vgl. Biekorf, bl. 49).
- Wat zyn de mossels hart / seyde Bottardus / en at de schelpen met op (vgl. Biekorf, bl. 87).
- Eerst geslagen / en dan gedragen / zeyde den Vlas-boer / énde klopte het Vlas.
- Ick mach gheerne Vis zien, seyd' Kat, ende atse blindlincks op.
- Deselve Mane die ick tot Parys gesien hebbe / seyde de Duytser / die sie ick hierin ons Land oock.

(1) Johan van Nyenborgh, geboren in 1621 te Groningen legde zich vooral toe op het beoefenen der klassieke letterkunde.

- Alle dingh daer 't behoort, seyde 't Vercken, ende kroop in de Geldtkaste.
- Waeght ghy u Laken ick waegh myn Schaere / seyde de Kleer-maker / en sneet daer in (Biekorf, bl. 52).
- Al 't smeer is vet, seyde de Kocks-jongen, end' lardeerde de Brae met kaers enties.
- Raet voor daet / seyde de Rademaker / en kapte by ongeval in sijn vinger.
- Laet de doode rusten / seyd' de Arent tot de Raef / en verslont een levendighe Duyf.
- Fraey voor-ghedaen / is half verkocht / seyd' de Meeremin / haer hayr kammende / doe wiert sy ghehangen / wie man sacht.
- Gelijck doet syn ghelijck beminnen, seyde de Lupaert, en verslont een bonte Craey.
- Aensien doet gedencken / seyde de Vos tegen de Hoenderen / doe node hy haer op een ontbijten.
- Ick ben geen aansiender der personen / seyde de Honde-slager / doe sloegh hy een groote Dogghe / die hem gebeten hadde.
- Wat vint men ter Weerelt seldsame kinderen / seyd' den Boer / en sagh een Aep in 't Venster sitten.
- Alle dingh soo 't behoort, seyd' de Vrou, en sloegh haer man, met de tange.
- Reet gelt dinght nauw / seyd' de Moorman / doe dongh hij te vergeefs / na de Mane.
- Een Ambacht / heeft een gulden Bodem / seyd' de Weever / en sat op een Heeckel (vlg. Biekorf, bl. 52).
- Schoon voorgedaen / is half verkoft / seyd' de Backer / ende stelde geschildert Broodt op 't Venster.
- Cort beraet, goed beraet, seyd' de Wolf, en hapte nae 't Schaep dat hem ontsnapte.
- Tusschen kakelen en kauwen / is groot onderscheyt / sprack de havick en verscheurde de hennen.
- Denckt gheen argh, seyde de Crocodil al wenende tegen de Man, en greep hem an.
- Ten wil niet als ick wil / sprak den Indiaen /

doe wilde hy met sijn tanden de ijsere naghelen uyt het schip trecken.

- Ick sie veel door de vingeren, seyde Katte, doe sachse door de tralyen een Muys in de valle sitten.
- Men moet de Hoycke na de Wint hangen / seyd' het Peert / en sloech met zyn Start de mugghen van syn rugg' af.
- Ick verstae u meyninge seer wel, seyde het Patrijshoen tegen den Vos, en vloogh van hem wech.
- Scheyden bitter scheyden, seyde de Hont, doe hem de Haes weer ontlopen was.
- Zich voor dich / trou is misselyck / zeyde den Hont teghen den Haes.
- Soo my de hoet staet / staet my 't Hooft / seyde den dwaes.
- Nu ben ik eenmael los / seyde 't Paert / doe sleepte hem den toom achter nae.
- Nooyt viel een Boom met de eerste slagh / seyde den Specht / en piekte daer in.
- Hoe langher / hoe herder / seyde 't hert / en liep den hont in de mont.

Het zantekoorn van den Groningschen dichter is ‘voorsien met 't pit en 't sap der oude Wijsgeren’.

't Zou mij niet verwonderen dat van Nyenborg sommige spreuken uit een vlaamschen mond heeft gehoord, want zijn voorouders kwamen uit Antwerpen en hij verbleef herhaalde malen in onze Vlaamsche steden.

> 't Antwerpen, op een Saterdagh
> Ick ons voorouders woonplaats sagh
> Die, om de onrust van het Lant
> Geweecken waren uit Brabant.
> (Weeckwerken bl. 40).

Wassenaar, 31-8-33.

E. VAN DE PITTE.

Plaatsnamen.

Een mengeling uit het pas verschenen XIVe Deel van K. de Flou's Woordenboek der Toponymie.

A. Uitleg van plaatsnamen.

Sangatte, gemeente bij Calais: 'Unde, quoniam maris aestus... dunarum ibidem penetravit et perforavit arenam, loco jam dicto arenoso, *arenae foramen*, vulgo autem *Sant-gatam*' indigenae nomen indiderunt. ± 1200 (col. 38).

Savoir, vijver en omsloten meerschen waar in den winter het water staande gehouden wordt. Zie: Placcaeten van Vlaenderen II, bl. 382, 791 en IV, bl. 599; verbasterd uit *réservoir*, (col. 68).

Schelfhof, stuk land, gewoonlijk achter de schuur, waar de koornschelven opgesteld worden. (col. 232).

Schominkel, Schaminkel, Scheminkel, is een sim, een aap. (col. 311). Vgl. hierboven bl. 18.

Schopenhoek te Zwevegem, vermoedelijk van Schope dat bosch moet beteekend hebben (col. 365).

Schore, gemeente in het arrondissement Oostende: 'in loco qui dicitur Scora, curtem cum omni terra quam ibi mare adjicit, et vulgo *worpinga* vocatur, cum decima ejusdum nove terre.' 1189-1190 (col. 350). Schore komt dus van *schorre*, een aangeslibde grond (zeewerp) die ingepolderd werd. Er is hier sprake van een nieuw ingedijkten grond daar er een novale tiende op bezet is (decima nove terre).

Een vloeiende schorre is een schorre die bij hoog water nog onderloopt; de naam schorre moet vroeger ook gebruikt geweest zijn buiten het zee- en stroomengebied, daar er een meersch te Ruddervoorde ook *ter Schorre* heet: 'jn een jeghenoode ghenaempt *ter Vloemeersch* gheseyt *ter Schorre*,' 1623 (col. 369).

Een *schreiboom*, staat overal op eene kruisstraat ofwel op eene spletstraat (col. 415).

Schuifferskapelle, gemeente bij Tielt: *De Scuvers-ka-*

pelle, waarschijnlijk gesticht door de Tieltsche familie de Scuvere ± 1327 (col. 439-441).

Le *Seau*, waterloop te Wisques: *Zood, zoo* = het water; vgl. *Escheu, Schue* (col. 456-457).

Sente, wal rond het hof van Engelendale te Assebroek = Sente (fr. sentier) - paadje (watergang) - (col. 488).

Sophiapolder te Oostburg (1807) genaamd naar den doopnaam der echtgenoote van generaal van Damme uit Cassel; vgl. Diomedespolder (col. 1040).

Een volksetymologie: De *Schouthoek*, wijk tusschen Ledegem en Moorslede; wijk 'waar de schout uit de bende van Baeckelandt woonde' (col. 410).

B. Hoe zekere plaatsnamen veranderen:

Samer, gemeente in het arrondissement Boulogne: 'in villa *Silviaco*', 650. // 'Alfridus, abbas *Sancti Vulmari*', 1026 (col. 25).

Sanghen, gemeente in het canton Guînes: Sauvingehem, 1084 (col. 40).

Sempy, gemeente in het canton Campagne-lez-Hesdin: 'in Simpiaco' 857 // Cempy, Cenpy, 1201 // Saintpi, 1347 // Saint Py, 1415 (col. 474).

Simberg, vrijgeweide te Wierre-Effroy: Simbercq, 1503 // Saint Bergue, 1533 // St. Bercq, 1612-1631 en 1638-1717 (col. 522-523).

Snaaskerke, gemeente in het arrondissement Oostende: Snelgerikerka, 1067 // Snelgerkerke, 1119 // Snellekinskerke, 1295 // Snaeskerke, 1531 (col. 978 en vlg.). Vergelijk Snellegheers Polder te Zuidzande (col. 997) en Snellekinsschult te Steene-Oostende (col. 1005).

Sorrus, gemeente in het canton Montreuil-sur-Mer: Sigetrudis, 814 // Sidrutis, 830 // Sorru, 1123 // Soirru, 1123 (col. 1042).

C. Allerlei:

Feodale namen:

La Salle (naam van talrijke leengoederen; zie col. 7 vlg.): 'Le chief-lieu de Marquise nommé le Salle... ouquel lieu est la prison de mondict seigneur pour y mettre gens et bestes.' Dit laatste is een schuthok

voor het vee dat weggeloopen was en terug ingevangen.

Schadeboom, Schauboom, andere benaming van den leenboom (col. 126)[1].

Soyecques, eene leenverplichting te Esquerdes: Soyecques. Charge féodale qui consiste à payer chascun an, au jour de la dédicache dudit Esquerdes. quij est le jour de Saint Barthélémy, ung pigne et un miroir en estimation de trois sols parisis pour, par ledit seigneur, son bailly, lieutenant ou commis, estre donné à la feste et danse quy se faict Ie dit jour sur la plache et au devant du chasteau dudit Esquerdes, scavoir ledit miroir à la fille la plus belle, et le dict pigne à celle ayant les plus beaux cheveux et bien renommée'. 1706 (col 1049).

Geschiedkundige gegevens:

Scharphout, naam van de kerk van Blankenberge, oudste vermelding in 1199. Het was nooit een dorp en is niet door de zee verzwolgen, maar enkel de naam van een kerk gesticht op het grondgebied van Uitkerke. Scharphout was de kerkelijke gemeente, Blankenberge de burgerlijke, (col. 184).

De binnenscheepvaart gebeurde vroeger enkel gedurende de wintermaanden omdat het de najaarsregens waren die water genoeg leverden om de waterwegen opnieuw bevaarbaar te maken gedurende enkele maanden. Voor het leveren van zwaar goed (steenen, hout, enz.) werd soms overeengekomen dat ze moesten geleverd worden zoohaast als de waterwegen opnieuw bevaarbaar waren, zooals in den volgenden tekst:

'Lauwers van den Eede constitueirde hem boorghe over Jacob Vaels, tjeghens Cornelis de Smedt, ende dat omme te leveren, *ten eersten winterwaetere* nu eerstcommende xv^{e} xxxj, een last [10.000] steenen, goedt cooplieder goed, te Scipstaele.' (col. 206)[2].

(1) Over den Leenboom, vgl. *Biekorf*, 1931, bl. 214.

(2) Over de binnenscheepvaart in vroeger eeuwen, leze men: ANT. DE SMET. *Le Compte de la Navigation entre Bruges, Nieuport et Ypres* (1395-1404). in Annales de la Société d'Emulation de Bruges, 1929, bl. 167-180.

In 1180 bestond er te Zuidschote en Bikschote reeds een kalsijde, vanwaar de wijk *Steenstrate* haar naam ontleent: ‘ad lapideam stratam, in officio de Scotis’, 1180 (col. 379).

Sint Anna ter Vrijen, deel van de oude stad St. Anna ter Muiden, dat in 1648, onder het Spaansch gezag terugkeerde en bij Westkapelle gevoegd werd. De scheiding tusschen beide deelen van de stad is ± de Spaansche verdedigingslinie van Cantelmo (col. 571). In 1815 werd dit deel opnieuw bij St. Anna-ter-Muiden, gevoegd en ingelijfd in de provincie Zeeland. Na 1830 kwam het terug bij Westkapelle.

De gemeente *Ste Katherine kapelle* werd op 7 Juli 1811 afgeschaft en bij Pervijze ingelijfd (col. 615).

Andere inlichtingen:

St. Denijs, gemeente in het arrondissement Kortrijk, bezit twee kerkpatroons: St. Dionysius en St. Genesius. De Vlamingen kozen St. Denijs en de Walen St. Genois, zoo komt het dat St. Denijs in het fransch St. Genois heet (col. 565).

Sint Juliens, een wijk van Langemark, wordt in 1401 genoemd: ‘sente iuliens dat men heet ten doden kinde’ (col. 711).

Snickersdal, bosschen te Westvleteren, worden in 1735-1737 als volgt beschreven: ‘*eene streke en platse van bosschen* voor desen genaemt Snickers dal... ende in snickers dal eenen weddynck’ (col. 1010). Wedding, wedde = drinkplaats, vgl. De Bo, Wvl. Id.

JOS. DE SMET.

Mengelmaren.

Vlagge te West-Roozebeke. - Een vraagske.

Te West-Roozebeke is er jaarlijks op den *derden* zondag van Juli een Ommegang ter eere van O.L. Vrouw; dat bestaat al vanouds, van sedert den slag bij Roozebeke in 1384. Welnu den Zaterdag vóór den *tweeden* zondag wordt altijd een groote wit-blauwe vlag op den kerktoren gestoken. Tot heden kon

ik niet achterhalen hoe dit gebruik in voege kwam en waarom die vlag wordt uitgehangen den zaterdag voor den *tweeden* zondag in stede van den volgenden zaterdag vóór onzen ommegang.

Toekomend jaar, in 1934, hebben we de jubelbedevaart en ik zou geerne, tegen de feesten, den oorsprong en zin van dit gebruik kennen. Kan er mij iemand daartoe helpen?

K.V.

- Je moet daar niet kijken *lijk een katte die sneeuw gelekt heeft!* Poperinge.

- Hij ziet er zoo bleek uit als de kalken Ons Heere van Steenvoorde. Watou.

L.D.

TOOVERESSEN BRAÊN.

Als het 's zomers al van 's nuchtens vroeg brandend heet is, dan zegt men:

- Ze gaan tooveressen braên [braden] vandage! Sysseele.

V.D.B.

- Als ge een stroo wilt verleggen, dan zult ge dikwijls nen bond (bundel, fr. botte de paille) in de plaatse vinden. Houttave.

D.i. wie een kleine moeilijkheid wil vermijden, ontmoet er soms een grootere.

A.V.W.

Niet nauwe sluiten.

- Die deure sluit *lijk een duim in een hoedje*. Moorslede.

- Die deure sluit *lijk de poorten van Tielt*. Ruddervoorde.

D.i. heel slecht of niet sluiten; Tielt heeft geen poorten.

Vloeren.

- Ik vloere geern.

- In den tijde vloerden ze meer of nu.

D.i. met de *vloerbolle* spelen. Passchendale.

W.J.D.

[Nummer 10]

Een nichtje van Tijl Uilenspiegel.
Hoe Leene Schaets driemaal gedoopt werd en, vóór haar vierde doopsel, aan de galg geknoopt.

ROND Nieuwjaar 1586 kwam er een jonge dochter van omtrent de dertig bij den pastoor van Kortrijk, heere Jan Coens, aankloppen en vroeg om te mogen gedoopt worden. Zij vertelde dat hare ouders en vrienden *anabaptisten* waren ‘die niet en useren ijemande te dopene voor zijne xxx. jaeren’. Toch had men haar ‘inde joncheyt’ den naam *Sara* gegeven. Pastoor Coens was niet haastig om aan het vroom verlangen van Sara te voldoen: hij wilde haar geweten nader onderzoeken. Ondertusschen werd de ijverige doopleerlinge door de serjanten van den hoogbaljuw opgeleid en als een ‘goede vangst’ in ‘der stede kerckere’ geborgen.

Sara verscheen vóór de rechtbank waar de schepenen, door onderzoek en bekentenis, het volle licht over haar leventje lieten opgaan. In den rederijken aanhef hunner

Sentencie vatten onze wetheeren hun indruk samen; zij spreken de betichte aan als ‘van kindschen beene gheneghen gheweest hebbende tot stelen ende lieghen, hebt uwe quade gheneghentheit zo inneghevolcht dat ghij schinct (schijnt) gheen andere professie ghedaen thebbene dan een ighelicke van tsine te ontvremdene’.

De griffier vulde vier zijden folio van het *Crimineel Sententiebouck* met het omstandig verhaal der misdrijven. De beschuldigde, Magdaleene Schaets, filia Pieters, is geboren te Oudenaarde omtrent 1560. Nauwelijks veertien jaar oud, steelt ze tien pond grooten ‘uut een schapraekin’ bij een bakker harer vaderstad. Voor dit eerste misdrijf wordt ze streng bestraft. Door haar vader wordt ze ‘met roeden ghegheesselt ende up hope van beteringhe ghestelt met de moedre van den personaet’ van Oudenaarde. Hier blijft er weldra ‘zeker fijn gaerne’ aan hare vingers plakken; ze vliegt op straat en wordt nu thuis ‘by vorme van castiemente’ opgesloten.

Vad er sterft en Magdaleene gaat wonen bij Callekin Temels te Oudenaarde; ze kan echter niet nalaten een ‘goede somme van penninghen’ uit Callekens ‘poffettafele’ te verduisteren. Ze doet restitutie en vlucht naar Gent. 't Is in den troebelen tijd van den opstand tegen Spanje, 't land wordt door legerbenden uit alle natiën afgeloopen. Te Gent valt Magdaleene bij 't soldatenvolk, wint er de liefde van den Franschen kapitein La Vallée en volgt hem naar Eekloo en Sint Winoksbergen totdat hij ‘inden crich doodt ghebleven’ is.

Daarmee zat Magdaleene weer op straat; bij gebrek aan goede getuigschriften wordt ze ‘uut compassie ende caritate’ als kindermeid opgenomen door een bakker van Sint Winoksbergen. Als verpoozing bij 't wasschen der doeken ontsteelt zij ‘eenen costelicken steen besleghen met goude die sat in een root bursekin’. Hierdoor geraakte onze kindermeid weer in den bak, doch samen met twee andere gevangenen, weet ze te ontvluchten om te Sint Omaars in de val te loopen. Na onderhoor wordt ze door de wetheeren van Sint Omaars ‘ghere commandeert ... int cloostere van de Repentisen’.

In dit gesticht van den Goeden Herder wordt onze meid in 't nieuwe kleed der Penitenten gestoken; doch zij verandert waarlijk ook inwendig in een ‘boetveerdige Magdaleene’: zij ‘ghebaert thebbene goede devotie’ en wint weldra het vertrouwen van Moeder Overste. Het vrome kind verkrijgt van Moeder de toelating en op den hoop toe ‘terghelt om te doene zeker voiage naer Audenaerde’ bij hare vrienden. ‘Ende wesende upden wech ghelogiert zynde te Basseye (La Bassée) inde Zwane’ krijgt ze weer jeukte in hare vingers en steelt ‘by schoonen claren daghe... eene schotele met ghelde’. Zij wordt achterhaald en weet zoo barmhartig te lamoereeren dat de bestolene weerd haar vergiffenis schenkt.

Het verloren schaap landt weer aan in 't Gesticht te Sint Omaars; als beproefde penitente wordt ze nu door de Zusters ‘bestidt... omme als marte te dienen de ziecken ligghende int gasthuis te Ootrije (?)’. Met de Zusters kan ze hier niet overeenkomen en vertrekt naar Bethune, waar ze binnen geraakt bij den koopman Simon Wybau onder den valschen naam *Elene Vanden Niet*. Zij discht haren argeloozen meester de volgende vertelling op: In 't geheim is ze uit Oostende weggevlucht ‘omme te ontgaene den ondanck ende furie van haeren onckel, cipier vande vanghenesse’ want zij had daar ‘uut compassie ende medeliden by behendicheit uut vanghenesse ghelost... twee gheestelicke persoonen, den eenen vande societeit Jesus ende dandre wesende eenen Canoninck van Ghent’.

De brave koopman is gesticht door de edelmoedigheid en den geloofsijver der vluchtelinge. Op dit oogenblik begint *Elene* te lijden onder een geweldigen gewetensangst dien zij eindelijk aan hare bezorgde meesters kenbaar maakt: zij is niet gedoopt! De Crimineele Sentencie beschrijft hoe stout zij den eerlijken Simon Wybau in de doeken legde, hem wijsmakende:

‘Dat uwe vrienden wesende vande nieu Religie ende dopghezinde, ghy wel wistet dat ghij noinct ghedopt en waert, begheerende midsdien zeer instantelyck dat

ghy duer heurlieder (de koopman en zijn vrouw) intercessie zoudt moghen ghedopt worden, zo dat zy mesleet ende bedroghen zynde deur uwe lueghenen ende gheveinsde helicheit ende tselve anghevende anden pasteur van aldaer, zo vele ghedaen hebben dat u aldaer gheadministreert heeft gheweest thelich Chrisma met andere ceremonien voor ende naer tdopsele inde heleghe Roomsche kercke gheuseert, de voornoemde Simon met sine huusvrauwe u adsisterende als petere ende meetere ende u continuerende den naem van *Eleine* dien ghy te voorent valsschelicken u gheattribuert hadt.'

De troostelijke indruk van die gewijde plechtigheid moest weldra, voor de milde doopheffers, in bittere spijt verkeeren. Het maagdelijk doopkind batavierde zoo voorbeeldig met zijn overvloedige vontepenningen, dat de menschen van Bethune begonnen te visschen naar de vroegere deugden van die begenadigde ziel. Toen, bij een eerste lichten van den sluier, de onzalige schim van kapitein La Vallée en de schaduw van het Penitentenklooster opdoemden, verhuisde *Helene* vanbij de gastvrije Wybau's 'met den lanteern aan den dissel'. Ze blijft nog wat haperen bij 'Baulduine Chuijne, messagiereghe van Bethune up Rissele': zij ontvreemdt hier twee 'philippus daelders' en zes ellen lijnwaad, wordt bij een tweede poging betrapt en na restitutie doorgezonden.

Magdaleene verschijnt weldra als een dochter uit voornamen huize te Merville 'nemende logijst inde *Schoon lief Vrauwe* ten huuse vande weduwe Jan Bygan.' Zij vertelt aan de gastvrouw dat hare ouders, rijke kooplieden te Antwerpen, overleden zijn. Vrouw Bygan bedient rijkelijk en voorkomend hare deftige 'tafelierster' die... op een koelen morgen de pijpen uit is, als batig slot van hare onbetaalde rekening nog 25 gulden medenemend 'uut een dressoir staende inde cuekene.' Doch het sloeg tegen: Leene werd onderweg achterhaald en gestraft.

In de beproeving dacht de zwervende meid aan de zonnige doopdagen van Bethune; nu vooral, na de

militaire overwinning van Spanje, ijverden geestelijken en vrome leeken om de afgedwaalde schapen in den stal weer te brengen. Leene besloot dan ook weer onder zulke schapenvacht te 'werken' en verscheen den 19 November 1585 te Rijsel als een 'Menniste zusje' uit Vlissingen, onder den naam Judith verlangend naar het heilig Doopsel! De Sentencie beschuldigt haar aldus:

'Oversulx ghecommen zynde upden 19^{n} novembris letsleeden binnen Risselle zyt ghegaen eerst anden costere van St. Stevins kercke ende by hem gheaddressert zynde anden pasteur naer diverssche propoosten hebt hem verclaert dat ghy ghenaemt waert Judith, gheboren van Vlissinghe, zegghende nietmin dat ghy ghecommen waert uut Inghelant, alwaer uwen vadere hem vertrocken hebbende om de letste troublen overleden was, ende zo alle uwe vrienden erdopers waren, zeidt de selve u verlaten thebbene ende ghecommen zynde in dese Nederlanden berooft upden wech van uwe cleederen ende ghelt, zeidt bedwonghen te wesen de goede lieden te bidden om assistentie. Nietmin zonderlinghe begheerende heurlieder hulpe ende bystant ten fine hu zoude moghen gheadministreert worden thelich dopsele om voorsanne catholijcquelick te moghen leven, hebt zo vele met uwe uutghesochte lueghenen ende gheveinsde helicheit anden zelven pasteur verworven, dat hy daer duere bedroghen zynde hu upden 2^{en} decembris letsleden publijcquelick met grooter solemniteit in Ste Stevins kercke tselve helich sacrament gheadministreert heeft, namende u ten verzoucke van petere ende metere: Marie.'

De mare van die groote plechtigheid liep verder dan onze herboren *Marie* het wenschte: tot in de *Schoon lief Vrauwe* te Merville! De weduwe Bygan, terecht verontwaardigd over zooveel onbeschaamdheid, vertelde overal rond hoe die Marie-Magdaleene wegens herhaalde 'dieverien' was veroordeeld geweest. Leene voelde de vlaag opkomen en nam den wijk naar Kortrijk, waar ze zonder uitstel bij pastor Jan Coens ging

vragen... om gedoopt te worden. Doch hier liep ze - zooals hierboven verteld is - voorgoed in de val.

De Kortrijksche schepenen besluiten hunne lange Sentencie met het vonnis: Om al deze misdaden en andere ‘botterien ende dieverien’ waarvan ze verdacht wordt, veroordeelen zij Judith-Magdaleene-Sara-Helene-Marie Schaets ‘up de marct deser stede an een stake gheworcht ende gheexecutert te wordene metter coorde zoodat er de doodt naervolghe, confisquerende al u goet sconincx ons gheduchs heeren profite.’ Het vonnis werd ‘ghepronunchiert ende gheexecuteert’ den 11 Februari 1886.

- Volgens het *Registre van Criminele Sententien 1570-1591*, f. 177-179, berustend op het Stadsarchief te Kortrijk.

E. NEYLANTS.

Wegelwulge.

O wegelwulge,
grachtbeheer,
gevest hier onder 't wandelend stilstaan
van mijn voeten!
gebulten boom,
verjongd, veraanzicht, waar voordien
uw taai gestel
den nijdigen winter heeft deurzien!

***

Uw zilveren kophaar wierd verbeurd,
uw bloed was weg, uw vleesch versteven,
de dood stond op uw lijf geschreven,
en daar!...
Gods oogen daalden op u neêr,
ge krijgt uw vleesch,
uw bloedkracht en uw schoonheid weêr!

***

O wulgeboom,
versier van onzen vlaamschen moergrond,
ge mint den dijk,
ge mint den wegel,
waar ge kind eens, lustig opschoot,
waar ge naderhand oud en krom wierdt,
en waar uw loovers, telken jare,
't jaar bestrievelen dat voorbijvaart!

Met uw schaduwe voor gezelschap,
bloeit ge nu
lijk of ik u,
in 't blijzijn van ne lentelach,
zoo menigmaal hier bloeien zag
bij 't zinderen van uw wortels!

***

O wegelwulge,
rustig gaat den oegst aan 't rijpen,
en 't buigend graan
zoent mijn aanzicht waar ik weêr
als vriend aanzijds uwen stam mag staan!

Uw holde lichaam wierd èn huis,
alom bevloerd met mulzig gruis,
waar rijzende jeugd de bruine wanden
komt omranden,
waar zinkende praal de deure uitsluipt,
en 't daglicht in uw diepte kruipt!

***

Ei! 't zoet geweld van blomme en gers,
van mos en wied, van glimmende pezen!
'n vinde ik daar geen wakend wezen?
geen wezen met gehuurd verblijf,
o bolaard?[(1)]... 't doet.

(1) BOLAARD (Knotwilg) van *bol* = kop; waaruit *kopwulge* en *wulgekop*; nog geheeten: *tronkwulge, wulgetronk, kapwulge* (omdat de takken *gekapt* worden), *waterwulge, meerschwulge, grachtwulge*, en *potewulge*, (omdat ze ontstaat uit de gezette *pote*, of afgeknotte groeistam); van daar ook *pot-uil*, eigentlijk *pote-uil*, omdat hij geern in de potewulgen zit. Populieren laat men ook soms in bolaard of koppopulieren opgaan.
Vergelijkt 't engelsch *pollard*, en 't fransch *têtard* (tête), dat daarenboven nog *potshoofd, puidhoofd* beteekent.

'k Zie 't onderaardsch gangsken in die sleur,
'k zie 't heimelijk speur,
en toch geen zierke 'n roert 'n poert,
geen iet of wat dat 't herte voert
om onbeducht, en zonder wijken,
te wikkelen dáár waar menschen kijken!

***

Op heur deugdelijk buitengoed,
in 't landelijk mooizijn van heur huis,
daar weunt ons zorgende zomermuis,
die onbeschaft, en toch zoo dicht,
en schijnbaar dood, begraven ligt
in al de weelde
van dat leven! -

en dat leven sterft met u,
herleeft met u, o wegelwulge!

Nieuwcappelle
A. MERVILLIE.
Kortrijk - Verruelaan, 39 -

Hove ter Zale - Hove ten Poele.

NAAST de belangrijke heerlijkheden van Kalverkeete en Reigaarsvliet, waarvan we de ligging in onze voorgaande bijdrage hebben opgezocht, waren er te Westkapelle nog twee andere heerlijkheden, *hof ter Zale* en *hof ten Poele*, die, alhoewel minder uitgestrekt en minder machtig, toch een groote rol gespeeld hebben in de wording van het oudste polderland op den linkeroever van het Zwijn.+

+ *grachtwulge*, en *potewulge*, (omdat ze ontstaat uit de gezette *pote*, of afgeknotte groeistam); van daar ook *pot-uil*, eigentlijk *pote-uil*, omdat hij geern in de potewulgen zit.
Populieren laat men ook soms in bolaard of koppopulieren opgaan.
Vergelijkt 't engelsch *pollard*, en 't fransch *têtard* (tête), dat daarenboven nog *potshoofd, puidhoofd* beteekent.

Het is niet onze bedoeling in deze bijdrage de gansche geschiedkundige beteekenis van deze heerlijkheden te onderzoeken. Alleen zullen we hun ligging aan de hand der oorkonden vaststellen.

De HOVE TER ZALE vermocht alleen het lage recht uit te oefenen. Haar eigendommen strekten zich uit over de prochies van Westkapelle en Oostkerke en besloegen 18 dagwanden; 10 leenmannen waren haar leenplicht schuldig(1).

De naam is hedendaags onbekend op den volksmond en is op de kadastrale plans niet meer te vinden.

De ligging kunnen we door volgende gegevens terug vinden.

1) Een landweg in het 51e begin der wateringe van Groot Reigaarsvliet wordt in den ommelooper van 1674(2) genoemd: '*de saeldreve*' in volgenden tekst: '... mette suutoostsyde ande adere jegens den heerwech(3) streckende metten suuteynde ande *saeldreve*'.

2) Volgens de parochierekening van 1756 en een jongere aanteekening in den ommelooper van 1674 ligt hetzelfde 51e begin in den *saelhoeck*.

3) Volgende tekst is belangwekkend: '... een groot stick met een plat walleken, ende walgrachten rontsomme genouch ten middele daer inne ligghende genamt *thof ter saele*, (in 51e begin Groot Reigaarsvliet volgens ommlooper 1674).

Bij middel van deze gegevens kunnen we op het kadastrale plan van Popp deze Zaalhofstede plaatsen op nr 572 Sectie E in het 51e begin van Groot Reigaarsvliete wateringe, verre ten zuiden van de kerke, tusschen den ouden heerweg naar Oostkerke (thans kalsijde) en de kalsijde naar Brugge. Een hofstede staat daar op de kaart van Popp nog aangeduid. Thans is deze gesloopt

(1) L. Gilliodts-Van Severen. Coutumes du Bourg de Bruges T.I p. 397.
(2) Zie vorige bijdrage: Kalverkeete-Reigaarsvliet. Biek. 1933 blz. 232.
(3) Heerweg van Westkapelle naar Oostkerke.

en vormt een bilk die door een landslag met den heerweg naar Oostkerke verbonden is. Deze landslag is de oude zaaldreve: de uitweg van het hof ter Zale.

Deze heerlijkheid is waarschijnlijk zeer oud. Evenals deze van Reigaarsvliet is ze ontstaan in den ouden polder die door het aanleggen van den Blooloozendijk ingewonnen werd. Deze polder wordt oostwaarts begrensd door dezen Blooloozendijk en westwaarts door de groote plaat van Cardiumzand die tusschen Westkapelle, Ramskapelle en Knokke ligt(1).

Het is niet gemakkelijk om te vinden in welke omstandigheden deze inpoldering zich voorgedaan heeft. Ze dagteekent in ieder geval ten laatste uit de 11e eeuw en misschien wel uit de 10e eeuw.

De naam van Hof ter Zale zelf wijst op den ouderdom. Immers *zaal* was de naam van de Frankische woning of hofstede; later toen de invloed van de Franken groot geworden was, kreeg *zaal* de beteekenis van heerenwoning. *Hove ter Zale* beteekent dus: *hofstede ter heerlijkheid*.

De HOVE TEN POELE is eveneens van de hedendaagsche kaarten verdwenen. Haar 91 leengebieden strekten zich uit over Westkapelle. Knokke en Oostkerke; 30 leenmannen waren haar leenplichtig. Haar eigendommen besloegen een oppervlakte van 30 dagwanden.

Volgende gegevens laten ons haar ligging vinden:

1) Dischommelooper van 1527(3): '*hofstede ten Poele*, noordwest van de kerke, in 't 23e begin van Groot Reygaersvliet'.

2) De atlas der eigendommen van het armbestuur (1863) plaatst de *Hove ten Poele* in den hoek van den Kalverkeedijk en de Heerenstraat(4)

2) L. Gilliodts-Van Severen. a.w.T.I p. 275.

(1) Het belang van deze zandplaat is zeer groot. Tusschen Knokke en Westkapelle werd ze bedekt door de opperpolderklei.

(3) Volgens J. Opdedrinck; zie Biek. bl. 232 voetnota.

(4) Deze Heerenstraat is de oude Heerweg van Westkapelle naar den Kalverkeedijk en van daar naar Heist.

3) Op dezelfde plaats geeft de kadastrale kaart van Popp: *Terpoole*, hetgeen de verkeerde schrijfwijze is van Ten Poele.

Aldus moeten we de ligging van deze oude hofstede plaatsen in pasvermeiden zuidwesterhoek van Kalverkeedijk en Heerenstraat, in het 23e begin van Groot Reigaarsvliete wateringe. Kadastrale ligging: sectie F nr 131(1).

De bilk die op de plaats van de thans gesloopte hofstede ligt, wordt door 't volk '*t Walletje* genoemd, als een herinnering aan de oude omwalde hofstede.

Dat de naam van deze hofstede wijst op een poel of moeras, hoeft ons niet te verwonderen. Ter plaatse heeft de Kalverkeedijk een flink stuk van een schorrenland ingepolderd waarin de opperpolderklei op bovenvermelde plaat van Cardiumzand werd afgezet. Ook andere namen herinneren ons aan een drassig land bv. de Paddenare, d.i. het deel van Westkapelle tusschen Noord- en Zuidwatergank en Heerenstraat.

Merken we om te sluiten nog even de ligging der vier groote hofsteden Kalverkeete, Reigaarsvliet, ter Zale en ten Poele tegenover elkaar:

Kalverkeete: N.O. van de kerke; Reigaarsvliet: Z.O.; ter Zale: Z.W.; Ten Poele: N.W.

Aldus waren de vier hoeken van de parochie aan vier belangrijke heerlijkheden leenplichtig.

JOZEF DE LANGHE.

Verbetering

bl. 248:... dat hij z'n '*feemen*' houdt, en niet: z'n *fleemen*, zooals daar bij misslag gezet is.

FEEMEN is hetzelfde als veem, vaam, vadem, handvaâm, greep; zie De Bo.

K.D.W.

(1) Deze sectie F wordt genoemd: *Braambeierhoek* naar de *Braambeierhofstede* (F 214) die op de kaart van Popp genoemd word: *Pangaert* naar de oude familie Pangaert.

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

(Vervolg van bl. 248).

MAAR we klappen gedurig van Brozen alsof er daar niets 'n kon ‘aan tikken’ en Och Heere, 't en was toch maar een Brozen lijk een ander: broos en breekbaar. Al dat drinken, al die dreupels en die pinten stonden op den duur nog sterker op de beenen dan Ko Loncke. 't Was daar bij Bronders entwat van binnen, al den rechter kant, - dat moest het levertje zijn - dat lijk aan 't zwellen ging en begon zeer te doen. Z'n hoofd was hoofdflakke geworden... zoo zochte, 't was lijk 'en rape van klaar smout, je kost er jen vingers lijk deure steken,... purper gezwollen van den drank. Z'n hersens waren ‘gemortifikeerd’.

- Ik ‘zijn’ toch aardig en ongemakkelijk, kloeg de man, en zoo vul en zoo zwaar... 't trekt tot in m'n schouderblad. En j'n moet mij van geen eten spreken, met al jen flauwe ‘tijsters’ van petatten, 'k en kan ze niet rieken! 'k Weet niet waar da'-je ze uithaalt, z'hebben lijk al hunder verstand verloren.

- Petatten? vroeg Mance, e' garde vous, ze kosten stukken van menschen, en dat zijn toch g'heele goe'... ze vallen open lijk 'en paraplu... zoo schoone!

Brozen wist het beter, hij spoog ervan; en z'n vel wierd zoo geluw en zoo groene en zoo purper... Mance deed leelijk heur beklag:

- Dat is toch een aardigheid, kloeg ze, z'n water is lijk kaffie zoo bruin! Zoolange een staande man, een gildige streusche Piro geweest, met macht lijk 'en[+]

+ GEMORTIFIKEERD: Van mortification fr. 'k Hoorde een Bruggeling zeggen: de ‘vortemankatie’ zat in z'n been. De menschen maken er toch altijd entwat van, dat voor hen verstaanbaar is; hier dat woord *vort* (rot) miek een beeld voor z'n oogen.DOCTOR BARRELS: Doctor Barthels zaliger. - E' TIETJE: petitje, kleen beetje. - 'T KOEISTEERTSTRETJE: ter respecte van onzen ouden burgemeester, die daar woonde, herdoopt in Pourbusstraat. - WAFFERE: Wat voor. - KOMEDIMENTEN: medicamenten. - VERLEGGEN: veranderen, al uwe ziekten meêpakken en bij een anderen doctor gaan open leggen!RAGOL: régal, een rood zwavelarsenik dat noch reuk noch smaak 'n heeft. Het volk, al van overouds, weet dat realgar of regal vergift is (vroeger gebruikt om vogels te vergeven) maar peist ook op golle of galle (la bile) die zeer bittter is! En zoo worden dat vergift en die gal in 't gedacht aaneengekoppeld, en 't wordt ragol; ‘zoo bitter of ragol’! - VIERIGE TONGE: druppel die brandt op de tonge. - OPPAS: oppassing, zorg; stemzate op eerste lettergreep. - DEN TATTEN: een van d'oudste gekende koetsiers van Brugge! - KAMEN: kwamen; een platte Bruggeling n spreekt hier nooit de w uit. Hij kam, ze kamp uit, ze kaamp, enz. Vgl. Eng come-came. - TRIKOLOR: hier al de kleuren van den regenboog door 't danig drinken.PESTAKEL: Spectacle fr. - Vissevel: een snetse, een babbelette die overal in en tusschen kruipt. - MIETE DE KIBBELINNE: de slaap- en knabbelspieren in den kabeljauwskop maken een dikke gezonde brokke visch uit die men inzout en in vaatjes verhandelt onder den name van “kibbels”. Miete, die kibbels verkocht, heette dan ook Miete De Kibbelinne.POOS: Baas. - 'T WAS “VU DE PARIL”: dépourvu de pareil.RONNORINE: Honorine.NEVENS M'N NEUZE STAAT ER EEN BUBBEL: zegt men als men misrekend heeft. - DOCTOR STEENKISTE: Doctor Van Steenkiste zaliger. - BIERBOOMEN: bierboom is een korte zware pertse met ketens en schouderdrummers om vaten in de kelders te dragen. - AAN DEN TEUTER ZITTEN: aan de tuite van de flessche gezogen, gedronken. - DERVERSBOND: Onthoudersbond [min goedgezeid: te breed van zin], en nu Sobrietas!!! omdat er geen vlaamsch woord meer 'n bestaat!

peerd! En nu! 't is een papzak geworden, met e' duwtje hij ligt omverre. En hij staat daar met een trommel van een buik, zi?... 'k zijn beschaamd dat 'k er naar kijken.

Doctor ‘Barrels’ schreef een brieftje; en ze mochten daarmeê naar de ‘zate’, de stadsapothekerij dat men zegt. En Mance kreeg daar ‘van passe’ alzoo 'en fleschje ‘van 'k ga-je-gaan-hên’, eentje waar men kon deure kijken, zuiver pompewater met 'en beetje van ci en 'en ‘tietje’ van là... e'ja wat is dat al vele weerd al dat van den ‘dispenseer’ komt? Wat kàn dat al vele zijn... entwat dat ze voor nieten geven?!

- Laat me 'n keer zien, zei Emerence in 't ‘Koeisteertstretje’, ‘wàffere komedimenten’ hebben ze je daar in jen handen gedraaid? En Emerence hield 't fleschje - met kennisse - naar de zonne gekeerd om te onderzoeken.

- Jamaar proeft daar 'en keer aan, vroeg Mance,... Wat zeg'-je?

- E'... dat 't Pietje-Bucht is 'ei?! En moet Brozen daarmeê genezen? Ehwe' santei zulle, ze'n zouden die vuiligheid algelijk in m'n proper lijf niet krijgen, neen z' man! Luistert Mance, 't is maar 'en gedacht, maar 't zou mijn doene zijn, 'k zou 'k-ik 'en keer ‘verleggen’ van Docteur, dat 'k in jen plaatse ware.

Eer dat Mance thuis gerocht, hadden ze al met drie'n aan de flessche gelokt, er met drie'n hunder ‘zaligheid over gezeid’... En ze spraken al gelijk: 't en was geen schup weerd.

- En moe' 'k-ik dat in m'n liere slaan, dien bucht? vroeg Brozen, en vijf lepels daags?... e' daar 'n zijn geen vijf lepels meer in... g'hebt 't ‘gelir’ al uitgedronken!... Pwèee... nè!... daar is de reste... 't is

‘ragol’, ten dimmelinge! Jamaar 'k en ben m'n leven nog niet moede zulle! Z'n moeten niet peizen dat ze me gaan vergif opgieten! 't Is een ‘vierige tonge’ dat 'kik moete hebben, 'k lig hier te daveren van de koude.

- Nè, zei Mance, daar is eene, en ze schonk hem een grooten; dàt doet deugd zi'!... En 'k heb ook naar de ‘Siance’ geweest, en 't is goed; morgen moogt gij naar t ‘hospetol’; de ‘vizilante’ van Busschertjes uit den Ouden Gentweg zal hier zijn ten achten fiks. Je moe' zien da' je gereed zijt.

- En gaat dat daar beter zijn, peis'-je?

- Ehwel ze zijn dervoren en 't is hunder stijl, ze worden dervoren betaald, nè. We 'n kunnen joen hier onmogelijk ‘den òppas’ geven ‘da'’ j'hên moet.

Zoo ja 's anderdaags waarachtig ‘Den Tatten’ was daar met z'n ‘fatteure’!... G'heel de familie, al de vrienden en kennissen ‘kamen’ afgevlogen om te kijken en een handje toe te steken. Brozen lag op een kafzak met een laken tot aan z'n mond en een slaapmutse tot over z'n oogen, 't was maar z'n neuze die uitstak, een ijzelijke neuze een g'heele hand vol, en lijk 'en ‘trikolor’. De man 'n roerde noch vimme noch vlerke. Mance, de sloore, schreeuwde stroomsgemoed...

't Mannenvolk op een einde: ‘Den Tik’ en ‘Pier De Zandboer’ en ‘Pol De Knol’ - de(n)-die(n) stalde

z'n ezel in z'n keuken, vóór z'n heerd - en ‘De Krulle’, al naaste gebuurs, pakten Brozen op met stroozak en al; voetje voor voetje gingen ze met die relikwie naar buiten en dopten hem met lijf en ziele in de koetse.

- Nog e' beetje, nòg e' beetje, ja... a' zoo zi', jaa a' zoo zi'...'t is goed. - Is 't goed, Brozen? Ja 't ei? - Ja a'zoo zi'... Is 't goed... à la bonheur! Nu is 't goed zi'.

En Mance kroop erbij, en ze kropen nog met vieren binnen: ‘Toria van Piers’, ‘Wanne Clemens’, ‘Collette Vermaute’.

- Jamaar 'k moe'n ik ook meê, zei ‘Klette van den Tik's’, voor een keer dat 'k de keure hên; trekt 'en beetje jen teen in, Toria... Jamaar je stampt op m'n aksterooge!... Maar hoe is 't mogelijk!! 't Zal wel gaan, gauw', 't moè' maar gaan! Ja... me zijn d'er, doet maar toe! Let op voor de vingers, trekt dien rok in! En kletsemarjanne! de deure sloeg toe, en de vensters wierden opgeschoven, voor den trek. Ze zaten binnen lijk haringen in een tunne.

Die buitenstonden wilden nog goendag zeggen, maar de vensters waren al weerskanten bezet met een achterste, g'heel de ruite vol.

- Al-hei! riepen ze allen gelijk, rij' nu maar aan, en komt maar zeere weder naar huis! Tot Zondag... we gaan 'en keer komen goendag zeggen! ‘Karooze’ Brozen!

En ‘Den Tatten’ zette aan met z'n peerd.

Maar ge moet goed luisteren, den Eerdeweg (de Calvariebergstrate, dat men nu zegt) 'n was toen nog niet lijk nu - 'k spreke van over vijftig jaar - een schoone breede belegde straat; dat was een gewone smalle eerdeweg met in 't midden een ongelukkig kalsijtje, bedroefd slecht geleid, àl put uit put in... lijk 'en rikgrate! Al den kant van de Capucienen stond er een reke huizetjes: Brozen woonde in een van die kotjes; en in 't laatste woonde ‘De Portegiis’: daar begon dan een hage en verbreedde de weg. Al d'overkant

van de huizetjes liep er een gracht vol slijk, gebroken koffiekannen, blekke doozen, stukken van potten, kommen en ander keukengerief.

Zoo ‘Den Tatten’ reed tot aan die hage om daar z'n zwaai te kunnen pakken en te keeren; maar, ‘wat dat er God meê doet’, juiste in 't keeren... vizilante, peerd, koetsier en g'heel de boel 't klaaide al onderste boven, al omverre dat er was. Ge ziet van hier wat een ‘pestakel’! Dat peerd lag te spartelen, de tramen braken lijk pijpestiertjes; Den Tatten lag met z'n beenen ‘amhooge’, en g'heel 't getrek... 't was lijk een bolzak die uitbubbelde en uitpuilde al alle kanten. En dat was daar al binnen een krabbelen en een klauwieren, een schruwelen en een tieren van al de duivels. 't Ongeluk wilde dat Brozen van onder lag; en Mance en Toria en Klette en al d'andere boven op hem, dooreenvernesteld lijk de palingen. 't Was om te sterven!... ‘Louise Jacks’, dat ‘visseval’ dat overal tusschen zat, ‘kaamp’ uitgespotterd met heur lange nekke.

- Alla! wa-wa-wa-wat is er nog 'en keer gaande? Ja 'k ga der 'en keer moeten naartoe gaan! Maar ze moest vluchten: 't peerd begost met z'n pooten te sloone!... ‘Boos van D'Hooren’ met z'n plaastersvoeten, stampte toen nog op ‘Mance Meesters’ ‘z'n’ tee'n ende-deze wroed van kolére:

- Vreet jen herte op, riep zij, wroedigen Ju!

En ‘Stingen Kiere’ was daar, de(n)tapijtsier; en ‘Kareltje Kiere’, 't schoenlappertje; en ‘Jan Pottelberghe’, nóg zoo een; en ‘Bruno De Stilte’, maar ‘den-dienen’ sprak ‘vreem's’; en wie was erdaar nog da'? A-ja ‘Miete De Kibbelinne’; en ‘Fonsen De Zoutvent’, met z'n steekkarretje en z'n eeuwige twee tonnekens zout; en ‘Gusten De Malkvint’; en ‘Carrontje De

Slunsevent’; en ‘Miete Van den Bok’...

> ‘z'hee' vlooien z'hee' vlooien,
> en Miete van den Bok
> z'hee' vlooien in heur rok!

en ‘Pier Zonder Derms’, en ‘Nette Samsom’,en ‘Nonkel Nul’, en ‘Baas Larou’, en ‘Pol De Knol’, komlooper en banevager, en ‘den dien daar van Morbei's’...

Al-ha, g'heel de Clarastrate en de Gravestrate, 't kwam allemale afgeloopen om te helpen. Seffens de ruiten ingeslegen, en toen aan 't grijpen bij armen en beenen,... goed kome 't uit, e'ja vaneigen! En de slachtoffers wierden omhooge getrokken net lijk de keunejongen, den Zondagnuchtend, uit de mande van ‘Sprietje’, op ‘'t Pangereitje’. Vader Bessier, die ook van z'n werk getrokken wierd, kwam uit z'n bleekerij geloopen, en viel ook aan 't grijpen, in 't onbekende, om ook nog een verampeneerden door de vensters te sleuren; maar al met 'en keer ze schreeuwden van binnen moord en brand: 't was Toria z'n naaste gebuurvrouwe:

- E'jamo' ‘Poos’, riep ze om dood, Poos, Poos ei!... j'he' me bij m'n kele!...

Zi', 't was ‘vu de paril’!...

Brozen, och Heere, mocht met z'n strooizak weder schoone naar huis, hij was lijk om de dood te smachten. Mance kroop nevens de stove en, met heur handen op de leuninge, zat ze te klibbertanden en rond te kijken met oogen lijk bolleketten. De eenen liepen om Barrels; de anderen om de ligmande; en daar was algelijk nog een die 't goed gedacht had van naar de ‘Weve Démaseure’ te vliegen achter een half pintje ‘pampamper’ om d'alteratie deure te spoelen... Maar daar gebeuren toch dingen in de wereld 'ei!?

Doctor Barrels kwam te late; ze waren al op gang met Brozen in de ligmande; en als ze gekomen waren in ‘'t Land van Belofte’ aan ‘'t Kriekenhof’, de bazinne ‘Leinie Balsamin’ peisde zekers: ‘'t gaat

slecht draaien kwestie van betalen’; en ze stak heur hoofd in de ligmande, en, zegt ze:

- Brozen, daar staan er hier nog tiene op jen kerfstok, weet-je't?
- Ja, zei Brozen, en hij keek alzoo met een paar slapersoogen, e'wel drink' ze uit.
- Jamaar Brozen, knees d'andere, 'k en zie dat niet geern staan, weet je 't.
- E'wel... vaag ze uit, monkelde Brozen; en Leinie mocht heur gaan stoven met heur pinten...
- E'ja 't is een gedacht! loechen de dragers.

Ten elven alevenwel lag Ambrosius in 't Hospitaal, in de eerste zale rechts, als je binnen komt.

Dat was voor den man in eens een g'heel ‘ander verschil’ van menschen, van leven en spreken... 't Was er al zoo brave, zoo stille en gemanierd, en zoo ingetogen,... ook alles zoo zuiver en zoo krakende net. Z'n bedde was watte van zachtigheid, en de lakens vloeiden van ‘properteit’. De stoelen 'n waren niet gebroken; er zaten nog sporten in, de biezen 'n waren niet kapot; en 't tafeltje, waar z'n eten op kwam, was een halve ronde uitgesneden om z'n buik in te steken! ‘E'wat een “kommodieus” dingsken is me dadde!’ peisde Brozen. 't En trok op geen ‘Sin Zilles’... Dat pakte hem; hij 'n dorst lijk niet meer roeren... verre van te burrelen... Een zeker eergevoel, entwat van vroeger, kwam boven zwemmen; Bronders wierd beleefd,... 't is te zeggen: hij bleef nog altijd een beetje schurk, maar 't wierd een galante schurk, zoodat er zuster ‘Ronnorine’, die een simpel meisje was van ‘uit den flakken buiten’ en nooit anders dan de kerke en 't huis en 't klooster gezien 'n had, er zelve van gesticht was! Brozen in 't eerste 'n wist nog niet goed van waar dat de wind kwam, en hoe dat ‘nunnegeluk’ moest vastgepakt worden; maar 't en duurde niet lange!...

- Mijn brave man, begon de zuster, ge zult dat

hier algauw gewoon worden; en wij zullen goed voor u zorgen, schep maar kloeken moed; eenige dagen geduld en uw lief vrouwtje en fraaie kinderkens zullen toch zóó gelukkig zijn hun besten vader in hun midden te zien terug keeren, enèe?

- Ja masoeur, maar eerst en vooral... wat gaan we wijlder hier drinken vandage?

- Niet anders of melk, wij hebben goede kloeke gezonde melk van onze eigene koeien; en groensels als eten, veel groensels maar zonder zout in. Voor het oogenblik moogt gij van Mijnheer den Doctor niets anders profiteeren. En het is zoo schoon eenen man te zien die gematig is in het drinken.

- E'jamaar, zustere, als dat alzoo is, jong, 'k en kan ik dat hier geen vierentwintig uren uithouden; weet je gij dat niet dè. Luistert! 'k ga je dat 'en keer schoon uiteen doen. Daar 'n zijn voorzekers geen gematiger menschen op de wereld of ekkik, maar m'n tanden spelen piano van de koortsen, en koortsen geeft dorst!... En niet meer mogen drinken?... e' 'k zijn der ekkik hier wal meê!! Hooo!

- Als het u belieft, mijn beste man, een geheele kanne melk, melk zooveel als ge wilt.

- 'k Ben er aan gefruit, dacht Brozen,... ‘nevens m'n neuze staat er 'en bubbel’! En hij keek schier of hij niet 'n zou krijschen... Maar de nunne was al bij een ander bedde,... ze 'n zou het niet gezien hebben. Ze gaan m' hier een dans gaan leeren! zuchtte Brozen, en 'k en hebbe de macht niet om op tafel te buischen...

‘Doctor Steenkiste’, ook een gestampte Bruggeling, kwam in de zale, en met z'n handen in z'n broekzak stond hij Brozen z'n buik te bezien... dien eendelijken buik die daar lijk een vatje tusschen twee ‘bierboomen’ lag.

- Nè, zegt hij alzoo, wat komt die(n) brouwer hier

uitmeten?... Heb'-je nog aantijden 'en beetje ‘aan den teuter gezeten’, dè man? vroeg hij al monkelplooien.

Brozen herleefde toen hij dat Brugsch hoorde...

- Ooo! ‘zoo zalden’, menheere, 'en keer op en weg... bij lastig weêre,... e'ja... 'k wil niet zeggen... als 't spokend heet is.

- A ja, 'k kan 't wel peizen, titste Steenkiste, en zij-je nog alsan hoofdman van den ‘Derversbond’?

- Ikke Menheere?... e'... zou'-je gelooven... dat ik dat vergeten heb;... 't zijn zooveel bonden den dag van vandage, en ze dweefelen je daar overal in;... e' mensch is zoodanig gebonden en verbonden dat je niet meer 'n weet alwaar dat 't begint en eindigt.

- Je zijt man van de waarheid, antwoordde de doctor. Kom' zuster, wil'-je een handje geven, we gaan 'en keer die tunne ontsteken! En hij sloeg daar een soorte priem in dien buik, dat was lijk de krane... Brozen zag al de sterren, maar 't en duurde niet lange;... hij hoorde 't stroelen in den eemer.

- Dat is een vatje ‘die’ loopt zonder 't zwik te lichten, sprak de geneesheer lijk in z'n eigen.

- Maar... wat zou dat nu eigenlijk wel kunnen zijn? vroeg Brozen. Wat peis'-je gij Mijnheere de(n) docteur?

- M'n verstand staat er op stille, veinsde de doctor met z'n ronde kaken en een paar deugenietsoogen; maar wat peis'-je gij dat 't zou kunnen zijn?

- Ah Menheere, voor mij, ik 'n twijfele daar niet aan, dat is 'en beetje watergalle die me plaagt, maar met 'en spranke van ‘pluomnie’... daartusschen, en een g'heele invallinge van krachten.

- Vent, je slaat den nagel op den kop, als je 't gagaan zeggen, jaa 't! Dat moet een sperke van ‘flumonie’ zijn of van ‘plumonie’... een van de twee. Maar 't en is geen watergalle, wel neen 't! 't is bier-

galle, en goed geweten. En hem keerende naar de zuster fluisterde hij: geef' gij hem 'en slokske, als hij te vele klaagt. 'k Heb er nog compassie meê;... en 't is toch een veugel voor de katte.

- Maar zeg' e'keer, Dokteur, binst dat 'k er op peizen, moe' 'k ik hier alzoo in m'n dood afwachten? Melk en alsan melk... dat is lijk om kalvertjes en kleene kindjes te paaien, 'ei Menheere?

Steenkiste loech tranen, en in 't weggaan:

- Enwel luistert, sprak hij, geen dreupels meer, 'en kleen sloksken bier mag er nog deure, in tij' van nood, maar alleszins zoovele niet meer als naar gewente; die 't g'heel z'n leven breed gepakt heeft moet 't in z'n ouden dag van vijftig jaar wat smalder leeren nemen.

('*t Vervolgt*).

K. DE WOLF.

Brieven van een conscrit.
1806.

DE hierna afgedrukte brief, komt voort van een jongen opgeroepen soldaat die wilde van den legerdienst ontslagen worden door het stellen van een plaatsvervanger. In het uittreksel van den tweeden brief, zien we dat hij trachtte de militaire overheden te bedriegen.

Uit den eersten brief blijkt hoe weinig de soldatendienst in den smaak viel: van de 170 conscrits die uit Brugge vertrokken, kwamen er maar 34 in Rijsel aan; de andere waren weer naar huis getrokken.

De eerste brief komt uit Lorient, op de kust van den Oceaan in Bretanje, de tweede uit Brieux bij Lorient.

Beide brieven berusten op het Staatsarchief te Brugge, Mod. Arch., Tr. n^{r} 904.

J.D.S.

Seer beminde Moeder, Zusters ende Broeders

Ik laet Ue. weten als dat ik, den 16 novembre in Lorient gearriveert ben jn vuile gezondheyd, en tot dat

ik wel plaisieren hadt heeft op mijne ro[u]tte. En wy trekken voor onze prey een halven stuyver en een pond en half brood en een half pond vleesch daegs. En wy moeten alle daege voor den noene twee uren exerseren en naer den noenen drie uren; en ik ben jn het zevenenveertig resyment t'helfs compaie tweede battilion; en van soo dat jk myne exersysie konnen jk zal uyt vercosen zyn voor gernardier; en jk bidde uw moeder zusters ende broeders est dat jk verzoeke dat gy moeder zusters ende broeders het beste zoude willen doen om myne der uyt helpen gelyk als gelyn gezeyd heeft, want het en js niet leventlyk en jk en verlange maer om tusch (t'huis) te worden. En als wy vertrokken zyn uyt Brugge, wy waeren met honderd en zeventig concrys, en als wy gekomen zyn binnen Ryssel, wy en waeren maer met vierendertigen meer. En de zee slaet tegen de meuren van ons cartier, en wy zien de Engelschen alle daege, en jk vraege de benedictie moeder, zusters en broeders.

Lorient in Bretaien, den 18 novembre. Dat ik verzoeke om antworde wederom sito, sito, sito, sito, 1806.

Martinus van Caillie

En wy hebben gemarsiert 187 uren.

[*Adres*] 34. Lorient. Monsieur, monsieur Vanlerberge a Mienne, demuert au Gran Marge, De partement de la Lys a Miennen.

Hier volgen nog enkele uittreksels uit een tweeden brief van denzelfden soldaat:

... ende jk verzoeke ... om geen antworde wederom te hebben tot dat er nog eenen brief zal komen uw, want jk hebt den corpyral gesproken en jk heeft gezeyt hoe dat de zaeken liggen, en hy heeft vaste gezeyt van daer vooren te zorgen, van den capiteyn te spreken ende ook den cornel, ende van zoo dat jk weten hoe dat het ligt want hy peyst dat het geheel wel zal gaen...

a Brieus, het Dippartement Dumorbyhan den 14 Decembre 1806.

Ende jk verzoeke moeder als gy zoude schryven, van

jnden brief te stellen dat jk maer een broeder en heeft en dat hy jn het leger ook js, want jk en hebt myn sertificaeten niet deuren (durven) togen om dat erop den brief staet dat jk nog meer als eenen broeder hadde.

Uit den ouden taalschat.

T' Sevensterte toogen.

IN zijn Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff (Leuven, 1598; f. 76 v.) spreekt pastor Jan Coens over de Contra-reformatie in Duitschland en Beieren; hij schrijft: ‘Want waer desen Ignatius met zijn ghesellen is in gecomen, daer heeft Lutherus met de zyne moeten schampen, alsoot blijckt in de stad van Mens, te Monicstadt ende in veel andere steden van Duytsland, daer de Heeren ghewaer worden, dat Lutherus met zijn evangelisten, de Heeren bedroghen hebben, ende hen *tsevensterte ghetoocht hebben*, ende daerom hebbense doen doer gaen met de kremers, ende oplichten hun craem met alle hun loose brillen, valsche prognosticatien, ende ander cremerije.’

Het woord *Sevengesternte* en *Sevensterre* is reeds in het Middelnederl. bekend en beteekende alsdan de Pleiaden en ook den Grooten Beer; een zegswijze is echter bij Kiliaan, Verdam en Stoett niet vermeld. Het Nieuw Nederl. kent de spreuk: *Iemand naar 't zevengesternte wijzen* d.i. iemand misleiden, voor den aap houden, naar een dorp verwijzen waar geen huizen staan (Vercoullie). 't Is wel in dien zin dat pastor Coens de uitdrukking gebruikt: zij hebben ‘de Heeren bedroghen ... ende hen tsevensterte ghetoocht’ zooals marktkramers het volk bedriegen. Die zegswijze was dus in de 16^{e} eeuw reeds bekend en gebruikt.

Het Zevengesternte, in 't Lat. *Pleiades*, is zichtbaar in den vooravond van October tot April; het is geen eigenlijk sterren*beeld*, maar een sterrengroep beschouwd

als onderdeel van het beeld Stier *(Taurus)*. Gezonde oogen onderscheiden gemakkelijk zes sterren; scherpe oogen zien er tien of elf[1]. Zou de spreuk misschien daardoor ontstaan zijn: omdat het zoo moeilijk is juist *zeven* sterren te zien in het Zevengesternte? Of omdat ieder waarnemer een verschillend aantal sterren onderscheidt? In dien zin ware het inderdaad bedriegelijk dit afwisselend getal als het Zevengesternte te willen aanwijzen.

De Zevensterre wordt in den volksmond veelal vergeleken met een troep kuikens. In vele Fransche streektalen heet ze *La Poussinière* (reeds in 1372 vermelding: *estoile poucinière*); de Italianen spreken van *Le Gallinette*, de Duitschers van *die Glucke mit ihren Küchlein*, de Denen van *Aftenhöne* (avondkuikens).

Een volksche legende[2] vertelt dat 'Woên (Wodan) eens kwam achter 't land gegaan, en hij viel toe bij een bakker aan wien hij zijn honger klaagde. De bakker ontzei hem de deure, maar zijn vrouw en hare zes dochters hadden medelijden met hem. Daarom veranderde Woên den bakker in een koekoek, en de zeven vrouweliên zette hij te gare aan den hoogen hemel, en men ziet ze daar nog staan, immers 't is '*t zevengesterre*.'

Op Godts rock teiren.

IN den Christelijcken Bie-corf van P. Jan David (Antwerpen, 1600; bl. 353) lezen we den volgenden zin gericht tegen de Hervormden: 'Dat... onse doenieten en de beschimpers der goede wercken, haer sinnen wat gaan verscherpen, ende sien hoe zij.,. claerlijck al sonder den weerdt rekenen ende binnen dien al ruymelijck *op Godts rock teiren*, en de roeckelooselijck leven.'

In zijn Christeliicke Spongie der Quader Seden (Ant-

(1) Een kleine kijker laat er reeds 36 tellen en de Pleiadencatalogus van den Amerikaanschen sterrenkundige Elkin bevat er 625. Zie Dr. J. Van der Bilt. Sterrenkunde, bl. 58 (Amsterdam, 1927).

(2) Rond den Heerd, I, bl. 306.

werpen, 1607) hekelt P. David het misbruik der ‘wijngelden’ verteerd bij 't sluiten van een koop of 't vereffenen van een rekening; hij vermaant vooral degenen die daarmede ook het kerkgoed belasten: ‘dat sy sien hoe sy 't voor Godt in de laetste rekeninghe verantwoorden sullen, die 't soo ruym ende grof aen stellen, *op Godts rock*, soo men seght’ Biek. 1931, bl. 104.

De uitdrukking: Op Godts rock teiren beteekent blijkbaar: teren op de kosten van de groote kas, van de goe' gemeente; fr. *vivre aux frais de la princesse*.

Het woord *rock* zal in deze uitdrukking wel het mnl. *roc = rooc* zijn d.i. hoop, mijt (Mnl. Wdb. 6, 1572), door Kiliaan als ‘vetus’ vermeld met den zin: cumulus, acervus, strues; *rock hoys* verouderd voor *tas hoys*, meta foeni. *Op Godts rock* zou dus beteekenen: teren op den hoop, den tas van God d.i. van alleman in 't gemeen en niemand in 't bijzonder; aldus: een onuitputtelijke voorraad waarop men meent ‘breed en ruim’ te mogen teren zonder aan iemand op de wereld te moeten rekening geven.

A.V.

Den 13^{n}, Sint Tobias van de grafmakers.

't Busschestratje te Poperinge.

- De Boomgaardstraat te Poperinge, heet in den volksmond algemeen: 't Busschestratje. Oude menschen weten dat daar vroeger een Van den Bussche gewoond heeft.

D.V.

Boekennieuws.

Zeeland door de Eeuwen heen door M. Van Empel en H. Pieters. Zesde aflevering. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland. Vgl. Biek. 1933, bl. 91 en de vorigen.

Deze aflevering brengt weer een keur van illustraties vervaardigd naar zeldzame teekeningen en gravures: enkele plattegronden van Zeeuwsche steden, (Reimerswaal, Westkapelle, Brouwershaven, Goes, Zierikzee, Sint Maartensdijk), door den beroemden Jaeob van Deventer voor strategische doeleinden op last van de regeering omstreeks 1550 vervaardigd, een zeekaart van den mond der Wester-Schelde van omstreeks 1570 uit het Kaartboek van den stuurman Goeyvaart Willemsen van Hollesloot, waarvan het eenig bekende exemplaar in Amsterdam bewaard wordt. Ook in den tekst zijn thans illustraties opgenomen: schetsen van de Zeeuwsche kust, ontleend aan de zoogenaamde leeskaarten, de voorloopers van de Zeemansgids voor de Nederlandsche kust. Tenslotte de titel en het vignet der laatste bladzijde van een gedicht op den stormvloed van 1530, dat kort na deze vreeselijke ramp gedrukt moet zijn en waarvan slechts één exemplaar bekend is, dat in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland bewaard wordt.

De tekst brengt het slot van de beschrijving van Zeeuwsch-Vlaanderen: bladzijden waarin we onze Vlaamsche monniken zien werken aan de afdamming en inpoldering op de Wester-Schelde: de Vogel, de drie Prochiën (Hontenisse, Ossenisse en Heynsdyc), de heerlijkheid Saaftinge, en aan het uitbreiden hunner uithoven van Zande en Frankendijk. Voorts krijgen we de inleiding tot een beschrijving van Zeeland tusschen de jaren 1400-1570, het tijdperk van groote en noodlottige vloeden. Met groote belangstelling verwachten we steeds de volgende aflevering van dit kostbare *Zelandia Illustrata*.

B.

Herder's Welt- und-Wirtschaftsatlas- - Freiburg-im-Breisgau, Herder, 1932, - Prijs, in half leder, 42, 50 Mk.

De Herder-Atlas (hierboven, bl. 59) bestaat uit drie gedeelten. Het kaartenkundig deel bevat niet min dan 261 blz. zeer net geteekende kaarten. Staatkunde en volkshuishoudkunde nemen er het leeuwenaandeel in, zooals de titel aanduidt. Herder's Atlas heeft het ten volle begrepen den samenhang in het licht te stellen die ten huidigen dage politiek en economie verbindt. Voor ieder land of landengeroep worden op een bizonder kaartje de bestaansmiddelen aangeduid. De kleuren en teekenen verbeelden niet alleen het voorkomen van een geografisch feit

maar ook de maat waarin het voorkomt, wat minstens evenveel belang heeft, maar tot nu toe al te weinig aanschouwelijk gemaakt werd. Aldus worden de kaarten echte diagrammen. Merken wij nochtans opdat het tamelijk storend - en onbegrijpelijk - is, dat de economische kaarten van de Nederlanden, Frankrijk en Engeland minder bizonderheden aangeven dan die van b.v. de Balkanlanden of de Z. Amerikaansche Vrijstaten. Talrijke kaarten worden daarenboven gewijd aan klimaatstoestanden, plantengroei, volkskunde, verbreiding van talen en godsdiensten.

Het t w e e d e gedeelte is het zeer uitgebreid plaatsnamenregister. De nadeelen van de staatkundige (en taalkundige) lotswisselingen der laatste jaren worden verholpen door het aanhalen der steden onder hun verschillende namen. B.v. Hermanstadt in Zevenburgen, wordt ook behandeld als Nagyszeben (hongaarsch) en Sibiu (roemeensch).

Het d e r d e deel is een verzameling statistieken, 'Die Welt in Mass und Zahl' (de wereld in maat en getal). Men vindt er over ieder land (of bondstaat) gegevens over alle gebieden van het aardrijkskundig leven: natuur, bevolking, volkshuishouding, staatswezen en kerkelijke verhoudingen. Dit gedeelte kan losgemaakt, en na volledig verschijnen van den 'Grosse Herder' door een nieuwe uitgave vervangen worden, wat zal toelaten nauw rekening te houden met de gebeurtenissen van de eerstkomende jaren.

Men ziet het dus, Herder's Atlas is een kostbaar werk, dat ongetwijfeld veel diensten zal bewijzen, niet alleen aan de geleerden, maar aan al wie nauwkeurig over de aardrijkskunde wil ingelicht zijn.

J.-A. V.H.

Van wege den Standaard-Boekhandel, Antwerpen en Brussel: Uitgaven van de 'Vlaamsche Toponymische Vereeniging'.
H.J. Van de Wijer. Onze Vlaamsche Gemeentenamen in moderne Spelling, 5e druk. - 2 fr.

Deze 5e druk bewijst dat de moderne spelling hoe lang zoo meer instemming vindt; in het begin werd er veel tegen opgekomen, zooals voor vijftig jaar tegen de nieuwe spelling van het Nederlandsch die na enkele jaren toch algemeen aanvaard werd. - De dienst van Bruggen en Wegen gebruikt reeds overal de moderne spelling (zie b.v. de nieuwe wegwijzers aan de kruisstraten). Met de moderne spelling zullen monsters verdwijnen zooals te Gistel op de statie waar 'Ghistelle' Vlaamsch en Fransch moest zijn tezelfder tijd.

E. ULRIX en J. PAQUAY. De Zuidlimburgsche Plaatsnamen. Excerpten XIVe-XVIe eeuw. Toponymica IV. - 25 fr.

Dit werk is om zoo te zeggen een tegenhanger van de Toponiemen uit de provinciën Antwerpen en Brabant die, door wijlen K. de Flou in de Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vlaamsche Academie (1925) uitgegeven, ons zulk een verrassend overzicht gaven van den rijkdom der Brabantsche toponiemen. Door deze rijke verzameling die toponiemen uit 98 gemeenten heeft bijeengebracht, kunnen we ons nu oók een gedacht vormen van de toponiemen die in Zuid-Limburg gebruikt worden; enkele ervan klinken vreemd voor ons West-Vlamingen, terwijl andere veel gelijkenis vertoonen met de onze.

Als vergelijkend materiaal mag dit werk bij geen toponymist uit West-Vlaanderen ontbreken; het raadplegen is gemakkelijk door de alphabetische lijst die er achteraan bijgevoegd is.

J. Lindemans en E. Vander Linden. Het Cijnsboek van Duyst. Toponymica. III. - 15 fr.

Dit cijnsboek van 1483 verscheen voor het eerst in 1931 in de Mededeelingen van de Vlaamsche Toponymische Vereeniging; wegens zijn groote waarde werd het heruitgegeven met aanzienlijke aanvullingen voor Ukkel, St Gillis en Elsene. De uitgave is tevens een praktische leidraad voor de bewerking van historisch-toponymisch materiaal; over de bewerking van historisch materiaal is reeds een eerste artikel verschenen in de Mededeelingen van de Vla. Top. Vereeniging.

De uitgave van het Cijnsboek bevat eerst een beschrijving van de bron, daarna een lijst van de toponiemen gevolgd door kostbare aanteekeningen over de meeste ervan, en eindelijk een register.

JOS. DE SMET.

R.V. Mortier S.J. Redekundige Ontleding. Woordontleding. Derde uitgave, Wetteren, De Meester.

Het bekende handboek van P. Mortier dat zijn weg en naam heeft gemaakt, zorgvuldig herzien en verbeterd. De overvloedige voorbeelden maken van het werk tevens een goed oefeningsboek.

B.

Mengelmaren.

Twee historische spreekwoorden uit St-Kruis (Brugge).

1. '*'t Is gelijk baronesse de Gourcy die daar afkomt*', zegt men van een vrouw die wil groot doen in gang en manieren.

Agnes de Cléron d'Assonville was vrouw van Male sedert 1697; ze was tweemaal gehuwd: eerst met Charles Lopez Gallo, baron van Quincy en daarna met Gaspar de Gourcy. Hare financiën waren verre van schitterend; in 1707 werd de baronie

van Male aangeslagen wegens schulden en in 1710 verkocht aan Frans Claesman[1].

Het spreekwoord schijnt erop te wijzen dat de barones groot verteer deed.

2. '*Zij - of hij - is gekleed gelijk een uit Avejoengen* (Avignon)' wordt gezegd van iemand die haveloos gekleed loopt.

Avignon: armhuis te St-Kruis, wijk Male, Pijpeweg. Voorheen een leengoed, later een vervallen hofstede opgegeven onder de vage landen in de rekening van 1707[2].

Sinds 1802 door kanunnik du Hamel geschonken aan het armbestuur van St-Kruis.

MAGD. C.

DE OUDST BEWAARDE (WEST-) VLAAMSCHE TEKST werd onlangs ontdekt in een handschrift van de Universiteit van Oxford. Het is een losse krabbel uit de tweede helft van de XIe eeuw. De latijnsche vertaling staat er bij in het handschrift:

> '*hebben olla vogala nestas hagunnan hinase hi anda thuabent omnes volucres nidos inceptos nisi ego et tu*.'

Letterlijke vertaling: 'alle vogels hebben hun nesten begonnen, het en zij ik en gij.'

cf. *Revue beige de Philologie et d'Histoire*, 1933, bl. 911-912.

Dikke vrienden.

Die het in alles éens zijn, in 't goed en nog meer in 't kwaad, heeten (benevens de zegswijzen in Biekorf, 1933, bl. 350) ook nog:

- 't Zijn lijk twee handen op éénen buik.
- 't Zijn twee dieven in éen kerke, twee schoelappers in éen pothuis, twee kramers in éen winkel, twee luizen op éenen kam.
- Zij schijten in éenen pot (De Bo; friesch: Hja skite op ien pot);... alle twee door éen gat (zooals op Bruegel's schilderij der spreekwoorden).
- Zij liggen onder éen deksel; spelen (of liggen) onder éen hoedje.
- Zij blazen in éen gat (hd. in ein Horn blasen).
- 't Zijn twee hoofden onder éene kaproen (zooals bij Bruegel); fr. deux têtes dans un bonnet; eng. two faces under one hood.
- 't Zijn twee billen, in éen broek (fr. deux culs dans une chemise).

K.R.

(1) L. GILLIODTS VAN SEVEREN. *Coutume du Bourg de Bruges*, T.I, bl. 99.
(2) Zie ook K. DE FLOU. *Woordenboek der Toponymie*. T.I, col. 395-396.

Van Suikerijen gesproken.

Er bestaat een heele tale van de suikerijen en den ast, maar 't dunkt mij dat er maar weinig van boekvaste en staat: ons Wvl. Idioticon is immers opgesteld vóór dat de cichoreiteelten nijverheid heur zoo geweldig in ons gewest heeft uitgebreid. Stijn Streuvels weet er voorzeker 't fijne van, zoo vermoede ik uit zijn machtig *Leven en Dood in den Ast*. Ik deel hier mede wat ik hier en daar heb opgevangen, om 't vuur aan de lonte te steken en de suikerij-tale van te allen kante in in den Korf te zien binnenhalen.

Soorten:

Smalblad: geeft veel meer suiker, droogt veel zwaarder.

Breeblad: geeft meer melk.

Smouters zijn beter voor den boer, maar slechter voor den droger: zij drogen lichte. Smouters en zijn niet gevraagd.

Kervelblad, dat is van den ouden tijd, nu niet meer gezaaid.

Palingkoppen zijn ‘breeblad’ en de beste soorte van de boonen.

MELK. Het sap van de rijpe suikerijen. - Als ge die boonen in 't midden deurebreekt, 't en zit geen *melk* in. Roeselare.

Hoe meer melk dat er in zit, hoe lichter dat ze drogen.

KAPPEN. Men kapt suikerijen met den suikerijrakel of suikerijekrauwel. Degene die kapt is: de kapper, de suikerijekapper.

WRINGEN. 't Loof van de gekapte suikerijen wringen. - Me gaan suikerijen gaan wringen. Die dat werk doen zijn *de wringers*, meest vrouwvolk, maar - mannen of vrouwen - 't zijn al *wringers*.

INDOPPEN. De boonen indoppen d.i. in de snijmachiene steken. - 't Moet daar entwie zijn om de boonen in te doppen.

AST. - *Den ast doen:* in den ast werken, een partij suikerijen drogen in den ast. - Peist ge da'k ga naar Iseghem komen voor den ast te doen! Gulleghem.

- *Den ast laân:* de gesneden suikerijen op de platen boven de vieringe steken om te drogen.

- *Astezetter:* iemand die cichorei-asten zet, bouwt en inricht. ‘Soenen is een van de grootste en beste astezetters hier in de streke’.

SLEPERS zijn boonen die niet zoo 't behoort (in den ast) gekeerd zijn, zachte en half gebakken zijn.

- 't En zitten geen slepers in.

- 'k Ga een beetje de slepers uitrapen.

Te Meie verhuizen.

Als ge in 't boterhammen-snijden er een aftrekt met een

dikke kant of kaste, dan hoort ge te Houttave:

- Ge gaat te Meie moeten verhuizen!

Vgl. Biek. 1932, bl. 158.

Die spreuk komt voort van het aloude gebruik dat voor 75 jaar nog bestond: de baas van 't huis of de huisvrouw moesten ieder jaar vóór April aan hunne knechten of meisens vragen of ze gingen in dienst blijven: zeiden ze van neen, dan moesten ze met den eersten van Meie verhuizen. Zulke dikke stuiten snijden, 't is lijk onbezorgd en met tegenzin zijn werk doen, omdat 't op een einde loopt.

A.V.W.

Beite, gariooltje.

Moeder breekt een telloore. Vader hoort van verre 't geruchte en roept al spottend:

- Beite, gariooltje, 'k ga komen helpen!

Gariole is een Poperingsch woord voor: vogelkooi. Is de zin misschien alzoo ontstaan: Als de vogel uit de gariole gevlogen is, 't en helpt niet met te zeggen: Beite, = beiden, [verbeiden, wachten] gariooltje, 'k ga komen helpen?

Herconzullen - Versmijten.

- Wij hebben hem doen *herconzullen* en hij is voor goed *versmeten* geweest.

D.i. herkeuren voor den legerdienst (op het *consul* = militieraad); versmeten: afgekeurd.

Passchendale.

W.J.D.

In 't zout steken. - In 't zout zitten.

- 'k Hé hem in 't zout gesteken! d.i. in 't garen gejaagd, b.v. om te bieden in een venditie, om hem te ‘rischieren’ in 't kaartspel.

- Hij moet nog een beetje in 't zout zitten! d.i. hij is nog jong, nog niet bekwame, nog groene: moet nog leeren eer hij mag meedoen en meespreken.

Kortrijk.

B.V.

Zei-spreuken. *Vgl. hierboven bl. 223 en de vorigen.*

- Al die uit 't Noorden komt en deugt niet, zei de vent, en zijn wijf was ook van daar.

Poperinge.

- Is Onzen Heere kontent van mij, 'k ben kontent van hem, zei de vent, en hij begoste te lezen (bidden) in zijn bedde 's avonds.

- Gods gratie is groot, zei de vent, maar Veurnambacht is nog meerder, en hij verdoolde erin.

Vgl. de spreuk: Gods bermhertigheid is groot en Bruggeveld is nog meerder.

Een leelijke nekke.

- 'k Zou zulk geen nekke willen hên (hebben), 'k zou liever een g'heel jaar niet eten, in een mollegat kruipen en mij duiken met een paar kloefen.
Poperinge.
D.V.

Vloedgat.

D.i. een opening waar, bij hoogtij, het zeewater doorvloeit.
- Bij feilen storm en hoogwater kan de zee een vloedgat in den duine slaan.
Knokke.

Vloeimerk.

Zoo heeten de visschers het strange waar de zee, bij hoogtij, het verst gevloeid komt.
- Het vloeimerk op 't strange teekent hem schoone af, bijzonderlijk in droog weere.
Oost-Duinkerke.
A.V.W.

Met bedeel en schaveel.

Van iemand die goed en behendig kan naaien: - Ze kan naaien met bedeel en schaveel.
Stavele.
Vgl. *schaveelen* = beredderen, schikken (De Bo).
L.D.V.

Een kaartjen in-en-uit:

Hoorde ik zeggen te Brugge, voor een ‘ticket’ of een ‘ticketje’ zooals meestal aan het winket gevraagd wordt; *Perronkaartje* in 't Hollandsch.

De stake van een slot.

- De stake is los in 't slot. Gullegem.
De stake d.i. in een sleutelgat de *pinne* die past op de pijp van den sleutel.
W.J.D.

[Nummer 11]

De inteekeningen hernieuwen.

ALS 't kruis van Sint Andries hem van dweerschen over den almanak legt, 't is tijd van een nieuwen te koopen: de keerse van 't oud jaar brandt al in de pijpe, 't moet aldra een nieuwe opgestoken worden. De lichtwaarder mag daarmee zijn ronde beginnen en overal in 't gebuurte aankloppen om nieuwe ‘provisie’. En Biekorf doet alzoo voor zijn VEERTIGSTE JAAR de ronde mee. - Guido Gezelle had er veel deugd van, dat ‘zijn’ Biekorf van 't eerste jaar zoo welgekomen was, en Biekorf is in den lande stamvaste gebleven. Eenvoud en waarheid waren peter en meter bij de heffing van 't doopkind en 't jong en heeft zijn geestelijk maagschap nooit verloochend. Zoovelen die in de eerste jaren borge en stake waren, zijn al bij den Heere: hun gedachtenisse zij gezegend! Hun leerlingen en kinderen namen 't gespan over en hebben 't voort gevoerd, en voeren 't nog gestadig voort in den geest van de groote Voorzaten. Die geest zelve weerhield

hen van te teren op de verworvenheid der vaderen, te vervallen in uitpluizing van 't voortgebrachte, te verzinken in den dorren eeredienst van Stichters en Meesters. Hierom en hiervoor zag Biekorf geern ‘schrijnen van bewaarnisse’ ontstaan in de Vlaamsche Zustersteden, maar... hij wil voort *leven* in 't opene en in 't vrije, in den gezonden omgang met het levende groeiende volk en zijn levende groeiende taal en zijn levenden groeienden geest. Aan veertig jaar beginnen - na 't groeien en bloeien - de ‘twintig jaren staan’. Biekorf is Goddank een staande man, maar zijn herte slaat dapper en jong... en wil niet stille staan!

'T BEREK.

- B.L. Uwe *vijf-en-twintig frank* (buiten 't Land: 6,50 Belga) storten en overschikken op de Rekening **2335.37**, zooals aangewezen onder onzen Blok, dien vele Vrienden wel zullen goedjunstig zijn.

Van Grenoble naar Alessandria in 1806. Twee Soldatenbrieven.

DE twee volgende brieven komen van een jongen conscrit uit Ramskapelle bij Veurne, die met zijn klas een van de Fransche regimenten in Italië moest vervoegen.

De conscrits waren eerst eenigen tijd gekazerneerd te Grenoble, de hoofdstad van het Isère-departement aan den voet van de Alpen. Daar ontvingen ze noch kleederen noch wapens, en moesten er oefeningen doen zonder wapens.

De eerste brief geeft ‘nieuws’ over het klimaat, de Alpen, over den wijn die maar 20 ct. de flesch kostte, over de kerkdiensten te Grenoble en over de geldverkwisting bij de conscrits. De jongen merkt nog op dat de brief uit Nieuwpoort maar zes dagen op weg geweest was. De afstand is 600 Km. in vogelvlucht. De

postdienst moest onder Napoleon zeer goed ingericht zijn om deze snelheid te bereiken.

De tweede brief is verzonden uit Alessandria, een vesting van Noord-Italië, ten N. van Genua. In dezen brief beschrijft de conscrit den tocht van Grenoble naar Alessandria, 72 uren te voet (omtrent 230 Km. in vogelvlucht). De reis ging over Savoje, de Alpen (Mont- Cenis, 2.080 m.) en Turijn. Bij hun vertrek uit Grenoble werden ze in de kerk door den bisschop gezegend; ze hadden een geweer en een sabel ontvangen, maar geen kleederen. In Savoje werden er eenige soldaten vermoord en in Italië werd door de burgers op de schildwachten geschoten. Te Alessandria verbleven er 2.000 Italiaansche opstandelingen die, als galeiboeven, dwangarbeid moesten verrichten.

In dezen brief spreekt hij nog over den prijs van den rijst, de voeding en de soldij (5 ct. daags) die ze ontvangen, en over de veroordeeling van een generaal. Hij verwachtte naar Zuid-ltalië gezonden te worden.

J.D.S.

I

Grenoble den 15 Novembre jaer 1806.

Zeer lieven ende wel beminden Vaeder ende Moeder, zusters ende broeders. Naer ul. gegroet te hebben diendt desen om ul. te laeten weten den staet van minen gesonteyd, Godt lof het gaet noch wel met my, ende jck verhope van ul. het selve. Voorts laet jck u weten als dat jck den brief dat gij geschreven hebt seer wel ontfangen hebt, want hij en heeft maer 6 daegen op den weg geweest van Nieuport tot Grenoble, hij is gekomen in het quartier halle twee in malkanders en het briftke van het geit daer in hebbe jck gevonden negenentwintigh fransche guldens en in de viftigh sentimmen. Maer vaeder gij doet qualick van dat in den brief niet te setten hoe veel dat er was, jck hadde noch vier fransche stukken als jck schreef, maer jck hebbe een paer hanschoen gekocht en een broek. Het hesser noch hier soemer op den dag maer op den nuchtent het is kout om de exsersie te doen; wij moeten staen

dat onse voeten aen het lant vervriesen, min lien die was lick gebroken in het eerste maer jck begennen het te konnen. Vaeder gij en moet niet vreesen omdat jck min geit sal verquijsten, jck en doen niet gelijk Mouhie van Nieuport gedaen heeft, hij heeft mij geseijt dat hij 30 fransche stukken hadde als hij van Nieuport quam en als hij tot Versalien [kwam] hij en hadde niet meer; jck sal min geit beter [sparen] tot dat jck voder komen, want het woort is dat wij gaen vertrekken maendage naertscomende naer Allixanderrien aen de kanten van Etalien, twee hondert huijren van Grenoble; maer ijck sal u de wete laeten in een maent van hier of wij vertrokken sin of niet. Wat aengaet van Josepha de Graeve dat doet mij groet plasier. Dat soude my grote pene [doen] van te vertrekken om dies wille wy sin hier wel, wij drinken den win an vier apeningen de bottel, maer jck en mag geen meer. Vaeder gij en schrift niet van de reserve, maer jck hebbe vernomen uijt ander brieven dat de reserve al drie weken op den weg sin. Hier sin bergen van drie huijren hoge waer op dat de sneuw legt winter en somer. Wat aangaet van de diensten die er geschieden in de kerke, sij sin meer van werden als in Vlaenderen in de oogmesse, daer sin ses priesters op den autaer; jck gaen halle daege naer de messe ten 6 huijren anders en hebbe jck geen tyd, wy moeten op onsen tyd passen van (want) het preson en is niet verre, dat is te verstaene. Mosiur de Volthijer is de naeme van min capetin maer jck sal het beter explekeeren en naeste keer. De coplementen aen al mine goede vrienden en kennessen ende jck versoeke u vaeder dat gij soude willen hun bedanken over de caretaerte die sy my gedaen hebben, en aen de Muijlenaers en aen het menasie van de wewe Wilinck; Etem aen Aurecus Cornelie en sin huijsvrouwe en aen de vedeva Opsomers en aen Cornelis Vermeersch tot Ramscappel en aen broeder Jacobus en Merrianna Schoreels. Ick hebbe noch een broek en veste tot Brugge gelaeten dat jck niet mide draegen en konde, se is voor min broeder en min klackmutse die is tot

Ramskappel ook voor Jacobus. Dit is schoone geschreven, vaeder gij moet u bril packen als gij het wilt lesen; ul. onderdaenegen dienaer endezoone Joseph Vermeersch.

Adres: [Grenoble,] A monsieur de Keuser a Niport. dans la rue d'Iper, parez maitre Cornelis Vermes arondissement de Feurnis, departement des Lis.

II

Alexhanderrien den 12 desember jaer 1806.

... Voorts laet jck u als dat jck vertrokken van Grenoble vier daegen naer dat jck den lesten brief geschreven hebbe. Voor dat wij Grenoble vertrokken zin, wij hebben heene schoone benedictie ontfangen van Min heere den Bisschop van Grinoble in de kerke met onse museke. Wij hebben het landt van Savoin gepasseert waer dat wy en moeten in de schuijren slaepen in het stroeij; be nacht hebben se van ons volck vermoort, maer jck sliep met den sabel in de handt bloot. se hebben ons eenen sabel en fusike gegeven als wij van Grenoble vertrockken sin maer geen kleederen, maer jck hope van der te kregen aenstons want het woordt is dat wij gaen vertrecken bin thien [dagen naar] Napels booven Romen, waer op dat jck blede ben, want het ten is er maer slecht, wy slaepen op de stroeysacken met een sarsie sonder laeken of maltratse en vele luijsen daer in; den ris die gelter maer een stuijver het pont, wy hebben een broot voor twee daegen, wij en connen daer mide niet geraeken, wij trekken een so daegs dat is een hapening in ons geit. Wij hebben gepasseert den berg van Montsenis genaemt, wij mosten drie huijren op gaen en als wij daer opwaeren wij gingen daer mide af vier huijren onder de stenen van den berg, wij zin gekomen tot Turin dat is eene schoone [stad], van daer naer Alexhade dat en is maer 72 huijren van Grenoble. Wij leeren alle daege de exersie met het geweyre; daer sin twee duijsent brigang galeyboven die in d'esers sitten, se moeten alle daege werken met die bollen an, de borgers schieten de schillewachten van hulder post bij nachte. Ick bevinden het

land van Etalien maer geele slecht en droef, maer als er maer een bosiert wy mogen se voor den kop schieten, onse geweijren die sin altijd gelaen. Den generael van de stad die is gekondemneert voor 7 jaer om dat hij sin volck in den brant gelaeten hebt, hij heeft de stadt voor zin prison. Minen luijtenant die gaet in een ander companie voor capetin dat is min ongeluck, maer jck sal min besten doen aen den handeren gelyck of jck aen den eersten gedaen hebbe.

De coplementen aen...

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels, 3e reeks, nr 1.068.

Het oude bed van de reie blootgelegd.

SEDERT eenige weken zijn ze aan 't bouwen in den hof van het Sint-Janshospitaal te Brugge. Bij het diepe graafwerk voor nieuwe grondvesten ontdekte men een vroegeren waterloop van omtrent vier meter breedte. De bedding loopt tusschen twee kaaimuren in de richting Z.Z.W. - N.N.O. en is met aarde en steengruis opgevuld. Daarrond waren te allen kante houten palen in den grond geheid waarop de grondvesten van het gesloopte gebouw rustten. De grondvesten van de kaaien zijn gemetseld uit groote baksteenen of moefen die meestal 30 cm. lang, 14 cm. breed en 7 cm. hoog zijn(1).

Deze waterloop was vroegertijds de voortzetting van de Reie die, uit het Minnewater vloeiend, recht doorliep naar den Dyver aan de Gruuthuzebrug(2). Heden

(1) Deze baksteenen zijn uit de 13e-14e eeuw. Zie A. Duclos, Bruges. Histoire et Souvenirs, bl. 309.

(2) Zie Duclos, a.w. bl. 13 en G. de Poerek. Enceintes castrales et urbaines de Bruges, in de Mémoires du I. Congrés Int. de Géographie Historique, bl. 79-80 (Brussel, 1931). Vroeger heeft men ten N. van het Gruuthuzepaleis den boog van een brug ontdekt.

ten dage beschrijft de Reie, die vanuit het Minnewater in Noordelijke richting stroomt, juist voorbij de brug van den Nieuwen Meersch een scherpe bocht naar het Oosten; tusschen de Mariabrug en de Groeningebrug krijgt ze een nieuwen wrong en vloeit Noordwaarts door het park van Gruuthuze om dan verder langs den Dyver opnieuw Oostwaarts te stroomen.

Het is bekend dat de O.L. Vrouwkerk vroeger moest liggen buiten de omheining van de oude stad, die door de Reie afgepaald was. Later werd de O.L. Vrouwkerk binnen de stad gebracht door het verleggen van de Reie(1). Dank zij de ontdekking van het oude bed, kunnen we nu den ouden loop van de Reie bepalen.

De oude Reie liep Noordwaarts uit het Minnewater; juist voorbij de brug van den Nieuwen. Meersch vertakte zij in twee vaarten: de eene liep rechtdoor aan de Noordzijde van de O.L. Vrouwkerk en langs de Gruuthuzestraat naar den Dyver; de andere tak (de huidige Reie) liep Oostwaarts onder de Mariabrug, de Groeningebrug door den hof der abdij van den Eekhoutte, om dan Noordwaarts te stroomen (het vroegere Pandreitje) en aan de Rozenhoedkaai in den Dyver uit te monden.

Om de O.L. Vrouwkerk binnen de stad te brengen, heeft men een verbindingsvaart gegraven tusschen de vertakking van de Reie die door den Eekhoutte liep en de andere vertakking: 't is deze nieuwe vaart die nu door den hof van Gruuthuze loopt.

Wanneer is deze verbinding gegraven geweest? We weten het niet. In 1128 lag de O.L. Vrouwkerk nog buiten de stad. Immers in April 1 128 had de bisschop van Noyon de stad Brugge, samen met de andere aanhangers van den nieuwen graaf Diederik van Elzaten, met interdict geslagen. De Brugsche geestelijken droegen de kruisen en de relieken uit hunne kerken naar de O.L. Vrouwkerk (die buiten het stadsgebied lag en aldus

(1) G. de Poerck, a.w. bl. 80.

niet door het interdict getroffen was) en spraken er den ban uit over de aanhangers van graaf Willem, den mededinger van graaf Diederik(1).

Het is ons evenmin bekend wanneer het oude bed van de Reie gedempt werd. Op het einde van de 13e eeuw is er in de oorkonden geen spoor meer van te vinden(2).

JOS. DE SMET.

Den 'Eerdeweg' te Brugge.

Een Lezer beweert dat 'den Eerdeweg' te Brugge de huidige Annunciatenstraat is, en niet 'den Calvarieberg' zooals K. De Wolf hierboven bl. 139 in zijn Leventje op 't Sin Zilles' schreef. We hebben die meening aan K. De Wolf meegedeeld; dit is hier zijn antwoord.

'De Annunciatenstraat (waar het klooster der Annunciaten lag) heet nu nog bij 't volk (gewoonlijk althans): *Nociootestrate*, van aan de Reie tot aan de Baliestrate; '*t Reitje* van aan de Baliestrate tot aan de Bidderstrate. In de jaren 1500 (zie Mare Gheeraerts) heette ze: '*t Vuulreitje* van aan de Reie tot aan de Sint-Gillisdorpstraat, *den Eerdeweg* van Sint-Gillisdorpstraat tot aan 't Maagdendaletje. Deze laatste naam "Eerdeweg" is nu geheel vergeten en ongebruikt. Zie Biekorf 1932, bl. 33.

De Calvariebergstrate heette vroeger *Galeyberg* en *Galgebergstrate*; nu officieel: Calvariebergstraat (op het einde van de straat, hoek van de Gravenstraat, stond de bleekerij genaamd "den Calvarieberg"), doch *heden ten dage* bij 't volk van Sint Gillis algemeen "den Eerdeweg" geheeten. Biek. 1932, bl. 36'.

K.D.W.

(1) Galbert de Bruges. Passio Karoli boni (Uitgave Pirenne, 1891), nn. 107 en 114; bl. 154 en 164-165. (Inlichting verstrekt door Prof. Ganshof van de Gentsche Universiteit).

(2) K. de Flou. Wdb. der Toponymie, XIII, col. 388-389: '... van eere ofstede die leght int straetkin dat gaet van onzer vrouwen toter roihe, ende leght ieghent gruthuus over.' (omtrent 1300). Bij Gilliodts van Severen, *Introduction* van den Inventaire des Archives de Bruges vinden we geen enkelen archieftekst noch over dezen tak van de Reie, noch over een brug die daarover zou gelegen hebben.

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

(*Vervolg van bl. 277*.)

ZUSTER Ronnorine kwam het af met een wekedagschen... O!... Brozen 'n kon niet ademen van aandoeninge, en met z'n handen vooruit:

- Nu zij' 'k genezen zi'... m'n buik plat en 'en groote Ko! God zal 't je loonen, masoeurtje, je moogt al vragen da'-je wilt.

- Wel bedankt voor uwe genegenheid, mijn brave man; en als gij voort u zoo schoone laat bezorgen, zal u ik nog méér bedanken, en uwe goedheid betalen met nonnengeld;... weet dat zijn gebeden.

- Ah ja, met gebeden 'ei, zuster? en met nu en dan een teugstje van den dienen zi'... Zet je, zuster, 'k zijn lijk een g'heel ander mensch geworden. 'k Ga je 'en keer m'n calvarieberg uiteen doen. 't Is alsan goed van de menschen te kennen ‘da'-je’ oppast.

'k Heb ik achttien jaar karolletje geweest, officieel waar! En 'en kristelijke opvoedinge gekregen, zeê! Ooo!!.. Jaren lang ‘stee'schebolle’ geweest; je kunt peizen...hoe kristelijk! En bij den ‘enfanttroup’ geweest, en in de ‘percessie’ van 't Heilig Bloed, ‘Rowanus’ gespeeld. En 'k zijn toen ten langenlaatste[+]

+ ZEÊ: (eer of meer ‘zeû'e’): zul'-je. Vgl. wee'e: weet-je. - STEEDSCHEBOLLE: waren knechtjes, weezekinders uit de Bogaerdeschool, later weezejongens ten laste van de stad. Iederen keer dat ze, bij erflate, gevraagd waren, gingen ze mede in de begravingen. Dat was al wederskanten van de lijkkoetse een lange reke van 15-20 jongens, gekleed met een lang zwart broeksken, een kort donkerblauw manteltje dat openwaaide, een kaphoedje gelijk de Schotten en ook twee lintjes van achter. In d'hand droegen ze een flambeeuwtje met een wapentje op, en ze trokken alzoo meê al zingen... 'k en heb nooit verstaan wat. 't Was gelijk geen zingen, 't was lijk bleten. Dat gebruik bestond in Brugge al van in de 16e eeuw, en is met den oorlog verdwenen. - ENFANTTROUP: enfant de troupe, pupille uit de soldatjesschool te Aalst. - ROWANUS: Johannes. SNAPS: lastig en lang werk. - EEN RAPE IN DEN ZAK: al de zelfde moeite van eten geven; ge betaalt (uit den zak) eten voor één of twee, dat is al één rapen. - MEULENARE: meikevers. - SNETSEBELLETJES: zijn die klinkebellen die met een vleer of veer (ressort) aan de winkeldeurtjes hangen en klinken en blijven klinken. - MASCHERS: masker. Is beinvloed door 't fr. masquer, dat zelfvan 't germ. komt (Mndl. maschere, mascheren). - VEROPSTENEERD: van opperen, opkomen, verhoogen in stand. - STINKEN NAAR 'T GELD: hier spotsgewijze gezeid; te Brugge stinken naar 't geld is ‘krotte verkoopen’, geen geld hebben. Ge 'n moet hem niet veel borgen, want 't is ook een die stinkt naar 't geld. Insgelijks stinken naar 't zweet, is te Brugge: vervriezen van de koude. ZOVE: zalve. - SIFFESANTE JONGEN: van 't fr. satisfaisant. - 'T SPREMOLLIE: Spermalie, school ook gesticht van doofstommen. - FATIEKE: fatigue fr. - DAT IS DE KONTE: 't ongeluk. - ONDER DE VOETEN ZIJN: ziek zijn, in den weg liggen. - VAN DE KWIKKEN of VAN DE KWIKKENS INHEBBEN: van den duivel bezeten zijn. - OF GEERNAARS POOTEN: zooveel gedachten als geernaars pooten hebben d.i. zeer vele maar nooit geen vast gedacht.EEN LEEUWETJEN OPETEN: is u kwaad maken. - VAN LOTJE GETIKT: half zot zijn.NATTANTAATJE: van 't fr. attentat; hier: een slag. - TEGEN RIGEUR: rigueur fr., tegen goeste, met tegenzin. - KORTSTEERTJE: Oude vernukkelde ventjes die vroeger bij d'Ezelnunnentjes of d'Arme Zustertjes van 't Sint Joosthuis tenden de Ezelstrate verzorgd wierden. Nu zijn ze daar weg, en is dat godshuis een toogzaal van schilderijen geworden.

met m'n vrouwe getrouwd. 'k Ga niet zeggen dat 't een beeld van schoonigheid is; ze 'n is noch schoone noch leelijk,... 't is alzoo dozijnegoed. 'k En zei 'kik... nieten, en ze'n zei zij nieten; en 't eene woord bracht het ander bij, en 'k zei 'kik: zij'-je gij kontent van mij 'k zijn ik kontent van joen; en we zijn alzoo getrouwd, nè! We kochten alle jaren 'en kind; eer dat 't eene de ‘spinde rook’ was er al een ander... Dat vraagt veel ‘snaps’, kinders kweeken, 't is een miserie in 't eerste... tot dat ze van jen lijf zijn en beginnen loopen. En e' kind ‘onder of boven’, och God, 't gaat al met ‘één rape in den zak’... Maar gezonde smoeffels zeê!... Hadt je er mèèr aan gewenscht, je zoudt er schade aan gedaan hebben. En alzoo hebben we allen goed ons beste gedaan: Clemence verkocht mostaard en meulenaars, musschejongen en menthebollen, bruine zeepe, en al van alles... een geestige kruidenierswinkel; dat ‘snetsebelletje’ 'n stopte nooit! En 'k was ik Coiffeur van de Noblesse, van de bals op 't Gouvernement en van de ‘maschers’. En 'k en zag door m'n hoofd niet van 't werk. En 'k heb toen een deeltje gedaan van m'n nonkels, al oude jonkmans: Nonkel Felix De Gazon, Nonkel Loncke, Nonkel Narden en Nonkel Pier, al weeldig volk, en geen kinders; wa' belief'-je! En we zijn, alzoo stilletjes ‘veropsteneerd’, en op een einde... we ‘stonken mijnder naar 't geld’, we kosten leven lijk rudderheeren!

Maar als je een ongeluk schuldig zijt ei? Op zekeren dag 'k brak mijn been in drie ‘compausten’, ja... in drie ‘conjusten’.

Brozen waarachtig toogde zijn been, en de zuster keek heur blind maar 'n zag er niet ten duivel aan!

- Neen, deed Brozen voort, je 'en kunt er niets meer van zien, met ‘e' tietje zove olie dage’, en als je gezond van nature zijt 'ei? Enwel... maar e'... m'n zeune was al in 't aankomen, hij was toen 'en dobbele jongen; en hij heeft hij mij(n) opgevolgd, en altijd deurbrave geweest lijk ze' vader, een g'heele ‘siffesante’ jongen en een wroede werker! Enwel .. hij kapt er hij deure zi'... lijk deur de beuter, en hij komt hij treffelijk en goed aan z'n brood. Ja... daar 'n is voor hem niet te bidden! Nog eenige jaren... ‘dat’ gast gaat hooge in z'n schoe'n staan ... En al de andere waren meisejongens, maar z'hebben toen nog àl goed meêgeslegen. We'n mogen niet klagen. 't Zijn al nunnetjes geworden in ‘'t Spremollie’, zoo je kun' peizen. En alzoo jongens van treffelijke afkomste en goe' burgers lijk mijnder, wa'belief'-je, ze zien dat geren komen ei? Je ziet dat van hier... ze snakken daar achter. Ja jaa z'... ze stellen zijnder da' g'heel wal!

En alzoo zi' met dat been, 'k en heb ik al niet vele meer kunnen uitrechten; en pertang! m'n ergste vijanden hebben altijd de docteurs geweest... 'k beefde ik van gezondheid! Waar dat de zonne inkomt blijft de docteur buiten!.,. Maar k en kan alzoo tegen geen ‘fatieke’ meer, versta'-je, dat's ‘de konte’, en m'n herte is versleten... altijd jagen en jachtig zijn... kan 't missen! 'k Ben lijk een windei... zoo teer geworden.

Maar m'n vrouwe, wel! laat ze los! dat is een trekpeerd! èn neerstig, èn bendig! altijd noch de(n) draai van 't schip. 'k Ben nu al tien jaar ‘onder de voeten’, en m'n hertjen is gerust: alles is geschikt,

ieder kind weet wat hij ga' krijgen; 'k mag gerust m'n hoofd nederleggen. Zoo... wat kan ik meer wenschen, 'k ligge ik hier nu zi'... 'k verkoos de keuning voor m'n vader niet. 'k Ben nu twee en vijftig jaar... je 'n zoudt 't niet zeggen 'ei, maseur? ...'k drage zoo schoone m'n jaren! En zeggen dat er zooveel dutsen zijn in de wereld door hunder eigen schuld! Die met hunder voeten wegschuppen wat dat ze met hunder handen niet meer 'n gaan kunnen oprapen.

- Wel zwijgt er van, zei masoeur, zoovelen die met hun geluk spelen.

- Al-ha kijkt 'en keer, deed Brozen voort; 'k heb er gekend van die sosjalisten: ge zoudt ze een jaar op den bleek geleid hebben... 't rood kwam nog deure! 'k Heb er geweten van die nachtlampen, van die loebassen, van die bierbalgen - dat 'k het zoo leelijk zegge - die nooit genoeg 'n wonnen, die 't al verdronken en meer of dat z'hadden, is dat niet triestig? Je moet van den ‘Kwikken’ in hên, zeg ekkik! Je drinkt één glas of je drinkt er honderd, is dat 't zelfste niet?

Geeft 'en keer nog 'en slokske, masoeur;... ja... dat ‘soelazeert’...

'k Zeg ik altijd voor m'n reden: met één glas je proeft een tunne. Ja... ja... ja 't geld wilt 'en goe' meester hebben; en den dag-van-vandage, je moet 't zoo goed in kooptjes leggen, zoo goed jen centjes overleggen! maar g'hebt van die sommogte menschen z'hebben al ‘zooveel gedachten of géernaars pooten’... en die(n) drank 'ei? die(n) ongelukkige(n) drank, dat is de moere van alle kwaad.... Dat 'k zegge(n) zou, zuster, geef' 'en keer nog 'en kleen teugsje, juiste om m'n lippen te ververschen, 't ander is door m'n kele gevlogen, en 'k he' m'n lippen vergeten.

Zuster Ronnorine 'n dorst niet weigeren, zoo een

heilige brave kristen, en ze schonk... maar Brozen schonk meê:

- Ja, masoeuitje, ja... nog e' beetje, ja nog e' beetje, nog e' beetje. En als de pinte vol was, ja 't ga' genoeg zijn, 't zou overloopen; dat 's klasse zi'! En met een slokke g'heel de pinte was uitgeleersd, en 't glas vloog haast meê.

- Ja, zei de zuster om ook entwat te zeggen, en al een ziertjen op heur ongemak, verlangend om weg, wat een oordeel staat er die dutsen te wachten, en zooveel moeilijkheden in het leven... hoe geraken z'er toch uit!

- Hoe?... e' van voren d'rin en van achter d'ruit, antwoordde Brozen g'heel natuurlijk zonder vele peizens. Maar weet-je wat, masoeur? Onz'Heere 'n is geen spreker, hij komt op z'n tijd, hij heeft d'eeuwigheid ommers! En de dag ga' komen!... De muizen eten wel brood maar z'n eten geen dagen. En de wrake volgt!... z'n gaan 't in hunder graf niet dragen!

- Dat is schoone gezeid, knikte de zuster.

- Ei zie!... sprak Brozen... g'heel hóóveerdig.

- En weten dat Onz'Heere zoo mild is in z'n gratie.

- 'k Zeg het g'heele dagen: als de duivel de menschen helpt in 't kwaad, wat 'n zou God de goe' niet helpen in 't goed.

Masoeur stond paf! Dat was wel den heiligsten mensch dien ze ooit van heur schoon leven had tegenkomen!... En ze trok om weg...

- Ei jamaar! schruwelde pater Ambrosius; hij verschoot ervan! E' jamaar ga' je m'hier in plan laten dè, masoeur? Kijk' daar is nog een grondetje ...geef' hier; bier dat verschaald is. 'n deugt niet.

En Brozen had g'heel de keete binnen zonder dat Ronnerintje 't gelet had...

Een ure of twee later lag Brozen al te roepen en te tieren om dood. Zuster Honorine 'n dorst heur neuze niet toogen...

- Ge kunt hem met één woord doen klappen maar met geen honderd doen zwijgen, dacht ze; 't is een

fraaie mensch, maar een weinig lang van stijl, en ik heb nog ander werk.

Brozius kloeg putten in d'eerde tegen de gebuurs:

- We zijn er hier wel meê met dat kind zonder hoofd! Wat nu gezongen?

Maar ze lapten 't hem van al alle kanten:

- Peis'-je da'-j' je hier ezelsteendronke moogt drinken dà, smachtegaard! Je zijt van nu al dikke van den drank. 't En gaat niet alsan pakken met jen ‘gepareerde redens’, menheere de Schoonsprake met al jen pavanerije!

- Met jen redens van Sizoas! riepen ze van t'einden de zale.

- Is dat tegen mij da'-je 't hebt? vroeg Brozen; en met een uiterste misprijzen: Zwijgt, stadskèkelaars! spoog hij uit, of is dat gijnder ‘die dat leeuwetjen opgeëten hebt’? Satterdjoduine! En dan in z'n eigen voort: Waar zit dat schaap van 'en nunne!? Wat 'en trage ‘lamminge-van-'en-leêgelooielente’, is dadde!

- Z'is zij Moeder van d'Avance! loechen ze met drie'n.

Maar Brozen was gerust in die spotters.

- Nuldedjakke, kloeg hij, dat is toch lastig... Ik die zoo geren op strate vendele(n). Heilige Stakestijf, patroon van de kaailoopers! Heilige Antonius van m'n geweste, hoe is 't toch Gods mogelijk? hoe kun-'je m'alzoo plagen? Maakt toch dat 't uitkomt en dat ze 't vinden wat er in m'n lijf zit! Maakt dat 'k hier toch uitgerake, uit dat nest!... Ze zijn hier al van Lotje getikt... Wat soorte volk is dat hier?... uit den top van den aap z'n steert! Al soepe de Saint Bernar(d)! Nuldedjakke! Satterdjoduine!!...

- Ssst, hier vloekt men niet, vermaande de zuster die van achter 't hoeksken kwam.

- Ah dag Masoeurtje, 'k en zag je niet, loech Brozen; 'en mensch zou wel moeten oogen hebben met e' boogstje. Maar 'k en vloekte niet zulle, 'k en

heb nog nooit geen vloekstje geleid, 'k en zou niet durven!... ba' neen ik! Treffelijke menschen 'n vloeken niet. 'k En doe 'k ik dat niet om God te tergen, Onz' Heere vergeve 't mij; maar als je zeer hebt, van dat smertelijk zeer, masoeurtje, en je legt er toen 'en keer een knoop deure dat... dat... dat 't klettert! dat is lijk een ontlastingen. Heb-'je dat nog nooit ondervonden, zuster? E'wel-e'wel! 'k zou 'k ik aan m'n oude al een beetje moeten aan m'n gemak zijn;... en 't is juiste 't contrarie.

- Dat is het leven, brave man, veel lijden en toen dood gaan; maar dan begint het ware geluk voor de brave christen menschen.

- Jamaar, schruwelde Brozen en hij sprong rechte, als 't alzoo is, 'k en ben ik nog niet moe' van lijden, masoeur; maar 't is maar dat 'k wil zeggen bij maniere van spreken, dat ik kost, als 't met jen goedheid overeenkomt, alzoo al was 't maar aan een kleen zuiptje drinken geraken, masoeurtje, dat is lijk een heele(n) brand in m'n kele, enja... dat's van die suikerziekte 'ei, me' mensch; zwijg' van die suikerziekte! honderd ten honderden suiker in me' water, is dat niet dè?! Dat je moest van binnen kijken 'ei: mijn lijf is lijk een suikerfabriekstje... en ze mogen 't van mij al hebben dat erbij is, zulle.

- Hier is een kommeke melk, man; lees nu schoone drie weesgegroetjes, en slaap toen gerust... het is nu tijd van slapen.

- E'jamaar wor'-je gij kinds dà, masoeur, malk en nù al slapen!...

Maar de zuster was verdwenen.

- Kluitorgel! mond toe! riep er een. Slapen is gemaakt om te rusten! J'hé' 't verstaan 'ei? En als je nog vele zaagt met al jen drinken... 'k giete hier g'heel die waschkanne in jen nekke!...

En Brozen schoot uit:

- 'k Zou 't willen zien, zei de(n) blende(n)! A... je peis'-gijnder da' je m'alzoo gaat kullen! Oei gij politiekers van de laatste kluite!!... Dat er een aan mij

roert... 'k geve hem 'n ‘nattantaatje’ tegen z'n hoof' dat hij al de sterren ziet uit de luch'!! Wat dingen!... Kom' hier, 'k legge je over m'en arm lijk een palto...

Maar hij kreeg me daar al met 'enkeer een eemer water over z'n kop, dat hij zwom in z'n bedde... mestlekende nat!...

's Anderendaags staken ze hem voorzichtig t'einden uit... in een kamertjen alleene. Daar mocht hij zingezagen zooveel of het hem lustte en hij ruide lijk een zatte meulenare:

- En zeggen dat 'k dat hier, alzoo ‘tegen riggeur’, moete laten gebeuren! Brozen Bronders! waar zijn jen vuisten!! en m'n jong herte en m'n stijve beenen die over een jaar nog geen zeer 'n deden!

De tranen stonden in z'n oogen, en vol spijt:

- Dedjinne! riep hij, 'k zijn juiste nog goed voor de broertjes,... voor bij de kortsteertjes!

('*t Slot volgt*).

K. De Wolf.

Uit den ouden taalschat.
Uylspieghels fabelkens.

IN zijn Confutatie oft Wederlegginghe vanden Biencorff (Leuven, 1598) verdedigt pastor Jan Coens het kloosterleven tegen de lasterlijke vertellingen van Marnix. Hij schrijft (f. 214): ‘Ende onder hun [monniken] zijn oock veel dapper gheleerde mannen, die nacht ende dach de heylighe schriftuer overlesen, die alsulcken *wuylspleghels fabelkens* niet en achten...’. Pastor Coens meent hier wel: fabelen of vertellingen die even ongelooflijk zijn als de ‘schalcke listige

boetsen ende boevereyen' die in de bekende *Historie van Thijl Ulenspiegel* beschreven staan[1]. Door de eigenaardige schrijfwijze wil hij misschien wel zinspelen op *Vuil*.

Elders nog schijnt pastor Coens een van de oolijke streken van Uilenspiegel in den zin te hebben. Hij verwijt Marnix en zijn volgelingen dat zij 'alsulcken materiën... te weten, van de toegherekende rechtverdicheyt int vlaemsche uutgheven' en daarover schrijven 'in ghemeene tale'. Alzoo verbazen zij gemakkelijk den gemeenen man 'aleveleens ghelijck de quacksalvers onder eenen hoop boeren, stoffen ende stuyten, en maken hun sprake met nieuwe vremde woorden, dat de arme boeren staen en gapen, alsoo dat sy vergheten hunnen mont te sluyten, en laten hun peertstront vercoopen voer goede conserven. Dese conste hebben dese ketters al vaste' (f. 148).

Tresoirkerssen.

In de rekening van het Duinenklooster over 't jaar 1565-66, f. 63 v. lezen we: 'Betaelt den 21 May. [1566] te Brugghe voir 3. steenen drynckcannekens met thinnen decselen ende een paer candelaers ghestoffeert met thinnen *tresoirkerssen*, tsamen 3 lb. 16 sc. par.'

EEN TRESOIR, anders nog Trissoor, Tritsoir, Dretsoor, Dritsoor, was een soort buffet, een pronkkast-en-tafel in de oude burgershuizen. Het blad was bedekt met een dwale: tritsoorcleet, tritsoordwele, tritsoorlaken. Daarop stond koper- en vaatwerk, ook wel kandelaars zooals hier, met pronkkaarsen of 'tresoirkerssen' want

(1) De oudste bekende gedateerde druk van dit volksboek verscheen te Antwerpen in 1575, maar 't werkje moet al vroeger hier gedrukt zijn daar het in 1570 op den Index gesteld werd. Een ongedateerde druk schijnt tusschen 1520 en 1530 uitgegeven te zijn. In elk geval kende men het al vroeger uit een Latijnsche vertaling en een Hoogduitsche van 1515. Het oorspronkelijk volksboek ontstond in Westfalen. Zie J. Te Winkel. De Ontwikkelingsgang der Ned. Letterkunde, II, bl. 320-321 (Haarlem, 1922).

het tresoir werd somtijds gebruikt als huisaltaar[1].

In Rijnland was het tresoor ook bekend: 't was een voornaam meubel in de rijke burgershuizen. Een inventaris van 1563 uit Heimbach bij Düren (Eifel) vermeldt ‘eyn eychen beschlagen und schloessig tretzoer’. Als versiering dienden ook ‘*tresoerkannen*’ en ‘*tritzoirdweelen*’. De geleerde volks- en geschiedkundige uit Rijnland, Dr. A. Wrede, beweert dat de talrijke ‘tresoren’ in zijn streek uit de Zuidelijke Nederlanden zijn ingevoerd. Zij brachten er ook hun mnl. naam mede.[2]

A.V.

Lueghenschoore.

In de heerenrekening van Oyghem over 't jaar 1514 ontmoet ik dit schoon vlaamsch woord dat, mijns wetens, niet meer gebruikt wordt, al is het goed verstaanbaar gebleven.

De molen van Oyghem stond in dien tijd op het invallen en moest bijna geheel vernieuwd worden. Eerst werden nieuwe teerlingen gemetseld en daarop zware eiken platen bevestigd. De meester-timmerman Olivier van der Cruusse wordt betaald om den molen zelf op te trekken en vast te leggen: ‘davoir ledict molin eslevet et mis sur les vises et angiens, pour ledict ouvraige et pour le avoir appoye des *lueghenschooren* prinses sur lieretage de mondict seigneur, ausy de le revaler et assir sur lesdicts sieges [teerlingen] comme il appartient...’ Verder nog lezen we: ‘Item payet Jehan Tytgat des briques et caulx, aussy des *lueghenschooren* avoir amenet sur ledict ouvraige...’[3].

Leughenschooren zijn dus voorloopige stellingen of schoorbalken die na het werk weggenomen worden, in tegenstelling met bestendige schooren. De Bo vermeldt

(1) Biekorf, XVI, 1905, bl. 95. - Een samenstelling *tresoirkersse* is bij Verdam s.v. tritsoor niet vermeld.

(2) A. Wrede. Rheinische Volkskunde, bl. 61-62 (Leipzig, 1922) en Köln und Flandern-Brabant, bl. 86-87 (Keulen, 1920).

(3) Rekening der Heerlijkheid Oyghem, 1514, f. 8; berust op het Staatsarchief te Brugge, Acquisitions 2878, VI.

‘leugenzwee’ d.i. een zwee die kan liegen of een hoek geven die de rechthoek niet is. Leugenschoor is eveneens een schoor die kan liegen of loochenen en haar werk niet meer doen als ze weggenomen wordt. P.D.B.

Onze goede vriend, heer P.D.B. heeft voor zijn belangwekkend woord een uitleg gevonden die even goed aanneembaar schijnt als deze van het Mnl. Wdb.

Verdam heeft aldaar 4, 728 voor den uitleg van *logenpote* en *logenscore* alleen toevlucht gevonden in de wvla. *leugenzwee* van De Bo. Waarschijnlijk, zegt hij, beteekenen beide woorden hetzelfde, nl. een stut of schoor die in verschillende standen kan worden gezet als de beenen van een passer. Doch hij beschouwt blijkbaar de *logenscore* als een (vast) deel van het onderstel van een molen. Hij steunt op deze teksten: ‘Van loghenpoten onder die molen bachten Torp; Een loghenscoor onder die molen; Van vier houte, dair men die loghenscore of maicte’. Alleszins blijkt ‘leugenschoor’ een eigen vakwoord van den windmolen te zijn en moet dus ook een nauwer te omschrijven technische beteekenis hebben.

A.V.

Van Sinte Gandolf.

SINT Gandolf... eerst en vooral zijn naam: in het latijn: Gangolfus, Gangulphus, Gandolfus; in het fransch: Gengoul, Gengoux, Gengon; in het vlaamsch: Gangulfus, Gangoen, Gandulf. Sint Gandolf, een gehuwd man, stierf martelaar te Varennes in het bisdom Langres (Champagne) ten jare 760. Hij werd aldaar begraven; zijne relieken werden gedeeltelijk uitgevoerd en verspreid over Frankrijk, Duitschland en de Nederlandsche gewesten. Hier ten lande is hij kerkpatroon te Ronsele, Oosterzeele en Paulatem in Oost-Vlaanderen, te Sint-Truiden, te Moxhe (prov. Luik), te Florennes (pr. Namen), te Rendeux, Villersdevant-Orval en Vielsalm in de prov. Luxemburg.

Sint Gandolf was vroeger ook in West-Vlaanderen bekend en vereerd. Een der altaren van het zuidzijkoor in de Sint Gilliskerk te Brugge was in de 14e eeuw toegewijd aan Sint Gandolf en Sint Brandaris. Immers in 1397 werd aldaar door Jan Noyt en zijn echtgenoote een dagelijksche zielemis gesticht '.... ad altare beatorum *gengulphi* et brandarii..,'[1].

Sint Gandolf is ook de oude patroon der kapelnij van Vijve-bij-Brugge. In een vijftiende-eeuwsch missaal van de oude Vijvekapelle (het berust nu in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel) staat er in het Calendarium nevens den 12 October aangeteekend: *Gangulphi mar. patroni capellanie de Vive*[2].

In het getijdenboek van de oude Sint-Donaaskerk te Brugge: *Breviarium ad usum insignis ecclesie sancti Donatiani Brugen*., gedrukt te Parijs in 1520 bij Antoine Bonnemere op de kosten van het Kapittel, heeft Sint Gandolf op 12 October zijn eigen officie, met drie eigene historische lessen onder de Metten. Wanneer die vereering wegviel weten we niet; alleszins komt Sint Gandolf niet meer voor in de Officia Propria van het bisdom Brugge, in 1726 door Mgr. van Susteren uitgegeven.

Bij het Schouteetenhof onder Belle (Bailleul, Fr. Vl.) bestaat heden nog de kapel die reeds in de 16e eeuw als 'Sinte Gangoen Cappelle' bekend staat[3].

In West-Vlaanderen wordt Sint Gandolf bijzonder *vereerd* te Oost-Rozebeke wegens een mirakel in 1527 aldaar gebeurd. De wondere opwekking van een doodgeboren kind, aan de voorspraak van Sint Gandolf toegeschreven, is door Marcus van Vaernewyck uitvoerig beschreven[4].

(1) E. Rembry. Pastors van Sint-Gillis, bl. XIV-XV (Brugge, 1896).
(2) Fragmenta I, bl. 101-102 (Thielt, 1887).
(3) A.C. De Schrevel. Le Protestantisme à Ypres, bl. 85 (Leuven, 1913).
(4) E. Rembry t.a.p. Kan. Tanghe, schreef een 'Levensschets van den H. Ridderheer Gandolphus gevierd te Oostroosebeke' te Brugge uitgegeven in 1874.

In het oude bisdom Doornik was Sint Gandolf gevierd den *12 October*: ten bewijze het oude Missaal van dit bisdom waar de heilige onder 12 October zijne eigene mis heeft, het hierboven vermelde Brugsche Brevier van 1520 en het nog oudere Missaal van Vijve-kapelle. In het Roomsche Martelaarsboek staat hij onder 11 Mei.

Te Sint-Truiden bestaat nog een Sint-Gangulphusfontein. Een legende vertelt dat Sint Gangolf, in 't voorbijgaan, voor zijn dorstige soldaten den steenput kocht van een gierigen boer. Gandolf vertrok met den steenput op zijn stok en de boer kon nooit geen nieuwen meer delven. Na de dood van den vrek ontstond, ter stede van den ouden steenput, een heldere fontein, heden nog Sint-Gangulphusfontein genoemd(1).

Volgens F. De Potter bestaat er ook te Oosterzele een Sint Gangulphusfontein, met dezelfde vertelling over haar ontstaan(2). Zijn die twee legenden 'boekenlegenden' of leven ze nog in de overlevering? Wie kan dat achterhalen?

E. NEYLANTS.

Een vracht specerijen in 1566.

DE Duinheer Jan De Backere (Pistor), 'boursier' van het klooster, schrijft in zijn *Rekeninghe vander Bourserie* over 't jaar 1565-66, f. 67 den volgenden aankoop van allerhande specerijen. 't Was tegen den Grooten Vasten, om de mageren kost van de kloosterkeuken wat te kruiden(3).

Den 17^{en} Februarii [1566] ghecocht te Brugghe ten huyse van Jan Andries:
25 pondt zuuckers ten 10 sc. tpondt.

(1) G. Celis. Volkskundige Kalender, bl. 182 (Gent, 1923).
(2) De Potter-Broeckaert. Geschiedenis van Oosterzele, bl. 29-30 (Gent, 1868; in de reeks der Gesch. van de Gemeenten der prov. Oost-Vlaanderen.
(3) 't Is eigenlijk een aankoop van specerij en '*vastenspise*': daarover Biekorf, 1932, bl. 47 vlg.

27 p. canarie zuuckere[1] te 12 sc. par. tpondt.
Een alf pondt verlesen nueten.
4 pondt venitsche ghyneber[2].
2 oneen inghels sufferaen.
6 oneen sufferaen van oort[3].
6 oneen cleeyne fouleye[4].
Item 2 oneen groote [fouleye].
3 pondt fyne pepere.
2 p. fransche greyne.
2 p. paradysche greyne[5].
Een alf pondt stampt caneele.
Een quart groffenaghels[6].
6 oneen fenst van naghelen.
16 p. prumen.
20 p. ammandelen.
5 p. langhe ammandelen.
4 p. bael corenten.
6 pondt rys, 4 pondt annys.
2 p. spaensche tregier[7].

(1) CANARIEZUUCKERE: Suiker van de Canarische Eilanden. Vgl. Canariewijn, Biek. 1931, bl. 126.
(2) GHYNEBER: mnl. Gingebare, Gincber = ndl. gember, fr. *gingembre*; westvl. Ginnebeer (De Bo). - VENITSCHE: uit Venetië; mnl. Vereetsch, Venetsch. (Verdam, 8, 1395).
(3) SUFFERAEN VAN OORT: d.i. van ort, ortstuver, ndl. oord oordje, oortje: het vierde deel van een stuiver. Een voorbeeld 'sofferaen van orten om XII miten' zonder verderen uitleg in Mnl. Wdb. 5, 2013.
(4) FOULEYE: mnl. Foelge van lat. folium (mlat. folia) = Ndl. foelie: vleezig vuurrood omhulsel der muscaatnoot; fr. macis.
(5) PARADYSCHE GREYNE: anders Paradijsgrein (Kiliaan), Paradijscorn en Grein paradijs naar fr. *graine de paradis*; lat. cardamomum. Kardemon is een specerij van aromatischen geur en aangenaam kruidigen smaak.
(6) GROFFENAGHELS; Mnl. Geroffelsnagele (ook Garioffelnaghel) van lat.-gr. *karyophyllon*: kruidnagel. Nu nog in het Wvl. groffelnagel, groffenagel (*kernoffenagel* te Kortrijk). - FENST: fijnst? = gruis van kruidnagels?
(7) TREGIER: Mnl. tregie, fr. dragée. Suikergoed.

4 p. vierzaen[1].
6 p. venegryck[2].
3 p. dadelen. Twee pondt van beste dadels.
6 p. cappers[3]. Twee stoop oliven.
25 lymoenen[4].
8 stoop zuucker ceroop.
Een vat fyghen. Item 12 p. tonnefyghen. Item zes pondt witte ende blaeuwe fyghen.
Een stick malis rosyn[5] 12 p. blaeu rosyn.
6 fyne lyfkoucken.
Een half pondt wit candys.

Item betaelt voir een groote tonne omde voirnomde specerie inne te packen met drie cleeyne tonnekens omme de cerope inne te vullen mitgaders die cappers ende oliven oick daerinne te bewaren.'

V.

Schamelen Djoos te Loo.

OP den tweeden maandag van Loo-kermisse vierde men, vóór den oorlog, bijna alle jaren in den nanoen: *Schamelen Djoos*.

Een stoet van alle gilden, stielen en ambachten, met 't muziek aan den kop en een heele reeks praalwagens, verkleede groepen en geestige verbeeldingen, trok leutig door de straten van de stad. Twee mannen droegen

(1) VIERZAEN: de vier zaden of vier greinen, fr. les quatre épices; een bekende specerij, mengsel van kruidnagels, muskaat, zwarte peper en kaneel of gember. Vgl. Gailliard, Gloss. Flam. bl. 506.
(2) VENEGRYCK, Mnl. fenigreec, fenigriec: een geneeskundige plant, *foenum graecum* ook *siliqua* geheeten. Fr. *fenugrec*, ook *foin grec*. Ndl. bokshoren, een soort van venkelkruid.
(3) CAPPERS: bloemknoppen van de *Capparis spinosa* een Zuideuropeeschen heester, gebruikt als toekruid bij spijzen en sausen.
(4) LYMOEN: citroen, Vgl. eng. lemon.
(5) MALIS ROSYN: Vgl. fr. *raisin de Malique* in de Brugsche keure van 1400 op den handel in specerijen, bij E. Van den Bussche, Flandre et Portugal, bl. 200 (Brugge, 1874).

op de schouders een berrie met een kleine doodkiste waarin het afgeknaagde hespebeen lag[1]. Daarnevens gingen vier krijschers met een grooten rooden snuitdoek in de hand. Dan volgde *Schamelen Djoos* op een ezel gezeten, man en ‘peerd’ omhangen met honderde ijdele geldbeugels ofte porte-monnaie's. De heeren van het feestcomiteit, in frak en hoogen hoed, en de wetheeren van de gemeente sloten den stoet. Een der heeren van 't comiteit droeg een groote papieren rol met een zwart lint: de lijkrede.

Gedurende den optocht werd het volgende gedrukte liedje verkocht en gezongen. 't Was gedicht door wijlen Pastor Alfons Van Hee, een geboren Loonaar, de vader van 't Manneke uit de Mane.

't Liedje van Schamelen Djoos
op de begraving van 't hespebeen
den 2n maandag van Loo-kerremisse
zijnde 22 Juni 1903.
Stemme van Pierlala.

1. Waer leeft de Vlaemsche leute nog
in vollen glans en zwier?
Waer drinkt men vrij van vreemd bedrog
Het eedle Vlaemsche bier?
Waer viert men zonder kommernis
de aloude Vlaemsche kerremis?
Te Loo! zei Pierlala, ja-ja’
Te Loo! zei Pierlala.

2. Men loopt om prijs, men steekt, men slaet,
men knipt, men zwemt, men poert,
't is al te beene, elk loopt of gaet
of rijdt, of waeg[...], of roert.
't Kanon brandt los en pif-poef-paf!
men schiet een prachtig vierwerk af.
't Is puik, zei Pierlala, ja-ja
't Is puik, zei Pierlala.

(1) Over de begraving van 't hespebeen in 't Ypersche, zie Rond den Heerd, XV, 1880, bl. 275.

3. Maar nu, helaes! de leute is uit
en elkeen kermt of klaegt;
't is lek in 't zak: geen rosten duit;
en 't beentje is afgeknaegd.
Elk is versleten tot den naed
en als men op de beurze slaet
Z'is plat, zei Pierlala, ja-ja
Z'is plat, zei Pierlala.

4. En daarom wordt het hammebeen,
bij foute van gereed geld,
met kleenen dienst en groot geween
ter eerde nu besteld.
O dat het, in de ruste daer,
weer hespe wierde 't naeste jaer!
Bah ja! zei Pierlala, ja-ja
Bah ja! zei Pierlala.

5. Om al die redens en nog meer
zal elk van zijnen kant
zijn hoofdpijne of al 't ander zeer
gaen uitbroen waer hij kan.
En, tegen verder ongemak,
dat gat gaan stoppen in zijn zak.
't Is best, zei Pierlala, ja-ja
't Is best, zei Pierlala.

6. Want leute mag en moet er zijn
in eere en vrede en maet.
Een scheptje zoet op wijnazijn
en doet precies geen kwaed.
Maer altijd leute of lachen is,
zegt 't spreekwoord: Nooit geen kerremis.
't Is waer, zei Pierlala, ja-ja
't Is waer, zei Pierlala.

Toen de stoet op de markt gekomen was, werd het hespebeen plechtig begraven en de volgende lijkrede (opgesteld door pastor Van Hee) werd afgelezen onder het luide weenen van de krijschers en 't zuur of zoet gezichte van de toehoorders.

Lijkrede

Bij de begraving van 't hespebeen of van den Schamelen Djoos, uitgesproken op het Vateplein te Loo op den maandag na de Kermisse in 1903 en opgesteld door den Loonare E.H. Alfons Van Hee.

Inter Gallos fortissimi sunt Belgae! De Vlamingen zijn felder bierborsten dan de Walen. Uit Julius Caesar, 3^{e} Boek, 14^{e} Kapittel, 22^{e} Vers.

Eerzame Medeburgers:

We staan hier verstomd te gapen op de stoffelijke overblijfsels van de Slinker achterhamme van den welriekenden vuilgeboren Heere Baron van Schweinenfroche, markgrave van Drexpoele en Swolkuipe.

Al de vaderlijke zijde, stamde hij af van den wijdberuchten buschgrave van Slagtanden; al de moederlijke zijde was hij verwant met de Hoog Edele en Roemrijke familie Vander Zeurstande, erfachtige graven van Burstelhaarde, van Krulsteerte en Gulzemonde.

Van kindsgebeente muntte hij uit door zijnen slokachtigen aard, en hij lei aan den dag zulke wondere begaafdheid van bedijgen en beklijven, dat hij in den jeugdigen ouderdom van 11 maanden 54 dagen en 39 uren bekwaam geoordeeld wierd voor 't mes en 397 pond geslegen vleesch leverde, zonder de trijpe en de vette derms; achterlatende 12 bedrukte weezen, waarvan wij de naaste kermisse, als 't God belieft, de smakelijkste hammen zullen proeven.

Concordia res parvae crescunt, zegt de groote Hipocraet, - 't en ware het de verstandige filosoof Numa Pompilius vóór hem zou gezeid hebben. - 't Gonne te zeggen is: dat hamme en bier wel op malkaar passen!

En alzoo komt het, eerzame toehoorders, dat er, ja, menig hammige binst de kermisdagen, tot op 't been afgeknaagd wierd; en dat er ook, 'k moet het bekennen, menig vatje bier de bomme ingeslegen wierd en lek liep.

Gaat de stad rond, van herberge tot herberge, en klopt op de vaten die daar in reken geveld liggen, lijk de franschen in den Slag der Gulden Sporen, en ze zullen U antwoorden met hunne holde beweenlijke stemme: Ydel! Ydel

Vanitas! *Vanitatibus*! 't zijn lijken zonder zielen! En waar ging die ziele? Waar liep dat bier? Vraagt het aan de vreemde étrangers van elders die bij duizenden deze dagen naar onze stad kwamen en nu nog bezig zijn met hunne lippen af te lekken en de toppen van hunne knevels uit te

zuigen! Vraagt het aan de platte beurzen voor zoo menigen treffelijken Loonare van allen ouderdom, van allen staat en conditie! Vraagt het aan de duizende tongen die dat biertje geproefd, gesmaakt en gesmekt hebben, bij zoo verre dat zij er ijzer van sloegen. - Vraagt het aan de strooyen beenen, die binst de kermisse neerstig aan 't werken waren om de juiste breedte van onze straten en zelfs van onze markt af te meten!

O ijdele beurzen, O stijve tongen!

O strooyen beenen! O stramme leden! O zeere koppen!

Waar belenden met dat blendpeerd? *Vis unita fortior*! zegt de groote Stradivarius! Werken is zalig, en leeg loopen is heilig! 't Begijntje zei het ook en 't kuischte zijn wafelijzer! *Maxima vero discordia dilabuntur*! roept van zijnen kant, de wijze Socrate, 't gonne in klaar plat vlaamsch wil zeggen, dat men om ijdele beurzen te vullen zijne twee handen moet gebruiken, en zijnen mond gesloten houden! *Intelligenti pauca*. Die 't vast heeft houdt het! zegt Nicasius de dichter en die niet verkoud en is, en moet niet hoesten!

En nu, Adieu! Adieu lekker hammetje! Adieu zoet biertje! Adieu tot Wederziens tot 't naaste jare!

H.v.d G.

Aandoenlijk Nederlandsch.

Alwie ‘doet aan’ Vlaamsche cultuur ziet dat er in den jongsten tijd meer en meer ‘gedaan wordt aan’ letterkunde en dat de schare van hen die ‘doen aan’ beschaafde uitspraak snel aangroeit. Indien men alzoo voortgaat met te ‘doen aan’ taalzuivering, dan is er weldra niets meer aan te doen: ten hoogste zal men nog kunnen ‘doen aan’ geschiedenis... van wat Vlaamsch, van wat Dietsch *was*.

Die vorstelijke zegswijze ‘DOEN AAN’ is, sedert hare blijde intrede in de eerbiedwaardige omheining van de Nederlandsche taal, onmisbaar geworden voor alwie ‘doet aan kunst, doet aan jacht, doet aan actie (!), doet aan opvoedkunde, doet aan voetbal, doet aan tooneel, doet aan toerisme, doet aan... al wat er te doen is of kan gedaan worden. Om ook iets bij te dragen aan dien taalkundigen ‘uitbouw’ zal ik van nu voort ‘doen aan Davidsfonds, doen aan Dierenbescherming, doen aan Kinderwelzijn’ zonder ‘dinne te doen’.

Nevens ‘Doet gij aan zingen?’ (uit mijn ‘leidend’ dagblad) stel ik gerust: Doet gij aan schieten? doet gij aan bollen? doet gij aan kaarten? doet gij aan vogelpik? Voortgaande op mijn Leerboek voor Aardrijkskunde waar de Tibetanen *doen aan* veeteelt terwijl in de oasen van Turkestan *gedaan wordt aan* landbouw, schrijf ik even keurig: In 't Poperingsche doet men aan hoppeteelt, aan de kust wordt gedaan aan vischvangst, terwijl men in de Leiestreek doet aan vlasvezelbereiding; over heel 't land wordt gedaan aan aardappelteelt; mijn peter doet aan pelskonijnen en mijn grootvader wilde nooit doen aan zakkevetten (d.i. kunstbemesting in A.B.).

Vanwaar komt dit lieve koningskind? Het Nederlandsch kent: Hij doet *wat* aan schilderen d.i. hij liefhebbert van verre. Zonder den noodigen *wat* is ‘doen aan’ binnengerukt en mag en moet *alles* zeggen. Het verdringt een heele reeks wendingen als: hij leert, hij werkt voor, werkt mede aan, bedrijft, staat in, is bezig met, heeft zin voor, heeft verstand van, vindt smaak in; hij volgt, stelt belang in, kan meespreken over.... En deze wendingen zijn er nog maar noodig als onze rijke schat van eigene werkwoorden te kort schiet. Maar zeggen dat mijn gebuurvrouw ‘doet aan strijken’ en mijn meid ‘doet aan koken’ dat is niets anders dan doen aan belachelijke grootdoenerij, doen aan wansmakelijke gemaaktheid. 't Is noodig geworden te doen aan overdrijving om die luie aandoenlijkheid uit onze taal te weren.

KILIAAN.

Boekennieuws.

Vanwege den Standaard-Boekhandel, Antwerpen en Brussel: Uitgaven van de ‘Vlaamsche Toponymische Vereeniging’.
J. Lindemans. *Brabantsche Plaatsnamen* IV. *Baardegem*. Toponymica II, 4. - 15 fr.

Heer J. Lindemans is een meester van 't vak; zijn monographieën over toponymie kunnen tot voorbeeld dienen. Voor de gemeente Baardegem (arr. Aalst) geeft hij ons 188 toponiemen met den noodigen uitleg. De studie is voorafgegaan door een inleiding met geographische, historische en taalkundige bizonderheden over de gemeente. Na de lijst der plaatsnamen wordt het materiaal opnieuw doorgezien volgens de verschillende gegevens (historische aardrijkskunde, woord-

vorming, persoons- en geslachtsnamen, rechtsgebruiken, dieren, planten en migratie der plaatsnamen).

Bij het werk is een goede toponymische kaart; op een ander kaartje geeft de Schr. het uitzicht weer van den bodem van Baardegem in de hooge Middeleeuwen, steunende op de gegevens van de plaatsnamen.

Een echt modelwerkje!

J. Mansion. *Drie lessen over de Geschiedenis van het Nederlandsch volgens de Plaatsnamen*. Bijlage III. - 10 fr.

Schr. vindt Engelschen invloed in de *-tun* namen uit de streek van Boulogne: dezelfde namen ontmoet hij in Engeland aan de overzijde van het Kanaal. Frankischen invloed vindt hij in de *zele-, heem-, apa-, laar-* en *hoi*namen, en Frieschen invloed in de *drecht-, muide-* en andere namen uit de omgeving van Antwerpen.

Het werkje zou moeten te vinden zijn in de biblotheek van alwie belang stelt in de toponymie en in de geschiedenis van het Nederlandsch.

J.A. van Helsen. *Plaatsnamen te Lippeloo*. Bijlage I. - 2 fr.

In deze kleine monographie over de gemeente Lippeloo (prov. Antwerpen, op de grens van Brabant en Oost-Vlaanderen) geeft schrijver een lijst van 163 namen, waarvan er vele uitgelegd worden. De bewerkte bronnen klimmen op tot 1603. Hadden we maar voor iedere Vlaamsche gemeente zulk een werkje, dan zou de vergelijkende studie van de toponiemen veel vergemakkelijkt worden.

J.D.S.

- M.J. Van den Weghe. Hallensia. Notitiën, Studiën, Aanteekeningen, Bewijsstukken over de stad Halle. Eerste Reeks. Halle, Demesmaecker, 1933. In-8, 130 bl.

Een bundel geschiedkundig mengelwerk. Plaatsnamen en Familiën, Gasthoven, Markten en Fooren te Halle: belangwekkende bijdragen gestaafd op diepgrondig onderzoek en afgewerkt met de nauwkeurigheid die den Schr. eigen is. Bijzonder belangwekkend voor ons is de bijdrage over de familie Coens (bl. 50-56) waar Schr. in 't korte handelt over Jan Coens, pastoor te Kortrijk (1584-1604), den schrijver van de Confutatie van den Biencorff die dikwijls alhier onzen ‘Ouden Taalschat’ gespezen heeft. De Schrijver, Westvlaming van geboorte, begon zijn geschiedkundig werk met een Geschiedenis van Moorslede (1894); de gang van 't leven vestigde hem in Brabant dat nu de bate heeft van die taaie werkzaamheid die wij voor ons en ‘zijn’ West-Vlaanderen ongaarne zien verloren gaan.

A.V

- Musée Frans Claes 'De Gulden Spoor' te Antwerpen. Catalogus in drie deelen in-4° voor de Openbare Verkooping 27 Nov.-1 Dec. 1933.

De rijke verzamelingen van Frans Claes komen onder den hamer. 't Is waarlijk jammer dat zulk een waar Museum niet kon behouden blijven en nu stuk voor stuk verkocht wordt. Liefhebbers die 't geld hebben, kunnen hier 'hun hart ophalen': 't is een ware overdaad, te veel in een keer. - De mooie inventaris beschrijft heel den verkoop; het derde deel is een reeks afbeeldingen van de mooiste voorwerpen der verzameling.

B.

- IJslandsche Godensagen bewerkt door Stijn Streuvels.

Een nieuw werk door de Uitgeverij Steenlandt te Kortrijk aangekondigd. De oorspronkelijke uitgave (honderd exemplaren op Hollandsch Van Gelder) is te koop gesteld tegen 100 frs. Voorzeker zal een gewone uitgave weldra aan iedereen toelaten Streuvels te hooren vertellen van Balder en Loki, Thor en Hymir, Asen en Wanen uit de wondere Noorsche Godenwereld.

B.

- Dierenkalender 1934 uitgegeven door Ir. N. Sickenga te Bilthoven (Nederland). Flor. 1, 90.

Zes rustige kalenderbladen met kunstig geteekende dieren. Een voorname versiering, aanbevolen aan de liefhebbers.

Mengelmaren.

Bezaatseliefde.

Van iemand die nogal veel van lief verlegt, zegt men:

- 't Is bezaatseliefde, van d'een sclioere op d'andere. Deerlijk. Bezaatse = spletzak, fr. besace. - Schoere: Schouder.

L.D.

Akkeren en Eegden.

- Ja, ja, zei een oud vrouwtje tegen jonge kadetten die een beetje veel op hun hoofd zetten, tegen da' ge gijlder geëegd hêt (hebt) da'k ik g'akkerd heê, 't gaat al wel zijn. Roeselare.

Vgl. Loquela s.v. *akkeren*:

- He 'k niet vele g'akkerd,
'k hê toch vele g'eegd.

- Gij en zult gij nooit zoo vele slepen als dat ik g'akkerd he'. d.i.: nooit zooveel lichten arbeid doen als dat ik zwaren gedaan heb.

D.B.

't Haar afrijen.

- 'k Heb hem zijn haar afgereên (van *afrijden*), zoo hoorde ik bij een barbier, die vertelde dat hij bij een zieke

op heel 't hoofd - hij heeft al dat haar niet noodig in zijn bed - 't haar kort afgesneden had met de ‘machiene’ (tondeuse).

Passchendale.

Doodigen.

- Achter den oorlog zijn er veel wegels gedoodigd geweest, d.i. onttrokken aan het verkeer voor voetgangers en verdolven in bouwland. Passchendale.

Varke zijn.

- Ik ben varke geweest, d.i. getuige bij een huwelijk. Varke, uitgesproken met korte *a*, gekrompen uit *vaderke*. Vgl. Loquela.

Passchendale

Vestekaarter

d.i. een zeuraar bij 't kaarten te Kortrijk. Toen Kortrijk nog zijn vestingen (stadsgrachten) had, waren zijn leuren (gemeen goedje) bekend om hun zeuren als ze samen kaartten op de vesten. Vgl. Biekorf, 1931, bl 326.

W.J.D.

Maria langwerk.

Van iemand die traag is en veel tijd besteedt aan een klein werk, zegt men; 't Is Maria Langwerk. Deerlijk.

L.D.

Sint Anna ter Vrijen.

Heer Jos. De Smet schrijft hierboven, bl. 255:

‘*Sint Anna ter Vrijen*, deel van de oude stad St. Anna ter Muiden, dat in 1648 onder het Spaansch gezag terugkeerde en bij Westkapelle gevoegd werd.’

De inleiding van den ommelooper van 1674 (hierboven vermeld bl. 232 en 265) begint als volgt: ‘Dit naervolghende es den nieuwen ommeloopere van alle de landen gelegen in de proebie van West-cappelle mettegenen (= met degenen) die geannexeert syn ten jaere 1652 wylen deel van Sint Anne ter Muyden ..... -’

Hoe zijn deze twee datums 1648 en 1652 met elkaar overeen te brengen?

De huidige kadastrale sectie van de gemeente Westkapelle (uitgenomen de nummers van 1 tot 8 die jongst op het Zwijn werden ingepolderd) wordt *Sint Annahoek* genoemd. De parochierekening van 1756 geeft: *S*^{te} *Annekerckhoeck*. Deze sectie wordt westwaarts begrensd door de *lijn van Cantelmo* (op den volksmond: *de linië*), Noordwaarts door *de Geule* (oude monding van de verschillende kanalen der streek in 't Zwijn), Westwaarts

door de staatsgrens en zuidwaarts door de grens Westkapelle-Lapscheure (*Hoeksche vaart* en *Sint Donaas gat*).

JOZEF DE LANGHE.

- In 1648 werd de vrede gesloten tusschen Spanje en de Noordelijke Nederlanden. Art. 3 van het vredesverdrag bepaalde dat iedereen het grondgebied zou behouden dat hij toen bezat, en art. 67 vermeldde dat men van beide zijden de noodige inlichtingen zou bijeenbrengen om de grens voorgoed vast te stellen.

Misschien werd St Anna ter Vrijen, dat in 1648 onder Spanje gebleven was, eerst in 1652 bij Westkapelle gevoegd omdat het te onbeduidend was om een eigen bestuurlijk gebied te vormen.

De definitieve grensregeling gebeurde eerst veel later, in 1664, en werd alhier bekend gemaakt op 4 Juni 1668. - Vgl. *Tweede deel vanden Derden Placcaet-boeck van Vlaenderen*. Gent, 1685, bl. 1322-1327, zie vooral art I.

J.D.S.

Zei-Spreuken. *Vgl. hierboven bl. 287 en de vorigen.*

- Zachtjes is best, zei Koben, en hij tuimelde onderste boven van den zolder.
- 'k Ga gaan jagen, zei de schooier, en hij ving zijn vlooien.
- Da'k goeste hadde, 'k zou eten, zei de steêman, en de(n) honger schong deur zijn kaken.
- Als g'er aan zijt, ge moet voortwerken, zei de pikker, en hij lei hem te slapen.
- Beter late of (dan) nooit, zei de boer, en hij begost op Sint-Maarten zijn eerappels te planten. (Hier is bedoeld: Sint Maarten-in-den-Zomer of de Warme Maarten, ook nog Schuddekorf, 4 Juli).
- Mijn zaken gaan goed vooruit, zei de koopman, en hij kreeg de wetteboôn (garnisaires).
- 'k Ga zwijgen, zei de dronkaard, en hij begost te zingen.
- Ik blijve rechte, zei de Schavedijnder, en hij viel een sterre in 't ijs.

[Nummer 12]

Het hof ter Dunen op den Kalanderberg te Gent.

DE abt van de Duinenabdij Walter Bredereep, anders genaamd Stryck, kocht in de jaren 1354-1376 een huis bij de Sint-Janskerk (de Sint-Baafskerk) te Gent. 't Was een ruime woning - *domus valde commoda*, zegt Carolus de Visch - en ze werd als gasthof voor de Duinheeren ingericht. Dit verblijf stond bekend als ‘het huys vande Dunen’ en ‘'t Hof ter Dunen’.

De abdij bezat sedert lang wijkhuizen te Veurne, Nieuwpoort, Yper en Brugge in de nabijheid van hare bezittingen. 't Was in deze huizen dat de monnikontvanger of ‘boursier’ op de marktdagen de pachters ontving, pachtcontracten teekende en vernieuwde, klachten aanhoorde en pachtgelden afschreef. De boeken en stukken van het ‘quartier’ werden in het ‘comptoir’ van het wijkhuis bewaard. Deze huizen in omheinde steden konden ook als toevluchtsoord voor de monniken

uit Coxyde dienen, wanneer het platteland wegens oorlog of oproer onveilig was.

Het Duinhuis te Gent staat op zijn eigen. Het ligt verre van de abdij en hare bezittingen in 't Westen doch dichter bij hare goederen in 't Oosten, te weten hare groote polderlanden in Hulsterambacht. Gent ligt op een dagreize van Brugge en van Zande (het groote Kloosterhof bij Hulst) en verbindt aldus het Oostquartier over Brugge met het klooster te Coxyde. Het Gentsche Duinhuis groeide nog in belang toen de abten, wegens hunne politieke bedrijvigheid, in de 15e en 16e eeuwen veelal te Brugge en te Gent verbleven(1). Daarenboven voerde de abdij in denzelfden tijd langdurige processen tegen andere abdijen en tegen hare pachters in Zeeuwsch-Vlaanderen: zij bezoldigde daartoe een eigen zaakvoerder bij den Raad van Vlaanderen te Gent(2). Toch moesten de Rentier van Zande en de Abt dikwijls zelf te Gent verschijnen om de gedingen te vervolgen.

Het Duinhuis was in de 16e eeuw een aanzienlijk heerenhuis geworden; het omvatte vijf huizen ‘met allen den gelaghen, plaetsen, stallen, vrijheden ende andere huerlieder aysementen ende toebehoorten.’ Het was gelegen ‘metten voorhoofde up de Schelstraete [Hooge-Scheldestraat] ende metten stallen ende achterpoorte up den Callanderbeerch.’

Na 1530 geraakte de abdij diep in de schulden. 't Is voorzeker daarom dat Duinen in die jaren - alleszins vóór 1545 - vier van de vijf huizen verkocht aan Glaude Damast, die ze in Maart 1545 verder verkocht aan Jan van Immerzele, heer van Baudry.

(1) Sedert den grooten abt Jan Crabbe (1457-88) zijn de abten van Duinen meestal gestorven en begraven te Brugge. Zij waren in goede betrekking met het Hof en aanvaardden politieke mandaten. Robert de Clercq (1519-57) versterkte nog de traditie. Zie C. De Visch. Compendium Chronologicum bl. 90-94 (Brussel, 1660).

(2) Biekorf, 1933, bl. 185. - In 1576 was de advocaat Jacob Van Hamme ‘gepensioeneerd’ raadsheer van de abdij.

Het Hof ter Dunen, nu ook soms *Hof van Baudry* genoemd, veranderde nog meermaals van eigenaar. In 1580 werd door dit hof een dwarsstraat getrokken: de Oranjestraete, later geheeten Korte-Scheldestraat, bij 't volk den Oranjeberg. De kronijk schrijft: ‘In dese maent van Octobre [1580] wasser ghemaect duer t' *hof van den Duynen*, om te gaen ende te rijden van up de Scheltstraete tot up den Callanderbeerch, een nieuwe straete, ende wiert ghenaemt de Oranjestraete, want doen den prince van Oraingen int [dichtbij gelegen] hof van sente Baefs was’[1].

Het vijfde huis bleef in het bezit van de abdij tot in 1604. Tot in de jaren 1570 gaan de Duinheeren er over en weer. Na de verbeuring der geestelijke goederen onder het Calvinistisch bestuur (1578-84) keerde de eigendom naar den Duine weer, doch de beproefde monniken hadden al genoeg te herstellen zonder dit nutteloos geworden woonhuis te Gent. De erven van Glaude Damast zorgden voor een gedeeltelijke herstelling en zoo geraakte het verpacht aan Meester Lieven Sanders, ‘doctor in de medecijnen’ die het daar kon uithouden tot omtrent 1597[2]. Dan werd nog een deel van het wankelende gebouw verpacht aan den schrijnwerker Pauwel de Zomere.

(1) F. De Potter. Geschiedenis van Gent, V, bl. 83-84 en 114 (Gent, 1888; deel 42 in de reeks Gesch. van de Gem. der Prov. Oost-Vl.).

(2) Meester Sanders deed beroep op den Duinheer Paschasius Verhel oin van den abt de herstelling of verkoop van het huis te verkrijgen. - P. Verhel was sedert 1570 biechtvader in het klooster van Nonnenbossche bij Gent. In 1579 poogde hij coadjutor van abt Holman te worden, stelde zich tegen den verkozen coadjutor Vanden Berghe (10 Juni 1579) en weigerde dezen in Jan. 1580 als abt te erkennen. Met eenige monniken ging hij einde 1580 naar den Spaanschen kant over, liet zich te Sint-Omaars prior benoemen en trachtte aan de prelatuur te geraken. Vanden Berghe kwam eveneens naar Sint-Omaars en kon die poging verijdelen. P. Verhel verschijnt nog als biechtvader van Nonnenbossche op het onderzoek te Gent den 10 Juni 1604.

De abt Laurens Vanden Berghe maakte te gelde al wat hij kon om op den Bogaerde bij Coxyde een nieuw klooster in te richten. Van den Vaderabt van Clairvaux verkreeg hij in 1602 de toelating om het huis te verkoopen ‘indien het voor zijn gemeente noodig en voordeelig was’. Onder de leiding van den abt van Baudeloo werd alsdan een notariëel onderzoek ingesteld, waarin verscheidene aanzienlijke Gentenaren(1) komen bevestigen dat de herstelling van het bouwvallige huis meer zou kosten dan het nog waard is. Bij acte van 31 Oogst 1604 werd het huis voor de som van 1500 florijn verkocht aan den hierboven vermelden Pauwel de Zomere(2).

Hiermede verliet de Duinenabdij het laatste stuk van haar eenmaals aanzienlijk *Hof ter Dunen* te Gent.

A. VIAENE

Pietje-Duik staan:

d.i. hooger en schooner dan andere, de beste van al.

- 'k Heb mijn land zoo goed gevet, dat al mijn vruchten daar pietje-duik (uitspr. *duuk*) staan tegen die van mijn gebuurs.

Veldeghem.

A.V.W.

(1) De getuigen zijn: Jan de Spira, schepene der stad Gent; Christoffel van Heurne, doctor in de rechten; Josse Alard Jans zoon, advocaat bij den Raad; Willem de Castille, coadjutor van Baudeloo; Paschasius Verhel, hierboven vernoemd; Josse de Deckere, vroeger tresorier en schepene van de stad, thans schepene van St. Baafs en Laureyns de Muer, procureur bij de Raad van Vlaanderen en zaakvoerder van de Duinenabdij.

(2) BRONNEN: de oorspronkelijke notariëele acten van het onderzoek en de verkoopíng, berustend op het archief van het Brugsche Seminarie, fonds der Duinenabdij, Titel Brugge, Rubriek Huysen, nn. 22 en 24. Sommige bijzonderheden haalden we uit het kerkelijk fonds van de Papiers d'Etat et de l'Audience in het Rijksarchief te Brussel. - In het Gentsche Stadsarchief moet er nog wel meer over het oude Duinhuis te vinden zijn?

Willy.

Bij de plechtige H. Nuttinge van WILLY BAEKELAND, teergeliefd zoontje van Heer Dr Hendrik Baekeland, en Vrouw Louisa De Bij. - Aertrijcke - 4 in Zomermaand - 1923.

Heden, Willy,
heden mocht ge Jesus onthalen,
plechtig onthalen,
in uw rein, uw godminnend zielken!
O ge deedt 'et,
uitverkoren
onder al die zeggen kunnen:
'k ben gelukkig. -
HILDA wees den zaligen weg, en
in heur oogen hangt de weêrsching
van dien dag nog. -
Later ook, en zoo als gij, moest
HERMAN dat geluk genieten,
hij die glinsterend neêrgestegen,
dezen morgend, u zijn broerken,
mocht bewonderen en benijden;
mocht bewonderen in den blank van
al uw goddelijk schoonzijn,
mocht benijden in uw eere.
daar u Jesus
noodt tot gast, waar Hij, de *gastheer*,
'*t voedsel* van zijn *gastmaal* is. - Dien
Jesus *zien*, dien God *bezingen*,
dat is 't recht van d'*hemelgeesten*;
Jesus *nutten*, dat is 't *voorrecht*
van ons zwak vervallen *menschdom*. -
***
Willy.
gaat met Hilda naar den hof, en

zoekt daar, kiest daar,
d'alderschoonste uit al de blommen,
zet z'in huis voor Jesus' herte,
laat die blomme aan Jezus' voeten!
HERMAN, 't nooitvergeten broerke,
't leeft daarin, en 't prijkt daarin, en
lachen zal 't nog uit dien bloei, die
HERMANBLOMME,
waar, alonder,
ieder bladje e staafke wordt van
zijnen name. -

***

Wakkere Willy,
blijft gewillig Jesus volgen!...
laat Gods Geest uw hert versieren,
laat Hem op u nederdalen
lijk de duive op 't hoofd van Kristus!
lijk de duive ook laat uwe ziele
Godewaard zeilen!
stijgend... stijgend... langstom dieper
deur de ruimte van 't GELOOVE!
stekend... stekend... langstom vaster
deur den blijden troost van d'HOPE!
varend... varend... langstom sneller
deur den gloedglans van de LIEFDE!

***

Blijft verkleefd, kind, aan uw ouders!
aan dien vader,
't puik der vaders,
zoet en vast bij zijn gebieden,
vast en wijs bij zijn geleiden;...
aan die moeder,
't voorbeeld onder zooveel moeders,
zij die 't rijkzijn van heur hert, ten
besten geeft, met
al de liefde die daar thuis is.

***

Onuitvaagbaar moet en zal, in
't diepste diep van uw onthouden,
moet en zal de beeltenis roeren
van die twee beminde wezens!
Vorsten zijn ze,
vorsten in dien vlaamschen heerdkring,
waar God zelve als oppervorst, 't ge-
zag kwam stichten,
en 't gezag dat hij verleende
steunt en handhaaft. -
Ja, mijn kind,
eert uw ouders, die hun drijtal
liefdevol van God ontvingen,
die 't Hem dankbaar wederschenken
bij dien Jesus
die tot u kwam,
Willy,
weggeborgen onder 't kleed van
zijn *mysterie*... en
die daar hoog, maar *onverdoken*,
eeuwig God blijft,
licht en liefde is, vreugde en vrede! -

Nieuwcappelle,
A. MERVILLIE.
Kortrijk, Verruelaan, 39 -

Twee soldatenbrieven uit Spanje. Burgos 1809 en Cadiz 1810.

VROEGER werd alhier verhaald[1] hoe Napoleon in Spanje binnenviel en hoe die Fransche inval een waren volksoorlog *(guerilla)* bij de Spanjaards uitlokte. Na de inneming van Madrid (einde 1808) week de Spaansche nationale regeering

(1) Biekorf 1932, 3 bl. 323. - De aldaar afgedrukte soldatenbrief uit Spanje (1809) berust op het Staatsarchief te Brug ge Modern Archief, Triage n. 929.

naar het Zuiden en verbleef eerst te Sevilla, daarna in de havenstad Cadiz, ten westen van Gibraltar. Deze stad werd langen tijd vruchteloos door de Franschen belegerd. De Engelsche vloot was, sedert hare overwinning bij Trafalgar, meester over de zee en steunde de belegerden in Cadiz en de guerillero's in 't binnenland.

De eerste brief bespreekt den volksoorlog; hij is geschreven uit Burgos, de historische stad in Oud-Castilië.

De tweede brief handelt over het beleg van Cadiz. Hij is geschreven uit El Puerto de Santa Maria, een stadje gelegen 15 Km. ten N. van Cadiz. De slag van Talavera (ten Zuiden van Madrid) werd geleverd in 1809[1]. De mededeelingen over de uitrusting van de Engelsche oorlogsschepen zijn geenszins overdreven. Het slagschip *Victory* waarop de admiraal Nelson bij Trafalgar sneuvelde, was een driemaster van 4500 ton, 63 m. lang, 15 m. breed en bereikte 14 m. boven de waterlijn (de hoogte van een huis met vier verdiepingen). Het voerde 120 stukken geschut op drie dekken opgesteld.[2].

J.D.S.

I.
Bourgos, desen 24 Septembre 1809.

Bemynden Vader

Naer ul. gegroet te hebben laet ik ul. weten als dat ik in goede gesontheyd ben maer in grote verlangen om antworde te verkrigen. Het is 2 maenden geleden dat ick geschreven heb en 'ken krig geen antwoorde, daerom versoeke ick ul. dat gi mij antwoorde sout senden en geldt als 't ul. mogelick is, want ick hebbe het geheel van doen. Ik hebbe verre in Spannien gehavancert geweest maer wy hebbe achterwaers geslagen geweest ondert uren verre, voordien hadden wy gewerkt om een fort te maeken en ik was meester, hier

(1) aldaar bl. 324.
(2) Vergelijk daarmede de slagschepen uit den Wereldoorlog, Biekorf 1928, bl. 303 vlg.

moeste een schoone poorte gemakt sijn en niemand en durfde die aennemen, ick hebbe het gedaen, den prinse was daer allen dag, dien heeft mij 3 dobbel geneën gegeven, en 'k had nog veel verspaert geldt van daghueren. De Spansche en de Portegalsche die hebben my prisonier genomen alles afgenomen en gelt, kleeren, fisike, saebel, sack, saberren, alles; naer 14 dagen bi under geweest te hebben in het prison bynaer sonder eten, den slag is dan alweer begin en si hebben moeten vluchten, dan ben ick weer by het selve volck gekomen. De Franschen moeten altyd verliesen, sy en sullen van hulder leven Spannen bliven houden, de Spansche die syn veel te hertnakkig; de boeren die staen ten allen kanten op en die maeken een leger onder un en die vichten tegen ons, en als sy verliesen si loopen alk in syn hus, het is boos volk. Als si een liek begraeven sy kleen hun geheel in het niew soo schoon als het mogelick is, een ider naer sinen stand.

Zeer bemynden vader ende moeder, susters en broeders, vrienden altegader, waermede ick blive in afwachtinge van my vraege volbragt te worden en blyve ul. moetwilligen dienaer en soon

Pieter Joannus Plancquel

uw adris: a monsjeur P.J. Plancquel dans la primière de pioniers ans Bourgos, l'armé de Spanne.

Adres: [N° 24, Armée Française en Espagne]. A monsieur P.J. Plancquel a Ghiluvilt, cantons Ipres, departimant de la Lys, ans Flandres, cyto, cyto.

II.
Sinte Maria, dezen 22 April 1810.

Beminde Vader ende Moeder, Susters ende Broeder en geheel mijne Familie.

Ik en kan niet nalaten van naer Ul. te schryven en van Ul. te wenschen een geluk zaligen hoogtijd van Paeschen die aenstaende is[1], en ook om ul. te

(1) Paschen van 1810 viel op 17 April; het feest was dus reeds voorbij zonder dat de soldaat het wist.

laeten weten den staed van myne gesontheyd, jk ben het God lof noch en jk verope als dat gij lieden het zelve zyt. Het is nu langen tijd dat ik niet geschreven en hebbe, jk en hebbe geen ocasie gehad, daerom versoeke als dat gijlieden zoude willen zoo goed zijn van sito antword te schrijven want jk ben in groot verlangen om te weten hoe het met ul. gesontheyd noch al gaet. Jk hebbe vernomen uit den brief van Petrus van den Broeke van Kerckhove als dat het slegt gaat in Vlandre met de recruten. Jk ben ook in groot verlangen om te weten hoe het met mijnen broeder Petrus gaet, of hy gelot heeft ofte niet. Het is ontrent twee jaer dat wy in Spaenden zyn, wy en hebben byna noch anders niet gedaen als geloopen en gevochten, dag en nacht, en wy liggen nu voor een stad die genaemt word Cadix; die stad die staet ontrent een halve ure verre in het waetre en de zee, en het is nu al ontrent twee maenden dat wy voor die zelve stad liggen en wy konnen er noch wel vier maenden zyn. Daer word dagelijks geschoten met de canonen, de Engelsche liggen er rond in het waetre met ontrent acht hondert volle orlog schepen, en daer zyn schepen in waer er hondert stuken cannon op staen. En men segt dat men den eersten van Mey de stad gaet in brande schieten als zy hun niet over en gheven. En wy veropen van die stad ook te winnen, het is de zeste stad van Spaenden als die stad over is, geheel Spaenden is ovre; en dat het niet en waere van de Engelsche wy zouden er haest in zyn, maer wy zullen zy doch met al hun schepen te gronde schieten. En wegens van mandemaker Ambros, die is geblesseert geweest aen de bataille van Tallevera, en die is van syn blessure gestorven; en wegens van Meseeuw het is nu al ontrent twee jaer dat jk hem niet gesien hebbe, die is voor zeker ook dood, en vele andre van daer in het ronde. En zijt zoo goed van de complementen te doen aen de weduwe van Van Steenbruge, en aen Baptizte Viaene als dat zynen soon ook noch in goede gesontheyd, en syt zoo goed van

te schryven om te weten hoet met zynen broeder is of hy gelot heeft of niet; en zyt zoo goed van te schryven [of] Bytbiers tot huys gekomen is ofte niet, die is ook geblesseert geweest jn zijn hand, Ul. genegenden dienaer

Louis De Smet.

Myn adres is: Louis De Smet, soldat au 45me regiment, 3^{m} compagnie du premiere bataillon, premiere corp d'armée, 2e division, au Camp de Sint Maria en Espagnie.

Adres: [N^{o} I, B^{au} Principal, Arm. d'Espagne].

A Mensieur, Monsieur Rogier De Smet, demeurant à Warmarde, arrondistement du Courtrai, Département du la Lys, en Flandre.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels, 3e reeks, n^{r} 1081 (I) en 2e reeks, n^{r} 8086 (II).

Voor en tegen Ypersche Kinders.

Onze Ypersche woorden voor en tegen de kinders zijn zeere aan 't wegslijten. In mijn jongen tijd hoorde 'k nog veel:

- Ge moet de kinders niet *piokken*, niet *tinsen*, niet *knijzen* d.i. niet plagen.
- Ge moet de kinders niet *toefen*: bederven.
- Ge klapt als een *vischkarutte*, of als een *bibabonte:* tegen de kinders als ze te veel taterden.
- O gij 'n *blètter!* gij 'n *hertefretter!* als ze zaagden.

Was er een van de kinders wat ziek en slunsachtig, dan moest moeder het een beetje *panukkelen;* was het een lastig dingen: 't was een *têttewette;* was het een koppigaard: hij had *een kop lijk een mortier* of 't was een keikop; zag hij er niet al te slim uit: hij en heeft er maar *vier en een krentekoeke;* was het een deugniet: wacht maar, kadei, ge zult nog *in 't rasphuis* geraken; tegen een die altijd maar vraagde en taalde: Kurieuze neuze en vraagsteerten.

- Dat en heeft van niets geen pootelinge! tegen een die onhandig is.
- Ze zijn deruit vóór dat de(n) duivel zijn paneel schudt: als ze te vroeg opstaan.

[M.C.]

Van 't leventje op 't Sin Zilles'.

(*Vervolg en Slot van bl. 304*).

BROZEN langde z'n herte in twee'n tegen den Zondagnoene:... Klokslag één was 't groot bezoek van al de kennissen; g'heel 't Sin Zillis ging afkomen, en ze gingen misschien entwat meêbrengen van goed... Toen het eindelijk één sloeg, Onze Vrouwe! wat een geluk,.. hij hoorde ze komen!.. Mance's stemme klonk van een g'heel einde verre, z'had al een nunne opgeschept aan 't hooren:

- Dat zijn 'en beetje de jaren, peis ekkik masoeur,... dat zoekt!...

't Was Brugsch! Brugsch van den Eerdeweg; 't groen hong er nog aan! En ze waren met velen, hij hoorde 't aan 't trappelen!... Maar ze bleven staan klappen aan de deure, en hij hoorde de zuster zoo schoone zeggen .... 't gaf lijk een steke in z'n herte...

- De doktor heeft er over geweest, maar hij is nog ver van ‘gerepareerd’;... hij is misschien wel een kleen ‘tiitje’ beter... maar hij 'n kan het algelijk geen acht dagen meer uithouden.

Die gasthuisnunnen... ‘dat’ leeft tusschen de doo' menschen en ze klappen van sterven lijk wijl'der van een ‘pèrretje drogevisch’!...

- Maar, zei ze verder, 't is een brave man, met goede gezonde gedachten; als hij aan 't vertellen is, men zou zweren: hij is in ‘perijkel van heiligheid’. Éen dingen maar... ik geloof dat hij zou kunnen de zee uitdrinken zonder dat er ‘iets aan tikken’ zou. En nochtans het drinken 'n dient hem niet; 't is het drinken dat hem naar het graf sleept.

- Aaa... jamaar zuster, ging Mance op, j'hebt gij schoon zeggen, 't is àl z'n leven een groote(n) beer van 'en vent geweest, een eerste(n) dikzak die een[+]

+ PÈRRETJE: peerdeke, langwerpig stuksken drogevisch of haring. - IETS AANTIKKEN: aan te zien zou zijn van dronkenschap.STAAN PARLASSANTEN: staan trutselen, babbelen en tijd verliezen. - MENTHEBOLLEN IN DEN MOND: Uit schrik voor de besmettelijke ziekten, dus met 't gedacht van ontsmetting, gaat het volk de bezoeken doen met een menthebolle in den mond. Insgelijks, bij het verlaten van 't gasthuis, spuwt iedereen 'en beetje speeksel uit met een gevoel van vijzigheid en walg. Sommigen die al daar voorbij moeten, gaan met afgrijzen al den overkant van de strate. - A LA BROSSEMORBLEU: ‘à la brosse’ gekamd of gesneden. Sommige Bruggelingen dolen met de fr. zegswijze: à la grosse-morbleu.NAAR DEN NATLAS GAAN: op schok gaan om te drinken het edel *nat* (toegepast op Atlas). - VERZOCHTEN: in d'hersens, kindsch worden. - DU'STSERMOENEN: dorstsermoenen, over de matigheid. - MINNETOOCIE: meditatie. - 'T IS OVERAL ENTWADDE...: Oude Brugsche zucht van gelatenheid in 't lot. Bij deze waar de “garnizeeren lagen” 'n was het niet beter dan elders, wel integendeel. De garnizeeren waren immers de zegels van failliet, ook wel de zegelbewaarder die moest ingekwartierd worden. Maar dat wil zeggen: Daar is overal entwat [te krijgen], uitgenomen bij mij, [men 'n kan aan niets komen of opendoen, daar] waar de garnizeeren in huis liggen.GEPEGELD WORDEN IN 'T DRINKEN: op rantsoen gezet worden. - Traag dood-gaan kan zijn, maar haastig zijn en ‘LOOPEN OM DOOD TE ZIJN’ dat bestaat niet, dan hebben wij nog nooit gezien.BOONEN! uitroep om te beduiden: ge zijt er zoete meê, geen gedacht van. - JESUIETEGLAZEN: kleine bierglazetjes zonder voet, dus met een plat gat.KAROOZE: Courage f. SCHREEMERSMESTJE: Schreeuwersmèstje van 5de klas, dus leegsten dienst. Alleman 'n heeft geen theaterstem, en daar er in die missen geen orgel speelt om het schreeuwerige van sommige stemmen te verdoezelen, noemen de Bruggelingen die: Schreemersmestjes.TEN

eemer kost uitleerzen!.. E' ja vaneigen ‘daar gaat alsan méér in 'en bas of in 'en viole’ 'ei? Maar je'n moet daar niet meê ìnzitten, dat is lijk Moonen Totten, dat gaat honderd jaar worden. Al-hei toe!... dat is ‘taai goedtje’, en gewend van leven! We zijn mijnder nog en beetje van die afkomste, masoeur, we drinken wij geren 'en keer 'en ‘onnoozelartje’, en als we de keure hebben we lappen er nog 'en grooten ‘samaro’ bij! En 't bi er 'n is toch voor de ganzen niet gebrouwd, ei?

- E' wal da' 'k zegge, zuchtte Brozen, die ‘Seuteka’ is bezig met g'heel m'n reputatie te stelen; en 'k moet ik hi er achter die deure, dat liggen aanhooren, en zwijgen om te bersten!

- E' komt binnen! riep hij zenuwachtig, moet ge daar aan die deure staan keekelen en ‘parlassanten’;... 't is hier dat 'k weune(n)!

En ze kwamen seffens al binnen getroppeld: Mance, Fiele De Lachere, Nanne De Kadei, Ka van Puid's, de Weve Dèmaseure en Narden De Crabbe, met zessen... En ze verschooten luidop - ze stonden daar in een reke lijk ‘uitgepottreet’ elk met 'en ‘menthebolle in z'n tanden’ - en al met en keer, lijk uit één mond:

- Awalawalawal! Wal! Wat is hij veranderd. Met een aanzichte lijk den bril van 't vertrek, en zoo geluw of 'en ring!

Narden, met z'n Trezestemme, smeet er hem tusschen:

- Zeggen ze dat nu wel aan 'en ziek mensch? - Goed! en met joen Brozen? Je ligt daar lijk een weegeluis... zoo hóóveerdig! en met jen haar ‘à la brossemorbleu’; je 'n gaat nog maar van den ‘Sikaar’

KOSTE VAN ONGELIJKE: ten koste van de gemeene beurs, van ongelijke personen, van een iegelijk. - OP DEN TOP MÉÉGAAN: zonder te moeten betalen. - 'T BALZEER: zeere en gezwollen voeten van dansen op het *bal*. - IN GALJANCE: in galant(erie)en alliance (?), in vriendelijken klap. Te Br. zeggen ze ook ‘in convoenje’ zijn met iemand, en ‘in adrijance’ met da' meise. Zulks is, waarschijnlijk in 't fr. ‘de Connivence’ en ‘en alliance’.

spelen in jen oukden dag! 'ei Brozen!!.. En Narden sloeg op Brozen's z'n schouder, met àl z'n hertelijkheid.

Brozen, vergat ineens al 't ander; altijd nog geren beboft en inwendig ten uitersten gemokkeld, 'n wilde hij nochtans z'n voldoening niet laten blijken en deed z'n beste om misnoegd te schijnen:

- Ssst! sprak hij en hij schudde z'n kop, t rood staat in m'n nekke van schaamte... Z'n zeggen hier geen Brozen; hoor'-je niet dat dat gemeen is? Verlies -je niet al jen devotie als je dat hoort? 't is lijk van al Sin-Zillis ',... Brozen!... Zegt ten minsten: Ambraas!

En tegen Narden:

- Al-hei den baas, zet-je 'en zate! gaan we naar den ‘Natlas’ van den avond?... Wijf, je zijt lijk zoo schoone vandage,... e' je staat stijf van de juweelen, geloof ik! Een oude kapelle wil versierd zijn ei? Is dat voor mij of is dat voor een ander?

- Wal Heere Gotte, bad Mance triestig, hij is al aan ‘'t verzochten’... Heere vergeef' het hem... hij 'n weet niet wat dat hij zegt. Maar dat gebed n ging niet diepe, en Ambraas knoopte 't af:

- Ja, kloeg hij, ‘zoo 'e dingen zijn zoo, en zoo e duivels bakken zoo 'e koeken,... en z'eten ze toen nog zelve’!... Dat is hier alzoo een vergâringe van geloovige zieltjes, en alle dage de zelfste tutteringe!... 'k En hoore ik hier niet anders of vastensermoenen en ‘du'stsermoenen’ en 's avonds ‘minnetoocie’ voor den opsluit... Nunnen! Zwijg' van nunnen!... Vrouwe, je moe' nooit geen nunne worden...

Je zij' gijnder alzoo de beste, 'k mag ik feestelijk thuisblij ven... ‘'t Is overal entwadde uitgenomen bij mij,

zei de vent, en de garnizeeren lagen in z'n huis'!... Alzoo geraak'-je inf 'tallieter' en in den aap gelogeerd, tusschen vier muren die deurtrokken en opgezwollen staan van de mikrobs! Dat zou verdienen afgesmeten en herbouwd te worden! Brozen grijnsde erbij... Ik beklage den duts die hier binnen sukkelt!... Ze spelen hier met jen schoon leven!... Ah! menschen als 't gebeurt dat je al 't hospetol moet zijn, gaat toen zeere al den overkant... 't is tijds genoeg als ze er u in dragen.

Daar hong een traan aan z'n pinkels, en al de vrouwmenschen draaiden hen om;... 't wierd te machtig... Mance snikte... Brozen ging voort:

- De vogels buiten zijn gelukkiger,... ze 'n 'worden niet gepegeld', en ze drinken als ze dorst hebben!

- A maar, Brozen... Ambraas, binst da'-je de keure hebt, sprak de Weve Dèmaseure, 'k zou kik goed eten, jongen, en aantijden 'en 'sprinkhaantje' vragen!

Brozen rechtte hem, en met een oneindig misprijzen:

- En 'Sprinkhane'!... en hij sloeg op de bedsponde; hier is t van malk! als jen oogen nog toe zijn, malk! Als je gaapt, malk! Als je slaapt, malk! Dag en nacht lijk om een zwijn te vetten! Malk! om je te versmoren!!... dat kun'-je krijgen;... maar ik!... ik!... hoor-jet?... 'k sterve liever alleene!...

- De weelde gewend zijn, zei Nanne De Kadei, en ze sloeg heure handen te gare; 'k versta' dadde... dat moet lastig zijn.

- Maar je 'n moet j'algelijk niet haasten om dood te gaan, riepen z'allen tegelijk, we 'n hebben nog 'geen een zien loopen'.

- En kun'-je alzoo nooit geen èentjen afdrogen?... 'k Zou k ik 'en keer spellen met groote letters,... 'en mensch moet toch entwàt in z'n lijf hebben, 'ei?

- Da je moest weten, Narden, hoe dat 'k al liggen

‘lutsen en klutsen’ hebbe, en ‘arme praat’ vertellen, om aan een ‘slaapmutstje’ te geraken! 'k Heb al gesmeekt, op m'n bloote knietjes, gesmeekt lijk geen een ziele in 't vagevier... en als je toen peist: 't gaat pakken... ja-ja-je... je zij'-wel! ‘boonen’!... Ze laten 't hunder ooren hooren!... of, om je te plagen, komen ze af met e' ‘jezuieteglazetje’... pis-pis... flauwe jut van bier; en daarachter.... 'en steke in jen buik... om 't af te tappen!... Z'n kunnen nog niet verdragen, die beulen, dat 't er in blijft en dat j'er ‘geníet’ van hebt!... Dat je m'n buik moest zien... J'is peersch en blauw gestekt,... Maar dàt 'n mishandt niet, dat blauw zien, 't en moet niemand aldaar passeeren; en dat zou ik nog met liefde verdragen, vond ik hier maar een mensch... een mensch met een herte!

Nog acht dagen, en ze 'n gaan me niet meer móeten vermoorden! En met een kelderstemme: Awal Heere, snikte Brozen, 'k en hebbe nog niet geleefd en 'k moete al dood... Ze gaan m'in 't graf steken... 't is daar zoo donker of d'helle!... En toen nog acht dagen en 'k zijn eerdevort...

- Wat peis'-je van den hemel? fluisterde er al met 'en keer 'en hemelstemme;... 't was zuster Lucie.

- Den hemel? dat 'n is voor ons niet, zuster... Tegen dat 't Zilletje in den hemel komt, en kan er niemand meer in.

- Dat 's nie' waar, man, huilde Mance in vervoeringe; heb'-je vergeten wat dat de deken zei? dat er tzeventig duist zieltjes op den top van een naaide gaan kunnen staan!

- Kom', troostte de zuster, ge 'n moet zoo wanhopig niet zijn en alles in 't zwarte zien; al dat er gedaan wordt is voor je 'n wel; als er wat geweigerd wordt 't is voor je 'n wel; we 'n zijn hier niet om menschen te plagen. Wat heeft Mijnheere de pastor gezeid? dat je moest lachen, en dat hij aile dage ging komen leute

maken en je troosten en je helpen; en dat z in den hemel ook een lachtaarte noodig hadden, eenen lijk gij...

G'heel de bende deed meê, en was getroost:

- Dat's gesproken, masoeur! dat is 'en gratie ‘dat’ hij al moet opdoen voor in den hemel, want... z'hebben dat daar noodig... vele leute!

- In d'helle, sprak Brozen somber, hebben ze dat nog méér noodig.

- A jamaar, zei Fiele De Lachere, en ze snakte heur op,... lijk van dadde!... Maar peis': patiëntie! legt hand over herte, zegt in Godsname... 't gaat entwa' zijn! en de goe' dagen ‘dat’ j'in jen lijf hebt 'n gaan ze toch niet uithalen!

Maar de stadserjant stak de deure open; d'ure was voorbij, en ze moesten allen buiten.

- Tot Zondag 'ei Brozen? Brozen ‘karooze’, tot Zondag, man, houd'-je kloek zulle,... en de neerstigheid!

Maar Brozen keek zoo lodderlijk...

In den gang 'n kon het Narden niet langer meer slikken:

- Hij ligt hier liever of ik,' peisde hij luide, in zoo 'en drogen stamenei;... wat kun'-je hier al vele ‘appasementen’ geven aan de zieke dutsen.

En zonder nog een woord gingen ze, al drummen en al praktizeeren elk bij z'n zelven, met al d'anderen de poorte uit;... en ze spogen 'en keer als ze buiten kwamen... e'ja van àl dien brand dien ze daar ingeslokt hadden.

.....

... Drie d agen later kwamen ze Mance roepen...

- Och Gotte toch, riep ze, en met een neusdoek over heur hoofd was ze de straten op. T'enden adem en bleek als de dood stoof ze 't gasthuis binnen.

- Och Gotte toch, zuchtte ze standvastig.

Een zuster stond ze af te wachten en leidde ze binnen:

- Ssst, fluisterde ze.

- Och... Brozen, snikte de vrouwe...

Brozen pakte d'hand van z'n Mance waarmede hij zoo dikwijls in ruzie gelegen had:

- Mance, sprak hij zoo diepdroevig, Mance... m'n plak betalen bij Leenie Balsamin,... rechtveerdig zijn, vrouwe. ...G'heei m'n leven van de beeste geschoren; ga'-je er 'en grooten stap overdoen... over al m'n schurkestreken?... de pastor heeft gezeid dat 'k dat moest vragen vóór dat 'k ...stierve.

De leute is uit,... de doodkiste is gemaakt... Nu nog 'en ‘schreemersmestje’ van ten achten-half.,. 't Is wel genoeg... voor 'en buschduivel lijk ik.

Goên avond, Mance,... goênavond;... en als 't 'en beetje zijn kan, doet 't beter of ik;... 't gaat toen te beter wel zijn...

Mance kreesch bloedige tranen, maar 'n kon geen ‘sprèk spreken’.

De zuster las de gebeden; en Brozen Bronders, met het kruisbeeld dat hij zelve opgepakt had en op z'n lippen gesloten hield, stierf een zachte zachte dood.

.....

De begraving was ten achten. De(n) Breefel 'n wist niet goed of het ten achten 's nuchtends was of ten achten 's avonds,... maar 't was daarvoren ook... ‘Den Breefel’! De kapelle van St-Janshospitaal zat vol, proppende vol; g'heel Sin'Zilles' was daar: Den Blinker, De Kattekop, Felix De Gazon, De Postleerze, Den Bals, Bollemberge, Pier De Puid, Narden De Crabbe, Den Breefel, Machiel, Ko Loncke, De Krulle, Leapol Den Eersten, Den Tik, Den Bloeling, Den Boekeneute - de vicomte de Boekenoix, dat men zegt, - Pol De Knol, De Portelance, Pier De Zandboer, Den blenden Passafiek, enz.; en toen Mance Meesters, de Weve Dèmaseure, Wantje Boertje, Louise Jacks, Fiele De Lachere, Miete De Kadei en Nanne, Ka van Puid's, Collette van

Crabbe's, Kaatje Suikereitje, Zollia, Toria, Wanne Clemens, Collette Vermaute, Klette van den Tik, Leenie Balsemin, de-deze van Sinne's, Netje De Groote en wie weet ik nog al. Allen schoone en deftig met een paternoster, en ze leien elk een frank in de schale.

Mance 'n was niet troostbaar; O! z'had zoo 'en verdriet! Ze gingen allen meê, schoone, naar 'tkerkhof, en De Postleerze zei:

- E... godschen Brozen, ei?!

Hoe z'het dan verders gesteld hebben dien dag 'n weet ik niet. Maar den Zondag nadien was er zielemisse op St-Gillis', ‘ten koste van ongelijke’; en met den overschot van 't geld, - 'k moete toch rechtzinnig de waarheid zeggen - met den overschot, hebben ze toen nog: met een schoon bendetje, g'heel d'achternoene wel en weeldig geweest en ‘op den top’ kunnen méégaan, en 't gong er in 't Drevetje, hand in hand, van:

Etjen êtjen êtjen en de werkman werkt
om zijn kinders groot te kweeken,
hij werkt dag en nacht, dat hij niet meer en kan...
Zijn leven verkort als hij gaat overdenken:
mijn kind wordt groot,
en moe' worden... saldoot!!

Den Kattekop, hoofd van de feeste, hebben ze 's nachts op een kortewagen naar huis gevoerd, zat lijk een noordsterre. En Mance, van 't danig dansen, liep lijk op watte... zoo beleefd... met ‘'t balzeer’ aan heur voeten; maar s nachts ten drie n, (of misschien nog later: d'horloze van Sin-Zillis' draait op soldatenknoppen... nooit juiste ') 'snachts ten drie'n stond ze algelijk nog ‘in galjance’ met nogeenigte, op de Duinebrugge te zingen dat 'tsnaarde van:

met een oukden pot
je koopt 'en nieuwen zot!...
en heb je geen mansgewin
je' 'n hebt geen manschagrin!...

.....

Om voort in de waarheid te blijven moet ik er nog bijvoegen dat er op 't Sin Zilles'algelijk ook nog andere ‘leventjes’ zijn, misschien zóó eigenaardig en zóó... schoone niet, maar soms een beetje... stichtender.

Nu, O.L. Heere is bermhertig met z'n dutsen, de grond is goed; en als er Sint Gilles, die Heilige Man, een van de veertien Sancti Auxiliatores of Heilige Noodhelpers, er maar wil z'n krukke ondersteken en ook een duwtje geven, te gare met den Deken, dan is het wel te hopen dat er Onz'-Heere toch ook entwàt meê zal doen... in godschen name.

K. De Wolf.

In de Vier Hemelskinderen te Ettelghem.

De Boursier van den Duine schrijft in zijn rekening van 1565 een eigenaardige vertolking neer van den naam der herberg ‘De Vier Heemskinderen’ te Ettelghem. ‘Item betaelt Ghyselbrecht Nantsens weerdt *Inde vier hemels kinderen* t'Ettelghem.... van leveringhe van stroobanden....’ (f. 17).

De monnik had voorzeker nooit gehoord van de Heemskinderen en den ridder Renout van Montalbaen en het Ros Beyaert die sedert ± 1500 in het volksboek ‘Historie van de vier Heemskinderen’ ook bij 't gewone volk bekend geraakten. Zoo schreef hij die stichtelijke ‘interpretatie’ van dien voor hem onduidelijken naam. Of heeft hij dien naam, alzoo vervormd, uit den volksmond overgenomen?

Bestaat er nog een herberg met zulk een ‘uitsteekberd’ te Ettelghem?

V.

Sloeberdevitse.

Eene die grof werk maakt, die er ‘met de groeven bustel deuregaat’:

- Dat is een sloeberdevitse van een wijf!

Jabbeke.

V.W.

Visschersgerief in 1563.

DE Duinheer Mattheus De Smet schikt in zijn *Rekeninghe van de Boursserie* over het jaar 1563-64, f. 45 de uitgaven van vischnetten onder een afzonderlijk hoofdstuk. Aldus staan er op één bladzijde een heele reeks oude vlaamsche woorden over een eigenaardig vak. Voor sommige vinden we geen uitleg. Is er geen kenner van vischnetten die de onbegrepen woorden kan ophelderen?

Costen van tramalien ende seynen.

Den 29^{en} octobris betaelt voor 17 pont garne te 8 s. tpondt omme tmaecken van een nieuwe tramalie[1] ende voor tmaecken vande zelve, tsaeme 6 lb. 16 s.

Item voor boen omme dezelve te tannen[2] 6 s.

Den 22^{en} novembris voor netten ende tammant[3] van 2 tramalien ende 2 pondt staen garne,[4] tsaeme metgaeders tmaecken ter Nieupoort by Mayken Fennekens 15 lb. 16s.

Den 8^{en} december ghegheven Clays Hoet omme te coopen pie[5] omme zyn zevaert te doene 3 lb. par.

Den 4^{en} in marte voor 5 pondt garne omme de tramalien te boeten,[6] te 8 s. tpondt, compt 40 s.

Den 20^{en} in marte voor een sleepnet gecocht jeghen de moervisschers ende betaelt 5 lb. par.

Den 9^{en} aprilis 68 solvi by Clays Hoet te Dunkercke

(1) TRAMALIE: driemazig net, schakelnet. Fr. *trémail, tramail* uit lat. tremaculum (Lex Salica) = tri-macula (maas). Vandaar ital. tramaglio, sp. trasmallo; vgl. fr. trémailler, tramaillon, tramaillade.
(2) TANNEN = tanen: een touwe taankleurig verwen.
(3) TAMMANT: voor tannant? = looistof.
(4) STAEN garne: van fr. *estanc* = waterdicht?
(5) PIE: pije oft schippers pije (Plantin): mantel voor zeelieden uit grove harige wollen stof. Verdam 6, 319-320.
(6) BOETEN: herstellen.

omme vlercken ende bucken an torrenet[1]. 8 lb. 4 s.

Den 20^{en} in meye ghecocht jeghen Jooris Neelis een nauwe seyne[2] omme 10 lb. par.

Den 21^{en} noch ghedaen maecken een wyde seyne daartoe 28 pondt garns te 8 s. tpondt, getwynt ende ghebreit, compt 11 lb. 4 s.

Item voor peesten[3] omme dezelve seyne, een heele back lynen,[4] lanck 54 vamen te 3 s. 6 d. tpondt compt 3 lb. 8 s.

Item 6 s. van staen garne.

Den 3 Juny voor 2 paer seynestrynghen omme de seyne perden[5] 12 s.

Den 12^{en} Juny zoo was Jacob Mostaert ghehuert 9 daeghen omme te helpen seynen, te 6 s. sdaegs, compt ende betaelt 54 s.

Den 4^{en} october betaelt by Clays Hoet te Nieupoort voor het doen twynen garne omme twee nieuwe tramalien ende voor tbreiden vande zelve, tzaeme[6] 56 s.

(1) TORRENET: wat is dit *orrenet*? en wat zijn 'vlercken' en 'bucken'?
(2) SEYNE, nevens mnl. *segene*: een groot trek- of sleepnet; lat. *sagena*.
(3) PEESTE: pees, streng.
(4) BACK, pack, torseel: bundel. - LYNE: koord, touw.
(5) Deze samenstellingen met SEYNE, alsook het hierop volgende werkw. SEYNEN = met de seyne (segene) visschen, zijn in het Mnl. Wdb. niet vermeld.
(6) De abt schreef, bij 't nazien der rekening, in den rand:
'Dat men van nu voortaen tstellen van tramaillen achterlaete ende der kercke daerof gheen last en rekene, ghemerct teleene proffict dat desen ontfanghere daerof in rekeninghe bringht. Ende oic dat men niettemin ghecochte visch in betaelinghe bringht.' - De Rekening berust op het Archief van het Brugsche Seminarie.

De kapel van O.L. Vrouw ten Abeelen te Ploegsteert.

TE Ploegsteert bij Nipkerke staat, aan een kruisstraat, de kapel van O.L. Vrouw van Troost, vroeger genaamd *Notre-Dame des Abeaux;* heden ten dage heet ze bij 't volk: *la Chapelle Rompue*. Jaarlijks viert men daar een ommegang in 't begin van Juni. De novene begint den zondag vóór het feest van Sint-Barnabas (10 Juni); deze feestdag mag noch de eerste noch de laatste dag der novene zijn, maar moet binnen de novene vallen. Gedurende de negen dagen komt er veel volk in bedevaart naar de kapel; dagelijks zijn er twee Missen en een Lof; de bedevaarders gaan buiten driemaal rond de kapel al paternosteren. 's Zondags is er sermoen in 't portaal en 't volk staat en zit dan op de weide vóór de kapel. Er komen tamelijk veel koppels ‘dienen’ naar de kapel; ze doen den beêweg nuchter en stilzwijgend en, nadat ze hun devotie gedaan hebben, gaan zij wafels eten op de hofstede daartegen[1].

Die kapel bestond reeds in 1342 onder den naam: O.L. Vrouw ten Abeelen *(N.D. des Abeaux)*, en 't volk had er groote vereering voor. Zij werd in 1566 door de beeldstormers verwoest en werd maar rond 1658 weer hersteld. In den oorlog tegen Frankrijk werd ze nogmaals verwoest (Juni 1709). Na de herstelling in 1855 bleef ze met zorg onderhouden door de pastors van Ploegsteert[2]. Een wervelstorm rukte, in den zomer 1896, het klokketorentje af en legde het oud kapelleke geheel open; wat nog bleef recht staan,

(1) Verteld door volk uit Belle-Ambacht rond 1890. Vgl. voor oorkondschap Biekorf 1922, bl. 83.

(2) J.B. Courouble. Histoire de Warnêton, bl. 167 (Brugge, 1875).

werd afgebroken. In 1897 sloeg men, in den meersch daarnevens, een tent op om de novene te vieren en 't volgende jaar timmerde men een barak op de plaats van de oude kapel. De eigenares, jonkvrouw Isabella Godtschalck,(1) liet in September 1898 een nieuwe kapel bouwen geheel naar den trant van de oude *Chapelle Rompue*.

[M.D.L.C.]

Toponiemen uit de Moere van Meetkerke.

IN de Wateringe van Blankenberge ligt de welbekende *Moere van Meetkerke*. Alhoewel de moere zich uitstrekt op Varsenare, S. Andries en Houttave, staat zij bekend onder den naam '*Moere van Meetkerke*' omdat het grootste aantal moerlanden in deze gemeente liggen.

De moerlanden zijn verdeeld in twee deelen:

1) De *Kom* of *Lage moere* t.t.z. het deel dat binnen het Moerdijksken ligt.

2) De *Hooge moere*, deels op Meetkerke, Houttave en Varsenare.

De Moere van Meetkerke grenst ten Zuiden aan den *Oostendschen Vaart* of ouden *Ieperleed*. - Ten Oosten aan het *Blankenbergsch vaardeken*, ook genaamd *Groote Eede*. - Ten Noorden aan den *Biezeweg* en *Maereweg*. - Ten Westen aan den *Oosternieuweg*, op Varsenare en Houttave.

In de XVIIe eeuw werd de kom van de moere bedijkt. Het *Moerdijksken* loopt op S. Andries en Meet-

(1) Na den dood van Jhr. A.J. Potteau d'Hancardru, vroegeren bezitter, ging de eigendom in 1879 over aan de familie Godtschalck-Dansaert; bij het afsterven van de douairière Eulalie-Anna Dansaert in 1883 hebben de Jonkvrouwen Dansaert de kapel overgeërfd. - Aanteekening van E.H.L. De Wolf zaliger.

kerke omtrent evenwijdig met den Oostendschen vaart en het Blankenbergsch vaardeken. Verder ten Westen in, tot tegen den grens van Houttave en, zuidwaarts draaiende, in Varsenare tot tegen den dijk van den Oostendschen vaart. Een deel van het Moerdijksken blijft thans nog over, doch op sommige plaatsen is het niet meer te herkennen.

Twee windmolens - een groote en een kleine - deden er den dienst van watermolens om het overvloedige water uit te pompen.

De *kleine molen* was een houten windmolen die in 1869 vervangen werd door stoomgemaal. De *groote molen*, insgelijks in hout, brandde af in 1810 en werd in 1811 vervangen door een steenen molen - nu als monument geklasseerd - doch sedert 1928 buiten gebruik.

In 1927 waren er groote overstroomingen in de Moere. - De twee molens waren versleten; in allerhaast werd de kleine afgebroken en vervangen door een motorpomp (Semi-Diesel-mazout) bij het volk genaamd *de Machiene*. Met deze nieuwe motorpomp werd de Moere in 21 dagen ledig gepompt. De Lage Moere is doorkruist met ontelbare zwinnen, die een totale lengte van 10 Km. bedragen.

Wij vinden er: '*t Blauw Zwin* - de *Maereleet*, die naar den Maereweg loopt. *Schamersleed* - *Dweersleed* - twee maal *Stockleed*, waarvan een bekend onder den naam van *Klein Kruiszwin* - *Vrouwenleed* - '*s Heer Goossensleed* ook genaamd *Ervens zwin* - *Nieuw geleed* - *Balleet* - *Gapaerdsleed*.

Hier volgen de namen der stukken land bekend in 1754[1]

Op VARSENARE.

De *Liemaet* - '*t Saenestick* - '*s Heer Goossensstuck* - de *Kijfheve* - de *Hettinghe* - de *Gansemoere* - de *Bazemoer* - *Beelkens hofstede* - de *Crauweluyt*.

(1) Ommelooper der Moerlanden door Adrianus Laurenz. 1754 - Staatsarchief Brugge, Acq. 3669.

Op S. ANDRIES.

De *Gapaertsstrynck* - het *Bergsken* - de *Leerse* - het *Wallestuck*.

Op HOUTTAVE.

Willen hofstede, genaemt de *Backere* - het *Mollestuck* - de *Steenhoop* - de *Basemoer* - de *Achtenhil* - de *Vogelenplasch* - '*t Heylken* - *Schaesens hofstede*.

Op MEETKERKE.

De *Aandekooie* - de *Rietbusch* - het *Cinvavellestuck* - de *Hooghe heve* - de *Casteelheve* - den *Hoghen bilck* - den *Drynckput* - '*t Land van Calagnie* alias '*t Vlienderboomstuck* - het *Quadeghemet* - *Staelsens hofstede* - *Claerkens strynck* - de *Wulfsbosch* - *Wulvekens wal* - *Colaerts hofstede*.

De Roode Poort - Hofstede. Het is de eenige die overgebleven is. Zij is thans bewoond door den burgemeester van Meetkerke.

J. POLLET.

Uit den ouden taalschat.

Corbilgerie.

IN de rekening van de Noordwateringhe van Veurne-Ambacht over het jaar 1411 lezen we (f. 14 v.):

'Item Willem den Ram vander *corbilgerie* te houdene omme de buttiers pipegaelres ende spadelieden teitene teliverерne up twerc [het dijkwerk te Nieuwpoort] omme de cortheide vanden daghe, ghegheven 6 lb.' Biek. 1931 bl. 319.

Willem wordt dus betaald om aan de dijkwerkers hun eten op het werk te dragen opdat ze niet zouden verletten; men werkte immers dag en nacht om het gat in den dijk te stoppen. 'De corbilgerie houdene' beteekent hier blijkbaar; de bevoorrading van de werklieden bezorgen.

CORBILGERIE ontbreekt bij Verdam en Kiliaan; het schijnt wel gevormd te zijn op het fr. *corbeille-corbeillerie*: de dienst der eetpaanders of eetkorven voor de werklieden. Toch is de vorm *corbeillerie* in de algemeene fransche woordenboeken onbekend.

Putgalghe.

In 1431 wordt Jan den Decker door de Moeder-Overste van het hospitaal te Geeraarsbergen(1) betaald '...van dat hi maecte een putgalghe aen den borre.' PUTGALGHE, in het Mnl. Wdb. niet vermeld, is bij Kiliaan geboekt, met de vertaling: tolleno(n), pertica putealis. Een putgalg is dus de dwarsbalk over den put waaraan de putemmer op-en-neergetrokken wordt. Het woord staat in Westvl. en Zuidoostvl. Idioticon niet opgeteekend.

A.V.

Boekennieuws.

D. Carmelo de Echegaray. Indice de Documentos referentes a la Historia Vasca que se contienen en los Archivos de Brujas. (Uitgave van de *Sociedad de Estudìos Vascos*). San Sebastián, Nueva Editorial, 1929. Groot 12°, 284 bl. = 3 Pesetas.

De al te vroeg overleden Baskische geschiedschrijver Echegaray verzamelde in deze handige uitgave al de oorkonden uit Gilliodts' *Cartulaire de l'ancien Consulat d'Espagne à Bruges* en *Cartulaire de l'ancienne Estaple de Bruges* die betrekking hebben met de geschiedenis van de Basken of Biscaaiers (de bewoners van de provinciën Biscaaie, hoofdstad Bilbao, en Guipùzcoa, hoofdstad San Sebastián). Zij is vooral bestemd voor de Baskische geschiedschrijvers die de inlichtingen uit de Brugsche archiefkamers beter zullen kunnen benuttigen en aanvullen door de oorkonden die in het archief van Bilbao moeten berusten. Wij vermelden hier dit werk omdat het ook voor den Vlaamschen geschiedschrijver nuttig kan zijn, vooral om de talrijke foutieve schrijfwijzen van plaats- en persoonsnamen in Gilliodts' uitgave te verbeteren volgens de nota's van D. Echegaray. - In onze eigene bijdrage over het Natie-

(1) G. de Vos. Inventaris der Handvesten, bl. 323 (Geeraarsbergen, 1898).

huis van Biscaaie te Brugge (hierboven bl. 1-8) verbeteren we aldus de volgende eigennamen op bl. 4:

Pedro de Zamudio i.p.v. de Samodys, Samodoys;
Diego de Vitoria i.p.v. de Victore;
Juan de Uriondo i.p.v. Doryon;
Pedro de Orozco i.p.v. Dorosco.

- J. Peeters-Fontainas. Bibliographie des Impressions Espagnoles des Pays-Bas (1520-1799). Leuven-Antwerpen, 1933. In-8º, 246 bl.

Dit werk is een voorloopige catalogus die de uitgave van een volledige, beschrijvende bibliographie moet voorbereiden van de Spaansche boeken in de Nederlanden gedrukt en uitgegeven. Deze voorbereidende lijst is toch reeds belangwekkend omdat zij een gedacht geeft van de verspreiding van het Spaansche boek in onze gewesten. Het zijn Antwerpen en Brussel die de groote boekenmarkten waren in den Spaanschen tijd; Brugge en Gent staan er verre achter en komen nauwelijks eenige keeren met een klein drukwerk in 't Spaansch naar voren.

A.V.

- Vanwege de Uitgeverij J. Van Lantschoot-Moens te Dendermonde:
Eug. De Seyn. De Beeldsnijder van Brugge. 1933. In-8, 114 bl.
Dezelfde. Vlaamsche Legenden. 1933. In-8, 186 bl.
Eug. De Saeyer. Vertellingen van J. en W. Grimm uit het Duitsch vertaald. 1933. In-8, 104 bl.

De *Beeldsnijder* van de Schouw van 't Brugsche Vrije in een romantisch verhaal, geheel in den verouderden, maar door 't volk nog steeds gegeerden, trant van Hendrik Conscience. - De *Legenden* van Willem den Vlaming, Smetse Smee, den Visscher van Blankenberge, Jan Dingen, Genoveva van Brabant, Keizer Karel en Kwa-Bette voor het volk verteld. - Ten slotte een goede keur vertellingen van de eeuwig jonge Grimm's. Eén wensch: dat de Schrijver zijn taal wat zou verfrisschen en verjongen, de dorheid van Callewaerts Woordenboek milderen. Deugdelijke boeken, voor de volksbibliotheken aanbevolen.

B.

Mengelmaren.

Van Alphens ‘Kleine Gedichten voor Kinderen’.

(*Vgl. Biek. 1932, bl. 274-277*).

Een goede Vriend-Lezer zond ons een Kortrijkschen nadruk van de K.G. die *een andere druk* is dan de nadruk van

1828 dien we vroeger alhier beschreven hebben. Hier volgt de beschrijving van de nieuwe vondst:

KLEINE GEDICHTEN VOOR KINDEREN door Hieronimus Van Alphen. Kortrijk, bij Beyaert-Feys Boekdrukker. 1828.

Omslag: verkleurd en op carton geplakt, met datum 1828; VIII-83 bladz. tekst; 66 gedichtjes; ongeïllustreerd; bladspiegel 150 bij 81 m. M.; licht, ongeperst papier.

Het titelblad is dezelfde lithographie van Levacher t.a.p. beschreven. De Bladwijzer staat achteraan (bl. 81-83; in de andere uitgave staat hij na het *Voorberigt*). De 66 gedichtjes zijn dezelfde doch in een heel andere volgorde; het gedichtje van Francijntje de Boer ontbreekt. Deze uitgave is zeer verzorgd: geen zetfouten, geen doorbreken van langere verzen, zooals in den eerst beschreven druk (wegens zijn smalleren bladspiegel) gebeurt.

Deze uitgave hier schijnt ons wel de oorspronkelijke nadruk van 1828 te zijn: de nadruk in Biek. 1932 beschreven moet in een der eerstvolgende jaren uitgegeven zijn - we meenen: niet later dan 1830. Doch het gelithographieerde titelblad bleef onveranderd met den datum 1828; misschien droeg de gedrukte - doch ons ontbrekende - omslag het jaartal van de uitgave. Aldus zouden te Kortrijk drie nadrukken der Kl. G. verschenen zijn, indien de eerste uitgave van 1826 door de Saint-Genois juist beschreven is.

A.V.

Sint Gandolf, patroon tegen de kwade wijven.

Uit den mond van den gewezen pastoor van Paulatem (E.H.R., thans pastoor te St. Maartens-Leerne) hoorde ik de volgende legende van Sinte Gandolf - waarover E. Neylants schreef hierboven bl. 307. 't Was bij een bezoek en 'k vroeg aan den pastoor welke heilige te Paulatem vereerd werd. Hij antwoordde: ‘Sint Gandolf, patroon tegen de kwade wijven’. Ik vroeg hem wat Sint Gandolf met kwade wijven te zien heeft; daarop vertelde hij:

Sint Gandolf was een raadsheer van Pepijn de Korte en toen hij van een vreemd land terugkwam, vernam hij dat zijn vrouw zich slecht gedragen had tijdens zijne afwezigheid. Hij en wilde dat niet gelooven en zeide dat hij dra zou weten of men hem waarheid sprak. Hij zou zijn wandelstaf in den grond planten. Indien deze in brand schoot, dan was Gandolf's vrouw plichtig. Indien hij niet en brande, dan was zij onschuldig.

Ge weet nog wel, Mr. Maurice, sprak de Pastoor (tot Mr.

Vande Velde, zoon van den burgemeester, die me vergezelde) wat er te Paulatem in de kerk geschreven staat:

> ‘Hij plantte een wisken in den grond
> dat daar alras te branden stond’.

Het wisken brandde en Gandolfus wist de waarheid. Toch trok hij naar huis, verdroeg al zijn leed, doch kwijnde in enkele maanden weg van verdriet.

Toen de geburen Gandolfs wijf herinnerden aan haar slecht gedrag en haar schuld aan den dood van Gangulfus, antwoordde zij: ‘'k Schijt op Gangulfus!’

En van zoo zaan ze dit gezegd had, begon ze te sch.... dat daar geen houden meer aan en was. En dit duurde tot op den oogenblik dat ze Gangulfus aanriep, waarna het onmiddellijk stopte.

De reden van 't patroonschap is dus niet verre te zoeken. Gandolfus, die met zijn wijf geen weg en kon tijdens zijn leven, kreeg ze kleine toen hij bij den Heere was.

Zoo is Gandolfus, patroon tegen de kwade wijven.

Waarheidshalve moet ik er bij voegen dat dit mij verteld werd met den grootsten ernst en niet bij wijze van gekscheren.

Of er nog opschriften staan in de kerke van Paulatem weet ik niet, maar ik kan het [voor den volgenden Biekorf!?] achterhalen bij M. Vande Velde te Paulatem. P.P.B. Deinze.

Sint Quirinus vereerd te Yper.

'k Had entwaar gelezen dat de eeredienst van S. Quirinus (Sinte Corijn) in de Sint-Niklaaskerk te Yper ‘sedert eenige jaren vervangen was door dien van Sint Mauritius’.

Door bemiddeling van Eerw. Heer A.D.B. verneem ik daarover het volgende getuigenis van den Eerw. Heer Pastor van Sint Niklaaskerk:

‘De eeredienst van St. Quirinus die vroeger (alleszins tot aan den oorlog 1914) bestond in de prochiekerk, is *niet vervangen* geworden door dien van St. Mauritius. Deze heilige, patroon der soldaten, werd in Sint Niklaaskerk ingebracht omdat vroeger de Soldatenkring op deze parochie stond en dat de toenmalige pastor, E.H. Ryckeboer (nu rustend pastor te Veurne), aalmoezenier er van was. Beide eerediensten bestonden aldus *nevens* elkaar, vóór den oorlog. Van beider vereering is niets meer overgebleven tenzij dat, hoog in 't kerkschip, van beiden een beeld staat.’

V.

De kwa' meuren uitzweeten.

- Warme kaffie doet 's zomers al de kwâ meuren uitzweeten d.i. hij doet de kwade, ongezonde vochten (fr. humeurs) uitzweeten.

Oostnieuwkerke.

D.B.

Een taai ventje.

- 't En kan nie' sterven, zei men van een oud taai manneke, zijn ziele is in zijn lichaam gerost (geroest). Gullegem.

Vgl. RdH. 12, 96.

L.G.

Dat trekt op andere spreuken:

- Ons Heere zal hem moeten in zijn hemdemouwen zetten om den-dien omverre te krijgen. Nieuwpoort. Biek. 1929, 350.

- Die mensch is in de keunemaand geboren d.i. wil-je hem dood hebben, ge gaat hem moeten rekken.

Poperinge.

D.V.

Zei-spreuken. - Vgl. hierboven bl. 320 en de vorigen.

- Die meester is, heeft veel te zeggen, zei de jongen, en hij stak zijn vader buiten.

- Och! zei Schreper, en hij schreept nog.

- Hocus, pocus, pas! zei de kwakzalver, en die niet en ziet is blind.

Van niets weten.

Van iemand die over een bekende zaak onwetend is, zeggen ze:

Hij weet noch van oesel, noch van sneê.

Deerlijk.

L.D.

De Bo vermeldt in dien zin: Hij weet *noch oesel noch sneê*. - De oesel is de rug van het lemmer van het mes. - Een eendere zegswijze is: Hij weet noch van tuiten noch van blazen.

In 't Rapeveld.

'k Bezochte mijn knecht in 't hospitaal; hij was stijf ziek:

- Ja, meneere, 'k gaan ik allichte in 't rapeveld zitten! Maar 'k ga de rapen van al onder uittrekken!

- Alla! zei ik, zeere-zeere: ge gaat er gij hier nog vele eten, eer dat ge ze daar gaat gaan trekken.

Brugge.

J.B.

Klapoore-Klapette.

Als twee vrouwen lange staan te babbelen, dan hoort men: - Ja, Sylvie staat er bij:

't Zal lange deuren
Trouwens z'en is niet geijkt op twee euren!

Stalhille.
A.V.W.

† God wille de ziele van Eerw. Heere Amaat Dierick als pastor van Harelbeke overleden den 9 December.

De gevierde zanger van *Tilio's Lied*, de gemoedelijke dichter van vele gelegenheidsverzen, waarvan sommige in Biekorf gedrukt zijn. Die hem kenden in zijn lessen te Roeselare vroeger, in zijn omgang onder vrienden later, weten hoe begaafd en oorspronkelijk pastor Dierick was, en hoe hij de volle mate niet gegeven heeft van wat hij kon in kunst en letteren. Taal, klank en zang van wat hij uitgaf, onderhielden steeds het verlangen naar meer. Brengt zijn nalatenschap misschien nog voldoening?

B.